

**“EMİRÜ’L MÜ’MİNİN HAZRET-İ ÖMER(R.A.)
ZAMANINDA BİR İHTİYAR ÇENGİNİN NASİBSİZ KALDIĞI BİR GÜNDE
MEZARLIĞA GİDİP ORADA ALLÂH(C.C.) İÇİN ÇENG ÇALMASI
HİKÂYESİ”**

داستان پیر چنگی که در عهد عمر از بهر خدا روز بی‌نوایی چنگ زد میان گورستان

Çeng: Kanun gibi, fakat onun gibi yatık değil, dikilince tutularak çalınan bir sazın adıdır. Çalana çengi veya çengzen denir. Araplarda cahiliye devrinde **Mekke** de ve **Medine** de böyle saz çalanlar vardı. Hele **Medine** ahalişi mûsikiye pek düşküdü. **İbn-i Kuteybe Maârif** adlı kitabının sînâat-ül’eşraf bahsinde, vakt-i saâdetde, **Huleyfây-i Râşid**’in devrinde ve **Tâbi**’nin devrinde bazı kimselerin, ez cümle **Nadr bin Haris, Hakkem bin Ebilas, Huresy bin Amre, Ebu Amre bin Hureys, Kaysülfihri, Mamer bin Osman** ve **İbn-i Siyri**’nin babası **Siyri**’nin ud çalıp teganni ettiklerini yazar.

Cafer bin Ebû Tâlib’in oğlu **Abdullah(R.A.)**’ın ud dinlemeye son derece meraklı olduğu pek meşhurdur.

İşte o zamanlardaki saz çalanlardan adı tasrih edilmeyen bir çengi, **Hazret-i Ömer** zamanında ihtiyarlamış, terennümü dinlenilemez bir hale gelmiş, istimâ’ına râğbet eden kalmamış. Onun için zarûrete düşmüş, aç kaldığı günler olmuş. Böyle günlerden birinde mezarlığa gitmiş, orada sazını çalmaya başlamıştı.

بود چنگی مطربی با کر و فر آن شنیده ستی که در عهد عمر
1909-Onu işittin mi? Hazret-i Ömer devrinde çeng çalan bir mutrip vardı ki evvelce şöhret ve o nisbette azamet sâhibi idi.

Kerr ü fer: Arapların muharebe tarzı demektir. Fırsat bulunca ileriye atılır, zora geldikçe geri çekilirlerdi. Sonra ileri geri sallanarak azametle yürümeye kerr ü fer denilmiştir. Bizim kelli fellî ta’biri de oradan alınmıştır.

يك طرب ز آواز خوبش صد شدی بلبل از آواز او بی‌خود شدی
1910-Bülbül o çenginin sesini işitince kendinden geçerdî, bir neş’e onun sesiyle yüz olurdu.
Başkalarının sesinden onun sesi yüz kat daha şevk-âverdi.

وز نوای او قیامت خاستی مجلس و مجمع دمش آراستی
1911-Sesi, meclisleri ve ictimâgâhları tezyîn ederdi. Terennümünden kıyâmetler peydâ olurdu.
Dinleyenler cûş u hurûşa gelirdi.

مردگان را جان در آرد در بدن همچو اسرافیل کاوازش به فن
1912-Fenn-i mûsikideki ihtisâsı dolayısıyla, İsrâfil Aleyhisselâm gibi, ölülerin bedenlerine rûhlarını iâde ederdi.

کز سماعش پر برستی فیل را یا رسیلی بود اسرافیل را
1913-Yâhud İsrâfil Aleyhisselâm’ın muâvinlerinden idi ki, onu işitince filde kanat peydâ olurdu.

İsrafil Aleyhisselamın nefha-i saniyesinde bütün ölümler kabirlerinden kalkacaklardır. Onun gibi, bu çengi de, âdetâ ölmüş kalplere yeniden hayat veriyordu. Hatta fil gibi cesimül'cüsse bir hayvan onun terennümâtını duyunca kanatlanmış gibi cûş u hurûşa geliyordu. Bu itibar ile de o pîr-i çengi gûya **İsrafil Aleyhisselamın** muâvini oluyordu.

جان دهد پوسیده‌ی صد ساله را سازد اسرافیل روزی ناله را
1914-İsrâfil Aleyhisselâm, Emr-i ilâhi ile bir gün sûra nefh edecek ve yüzlerce seneden beri çürümüş cesedlerle rûh verecektir.

Şu hâdisenin, yani sûra nefhedileceğinin ve bütün ölümlerin dirileceğinin vukûa geleceği **Kur'an-ı Kerîm**'de haber verilmiştir. Binâenaleyh Müslümanlar ona inanmakla mükelleftir. Amma nefh-i sûra, kıyâm-ı kıyâmete, haşr-ı ecsâda inanmayacak olanlar bulunabilirmiş. Kimse kimsenin itikadına karışmaz. Herkes dilediği gibi düşünür. Şu kadar var ki, bunlar şayet olmayacak olursa olacağına inananlar bir şey kaybetmiş olmaz. Bilakis olacak olursa, olacaklarına inanmayanlar o vakit hüsrân-ı azime düşeceklerdir.

Kur'an-ı Kerîm'de Sûre-i Yâsin'de beyân ediliyor ki: **"Sûra üflenecektir."** Sûrun mâhiyyeti hakkında ulemânın muhtelif kavilleri vardır.

Hülâsa; Rûhların mecma'ı olan bir yerdir. İşte ona **İsrafil Aleyhisselam** vasıtasıyla nefh vukû bulunca ve rûhların eski bedenlerine avdeti emrolunca:

Arapça: Sûre-i Yâsin: 51-54

"O vakit bütün ölümler dirilip kabirlerinden kalkacaklar, Rabb-i zişanlarının emri mûcibince mahşere koşacaklardır. O vakit kâfirler ve kıyâmeti münkir olanlar diyeceklerdir ki: Vay bizim halimize. Bizi merkadlerimizden kaldırıp gönderen kimdir? Onlara karşı ehl-i iman da: Şu hal, Allâh(C.C.)'ın va'dettiği, peygamberin de tebliğ eylediği bir şeydir. Peygamberler doğru haber vermişler, diyeceklerdir. Bu, Nefha-i âhire, yani ölümleri diriltilip kabirlerinden çıkaracak olan bir sayhadan başka bir şey değildir. Onlar, yani bütün mahlûkât o vakit huzûr-i ilâhimize gelip toplanacaklardır. İşte o gün, hiçbir nefis bir şeyden dolayı zulüm görmez. Ey insanlar siz ancak amellerinizin cezasını göreceksiniz.1"

Hazret-i Mevlânâ, İsrafil Aleyhisselamın sûrundan bahsettikten sonra **Enbiya Aleyhisselâm** ve onlara tebean **Evliyây-i kirâm kaddesallahü esrârehüm** hazarâtının kalplerinde enfüsî bir sır olduğunu beyâna şuru' edip buyuruyor ki:

طالبان را ز آن حیات بی‌بهاست انبیا را در درون هم نغمه‌هاست
1915-Peygamberlerinde kalplerinde bir takım nağmeler vardır ki tâlipler için o nağmelerden bahâ yetişmeyecek hayat hâsıl olur.

کز ستمها گوش حس باشد نجس نشنود آن نغمه‌ها را گوش حس
1916-O nağmeleri his kulağı duymaz. Çünkü zulüm ve isyân gibi şeyler dolayısıyla his kulağı kirlenir.

Hisse mensup olan kulak maddidir. İşitmesi de, hava dalgalarının yahut temizlenmeye ihtiyaç gösterecek derece de kirlense işitmek hissini ya büsbütün yahut kısmen kaybeder. Halbuki enbiyanın kalplerindeki nağmeler sadece

ma'nevidir. Maddi bir uzvun ma'nevi bir sesi işitmesi ise kabil değildir. Hususiyle, Allah'ın emirlerine isyan ve muhalefet dolayısıyla, o uzvun maddiyatı artar da o nispette ma'neviyatı eksilirse... Şu hali bir misal ile îzâh için *Cenâb-ı Pîr Efendimiz* buyuruyor ki:

کاو بود ز اسرار پریان اعجمی نشنود نغمه‌ی پری را آدمی
1917-İnsanlar cinlerin nağmesini duyamazlar, çünkü onların esrârına yabancıdırlar.

نغمه‌ی دل برتر از هر دو دم است گر چه هم نغمه‌ی پری زین عالم است
1918-Cinlerin nağmesi de yine bu âlemdendir. Fakat gönül nağmesi ma'nevi olduğu için cinin de, insanın da nefsinden ve sesinden âlidir.

Buyuruluyor ki: “Bizim için gayr-i meşhûd olan mahlûkattan biri de cinlerdir. Onların da kendilerine göre tekellüm ve terennümü vardır. Lakin biz onların hayatına ve lisanına yabancı olduğumuz için seslerini, nağmelerin işitmeyiz. Halbuki cinler de bu âlemdeki mahlûkat cümlesinde oldukları cihetle bize pek yabancı olmamaları lazım gelir. Dahası var. Karıncaları görüyoruz. İki tanesi karşılaşıncı duruyorlar, konuşuyormuş gibi bir takım harekatta bulunuyorlar. Anlaştıktan sonra ayrılıp yollarına gidiyorlar. Bunlar gözümüzün önünde cereyan eden hallerden iken, karıncaların ne sesini işitebiliyoruz, ne de konuştuklarını anlıyoruz. Bu kadar maddi şeyleri anlayamazken, sırf ma'nevi olan nağamat ve füyuatı nasıl gözlerimizle görür, nasıl kulaklarımızla işitir, nasıl idrakimizle kavrayabiliriz? Enbiyâ ve Evliyanın kalplerindeki nağmeler ise ma'nevidir, cinnin ve insin maddi olan sesinden ve nefesinden mütealidir. Onların duyulması ilham yoluyla olur.”

هر دو در زندان این نادانی‌اند که پری و آدمی زندانی‌اند
1919-Çünkü peri olsun âdemî olsun mahbûstur, her ikisi de bu cehâlet zindanında mukayyedir.

تستطيعوا تنفذوا را باز دان معشر الجن سورہی رحمان بخوان
1920-Sûre-i Rahmân'daki “Ya ma'sheral'cinni” âyetini oku, “inisteta'tüm en tenfüzû” nun ma'nasını anla.

Kur'an-ı Kerîm'de buyuruluyor ki:
Arapça : Sûre-i Rahmân: 33

“Ey cin ve insan cemaatleri! Nüfuz ve hurûç edebilirsiniz semâvât ve arzın muhitinden haydi çıkın. Çıkamazsınız; meğer ki Allâh(C.C.)'ın hükm ve kaderi böyle olsun.2”

Cinler ve insanlar, bu âlem mahlûkatından oldukları için bu âleme ve bu âlemdeki maişete bağılıdırlar. Onun haricine çıkmalarına imkan yoktur. Meğer ki irade-i İlâhiyye ve inayet-i Sübhâniyye kendilerini o kayıttan kurtarsın. Tabiidir ki mukayyed olan, mutlak bulunan gibi değildir. Onun için ins ü cin de enbiya ve

evliya hazaratının nâil oldukları ilhamât-ı İlâhiyye ve füyûzât-ı Rabbaniyye'ye vakıf olamazlar.

اولا گوید که ای اجزای لا
نغمه‌های اندرون اولیا
1921-Evliyânın derûnundaki nağmeler, ibtidâ derler ki: Ey “lâ” nın cüzleri.

Ey lâ'ya mensup olanlar ve fenaya müteallik bulunanlar.

این خیال و وهم يك سو افکنید
هین ز لای نفی سرها بر زنبید
1922-Âgâh olunuz, nefis “lâ” sından başınızı kaldırınız, bu vehim hayâlî bertaraf ediniz.

Ey hakiki vücud ile muttasıf değilken varlık hayâline ve benlik vehmine düşenler, kendinizi bu vehm ve hayalden kurtarınız. İşte Evliyâullah hazaratının kalbindeki irşâd nağmelerinin ilki bu nasihattir. Bunu söyler ve şunu ilave ederler ki:

جان باقیتان نروید و نژاد
ای همه پوشیده در کون و فساد
1923-Ey kevn ü fesâd âleminde kocamış ve çürümüş olanlar; sizin bâki olan canlarınız neşv ü nemâ bulmadı ve doğurmadı.

Rûhunuz kemal kesbederek veled-i kalp sahibi olmadı. Ve gene **Hazret-i Pîr** buyuruyor:

جانها سر بر زنند از دخمه‌ها
گر بگویم شمه‌ای ز آن نغمه‌ها
1924-Eğer evliyâullahın kalbindeki nağmelerden bir mikdar bahsedecek olsam mezarlardan rûhlar baş kaldırır.
Bedenlerdeki canlar cûş u hurûşa gelir.

ليك نقل آن به تو دستور نیست
گوش را نزدیک کن کان دور نیست
1925-Kulağını yaklaştır ki, o uzakta değildir. Lâkin o mağamâtı sana nakletmeye izin yoktur.
Çünkü o kabiliyete hâiz değilsin.

مردہ را ز یشان حیات است و حیا
هین که اسرافیل وقتاند اولیا
1926-Bilmiş ol ki veliler, vaktin îsrâfilidirler. Onların nağmelerinden ölümlere hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.

بر جهد ز آوازشان اندر کفن
جان هر يك مرده‌ای از گور تن
1927-Beden kabirlerindeki her ölünün rûhu, onların âvâzından hayat bulur da gaflet kaleminden sıçrar.

زنده کردن کار آواز خداست
گوید این آواز ز آوازا جداست
1928-O dirilip kalkan ölü ki: Bu ses, hakikaten halkın sadâsından başkadır. Diriltmek Allâh(C.C.) sesinin işi ve te'siridir.

بانگ حق آمد همه برخاستیم
ما بمردیم و بکلی کاستیم
1929-Biz ölmüş ve tamâmiyle ziyâ'a uğramıştık. Allâh(C.C.)'ın sesi geldi,
hepimiz dirildik ve kalktık.

Bâng-i **Hakk**'ın, yani ilham ve füyûz-i ilâhiyyenin nasıl geldiğini beyân için
de **Hazret-i Pîr** buyuruyor ki:

آن دهد کو داد مریم را ز جیب
بانگ حق اندر حجاب و بی حجاب
1930- Allâh(C.C.)'ın sesi, verây-i hicabdan olsun, bilâ hicâb ve bilâ
vâsıta olsun, bir kalbe, Hazret-i Meryem'in yakasından üflemek sûretiyle
verdiği feyzi ihsân eder.

Arapça: Sûre-i Şura:51

“ Vahy ü ilham etmesinden, yahut Hazret-i Mûsa'ya ağaçtan tekellüm ettiği gibi, perde arkasından söylemesinden, yahut bir melek-i mürsel vasıtasıyla tebliğatta bulunmasından başka, Allâh(C.C.)'ın beşere kelâm söylemesi mümkün değildir.3” Âyet-i Kerimesinde de beyân buyurulduğu üzere, **Cenâb-ı Hakk**'ın insanlara olan tebliğatı üç türlü olur. Bu telkinat, enbiyaya olursa vahy, evliyâyâ olursa ilham adını alır.

Vahy, bir Nebinin kalbine doğrudan doğruya vukû' bulan ifaze-i **Rabbaniyye**'dir. Böyle olduğu gibi, melek-i mürsel vasıtasıyla da olur. **Hazret-i Cebraîl Aleyhisselâm**'ın **Cenâb-ı Peygamber**'e tebliğ-i ahkâm etmesi gibi. Yahut verây-i hicapdan zuhûr eder. **Hazret-i Mûsa Aleyhisselâm**'a ağaçtan vukû' bulan tecelli misali.

Evliyâullah'a ise melek-i mürsel gelmek ihtimali yoktur. Onlara vukû' bulan tecelliyât doğrudan doğruya, yahut bilvasıta ilhâmât-ı kalbiyye sûretinde olur. Şu kadar ki ne tarzda olursa olsun o ilhâmâtın feyzi **Meryem Aleyhisselâm**'a olan tecelli gibi te'sir gösterir.

Mâlumur ki, **Meryem Aleyhisselâm**'a **Cebraîl Aleyhisselâm** beşer şeklinde zâhir olmuş ve yakasından üfleyince **Hazret-i Meryem, İsa Aleyhisselâm**'a gebe kalmıştır. İşte bu, bilvâsıta bir tecelli idi ki, o vasıta da **Cibril**'den ibaret idi. Böyle bir tecelli, **Meryem Aleyhisselâm**'da rûhullah gibi bir evlad husûle getirdiği gibi, evliyâullahın kalplerine vakı' olacak ilhâmât-ı ilâhiyye de onlarda veled-i kalp husûle getirir.

باز گردید از عدم ز آواز دوست
ای فنانان نیست کرده زیر پوست
1931-O ilhâm-i Rabbâni der ki: “Ey fânîlikleri, kendilerini deri altında
yok etmiş olanlar. Dostun sesiyle ademden vücûda avdet ediniz.

Meşâyih arasında fenâ ve bekâ diye iki ta'bir vardır. Bunların bizim anlayacağımıza göre ma'nâsı şudur. Bir sâlikin kendi varlığındaki fânîliği anlaması, yani vücud-i **Hakk**'a nispetle kendi vücudunun güneşe nazaran gölge kadar da olamayacağını zevken ve bi-hakkın bilmesidir.

İşte bir sâlik, fenâ mertebesine geldi mi, bâng-i ilâhi, onu bekâ derecesine yükseltir ki; bekâyâ nispetle fenâ, vücuda nispetle adem gibi kalır.

گر چه از حلقوم عبد الله بود مطلق آن آواز خود از شه بود
1932-O ilâhi ses,mutlaka Mâlikulmülk Hazretlerindendir. Bir
Abdullah'ın, yani mahlûkattan birinin boğazından ve ağzından zuhûr etse bile.

Allâh(C.C.) ü alem demek isteniliyor ki, ilhâmın bilvasıta ve bilâvasıta olmasında fark yoktur. Çünkü vasıtayı vasıta kılan da **Hakk**'tır. **Hazret-i Mûsa**'ya ağaçtan "**Innî enallâhü la ilâhe illâ ene febudni ve ekimissalâte lizkiri**" diyen **Hakk** olduğu gibi, **Hazret-i Meryem**'e **Cibril** vasıtasıyla rûh nefheyleyen de **Hakk** idi. Hatta namaz kılışımıza dikkat edelim. Kıyamda iken fâtihayı okuyoruz. **Cenâb-ı Hakk**'a hamd ü sena ediyoruz. Rükû'da iken "sübhâne rabbiyelazim" diye tesbih ve takdis eyliyoruz. Rükûdan doğrulunca "semiallahü limen hamide"; "**Allâh(C.C.)**, kendisine hamd edeni işitti" diyoruz. Fakat işittiğini kulağımızla duyup da mı söylüyoruz? Hayır. Öyle değil. Belki **Semi**' ve **Basir** olan **Allâh(C.C.)**, o hamdi işitmiş olduğunu bize söyletiyor. Demek ki o esnada hepimiz **Cenâb-ı Hakk**'ın tekellümüne vasıta oluyoruz. İşte bunu bilir ve o sırada huzûr-ı izzette bulunduğumuzu düşünürsek belki **Allâh(C.C.)**'ın fazl u keremiyle o halin ma'nevi zevkine ve neşesine de nâil oluruz.

من حواس و من رضا و خشم تو گفته او را من زبان و چشم تو
1933-Yine o âvâz-ı ilâhi ve ilhâm-ı Rabbâni o sâlike der ki, **Senin dilin de, gözün de benim. Havâssın, rızan, gazabın da benim.**

سر تویی چه جای صاحب سر تویی رو که بی‌یسمع و بی‌بصر تویی
1934-Yürü ki, **benimle işitir, benimle görür oldun. Sır sâhibi demeye mahal yok, sır sensin.**

من ترا باشم که کان الله له چون شدی من کان الله از وله
1935-Mâdem ki **sen veleh ü hayretten "kâne lillâh" mertebesine geldin, artık bende senin olurum ki "men kâne lillâhi kânellâhü lehû" denilmiştir.**

Kurb-i nevâfil hadisi diye meşhur bir Hadis-i Kudsî vardır. Orada bir kulun farzları îfâdan sonra, nevâfile de devamı halinde **Cenâb-ı Hakk**'a tekarrub edeceği, hatta **Cenâb-ı Hakk**'ın; Onun görür gözü, işitir kulağı, tutar eli olacağı beyân buyurulmuştur. Kezâ diğer bir Hadiste bir adam, **Allâh(C.C.)**'ın olursa, yani **Allâh(C.C.)**'ın emirlerine ve yasaklarına tamamıyla itaat ve bağlılık gösterirse **Allâh(C.C.)**'ın da onun olacağı haber verilmiştir.

İşte **Cenâb-ı Pîr Efendimiz** de şu üç beyitte o iki Hadisin meâlini söylüyor. Böyle bir iltifat-ı ilâhiyyenin mazharı olan kimsenin sahibi sır değil, ayn-ı sır olacağını bildiriyor. Yine iltifat-ı ilâhinin devamını hikayeten buyuruyor ki:

هر چه گویم آفتاب روشنم که تویی گویم ترا گاهی منم
1936-Sana **bazen "Sensin" bazen de "benim" derim. Ne demiş olsam da ben parlak bir güneşim.**

Kula bazen "Sensin" denilmesi ona -velev ki mevhûm olsun- bir vücud verilmesi, ubûdiyyeti ve mazhariyyeti itibariyledir. "Benim" denilmesi de **Hakk**'ın eser-i hilkati olması dolayısıyladır. Yoksa zâhir ile mazhar, daha açığı hâlîk ile

mahlûk ve *Allâh(C.C.)* ile kul, aynı şey değildir. Bunu bâid bir teşbih ile îzâha çalışalım.

Üslûb-i şahsi sâhibi bazı şâirler vardır. Onların manzûmelerinin altlarında imzaları bulunmasa da yine onların olduğu anlaşılır. Mesela merhûm **Mehmet Âkif** onlardandır ki şahsiyeti, yazılarında tamamen görünür. İşte **Âkif**'in yazılarında şahsiyetinin görüldüğü gibi, mahlûkatında da **Cenâb-ı Hakk**'ın kudret-i sanatı görünür. Bu bahisden benim anlatabileceğim bu kadardır. Üst tarafı zevka âittir. Yine devam buyuruluyor:

حل شد آن جا مشکلات عالمی هر کجا تابم ز مشکلات دمی

1937-Bir mişkâtta bir ân içinde tecelli edecek olursam, orada âlemin müşkilâtı hallolur.

Ahteri lûgatı mişkâtı; “Duvarda olan pencere ki, gayr-i nâfize ola. Dahî içine ırakman koyarlar ve indel baz şol kap ki içine yağ ve fitil koyup yakarlar ve bazıları vasat-ı kandilde fitil koyacak çukurca yerdî der ve mutlaka mevzi-i raca derler” diye tarif ediyor.

از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت ظلمتی را کافتابش بر نداشت

1938-Güneşin izâle edemediği bir karanlık, bizim emrimizle kuşluk vakti gibi parlar.

1939-Her nerede münâsebitsiz bir karanlık bulunursa bizim ziyâmızla duhâ güneşi gibi münevver ve münir olur.

Bundan sonra diğer bir bahse şuru ediliyor:

دیگران را ز آدم اسما می‌گشود آدمی را او به خویش اسما نمود

1940-Cenâb-ı Hakk, Âdeme ve akrabasına, yani evlâd ü ahfâdının kâmillerine esmâ gösterdi, başkalarına ise esmâyı Âdem vâsıtasiyle fetheyledi.

Arapça Sûre-i Bakara:31

Âyet-i Kerimesi mûcibince *Allâh(C.C.)*, **Âdem Aleyhisselâm**'a bütün esmayı talim eylemişti. Esmânın ne olduğu hakkında ulema ve urefânın bir çok sözü vardır. Hülâsası ilm-i ledünni ve ilm-i hakikattir. **Âdem Aleyhisselâm** o esmayı meleklerle haber verdi. İşte beyt-i şerifdeki diğerândan maksat; Meleklerdir. Şu da gösteriyor ki **Âdem** ve *urefay-ı beni-i Âdem*, **Cenâb-ı Hakk**'ın mazhar-ı tâmmıdır. Binaenaleyh:

خواه از خم گیر می‌خواه از کدو خواه ز آدم گیر نورش خواه از او

1941-*Allâh(C.C.)*'ın nurunu ister Âdem'den, ister Cenâb-ı Hakk'tan al. Şarabı ister küpten, ister kabaktan, yani destî, sürâhi gibi kullanılan kabdan al.

İkisi de müsâvidir. Kübde, maşrapaya intikal eden şarap, ayn-ı şarap olduğu gibi, *Allâh(C.C.)*'tan Arife ihsan buyurulan feyz de ayn-ı feyz-i ilâhidir. Bunun ârife

ihsan buyurulmuş olması feyz-i ilâhi olmasına mani değildir. O halde vasıtaya müracaatla bir şey kaybedilmiş olmaz.

نی چو تو شاد آن کدوی نیک بخت کاین کدو با خنب پیوسته ست سخت
1942-Zira bu kabak küpe muttasıldır. Hem o mes'ud kabak senin gibi şâd değildir.

Yani ârif-i billah, **Hakk**'ta mahv-i vücud eylemiş, fenây-ı etemm'e nâil olmuştur. Onun ittisâli ve meserreti, senin vehmeylediğin ittisâl ve meserret gibi değildir.

و الذي يبصر لمن وجهي رأى گفت طوبی من رآني مصطفا
1943-Hazret-i Mustafa Aleyhi Efdalüssalât ve Ekmelüttehâya Efendimiz, beni görenlere ve beni görmüş olanları görenlere ne mutlu buyurmuştur.

Hadis-i Şerifte: "**Beni görüp de bana iman edene ne mutlu ve beni göreni görüp de bana iman edene de ne mutlu, ne saâdet**" buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizi mü'min olarak Eshabı görenlere **Tâbiin**, **Tâbiini** görenlere de **Tebe-i tâbiin** ta'bir olunur. Bu itibarla hepimiz de **Etba-i Tâbiin**'deniz. Çünkü bizim gördüğümüz zevât, bizden evvelkileri görmüşlerdir ki, bu silsile eshab devrine kadar vasıl olur. Derviş Yûnus'un:

**Yürük değirmenler gibi dönerler,
El ele vermiş Hakk'a giderler.**

beytinin **Allâh(C.C.)** ü alem bir ma'nâsı bu olsa gerektir. Binaenaleyh Hadis-i Şerifte vaad buyurulan saâdetten hepimiz de hisse ümit ederiz. Yalnız şunu unutmamak gerekir ki görmekten görmeğe fark vardır. Nasıl ki bazı kısa görüşlü kimseler de bakarlar, fakat burunlarının ucunu göremezler. **Hazret-i Ebû Bekir** de **Resûlullah**'ı görmüştü, **Ebû Cehil** de. Lakin ikisinin görüşü arasında ne kadar fark vardı.

Beyt-i Şerifte şu demek isteniliyor. Zamanın uzak bulunması, füyûzât-ı Muhammediyye'nin tenvir ve irşâdına mani değildir. Bugün hakikaten kamil bir insan bulup da ondan tenevvür eylemek, yine feyz-i Muhammedî'den müstefid olmak demektir. Şu hakikate bir de misal îrâd edilmek üzere buyuruluyor ki:

هر که دید آن را یقین آن شمع دید چون چراغی نور شمعی را کشید
1944-Bir kandil bir mumdan ziyâ alıp da yandı mı onu gören, onu parlatmış olan mumu görmüş olur.

Bunun gibi Tebe'i-i Tabiinden olan birini gören, bir tabiiyi; bir tabiiyi gören bir sehâbiyi; bir sehâbiyi gören de zât-i akdes-i **Nebevî Sallallahü Aleyhi Vesellemi** görmüş gibi olur.

دیدن آخر لقای اصل شد همچنین تا صد چراغ ار نقل شد
1945-Böylece parlaklık yüz kandile de naksedilse sonuncunun aydınlığını görmek en evvelkinin nurunu görmektir.

هیچ فرقی نیست خواه از شمع‌دان خواه از نور پسین بستان تو آن
 1946-İstersen aradığın hidâyet nûrunu sonuncu kandilden, dilerseñ
 bizzat can şem'inden al. Aralarında hiçbir fark yoktur.

خواه بین نورش ز شمع غابرین خواه بین نور از چراغ آخرین
 1947-İster o hidâyet nûrunu sonraki kandilerden, yani zihâyat
 âriflerden, istersen gelmiş geçmiş kümmelinin ervâhından gör.

İkisi de birdir. Marifet gönülde aşk ve şevk peyda ederek چراغ-ı kalbi hemen parlayacak bir hale getirmek ve İlâhî bir şuaa temas ile aydınlatmaktır. **Cenâb-ı Hakk** şu saâdeti cümlemizi ihsan buyursun, amin.

Hazret-i Pîr Efendimiz, bu bahsi yani füyûzat-ı muhammediyenin kıyamet saatine kadar devam edeceğini, en son insan-ı kamilen alınacak feyzin yine feyz-i Muhammedi olacağını teyid için bir Hadis-i Şerif irâd ediyor.

“Zamanınızın günlerinde Rabbinizin nefhaları, güzel râyihaları vardır. Âgâh olun da o nefhaları kasd ü talep edin.” Hazret-i Mevlânâ bu Hadisin îzâhı için bir bahs açıyor. Bu Hadis-i Şerif, **Ümm-i Seleme** ve **Ebû Hüreyre Radıyallahü Anhüma**’dan rivayet olunuyor.

Malûmdur ki nefhât nefha’nın cemi’dir. Nefha ise **Kaamûs** tercümesinin beyânına göre: “Bir kokam râyiha-i tayyibe bir esim rüzgar” demektir. Hadis-i şerifi zâhirine hamledenler, ona: “Rabbinizin eser-i lutfu olmak üzere, zamanınızın bazı günlerinde ezcümle bahar mevsimlerinde güzel güzel kokuları vardır. Bağlarda, bahçelerde, kırlarda, bayırlarda türlü türlü çiçekler açarlar. Her biri bir râyiha-i tayyibe neşreder. Bunlara temas ederek esen rüzgârda bile hayat artıran bir koku bulunur. İşte o râyihaları koklayın da baharın feyzinden istifâde edin” ma’nâsını vermişlerdi.

Vâkıa bu da olabilir. Fakat pek tabii olan böyle bir şeyin tavsiyeye ihtiyacı yoktur. Onun için urefây-ı ümmet Hadisi, başka türlü te’vil ediyorlar. İstifadesi emir buyurulan nefhât-ı İlâhiyyenin, **Fahr-i Kainat Efendimiz**’in varisleri olan arifler ve onların enfâs-ı kudsiyyesine işaret olduğunu söylüyorlar. Nitekim diğer bir Hadis-i Şerifte: **“Ben Yemenden Rahmani bir nefes ve rûhani bir râyiha duyuyorum”** buyurulmuştur ki, **Allâh(C.C.)**ü alem, bu Hadisten murâd-ı Nebevinin **Veysel Karani** (R.A.) olduğu beyân ediliyor. **Pîr-i Destgîr Efendimiz** de bu Hadisteki nefhatı, kümmelîn-i ümmet ma’nâsına alıyor. “Taleb edin” emri, o zevat-ı kamilenin feyz-i enfâsından istifâdeye teşviktir buyuruyor ve Hadis-i mütealâya göre şöylece şerh ü îzâh ediyor.

اندر این ایام می‌آرد سبق گفت پیغمبر که نفحتهای حق

1948-Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: **Allâh(C.C.)’ın nefhaları, bu dünya günlerinde sebkeder, yani ilâ yevmilkıyâm dâim ve câridir.**

در ربایید این چنین نفحات را گوش و هوش دارید این اوقات را

1949-O nefhâtın zuhur ettiği vakitlerde kulak verin ve akıllı bulunun da o nefhaları kapın.

Her vakit insan-ı kamil bulunur. Onun bulunduğu vakitleri ganimet bilin, kendisinden istifâde etmeye çalışın.

هر که را که خواست جان بخشید و رفت نفحه آمد مر شما را دید و رفت

1950- Nefha gelir, sizi görür, gider, her kimi dilerse ona da hayat verir.

Bir bahar mevsiminde kırdaki gezilirken güzel kokulu rüzgârlar estiği duyulur. O rüzgarlar kırdaki gezenlere temas eder, geçer. Gezenlerden kimin burnunda koku almak kabiliyeti varsa kendisine temas eden rüzgarın râyhasından mütelezziz olur, adeta taze bir hayat bulur. Bunun gibi İlâhî ve Rabbani bir rüzgârı temsil eden insan-ı kamil de gezer, yürür, halk ile ihtilat eder. Ondaki ma'nevî feyzi, görmeye ve almaya müsteid bulunanlar, kendisinden feyz alırlar; öyle olmayanlar da sade görüşür, konuşur, geçer, giderler.

تا از این هم وانمانی خواهه‌تاش نفحه‌ی دیگر رسید آگاه باش

1951-Kapı yoldaşı, yeni bir nefha geldi, âgâh ol ve istifâdeye çalış ki bundan da behresiz kalmayasın.

Hacetaş; Bir efendi yanında hizmet edenlerdir ki bizim kapı yoldaşı ta'birimizin mukabilidir. **Cenâb-ı Pîr** bu ta'bir ile erbâb-ı sülûke hitap ediyor. Çünkü tarîk-ı **Hakk**'a sâlik olanlar da **Hakk** kapısında birbirinin yoldaşıdır.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: Evvelki urefâdan istifâde edemedinse ve mütekaddimin devrine yetişemedinse müteahhirinden olsun istifâdesiz kalma. Zamanındaki insan-ı kâminden feyz almaya bak ve onu feyz-i muhammedi bil. Zira evvelce de söylenildiği vechile ariflerin silsilesi birbirine merbûttur. O silsile **Âret-ul'enbiya Aleyhi ve Âlihi Ekmelüt-tehaya Efendimize** ittisâl eder. İhtimal ki **Cenâb-ı Pîr**'in yeni bir nefha geldi demekten maksadı, zamanı için zât-ı kudûsine işarettir. Şimdi de o nefha-i ilâhiyyenin, yani insan-ı kamilin evsâfına şuru' buyuruluyor ki:

1952-Nâra mensûb olan cân, onun feyziyle ateş söndürmeyi, ölmüş bir kimsenin rûhu da, yine onun feyziyle hareket etmeyi buldu.

Nâra mensûp olan canlar, şehvet ve hiddete mağlup bulunan kimselerdir. İşte bu gibiler, insan-ı kamilin feyz-i nazarı ve bereket-i sohbeti sayesinde o tabiattan kurtulmuş, kendilerini de, başkalarını da kavurup yakan şehvet ve hiddet ateşinden kurtarmış olurlar. Keza ma'nen zevkten mütehassıs olmayan, adeta ma'neviyata karşı ölü gibi bulunanlar da, yine insan-ı kamilin nazar-ı ve sohbeti sayesinde İlâhiyyattan ve ma'neviyattan zevk almaya başlarlar. Bu gibi bahisleri işitince kalplerinde bir heyecan rûhlarında bir neşâd husûle gelir.

مردہ پوشید از بقای او قبا جان ناری یافت از وی انطفا

1953-Âteşi olan rûhun nâriliği, onun te'siriyle söner. Cehâlet ve gaflet ölüsü olan da onun mülâkatından ve musâbesinden, başka ve ma'nevî bir libâs giyinir.

Yani ma'neviyatı şöyle dursun, sûreti ve maddiyeti bile değişir; batınında olduğu gibi zâhirinde de bir iyilik görünür.

همچو جنبشهای حیوان نیست این تازگی و جنبش طوبی است این

1954-Evvelce gaflet ölüsü bulunan bir rûhun, insân-ı kâmil vâsıtasiyle iktisâb edeceği bu cünbüş ve hareket, tûbâ ağacının nâzik salınması gibidir. Yoksa halkın cünbüş ve hareketi gibi değildir.

Tûba; Lugattan saâdet ma'nâsınadır ki, Türkçe'de biz o ma'nâda ne mutlu ta'birini kullanırız. Meselâ "Tûba lehû" cümlesini "ne mutlu ona" diye tercüme ederiz. İstilahta ise cennetteki bir ağacın ismidir ki gölgesi tek mil cenneti ihata edermiş. Cennetin her tarafı ve ehlinin her biri, bunun gölgesinden ve yemişinden istifâde edecekmiş. Demek bizim saâdet-i ebediyye dediğimiz halin bir remzi. Tûba'ya benzetilen insan-ı kamil İlâhi bir emanet-i haizdir ki;

زهره‌هاشان آب گردد در زمان گر در افتد در زمین و آسمان
1955-Eğer o ilâhi emânet, zemin ve âsmâna düşse, yani semâi ve zemin
o emâneti taşımakla mükellef kılınmış olsaydı o ânda ödleri patlardı.

باز خوان فائِبِنَّ أَنْ يَحْمِلْنَهَا خود ز بیم این دم بی‌منتها
1956-Hakikaten bu sonu gelmeyen demin, yani o ilâhi emânetin
korkusundan sen tekrar, "feebeayne en yahmilnehâ" Âyet-i Kerîmesini oku.

گر نه از بیمش دل که خون شدی ور نه خود اَشَقَّقَنَّ مِنْهَا چون بدی
1957-Yoksa nasıl olurdu da "Eşfakna minhâ" hâli zuhur eder ve onun
korkusundan dağların yüreği kan olur, parçalanırdı.

Bu beyt-i Şerifle bir âyete işaret ediliyor ve buyuruluyor ki: İnsan-ı Kamilin bahsettiğimiz füyûzu şaşılacak bir şey değildir. Çünkü kendisi emânet-i Kübray-i İlâhiyyeyi hamildir.

O emanet nedir? **Kur'an-ı Kerîm**'de buyuruluyor ki:

Arapça: Sûre-i Ahzab: 72

"Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik. O emaneti kabul ve tahammûlden ibâ ettiler, ondan korkup çekindiler. Onu insan kabûl ve der'ûhde etti. O insan hakikaten zalim ve cahil idi.5"

Emanetin ne olduğu ihtilâflıdır. Ferâiz demişler Ma'rifetullâh demişler, Tekâlif-i şeriyye demişler. Hepsi de mincihetin doğrudur.

Cümlesi de emanete dahildir. Fakat ehlullâhın beyânına göre emanetten maksat; **Hakk**'ın mazhariyet-i külliyesidir. Nitekim **Cenâb-ı Pîr Efendimiz** de emâneti rûh-i insani ile tefsir ediyor. Tabii zevil ervâhın hepsinde bir rûh mevcut. Fakat rûhlar arasında fark vardır. Maksad-ı **Mevlânâ** "Ve nefahtü fihi min rûhi" de ki rûhtur. İşte o rûh-i menfûhtan ve mazhariyyet-i külliyyey-i İlâhiyyeden ibaret olan emaneti, sema ve ehl-i sema ile zemin ve ehl-i zemin ve zeminin en sağlam tarafı olmak lazım gelen dağlar kabul etmediler. Adem-i tahammûlerinden, noksan-ı kabiliyetlerinden bahsile özür dilediler. Ona zalûm ve cehûl olan insan, kabul etti.

Âyet-i Kerimedeki zalûm ve cehûl sıfatları sûreta insanı zem gibi görülüyor. Fakat hakikatte medihtir. Çünkü bir şey mutlak zikredilince kemâline masrûf olur. Buradaki insandan maksad da insan-ı kamildir. Evet çünkü insan-ı kamil, zalûmdur. Zalûmdur amma nefsine karşı. Kezâ o insan-ı kamil cehûldür, bilmez. Bilmez amma **Hakk**'dan mâadâsını **vücûd-i Hakkânî** ile muttasıf bilmez. İşte bu itibar ile zalûm ve cehûldür. Yoksa, başkasının hukukuna tecâvüz eder, akı karadan seçemez, elifi görse mertek sanır ma'nâsına değildir. Yine **Hz.Mevlânâ** buyuruyor ki:

لقمه‌ی چندی در آمد ره ببست
دوش دیگر لون این می‌داد دست
1958-Dün bu emânetin tefsirine dâir başka bir ma'na lâyah oluyordu. Fakat birkaç lokma mideye girdi de ilhâm yolunu kapadı.

Şeyh Sadi Gülistan da der ki: “ *Yemekten mideni hali bulundur ki kalbinde marifetullah nûru göresin.*”

Hız. Mevlânâ buyuruyor ki:

وقت لقمان است ای لقمه برو
بهر لقمه گشته لقمائی گرو
1959-Lokma için lokman gibi bir adam esir oldu. Ey lokma gît, şimdi lokmanlık zamanıdır.

Lokman Aleyhisselâm Hız. Dâvud Aleyhisselâm ricâlindendir. Doğum ve vefatı tarihleri mazbûat değildir. Kendisi Habeşli bir köle iken azat edilmiş, ilim ve hikmeti sayesinde *Beni İsrâil*'in merci'i istifâdesi olmuştu. *Hazret-i Davud*'un meclisine devam ve ondan istifâza eylerdi. *Kur'an-ı Kerîm* de namına mensûp bir sûre vardır. Nebi, yahut veli olduğunda ihtilâf edilmiştir. *Mevlel'ârifin Efendimiz* diyor ki: *Lokman* gibi hikem âşinâ bir zat, birkaç lokma yüzünden insidâda uğradı. Halbuki lokmanlık edilecek ve hikmet söylenilecek zamandı.

از کف لقمان همی‌جوید خار
از هوای لقمه‌ی این خار خار
1960-Bu ızdırabı veren lokmayı terk etmek sûretiyle, Lokman'ın ayağından dikenî çıkarın.

Madem ki lokma, yani yemek ilham lokmanını huzursuz ediyor, adeta onun ayağına diken gibi batıyor; o halde lokmayı bırakmak ve mümkün mertebe azaltmak sûretiyle o ilham lokmanının ızdırabını teskin ediniz. Daha açıkçası, midenizi tıka basa, minder ve yastık doldurur gibi doldurmayınız; lüzûmundan fazla yemek, sûretâ midayı imtilaya, sahibini de ıstıraba uğrattığı gibi, manen de layihât-ı kalbiyyenin zuhuruna sed çeker. *Menâkıb-ı Mevlânâ* da yazılıdır ki *Cenâb-ı Pîr*'e:

—Derviş günah eder mi? diye sormuşlar.

—Acıkmadan yerse! Cevabını vermiş. Demek ki dervişin günahı acıkmadan yemek yemekmiş. Maksat yanlış anlaşılmasın. Menhiyyâtı irtikâb ederse günah değildir denilmiyor. Hakiki bir derviş nevâhide bulunmaz. Onun günahı acıkmadan ve lüzumundan fazla yemektir demek isteniliyor.

لیکتان از حرص آن تمیز نیست
در کف او خار و سایه‌ش نیز نیست
1961-İlham Lokmasının ayağında diken olduğu için sayesi süratli değildir. Fakat sizde hırs bulunduğu için onu fark edecek temyiz yoktur.

Yukarıda ilham-ı İlâhî *Lokman Aleyhisselâm*'a, mideye inen lokmalar da onun ayağına batan dikene benzetilmişti. Burada deniliyor ki lokman ilhamının ayağında diken bulunduğu için süratla yürüyüp gelemiyor. Lakin siz onun böyle olduğunu fark edemiyorsunuz.

ز آن که بس نان کور و بس نادیده‌ای خار دان آن را که خرما دیده‌ای
1962-Hurma gördüğünü diken bil; böyle bilmezsen çok nankör ve çok görmemişsin.

پای جانش خسته‌ی خاری چراست جان لقمان که گلستان خداست
1963-Lokman gibi olan rûh, Allâh(C.C.)'ın bir gülistânıdır. Onun ayağına neden diken bağılıyorsun?

مصطفی زادی بر این اشتر سوار اشتر آمد این وجود خار خوار
1964-Bu cesed, diken yiyen deve gibidir ki ona, bir Mustafazâde rakipdir.

Bir Hadis-i Şerifte: “ *Ben nûr-i İlâhiden yaratıldım, müminler de benim nûrumdan halk edildi*” buyurulmuştur. Şu halde müminlerin rûhu, *Aleyhisselât Efendimizin* zâde-i ma’nevisi oluyor. Cesedin rûha binek olduğu da mağlumdur. Binaenaleyh lokma hâr olan ceset, diken yiyen bir deveye, hamil olduğu rûh da bir Mustafazâdeye teşbih ediliyor.

کز نسیمش در تو صد گلزار رست اشتر ا تنگ گلی بر پشت تست
1965-Ey deve; senin yükün arasında bir gül dengi vardır ki onun nesimiyle sende yüzlerce gülzâr peydâ olmuştur.

Hitab, cesededir. Buyuruluyor ki: “Ey ceset; sen öyle bir gül dengini, rûh-i menfûhu taşıyorsun ki, onun feyz-i nesimiyle sende yüzlerce hakikat ve maarif meydana gelmiştir.”

تا چه گل چینی ز خار مرده‌ریگ میل تو سوی مغیلان است و ریگ
1966-Ey cesed, senin meylin mugaylâna ve kumadır. Acaba bu arda kalası dikenden nasıl bir gül toplayacaksın?

چند گویی کین گلستان کو و کو ای بگشته زین طلب از کو به کو
1967-Ey bu talep uğrunda köy köy dolaşan; ne vakte kadar bir gülistân nerede? diyeceksin.

چشم تاریک است جولان چون کنی پیش از آن کین خار پا بیرون کنی
1968-Ayağındaki dikenî çıkarmadan evvel, gözün kararmış olduğu için nasıl dönüp dolaşabilirsin?

Ayaktaki dikenî çıkarmak; mideyi boşaltmak ve gıdayı azaltmak demektir. Midenin şişkinliği, kalp gözünü kapadığı gibi bazen zâhir gözünü de kapatır. Yemeğin buharı adeta göz önünde bulutlar teşkil eder. İnsan-ı gayr-i ihtiyari, hatta oturduğu yerde uyutur ve horul horul horlatır. Onun için mümkün olduğu kadar az yemeğe, onu da, alnının teri ve elinin emeği ile helal kazancından yemeğe çalışmalıdır.

در سر خاری همی‌گردد نهان آدمی کاو می‌نگنجد در جهان

1969-Mazhariyyeti ve ızâm-ı şânı i'tibâriyle cihâna sığmayan insan, bir diken etrafında gizlice dolaşır.

مصطفی آمد که سازد هم دمی

کلمینی یا حمیراء کلمی

1970-Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtü Vesselem Efendimiz de kendine bir hemdem, bir musâib ittihâz etmek için dünyâya geldi ve Âişetüssıddika radiyâllâhü anhâya ey Humeyra bana lakırdı söyle dedi.

İnsana insan denilebilmesi, rûh ile cesedin, yahut rûh ile nefsin imtizâciyle kâimdir. Cismâniyyetle imtizâc etmemiş olan bir rûh, melekiyyet menzilesinde kalır. İnsaniyet derecesinde yükselemez. Onun için cihâna sığmayacak kadar âli olan rûhlar, bu âlemde o iltifat ve ihtilâtın husûlüne çalışırlar. Ezcümle efdâl'ül-beşer ve melce'ül-küllü fi'l-mahşer **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz** de, habibe-i necibeleri **Âişe Radiyallahü anhaya** pek ziyâde teveccüh gösterirdi. Zât-i akdesine rûhâniyyet galebe edince “Kellimini ya Humeyra” “Ey Humeyra bana lakırdı söyle” buyurdu.

Humeyra Ümmül-mü'minin Âişetüssıddika radiyallahü anha ve an enbiyâya tarafı risâletten verilmiş bir lakaptır. Pembelikle mümtazi. Beyaz kadın demek olan **Hamrâ'** lafzının musağgarıdır. **Hazret-i Âişe'nin** pek genç olması dolayısıyla lakabı musağgar olarak verilmiştir.

Cenab-ı Âişe gençliğiyle beraber ma'lûmatlı bir kadındı. Hakkında; “Dininizin yarı ahkâmını Humeyrâdan alınız, ondan öğreniniz” Hadis-i Şerifi vârid olmuştur. Çünkü mahremiyyete müteallik bazı Hadisleri **Hazret-i Âişe** rivayet etmiştir.

Hülasa; **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri** kendisini pek sever ve nazını çekerdi. Bu da rûhun nefis ile imtizâci lüzûmuna mebniydi. **Nebiyy-i Efham Efendimiz**, kalb-i âlisine vârid olan füyûz-i rûhâniyyeye ancak ezvâc-ı tahirât ile ihtilât etmek sûretiyle tahammül gösterebiliyor ve i'tidâli ancak bu sûretle temine muvaffak oluyordu. **Ezvâc-ı Resûlullahın** adetçe fazla olmasının bir hikmeti de bu olsa gerektir. Lisan-ı Muhammedîden **Hazret-i Âişe'ye** hitâben buyuruluyor ki:

ای حمیراء اندر آتش نه تو نعل

ناز نعل تو شود این کوه لعل

1971-Ey Humeyra'; sen nalı ateşe koy ki senin o nalından bu dağ, la'l olsun.

Efsunculukla uğraşanlara göre bir kimsenin adı bir at nalına yazılır da ateşe konulursa, üstüne de bilmem hangi azîmet, yani duâ okunursa o ismin sahibi, ismini yazanın, yahut yazdırmanın yanına koşarmış. Burada **Mevlânâ'nın** maksadı, böyle bir işin olup olmadığı meselesi değildir. **Cenâb-ı Pîr**, avâm-ı nâs arasında yayılmış bir vehmi, merâmını îzâh için teşbih yoluyla kullanıyor ve efsuncular nasıl bir kimsenin ismini nala yazmak ve ateşe koymakla onu cebzederlerse, sen de bana lakırdı söyle ve tekellümünle beşeriyyet âlemine cezbeyle ki, bu dağ, yani cebel-i vücûdum, serâpa la'l madeni olsun, diyor.

Malumdur ki nübüvvet ve risâlet, tebliğ-i ahkam mertebesidir. Tebliğ-i ahkam ise mahv ü istiğrak halinde olamaz. Onun için sahv ü idrak lazımdır. **Aleyhisselât Efendimiz'e** istiğrak hali galebe etmeye başlayınca “Kellimini ya Humeyra” buyurdu. Çünkü istiğrâk halinde risâlet vazifesi ifa edilemeyecekti. **Hazret-i Âişe** konuşmaya başlayınca da sahv'a gelir, vazife-i risâletin ifasına devam buyururdu. Vücûd-i Muhammedî'nin la'l madeni olması ise lisan-ı Muhammedîden bir takım hikem-i Celîle ve teâlim-i İlâhiyyenin zuhuru demektir.

Resûlullaha beşeriyet hali galb olunca da aşağıda beyân edileceği vechile **Bilâl-i Habeşi(R.A.)**'e “Erihnâ yâ Bilal”: “Ey Bilâl; bizi rûhlandır, rûhumuzu gıdalandır” buyurdu. **Hazret-i Bilal**, güzel güzel nagamâta başlar, **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz** de âlem-i ma'nâya müncezip olurdu.

نام تانیث‌اش نهند این تازیان این حمیراء لفظ تانیث است و جان
 1972-Humeyra' müennes bir lâfızdır. Arablar rûhu da müennes i'tibâr ederler.

روح را با مرد و زن اشراك نیست لیک از تانیث جان را باک نیست
 1973-Lâkin rûh kelimesinin müennes i'tibâr edilmesinden, cana bir noksan terettüp etmez. Çünkü onun te'nis ve tezkir ile bir alâkası yoktur.

این نه آن جان است کز خشک و تر است از مونث وز مذکر برتر است
 1974-Rûh; müzekkerlikten, müenneslikten âlidir. Bu rûh; yübûsetten ve rutûbetten, yani kuru ve yaş şeylerin yenmesinden hâsıl olan rûh-i hayvânî değildir.

یا گهی باشد چنین گاهی چنان این نه آن جان است کافزاید ز نان
 1975-Bu, öyle, ekmekle artacak, yâhud bazen böyle, bazen öyle olacak bir rûh değildir.

İnsanda maddi ve ma'nevi olmak üzere iki rûh vardır. Biri rûh-i hayvanidir ki yemek, içmekle kuvvetlenir, yübûset ve rûtubetin azalıp çoğalmasıyla, yani mizacın bozulmasıyla za'fa düşer. Bu rûh bütün zevil-i ervâhta vardır. En ibtidâi hayvanlar bile bu hususta müşterektir. Fakat insanda fazla olarak bir rûh-i menfûh vardır ki o, müenneslikten, müzekkerlikten münezzehtir. Mizâcın i'tidâlinden, yahut inhirâfından müteessir olmaz. Zaten insanın insanlığı onun sayesinde. O olmasa beni Âdem'in yemesi, içmesi, yatması, uyuması ve kalkması itibarıyla, mesela bir sığırdan farkı kalmaz. İşte o ma'nevi ve İlâhi olan rûh;

بی‌خوشی نبود خوشی ای مرتشی خوش کننده ست و خوش و عین خوشی
 1976-Bu rûh menfûh, rûh-i hayvâniyi de hoş bir hale getirir. Kendisi hoştur ve hoşluğun tâ kendisidir. Fakat ey mürteşî; yeni vesile arayan kimse; nâhoşluk olmayınca hoşluk bulunmaz.

İnsanda olan rûh-i ilâhi, esasen ayn-ı letâfet olduğu gibi rûh-i hayvaniye de letâfet verir. Şu şartla ki, o rûh-i hayvanide letâfeti kabûle istidâd bulunsun. O istidâd da nâhoşlukla, sûretâ, mihnet ve meşakkat gibi görünen ibâdâta tahammül etmekle; nefsi, heva vü hevesten men' eylemekle husûle gelir.

İkinci mısra'a şöyle bir ma'nâ da verilebilir.
 “Hoşluk, nâhoşluk gibi değildir. Binâenaleyh sendeki nâhoşluğa bakıp da başkalarının hoş hallerini de kendi ahvâlin gibi sanma.”

کان شکر گاهی ز تو غایب شود چون تو شیرین از شکر باشی بود
 1977-Sen şekerden tatlılandığın vakit, yani şeker yiyip de tadını duyurduğun vakit tatlı olursun. Fakat o şeker senden bazen kaybolur.

Sendeki halâvet, şeker yemekle hâsıl oluyorsa o şekerin te'siri ve halâveti geçtiği gibi senin halâvetin de zail olur. Fakat;

پس شکر کی از شکر باشد جدا چون شکر گردی ز تاثیر وفا

1978-Sen vefakârlık te'siriyle ayn-ı şeker olursan şekerlik hassâsı şekerden nasıl ayrılır.

Hakikaten ve ma'neviyattan ara sıra zevk alanlar, şeker yedikleri vakit ağzı tatlananlara benzerler. Hakikati daimi zevk edinenler ise, şekerin kendisine benzerler. Şekeryiyenlerin ağzındaki şeker eriyince lezzeti geçtiği gibi, muvakkaten hakikat neşvesi alanların ma'nevi halaveti de zail olur. Lakin zevk-ı rûhaniyi daimi gıda haline getirenlerin zevki ve neşvesi de daimidir.

عقل آن جا گم شود گم ای رفیق عاشق از خود چون غذا یابد رَحِیق

1979-Bir âşık kendisine muhabbet şarâbından gıda bulursa o zaman akıl kaybolur.

Mesela **Aleyhisselât Efendimiz** günlerce iftar etmeksizin oruç tutardı. Lakin savm-ı visâl denilen bu oruçtan eshabı men eder: **“Siz benim gibi değilsiniz. Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni yedirir ve içirir.”** Buyururdu. Şüphesiz ki bu yiyip, içme ma'nevi idi. Vakıa bunu her akıl kavrayamaz. Çünkü:

گر چه بنماید که صاحب سر بود عقل جزوی عشق را منکر بود

1980-Cüz'i olan akıl, yani akl-ı meâş, sahibi sır görünmekle berâber aşkı münkirdir.

Evet, **“Elmer'ü adüvvün lima cehil”** Yani: **“Kişi bilmediğinin düşmanıdır”** Akıl da ma'vâsâtı ve ma'kûlâtı idrâk etmekle beraber aşkın cahilidir. Onun için aşkı ve onun ezvâkını takdir ve tasdik edemez.

تا فرشته لا نشد اهریمنی است زیرک و داناست اما نیست نیست

1981-Akıl zekidir, alimdir amma; yok olmuş, mahv-i vücûd eylemiş değildir. Varlık o kadar kötü bir şeydir ki melek bile yok olmayınca, Allâh(C.C.)'ın emrine kemâliyle itâat etmeyince şeytandan ma'duddur.

Melekler, **Allâh(C.C.)**'ın emrine tamamıyla muti' ve münkaddır. Hatta:

Arapça: Sûre-i Bakara:31

“Şunların isimlerini bana haber verin6” hitabına mazhar oldukları vakit:

Arapça: Sûre-i Bakara:33

“Ya Rabbena seni tesbih ve takdis ederiz. Biz de senin öğrettiğinden başka ilim yok. Ne öğrenmiş isek onu biliriz.7” diyerek yokluklarını i'tirâf etmişlerdi. Şeytan ise varlık davasına düşmüş, kendisinin halife-i ilâhi olan Âdemden, âli bulunduğunu iddiaya kalkmış, bundan dolayı da ebedi olarak tardedilmişti.

چون به حکم حال آیی لا بود
او به قول و فعل یار ما بود
1982-Akl-ı meâş, söz ve iş husûsunda bizim yârimizdir. Fakat hâl hükmü gelince lâşey kâbilindendir.

İnsan söyleyeceği sözü, yapacağı işi aklın yardımıyla yapar ve söyler. Bunlar ma'kûlât cümlesinden olduğu için akıl bunları idrâk ve sahibini irşâd eder. Lâkin hal ve ma'neviyata gelince akıl orada durur. Çünkü ihâtası dahilinde değildir. Binâenaleyh ma'kûlâtın fevkindeki şeylerde akıl lâşey olur.

چون که طوعا لا نشد کرها بسی است
لا بود چون او نشد از هست نیست
1983-Akl-ı meâş, kendi mevhum varlığından yok olmadığı için, lâşey derekesine düşer. Tavan olmadığı için de kerhen böyle olması kendisine kâfi ve lâyıktır.

مصطفی گویان ارحنا یا بلال
جان کمال است و ندای او کمال
1984-Cân, Hakikatte noksandan beridir ve ayn-ı kemâldir. Nitekim Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtü Vessellem Efendimiz “Erihnâ yâ Bilâl” buyurdu.

Nebiyy-i Ekrem Salllallahü Aleyhi vesellem Hazretlerine rûhaniyyet galebe edince ona tahammül edebilmek için, “Kellimini yâ Humeyra” buyurdıkları biraz evvel söylenilmişti. Beşeriyet hali galebe edince de **“Erihna ya Bilâl”** yani: **“Ey Bilal, bizi rûhlanıdır, rûhumuza şevk ve neşve getir”** buyururdu. **Bilâl (R.A.)** de temcid ü tesbihi hâvi kaside okumaya başlar, **Aleyhisselât Efendimiz** bundan neşelenirdi. Yine lisan-ı Muhammedîden buyuruluyor ki:

ز آن دمى کاندر دمیدم در دلت
ای بلال افراز بانگ سلسلت
1985-Ey Bilâl sesini yükselt ve müselsel nağmeler icrâ et. Kalbine nefhettiğim feyzi hâvi terennümlerde bulun.

هوش اهل آسمان بی هوش گشت
ز آن دمى کادم از آن مدهوش گشت
1986-Kezâ o nağmeler Âdem'in medhûş ve gök ehlinin bîhûş olduğu sirr-i tevhide ve azamet-i Bâriye müteallik olsun.

شد نمازش از شب تعریس فوت
مصطفی بی خویش شد ز آن خوب
صوت
1987-Hazret-i Mustafa Aleyhisselatü Vesselâm, Bilâl'in o güzel sesini dinleyerek kendinden geçti ve leyle-i ta'rîste sabah namazı fevt oldu.

Ta'rîs; Yolcunun dinlenmek ve uyumak için sabaha karşı bir yere konması demektir. **Arabistan** da serinlikten istifâde için gece yolculuğunda bulunurlar. Bir de gazvelerde düşmanı gafil avlamak için gündüz istirahat ve gece sefer ederler. **Aleyhisselât Efendimiz** de bir seferde bütün gece yürümüş, sabaha karşı kondukları menzilde sabah namazını beklerken hasbelbeşeriyye uyumuştur. Uyandığı vakit duhâ zamanı olmuş ve emr-i Nebevi ile sabah namazı o vakit kaza

edilmişti. Kütüb-i Hadisten anlaşıldığına göre ta'ris vakası mükerrer olmuştur, bir tanesi *Sahih-i Buhâri* de *İmrân bin Huseyn (R.A)* tarafından şu sûretle rivayet ediliyor: "**Nebiyy-i Ekrem S.A.V.** ile bir seferde birlikte bulunuyorduk. **Benîl mustalık Gazvesi** olsa gerektir, gecenin sonuna kadar yürüdük. Sonra menzile gelince yorgunlukla öyle bir düşüş düştük ki yolcu indinde ondan daha tatlı bir hal olamaz. Bizi uyandıran ancak güneşin sıcaklığı oldu. İlk defa uyanan fûlan, sonra fûlan, sonra fûlan oldu. Bu fûlanların kim olduklarını, isimlerini saymak Sûretiyle Hadis râvilerinden **Ebû Recâ** söylerdi; fakat yine o râvilerden **Avf** unutmıştu. Diğer bir yerde ilk uyanan zâtın **Hazret-i Ebû Bekir (R.A)** olduğu tasrih edilmiştir. Dördüncü olarak da **Ömer bin-il'Hattab (R.A)** uyandı. **Ömer** uyanıp da oradakilerin musab olduğunu, yani sabah namazını geçirdiklerini görünce kendisi celâdetli bir zat olduğu için, yüksek sesle tekbir almaya başladı ve tekbir ile ref-i savt etmekten hali kalmadı. Tâ ki **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem** uyandı. Uyanınca uğradıkları musibeti zât-i akdes-i risâlete şikayet ettiler. Zararı yok ve olmaz, yola çıkın buyurdu. Yola çıktı, pek de uzak gitmedi. Sonra indi ve abdest suyu isteyip abdest aldı, ezan okundu ve cemaâte kaza olarak namaz kıldırdı. Namazdan dönünce bir de baktı ki cemaâtle namaz kılmamış ve bir tarafa çekilmiş biri var. Ona hitaben: "Ey fûlan, neden cemaatle namaz kılmadın?" diye sordu. O da: "Bana su iktizâ etti, suda yok " cevabını verdi. " Toprakla teyemmüm et, o sana yeter" buyurdu. Sonra **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem** yola çıktı, biraz sonra, eshâb susuzluktan şikayet etti. **Resul-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem** devesinden indi. Fûlanı ve **Ali**'yi çağırdı. Bu fûlânı **Ebû Recâ** söylerdi, fakat **Avf** unutmıştu, bazı yerlerde râv-i Hadis **İmrân bin'el Husayn** idi denilmiştir. Onlara: "Gidin, su arayın" buyurdu. Gönderilenler yola çıktılar ve devesine binmiş, su dolu iki tulumun arasına oturmuş bir kadına rastgeldiler. Ona: "Su nerede?" diye sordular. Kadın: "Dün bu vakit su başından ayrıldım" dedi. "Öyle ise hadi bakalım yürü" dediler. Kadın: "Nereye?" diye sordu. "**Rasûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem**'in huzuruna" dediler. "Şu sâbî denilen kimse mi?" dedi. "Evet murâd ettiğin zat" dediler. Kadını devesiyle birlikte huzûri Nebeviye getirdiler ve mâvakâ'ı söylediler. **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem**'in en son su verdiği de şu cünüp olan kimse idi. Ona: "**Git de bunu vücûduna dök**" dedi. Suyun sâhibesi ise ayakta duruyor ve suyuna ne yapıldığına bakıyordu. **İmrân İbn'il-Husayn** diyor ki: "**Allâh(C.C.)**'a kase ederim ki tulumlardan o kadar su alındığı halde, alınmaya başladığı ilk halinden ziyade bize dolu görünüyordu." **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem**: "**Bu kadına bir şey toplayın**" buyurdu. Kadına hurma, un ve kavrulmuş un olmak üzere epeyce bir nevâle topladılar. O nevaleyi bir bağa bağladılar, kadını devesine bindirdiler, bağı da ön tarafına vazettiler. **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem** ona buyurdu ki: "**Biliyorsun ve görüyorsun ya biz senin suyunu eksiltmedik. Fakat bizi Cenâb-ı Hakk iskâ ve irvâ buyurdu.**" Kadın kabilesine geldi. Lakin onların nezdine avdeti gecikmişti. "Ey fûlâne! Neden geç kaldın," diye sordular. Kadın dedi ki: "Şaşılacak şey! Bana iki adam rastgeldi, beni şu sâbî denilen zata götürdüler. Şöyle şöyle yaptı. **Allâh(C.C.)**'a yemin ederim ki o zat sema ile arz arasındaki insanların en üstad sihribazıdır. Yahut o, **Allâh(C.C.)**'ın **Hakk** peygamberidir" Bundan sonra Müslümanlar, o kadının kabilesi etrafındaki müşrikler üzerine akın ederlerdi de onun mensup olduğu cemaate ilişmediler. Kadın bir gün kabilesi halkına dedi ki: "Şu Müslümanların sizi kasden terk ettiklerini ummuyorum, yani benden dolayı size ilişmiyorlar. Nasıl Müslüman olmak işinize gelir mi?" Kavmi de ona itaat ederek Müslüman oldular.

İşte *Cenâb-ı Pîr Efendimiz*, leyle-i ta'riste namazın fevt olması meselesini Bilâl'in terennümünden husûle gelen istiğrak ile tevil ediyor ve buyuruyor ki:

تا نماز صبحدم آمد به چاشت
سر از آن خواب مبارک بر نداشت
1988-O mübârek uykudan başını kaldırmadı da sabah namazı kuşluk vaktine kaldı.

یافت جان پاک ایشان دستبوس
در شب تعریس پیش آن عروس
1989-Ta'rîs gecesinde o arûs-ı mutlak'ın, Cenâb-ı Hakk'ın huzûr-ı ma'nevisinde olanların rûhu, el öpme şerefine nâil oldu.

Yalnız *Resûl-i Ekrem (S.A.V.)* değil, o seferde bulunan eshâb-ı kirâm da iltifât-ı İlâhiye müstağrak olduklarından dolayı kendilerinden geçtiler. İşte bu hüsnü tevildir ki, ancak *Mevlânâ'nın* lisan-ı irfânına yaraşır. Bundan sonra başka bir bahse şuru' ediliyor. Derler ki Esmâ-i ilâhiyye, Tevfîkîdir, Esmâülhüsna'dan başka bir şeyle *Hakk*'ın zikri câiz değildir. Burada, "*Allâh(C.C.)*a arus ta'bir edilmiş, bu nasıl olur?" diye bir suâl vürûdü ihtimaline binâen ve cevaben deniliyor ki:

گر عروسش خواندهام عیبی مگیر
عشق و جان هر دو نهانند و ستیر
1990-Aşk ve rûhun ikisi de örtülü ve gizlidir. O halde ona arûs deyişimden dolayı beni ayıplama.

Malûmdur ki teşbihde, benzeyenle benzetilen arasında bir münasebet gözetilir ki ona *vech-i şebah* denilir. Burada arûs, yani gelin, müşebbesünbih, zat-i ecellü a'lâ müşebbehtir. Gelinin müzeyyen ve mestûr olması da vech-i şebehtir. Yani eskiden bir gelin nasıl müzeyyen ve ağyar nazarından mestûr ise, *Cenâb-ı Hakk* da, noksan sıfatlardan münezzehe ve kemal sıfatlarıyla mevsûftur. Ondan başka, zâtî herkesten ve her şeyden mestûrdur. Binâenaleyh, benzetme yoluyla *Hakk*'a arûs ta'bir edilmekte beis yoktur. Zaten bakılırsa isim nedir? Müsemmayı gösteren şey değil mi? Meselâ Lâleli cami'i ismi ne yapar? Bu ma'bed-i âliyi hatırlatmaz mı? O halde zerrât-ı kâinatın her biri, sani-i mutlakı hatırlattığı için o zerrâtın hepsi de ayrı ayrı *Cenâb-ı Hakk*'ın ismi olmuş olur.

گر همو مهلت بدادی يك دمی
از ملولی یار خامش کردم
1991-Eğer sözlerim, yârin melâline mûcip olsaydı, kezâ bir dem mühlet vereydi susardım.

جز تقاضای قضای غیب نیست
ليك می گوید بگو هین عیب نیست
1992-Lâkin diyor ki: Söyle, ayıp değildir. Senin sözlerin kazây-ı gaybın tekazâsı ve taleb-i icabıdır.

عیب کی بیند روان پاک غیب
عیب باشد کاو نبیند جز که عیب
1993-Asıl ayb, bir kimsenin aybdan başka bir şey görmemesidir. Gayba mensûb olan pâk bir rûh, nasıl ayb görür?

Hikmet-i hilkate vâkıf olan urefây-ı ümmet, mahlûkat içinde ayıp görmezler ve ayıplayacak şey bulamazlar. Çünkü bize en çirkin görünen şeylerin bile lihikmetin yaratılmış olduğunu bilirler. Binâenaleyh asıl ayıp, bu hikmete ve bu nazara nâil olamamak noksanıdır. **Şeyh Nizâm-i Gencevî** bir eserinde der ki **İsa Aleyhisselâm** eshabıyla birlikte gidiyordu. Yolda kokmuş bir köpek leşine tesadüf ettiler. Havariyyun leşin kokusundan burunlarını tıkadılar, mezemmetine dâir sözler söylediler. **Hazret-i Rûhullah** ise: “Bakınız dişleri ne kadar beyaz ve ne kadar güzel!” dedi.

Şeyh Nizâmî bu kıssayı naklettikten sonra der ki: “Her şeyde bakışa göre hem hüner, hem de ayıp vardır. Sen onda ayıp görme ki hüneri elde etmiş olası.”

Yine **Mevlânâ** buyuruyor ki:

نی به نسبت با خداوند قبول عیب شد نسبت به مخلوق جهول

1994-Aybın ayb olması mahlûk-i cehûle nazarandır, yoksa Allâh(C.C.)a göre değildir.

چون به ما نسبت کنی کفر آفت است کفر هم نسبت به خالق حکمت است

1995-Küfür bile Allâh(C.C.)a nisbetle ayn-ı hikmettir. Fakat bize nisbet edilecek olursa afettir.

Aybın bize göre ayıp olması malum. **Allâh(C.C.)**’a nispetle hüner olması, lâteşbih çirkin resim yapabilen bir ressamın marifeti gibidir. Öyle ya, bir ressam yalnız güzellikleri tasvir edebilse de, ayıp ve kehanetleri tersim edemese onun sanatında noksan var demektir.

Cenâb-ı Hakk bu âlemi öyle bir hikmet-i muhayyire, öyle bir intizâm-ı bedî’ ile yaratmıştır ki, onun dahilinde bir zerre dahi noksan, yahut fazla değildir. Her şey yerli yerindedir. Evet dünyada bazı çirkinler ve çirkinlikler görülür. Fakat âlem güzellikten ibaret olsaydı da, çirkinlik bulunmasaydı; herkes güzelliğe alışmış ve kanıksamış olacağı için, güzellikten te’sir duymaz, kalplerde bedî’i heyecanlar hasıl olmazdı. Kezâ alem, serapa dar’ül-iman olup da küfr ü inkar bulunmasaydı, imanın da kıymeti bilinmezdi. Binâenaleyh eşhas ve eşyaya bakarken bu cihetleri düşünmeli, bir arifin dediği gibi:

“Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaradılmışı hoş gördük,
Yaradandan ötürü.”

demelidir.

بر مثال چوب باشد در نبات ور یکی عیبی بود با صد حیات

1996-Yüz hayat içinde bir ayb bulunursa nebât şekerî arasındaki çöp saz gibidir.

Malûmdur ki nebât şekerî yapmak için, kaymak şekere bir çöp batırıp asarlar. Böyle batıra çıkara çöpün üstünde nebât şekerî hasıl olur. İşte bunun gibi iyiler ve iyilikler arasında kötülüklerin mevcut olması nebât şekerinin orta yerinde kıymetsiz bir çöpün bulunması gibidir.

ز آن که آن هر دو چو جسم و جان خوشند در ترازو هر دو را یکسان کشند
1997-Terâzide ikisini berâber tartarlar. Çünkü çöp ile şeker cism ile cân gibi uyuşmuşlardır.

جسم پاکان عین جان افتاد صاف پس بزرگان این نگفتند از کزاف
1998-Onun için büyükler bu sözü lağv ü lâîfe olarak değil, kemâl-i ciddiyetle: Esfiyây-i ümmetin cismi de ayn-ı rûh vakı' oldu demişlerdir.

Kibar-ı ümmetten: *“Ervâhunâ eşbâhuna, eşbâhuna ervâhunâ”* diyenler vardır ki: “ Rûhlarımız cisimlerimiz, cisimlerimiz rûhlarımızdır” demektir. Yine ekâbir-i ümmetten birinin şöyle bir nazmı vardır:

“Kadeh de, şarap da gayet rikkat peyda etti ve birbirine benzedi, bundan dolayı yekdiğerinden ayırt edilmeleri güçleşti. Güyâ şarap var kadeh yok. Sanki kadeh var da şarap yok.”

Tabii anlaşılımdır ki buradaki kadehten maksat, cisim; şaraptan murad da rûhtur. Demek isteniliyor ki urefây-ı ümmetin cisimleri o kadar sâfiyyet kesbeder ki safvet ve letâfette ayn-ı rûh olur. Kezâ:

جمله جان مطلق آمد بی نشان گفتشان و نفسشان و نقششان
1999-Onların sözleri de, nefisleri de, cisimleri de bi-nişân olan rûhtur.

چون زیاد از نرد او اسم است صرف جان دشمن دارشان جسم است صرف
2000-Evliyâullah Hazerâtını düşman tutanların cânı, cisimden ibarettir. Tavla oyunundaki vurgunla pula pul denilmesi gibi ancak isimdir.

وین نمک اندر شد و کل پاک شد آن به خاک اندر شد و کل خاک شد
2001-O gibilerin cisimleri toprağa düşmüş, külliye toprak olmuştur.

Mücadele ile tahliye-i bâtın ve tasfiye-i nefis etmiş olanlar, tuzlaya düşmüş şeylere benzerler. Tuzlaya düşmüş bir cisim nasıl tuz kesilir ve pâk olursa, rûh deryâsına gark olanların cisimleri de öylece ayn-ı rûh olur.

ز آن حدیث با نمک او افصح است آن نمک کز وی محمد املح است
2002-O, öyle bir tuzdur ki onun feyziyle Hazret-i Muhammed (s.a.v.) emlâh ve hadisi efsahtır.

Bahsedilen tuzla ve tuz, bildiklerimiz değildir.

Hadis-i Şerifte:

“Ben kardeşim Yusuftan daha câzibeliyim, Yûsuf ise benden güzeldir” buyurulmuştur.

Melâhat: Lügaten tuzluk ma'nâsındadır. Yemeğin lezzeti tuz ile geldiği için, yüzdeki câzibeye melâhat ta'bir edilmiştir. Hatta fâriside tatsız söze: “sühan-i bî nemek” derler.

با تواند آن وارثان او بجو این نمك باقى است از ميراث او
 2003-Bu tuz, yani o feyz, miras-ı Muhammedî olmak üzere bâkidir. Onun vârisleri de seninle berâberdir. Onları arayıp bul.

پیش هستت جان پیش اندیش کو پیش تو شسته ترا خود پیش کو
 2004-O vârisler, senin önünde oturmuşlardır, fakat senin önün nerede? Varlığa karşı senin pişendîş olan rûhun hanî?
 بسته‌ی جسمی و محرومی ز جان گر تو خود را پیش و پس داری گمان
 2005-Eğer sen kendin için ön, arka tevehhüm ediyorsan bir cisme bağlısın, candan mahrumsun.

بی‌جهت آن ذات جان روشن است زیر و بالا پیش و پس وصف تن است
 2006-Alt, üst, ön, arka gibi şeyler cismin vasıflarıdır. Bîcihetlikler, yani alt cihete bağlı olmamak, parlak olan cânın zâtidir.

تا نینداری تو چون کوه نظر بر گشا از نور پاک شه نظر
 2007-Ey sâlik; şâh-ı hakiki olan Allâh(C.C.)'ın hidâyet nûriyle gözünü aç ki, peygamber vârisi olan evliyâullâhı kendin gibi kısa görüşlü sanmayasın.

ای عدم کو مر عدم را پیش و پس که همینی در غم و شادی و بس
 2008-Sen ancak gam ve sürûdan ibâretsin. Halbuki sen ademsin, senin gam ve sürûnda ademdir. Ey ayn-ı adem olan insan, yokluğun önü, ardı olur mu?

نی از این باران از آن باران رب روز باران است می‌رو تا به شب
 2009-Yağmur günüdür, gece oluncaya kadar git. Fakat bu yağmur; buluttan yağan değil, rahmet-i ilâhiyye yağmurudur.

Şu bahsedilen hakikatleri anlamak için çalışmak ve feyzyâb olmak lazımdır. Onun ise tam zamanıdır ki Allâh(C.C.)'ın rahmeti yağıyor. Fakat o rahmet, bulutlardan dökülen su damlaları değil, Allâh(C.C.)'ın hidâyeti sehâbından nazil olan feyz katreleridir ki zaman-ı Mevlânâ da kendisinden, sair vakitlerde de mevcut olan ehlullahdan kinâyedir. O rahmetten istifâde etmeye bak.

Gece oluncaya, yani ecelin hulûliyle gözlerin kapanıncaya kadar istifâzeden geri kalma.

İlahi hidâyet bulutlarından dökülen feyz katrelerinin nasıl olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

“HAZRET-İ ÂYİŞE-İ SİDDİKA’NIN: “BUGÜN YAĞMUR YAĞDI, SİZ İSE KABRİSTANDA İDİNİZ. NASIL OLDU DA ELBİSENİZ İSLANMAMIŞ?”

DİYE RESÛL-İ EKREM HAZRET-İ MUSTAFA (S.A.V.) DEN SORMASI”

قصه‌ی سؤال کردن عایشه از مصطفی علیه السلام که امروز باران بارید چون تو سوی گورستان رفتی جامه‌های تو چون تر نیست

با جنازه‌ی مردی از یاران برفت مصطفی روزی به گورستان برفت
2010-Resûl-i Ekrem (S.A.V.) bir gün eshâbından birinin cenâzesini teşyi’ için kabristana gitmişti.

Seyyidülmütevâzîin ve eşfakülmürselîn **Sallâllâhü Aleyhi ve Âlihi Ecmâîn Efendimiz Hazretlerinin** mekârim-i ahlâkı cümlesinden idi ki, eshabından her birini sorup araştırdı. Bir zât birkaç gün görünmeyecek olsa, “Fülan nerede?” diye suâl buyurur, hastalanan olsa ziyaretine gider, istifsâr-ı hâtırda bulunurdu. Vefat edenlerin namazlarını kıldırır ve cenazesini teşyi’ ederdi. Bu hususta bütün eshâb ve ümmeti teşvik için de:

“Bir kimse bir cenâzenin ardınca gidecek olursa, tabutun her tarafından omuzlarsa cenazeden dolayı kendisine terettüp eden hakkı ödemiş olur” Hadisi vardır.

Şu Hadisten anlaşılıyor ki bir Müslüman’ın tabutunu omuzlayıp velevki birkaç adım olsun götürmek, her Müslüman için borç hükmünde imiş. Öyle iken insâf edelim bu borcu bugün hangimiz ödüyoruz. Yolda rast geldiğimiz bir cenazeyi omuzlayıp bir iki adım götürmek şöyle dursun bir fatiha okumasını bile belki unutuyoruz.

Benim çocukluğumda İstanbul’da bir âdet vardı. Bir mahallede cenâze oldu mu, o mahalle ehâlisi o gün işini, gücünü bırakır, komşuluk hakkına riayeten cenâzede bulunurdu. Ölen adam esnaftan ise sanatdaşları, memur ise dâire arkadaşları kâmilen defnine kadar bulunur, son hizmetlerini ifâ eylerdi.

Müslümanlığı bıraksak da insanlık noktasından baksak bile pek müstahsen olan bu âdet unutuldu. Çok sevdiklerimizden mâadâsının cenâzesinde bulunmayı canımız istemiyor. Cemâatsizlikten dolayı tabutlar arabalara, otomobillere konulup onlarla naklediliyor. Cemâat-i müslimin gelmezse cenâze sahibi ne yapacak? Tabii bir vasıta bulup onunla meyiti nakledecek. Sonra da bu bid’at nereden çıktı? diye söyleniyoruz. Müslüman cenâzesini araba da görmek istemeyen Müslümanlar, sade itiraz edeceklerine, cenâze teşyi’inde bulunsalar istemedikleri şey tabiatıyla zuhûra gelmez.

Şu da var ki tabutu bir vasıta ile nakletmek bid’at değildir. Meşhur İslam feylesoflarından **İbnürrüşd**’ün 595 tarihinde **Merakeş**’te ölmesi üzerine naaşı **Kurtube**’ye nakil vasıtası ile götürülmüş ve oraya gömülmüştür. Devenin bir tarafına **İbnürrüşd**’ün tabutunu, bir tarafa da telif ettiği kitapları yüklettiklerini **Şeyh’ul-Ekber Kuddise sirrûhu** yazıyor. Dahası var. **Mahdûm-i Peygamberi İbrahim Hazretlerinin** tabutu süt ninesinin yanından **Medine**’ye at üstünde getirilmişti.

Yine **Keşfülgamme** de deniliyor ki: **“Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, cenâze götürürken, koşmaksızın süratli davranmayı emreder, “Cenâzeyi çabuk götürünüz, eğer meyyit salih ise onu bir an evvel hayra yaklaştırmış olursunuz, eğer aksi ise, o şerri çabucak boyunlarınızdan indirmiş olursunuz”** buyururdu. Cenâze götürülürken görülen gayr-i ihtiyari süratin sebebi bu Emr-i Nebevi olsa gerektir.

زیر خاک آن دانه‌اش را زنده کرد خاک را در گور او آگنده کرد
2011-Toprağı o meyyitin kabrine doldurdu. Toprak altında onun vücûdu dânesini ihyâ etti.

Fuzûli der ki:

**“Dâne toprak içre zahmet çektiğiçün niçe dem,
Baş çeker harmanlanır ârâyış-i bustân olur.”**

Meselâ buğday dânesini ekmek ne demektir? Toprağa gömmek değil mi? Toprağa gömülmek ise sûretâ mahvolmaktır. Fakat gömülen buğday mün’adım olmaz, bilakis filizlenir, yeşerir, büyür, başak verir, nihayet o bir dane buğdaydan yüzlerce buğday husule gelir. Fakat bu, o buğdayın temiz ve sağlam olmasına göredir. Bozuk ise, onun gömülmesi çürümesi olur. Salih amelleri olan bir Müslüman’ın ölmesi ve gömülmesi de işte o sağlam buğdayın ekilmesi gibidir. Buğday ekildikten sonra nasıl filizlenirse defnedilen sâlih meyyil de kabir toprağı içinde o sûretle, hatta bizim anlamadığımız ve o hale gelmeyince anlayamayacağımız bir vech ile feyzyâb olur.

Cenâb-ı Pîr Efendimizin **“zir-i hak ân dâne-i o zinde kerd”** demesi buna mebnidir.

دستها بر کرده اند از خاکدان
این درختانند همچون خاکیان
2012-Şu ağaçlar hâki olan insanlar gibidir. Elleri mesâbesinde olan dallarını topraktan dışarıya çıkarmışlardır.

و آن که گوش استش عبارت می کنند
سوی خلقان صد اشارت می کنند
2013-Ağaçlar, o dallarla halka doğru yüzlerce işâret ederler. Kulak verenler de o işâretlerden hoşça ibâreler anlarlar.

از ضمیر خاک می گویند راز
با زبان سبز و با دست دراز
2014-Ağaçlar yeşil bir dil ile- ki yaprakdan kinâyedir -ve uzun bir el ile- ki dalı demektir-toprağın zamirinden sır söylerler.

گشته طاوسان و بوده چون غراب
همچو بطن سر فرو برده به آب
2015-O ağaçlar, kızlar gibi başlarını suya sokmuş, karga gibi iken tavusa benzemiş bir halde bulunurlar.

آن غرابان را خدا طاوس کرد
در زمستانشان اگر محبوس کرد
2016-Allâh(C.C.) onları kışın habseylediyse, o kargaya dönmüş ağaçları bahar da tavusa döndürmüş, yapraklarla süslemiştir.

زندهشان کرد از بهار و داد برگ
در زمستانشان اگر چه داد مرگ
2017-Kışın onlara ölüm hâli vermişse de bahârın feyziyle ihyâ ve herbirine ayrı bir renk i’tâ etmiştir.

Cenâb-ı Hakk Kur’an-ı Kerîm’de buyuruyor ki:
Arapça

“Ey insan bak, hem de dikkatli bir nazarla Rahmet-i ilâhiyye âsârına bak ki, bahar mevsiminde cihana taze bir hayat bahşeyleyen rahmetullah’ın, o rahmet ve merhametin, arzı ölü gibi bir hale geldikten sonra nasıl ihyâ ettiğini gör. Elbette o Allâh(C.C.), ölüleri, şüphesiz ve mutlaka diriltecektir.

O fâtır-ı mutlak, herşeye ve halletmenin her türlüsüne, yani hem birinci defa yaratmaya, hem de öldükten sonra diriltmeye kadirdir.8”

Hazret-i Mevlânâ diyor ki; Kış gelince âlem, âdetâ meyyit-i müteneffis haline girer. Âlemin Eczasından bulunan ağaçların yaprakları dökülür, sâde dalgalarıyla adeta karga şekline girerler. Fakat bahar gelince, yağmurlar yağar, dereler taşar, sular ağaçların köklerine nüfuz eder. O vakit ağaçlar, başını suya daldırmış kazlar gibi şevk ve neşve içinde yüzerler, yeniden renk renk çiçekleri açılır ve yaprakları çıkar. O vakit de tavus kuşu gibi süslenir. Dil gibi olan yapraklarıyla, el gibi olan dallarıyla insanlara işaret ederler ve ima tarıkıyla derler ki: **“Allâh(C.C.)** bizi kışın hapsetti, fakat bahar gelince süsledi, tavus şekline koydu. Kışın ölmüştük, Feyz-i Rabbani ile yeniden hayat bulduk.” Ârif olanlar, bu sessiz işaretleri açık ibareler gibi anlarlar. Onların şu halini insanların ölmelerine ve kıyamette dirilmelerine delil sayarlar. Öyle de insanların ölmelerine ve kıyamette dirilmelerine delil sayarlar. Öyle değil mi ya? Ağacın nemâ eseri göstermesiyle insanın hayat eseri göstermesi arasında ne fark vardır? Demek ki ağaç kışın nasıl muvakkaten ölüp de bahar vakti diriliyorsa, ölen insan da zamanı gelince dirilecektir.

این چرا بن‌دیم بر رب کریم
منکران گویند خود هست این قدیم
2018-Münkirler derler ki: Bu hâl, yani ağaçların yapraklarının dökülmesi ve tekrar yapraklanması kadimdir, eskiden beri olagelmıştır ve olagidecektir! Tabi’i olan böyle bir şeyin Rabb-i Kerime isnâd etmekte ne ma’nâ vardır?

حق برویانی‌د باغ و بوستان
کوری ایشان درون بوستان
2019-Onların körlüğüne, yani bu bâtil i’tikadlarına rağmen, Allâh(C.C.), dostlarının kalbinde bağ, bostan peydâ eder.

آن گل از اسرار کل گویا بود
هر گلی کاندردرون بویا بود
2020-Kalbi de rayihâdar olan her gül, gülün esrarından bahseder.

گرد عالم می‌رود پرده دران
بوی ایشان رغم انف منکران
2021-O güllerin rayihası, münkirlerin körlüğüne ve onlara rağmen etrâf âleme yayılır, hem de perdeleri yarıp yırtarak dağılır.

Felsefi meslekler arasında bir **Dehriilik** vardır ki, bu bâtil meslekte bulunanlar, âlemin kıdemine kâil olurlar. Eşyâda mutasarrıf olan dehir, yani zamandır derler. Kıyâmeti inkâr ederler. İnsanların öldükten sonra tekrar dirileceklerine inanmazlar. Fakat onların bâtil fikirlerine rağmen **Cenâb-ı Hakk**, dostlarının kalbinde bir takım hakâyık ve maârif inkişâf ettirir. O dostlar da istidâd sahiplerine o hakâyıktan, o maâriften bahsederler. Nakli ve akli deliller ile kıyameti ve haşrı ispat eylerler. Fakat:

یا چو نازک مغز در بانگ دهل
منکران همچون جعل ز آن بوی گل
2022-Münkirler, gül kokusundan kaçan pislik böceği gibi, yâhud davul sesinden ürken sinirli hastalar gibi.

چشم می‌زدند زین لمعان برق
خویشتن مشغول می‌سازند و غرق

2023-Kendilerini o Hakikatleri dinlemek için meşgul ederler ve mâlâyâ'niyyât ile iştiğâle müstağrak kılarlar. Urefây-ı ümmetin kalbindeki maârif envârına karşı göz yumarlar.

چشم آن باشد که بیند مأمنی چشم می‌دزدند و آن جا چشم نی
2024-O münkirler göz yumarlar. Fakat Hakikatte onlarda göz yoktur. Çünkü göz, görebilen uzuvdur. Hakikati göremeyen gözün ise budak deliğinden farkı yoktur.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, kıssanın bakiyyesini beyâna şuru' ile diyor ki:

سوی صدیقه شد و هم راز گشت چون ز گورستان پیمبر باز گشت
2025-Vaktâki Hazret-i peygamber kabristandan döndü, Hazret-i Sıddikasının hücreğine girip onunla sırdaş oldu.

پیش آمد دست بر وی می‌نهاد چشم صدیقه چو بر رویش فتاد
2026-Hazret-i Âyişenin gözü Resûl-i Ekremi görünce önüne doğru geldi, elini üstüne sürdü.

گفت باران آمد امروز از سحاب گفت پیغمبر چه می‌جویی شتاب
2027-Resûllulah, (S.A.V.) böyle acele acele ne arıyorsun? diye sordu. O da dedi ki: Bugün buluttan yağmur yağmıştı.

تر نمی‌بینم ز باران ای عجب جامه‌هایت می‌جویم از طلب
2028- Elbiseni yokluyorum, ne acayip ki ıslak görmüyorum.

گفت کردم آن ردای تو خمار گفت چه بر سر فگندی از ازار
2029-Resûl Ekrem (S.A.V.), baş örtüsü olarak ne örtmüştün? diye sordu. O da: Senin ridânı diye cevap verdi.

چشم پاکت را خدا باران غیب گفت بهر آن نمود ای پاک جیب
2030-Resûl Ekrem Aleyhisselâtu Vesselâm buyurdu ki: Ey kalbi tâhir olan Âyişe; işte ondan dolayı Allâh(C.C.) senin mübârek gözüne gayb yağmurunu göstermiş.

هست ابری دیگر و دیگر سما نیست آن باران از این ابر شما
2031-O senin gördüğün rahmet bu gökteki buluttan değil, başka buluttan ve başka göktendir.

آسمان و آفتابی دیگر است غیب را ابری و آبی دیگر است
2032-Gayb âleminin başka bulutu, başka rahmeti, başka semâsı, başka güneşi vardır.

Malûmdur ki âlem gayb ve şehâdet namıyla ikidir. Göze görünen şeylerin mecmû'una Âlem-i gayb ta'bir ederler. Bu âlemin varlığına inanmakla mükellefiz. Âlem-i şehadet gibi âlem-i gaybında Âlem-i melekût'dan Gayb-ı hüviyyet ve Mertebe-i amâ'ya kadar derecâtı vardır. Tabiidir ki âlem-i gayb başkadır. Oranın

ahvalini buradakiler ve bizim gibiler teakkul edemez. Onun için âlem-i gaybın keyfiyeti temsil yolu ile ifade olunur. Ancak bu sûretle ve imkân derecesinde tarifine çalışılır.

Şârih-i Mesnevî İsmail-i Ankaravî (K.s.) der ki: “Ehl-i tahkik indinde, merâtib-i gaybiyyeden her bir mertebe, matahtına nispetle semâ, mâfevkına nispetle zemin gibidir. Mesela **Amâ mertebesî** dûnundaki merâtibe nispetle semâ gibi olur ve andan zuhûr eden füyûzât ve tecelliyât emtar gibidir. Kezâ vahidiyyet mertebesî, akl-ı kül mertebesine nispetle sema, akl-ı kül de vâhidiyyet mertebesine nispetle zemin gibi olur. Vâhidiyyet mertebesinden zuhûr edecek tecelliyât, lutf ve cemâle dâir olursa bahar yağmuru, kahr ve celâle ait bulunursa hazan yağmuru gibi olur.”

باقیان فی لبس من خلق جدید
ناید آن الا که بر خاصان پدید
2033-Şu Hakikatler ancak havâss-ı ümmet indinde zâhir olur. Bâkileri avâm-ı nâs ise, yeniden halkedilmeğe karış şüphe içindedir.

Bu beyitte Âyet-i Kerimeye işaret buyuruluyor ki:
Arapça: Sûre-i Kâf:15

“Biz evvela mahlûkatı yaratmaktan aciz mi kaldık ki, tekrar halketmeye muktedir olmayalım. Belki o münkirler halk-ı cedîden, yani kıyametteki bas ü haşreden şüphe ve iltibâs içindedirler.9”

Bu Âyet-i Kerime, mahlûkâtın öldükten sonra dirileceğine inanmayanları ilzâm için inzâl buyurulmuştur. Öyle yâ bir şeyi hiç yokken meydana getirmek, bir şeyi mevcudken ikmâl etmekten elbette güçtür. Fakat **Şeyh-i Ekber(K.s.)**ve emsâli muhakikin-i ümmet, bu Âyete başka türlü ma’nâ veriyorlar. “Bu âlem ayn-ı vâhîde a’râz-ı müctemî’adan ibarettir. A’râz, iki zamanda bâki olmaz. Binâenaleyh bütün âlemler, bir an içinde ademe gidip tekrar vücuda gelmektedir. Ki **“Belhüm fi lebsin min halkın cedîd”** demektir, diyorlar.

Böyle derin bahisleri avâm-ı nâs anlayamazlar, zaten anlamakla da mükellef değillerdir.

Yine **Hız.Mevlânâ** buyuruyor ki:

هست باران از پی پژمردگی
هست باران از پی پروردگی
2034-Besleyip, yetiştirmek için yağmur olduğu gibi, soldurmak ve çürütmek için de yağmur vardır.

Âlem-i şehâdetde gördüğümüz ve bildiğimiz gibi yağmur, vaktinde ve nisâbında yağarsa mezzûâtı bereketlendirir, çiftçinin yüzünü güldürür. Fakat harman zamanı gibi, uygun olmayan bir zamanda yağarsa mahsûlû çürütür, hatta dâneleri alıp götürür. Halbuki şu iki yağmur da bir buluttan yağar. Menşe’leri bir olduğu halde te’sirleri değişik ve birbirine zıttır. Bunun gibi gayb âleminin yağmurları, yani füyûzâtı ve tecelliyâtı da cemâli olur, celâli olur. Cemâli olursa lutf, celâli olursa kahr sûretinde zuhûra gelir. Eserleri değişik olan bu tecellinin de menşe’i birdir.

نفع باران بهاران بو العجب

باغ را باران پاییزی چو تب

2035-İlkbahar yağmurunun menfeati taaccüp edilecek derecededir. Fakat sonbahar yağmuru bağ ve bahçe için sıtma yerine geçer. Ağaçları titretir, yapraklarını sarartır, nihâyet onları döker ve çürütür.

وین خزانی ناخوش و زردش کند آن بهاری ناز پروردش کند
2036-O, bahar mevsimi yağmuru olduğu için, bağı nâz ü nâim ile besler. Beriki sonbahar yağmuru olduğu için bahçeyi sarartır ve nâhoş bir hâle getirir.

بر تفاوت دان و سر رشته بیاب همچنین سرما و باد و آفتاب
2037-Böylece soğuğu, rüzgarı, güneşi de te'sir itibariyle farklı bil ve ipin ucunu yakala.

در زیان و سود و در ریح و غبین همچنین در غیب انواع است این
2038-Böylece gayb aleminde de ziyân ve fâide, hastalık, meşakkat gibi te'siri başka başka olan tecelliyât mütefâvittir.

در دل و جان روید از وی سبزهزار این دم ابدال باشد ز آن بهار
2039-Ebdal taifesinin nefesi, gayb âleminin baharındandır. Onun te'siriyle gönülde ve canda yeşillik ve tazelik husûle gelir.

Ebdal kelimesi bedel lafzının cem'idir. Beşerî sıfatları zâil olmuş, ona bedel kendilerine sıfat-ı ilâhiye ihsan buyurulmuş evliyâullah'a *ebdal* derler ki ta'birat-ı sofiyyedendir. Kendileri tebeddül eylemiş olan ebdâl hazarâtının feyz-i enfâsiyle gönüllerde ve rûhlarda ma'nevi bir tarâvet, ilâhi bir tebeddül hâsıl olur. O nefesler ise gayb âlemi baharında esen Nesim-i Cemâlin feyzi ve te'siridir.

Ebdâl yedi kişi imiş. Üçler, yediler, kırklar diye sayılan ricâullah arasındaki yediler ihtimâl ki bu zevât-ı kirâmdır.

آید از انفاسشان در نیک بخت فعل باران بهاری با درخت
2040-Ezelde saîd olan kimselerde, onların enfâsiyle, bahar yağmurunun ağaçlara olan te'sirleri husule gelir.

عیب آن از باد جان افزا مدان گر درخت خشک باشد در مکان
2041-Eğer bir yerde kurumuş ağaç bulunur da bahar rüzgârından feyz alamazsa, ondan dolayı o, rûh artıran rüzgârı ayıplama.

Çünkü o kuru ağaç, daha doğrusu o kuru odunda yeşermek istidâdı yoktur. Bunun gibi urefây-ı ümmetin enfâsından müstefîd olmayanlar, kendisinde kabiliyyet-i ezeli bulunmayanlardır.

Cenâb-ı Peygamber Aleyhi Salavatülekber Efendimiz ayn-ı rahmet ve mahz-ı hidâyet olarak geldiği; irşâdât-ı Muhammediyye, nesemât-ı hayat olduğu halde, *Ebû Cehl* gibi cehennemi odunlar, feyz-i risâletten istifâde edemediler. Çünkü istidâdları yoktu.

آن که جانی داشت بر جانش گزید باد کار خویش کرد و بروزید
2042-Rüzgâr, kendi fiilini yapar ve eser. Rûhu, yani kabiliyyeti olan da onu candan, yürekten kabûl eder.

Bahar rüzgarı vazifesini ifade eder ve hayat artıran bir hubûb ile eser. O hubûba karşı insanlar, teneffüs için ağzını, ferahlamak için de bağrını açar. Ağaçların dalları ve yaprakları, eğilmek ve çırpınmak sûretiyle o rüzgârı karşılar. Zirûh olanların hepsinde bahar rüzgârına karşı bir şevk ve kabul görünür. Fakat câmid bir kaya, ondan zevk ve feyz almak şöyle dursun önüne dikilir, hubûbuna mani' olur.

Rabbânî bir ârif de irşâd vazifesini yapmış olmak için hakikatler neşretmekten geri durmaz. Kabiliyeti, istidâdı olanlar arifin sözlerinden müstefid olurlar. Kendisinden istifâza edemeyenler ise, rüzgârın önüne siper olan kaya gibi, cemâdat makûlesidir.

Bundan sonraki beytlerde **Hazret-i Mevlânâ: “İlk bahar serinliğini ganimet biliniz. Çünkü o serinlik, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar. Sonbahar soğuşundan da sakınınız. Zira o soğuk ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar”** mealindeki Hadis-i Şerife temas buyuruyor.

Bu hadisin âfâki ve enfûsi olmak üzere iki ma'nâsı vardır. Âfaki ma'nâsı: İlk bahar serinliğinden istifâdeye teşvik, sonbahar soğuşundan tahzirdir. Bu teşvik ve tahzirin hikmeti de beyân buyuruluyor. Her ikisi de ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize yapar deniliyor. Evet kış mevsiminde herkes ve herşeye bir uyuşukluk ârız olur. Fakat bahar gelip de nesim-i rebîi esmeye başladı mı, çimenler yeşerir, ağaçlar çiçeklenir ve yapraklanır. İnsanlar da o nispette şevk ve heyecan duyar. Kışın kapalı yerlerde geçirdikleri zamanları kırlarda dolaşmak sûretiyle telâfi etmek isterler.

Lâkin güz gelip de sonbahar rüzgârları esmeye başladı mı hava değişir, sıcaklar soğuğa tehavvül eder. Yapraklar dökülür, ağaçlar soyunur. O halde birinden istifâde, öbüründen ictinâb etmek lazım geliyor.

Enfûs ma'nâsına gelince; ilkbaharın lâtif serinliği irfan sahiplerinin sohbetleridir ki insana ma'nevi hayat verir. Ondan istifâde etmelidir. Sonbaharın soğukluğu ise irfandan nasibi olmayanların konuşmalarıdır ki adamı candan bezdirir. Ondan da sakınmalıdır.

Pîr-i irfan-serir Efendimiz, Hadisi şerh için diyor ki:

گفت پیغمبر ز سرمای بهار تن میپوشانید یاران زینهار
2043-Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: **Ey eshâb ü ümmetim; ilkbahar serinliğinden örtünüp kaçınmayınız.**

کان بهاران با درختان می‌کند ز آن که با جان شما آن می‌کند
2044-Çünkü sizin canınıza, bahârın ağaçlara yaptığını yapar, yani o sûretle feyzbahş olur.

کان کند کاو کرد با باغ و رزان لیک بگریزید از سرد خزان
2045-Lâkin sonbahar soğuşundan kaçınız ki vücûdunuza üzüm bağlarına yaptığını yapar.

هم بر آن صورت قناعت کرده‌اند راویان این را به ظاهر برده‌اند
2046-Hadisin râvileri bunu zâhirine hamlederek o şekilde kanaat eylemişlerdir.

کوه را دیده ندیده کان بکوه
بی خبر بودند از جان آن گروه
**2047-Böyleleri, rûhtan rûhiyyattan bâhaber olanlardır ki, onlar, dağ
görüp de dağdaki madeni görmeyenlerdir.**

Hicâz'a gitmiş olanlar bilirler ki yollardaki bütün dağların kayaları güneşin te'siriyle allı, yeşilli görünür. Hacıların hepsi de şu nümâyişi görür ve geçer. İçlerinden biraz tabakat-ül-arz ve madeniyyât okumuş olanlar, o dağlarda muhtelif madenlerin bulunduğunu anlar. Çünkü arazi bürkânîdir. Pek eski zamanlarda oralarda yanar dağlar bulunduğu indifâ'ât bakayâsıyla sabittir. **H. Ömer (R.a.)** in hilafeti esnasında da böyle bir indifâ' vukûa gelmişti. Bu indifâ' tarihlerde nâr-ı **Hicâz** diye meşhurdur. Hâl böyle iken ve **Hicaz** kıtası 400 sene kadar Osmanlı hükûmeti elinde kalmışken o madenleri işletmek kimsenin hatırına gelmemiştir. İşte dağ görüp de madeni görmemek böyle olur. Bu Hadisin râvileri de bu kelâm-ı âlinin yalnız zâhirini görmüşler ve iç ma'nâsını müşâhede edememişlerdir. Halbuki:

عقل و جان عین بهار است و بقاست
آن خزان نزد خدا نفس و هواست
2048-Hadiste bahs buyurulan sonbahar, Nezd-i ilâhi'de nefis ve hevâdır. Akl ile cân da bahar ve bekânın tâ kendisidir.

Nebiyi-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellemin tavsiye buyurduğu akl-i meâd ve rûh-i kâmil eshâbının mülâzemeti ve sohbetidir. Kaçınılmasını emrettiği sonbahar da, nefis ü heva erbâbının üşüten ve donduran soğukluğudur.

Bunu anladınsa:

کامل العقلی بجو اندر جهان
مر ترا عقل است جزوی در نهان
2049-Senin Hakikaten cüz'i ve göze görünmez bir aklın vardır. Dünyada tam bir akıl ve kâmil bir rûh sâhibi ara ki.

عقل کل بر نفس چون غلی شود
جزو تو از کل او کلی شود
2050-Senin cüz'ün, yani cüz'i olan aklın, onun küllî olan aklından küllî olsun ve nefsin boynuna boyundurluk gibi geçsin.

Akl kelimesi ikâl lâfzındandır. Kalkmasın diye devenin dizine bağladıkları ipe ikâl derler. O bağlanmazsa deve serbest kalır, öteye, beriye gider kaybolur. Hususiyle çölde salma bırakılacak olursa ya bir uçuruma yuvarlanır, yahut bir canavara gıda olur.

Akla akl denilmesi de sahibinin maddi ve ma'nevi tehlikelere atılmaması için âdeta kendisine bağlanılmış bir ikâl olduğundandır. Fakat akl tam olmazsa çürük ikâl gibi olur. Nefsin, hevâ vü hevesin zorlanmasıyla kopar. Lakin bir akl-i cüz'i sâhibi bir akl-i külli sahibinin sohbetinde bulunur, tenvir ve irşâdından müstefid olursa onun ki de akl-i külli haline girer. Akl, külli olunca da kopmayacak, üzülmecek sağlam bir ikal halini alır. Nefsin dizini bağlar, hatta bununla kalmaz, boyundurluk gibi boynuna geçer. Onu kımıldayamayacak bir hale getirir.

2051-Küllün cüz'ü, onun küllünden zâhir olur. Nitekim nebîzden akl sarhoş olur.

Nebîz; Hurma şırası demektir. Bir kabın içine bir miktar hurma, üstünde de kâfi miktarda su koyup bırakırlar. İbtidâ tatlı bir şerbet olur. Eskiince tahammüd eder. Şarap hâline girer. Bunun kaç günlüğü içilir, kaç günlüğü içilmez fıkıh kitaplarında musarrahtır.

Nebîzin şarabı içilince onun te'siri akılda görüldüğü, yani içeni sarhoş ettiği gibi, akl-ı küllün mukâreneti, yani akl-ı kül sahibinin sohbeti de, akl-ı cüz'i sâhibine öylece te'sir gösterir. Fakat nebîzin sarhoş etmesine mukabil akl-ı küllün te'siri insanı ayıltır. Çünkü sohbet müessirdir.

چون بهار است و حیات برگ و تاک پس به تاویل این بود کانفاس پاک
2052-O halde ve te'vîl yoluyla bahardan maksad: Enfâs-ı tayyibe; yaprak ve asmaya karşı bahar ve hayat olmasıdır.

از حدیث اولیا نرم و درشت تن میپوشان ز آن که دینت راست پشت
2053-Yumuşak olsun, sert olsun evliyâ sözünden örtünüp kaçınma ki o sözler dinin muzâhiridir.

تا ز گرم و سرد بجهی وز سعیر گرم گوید سرد گوید خوش بگیر
2054-Harâretli söylerse de, bürûdetli söylerse de hoş gör ki, iki âlemin germ ü serdinden ve cehennem âteşinden sıçrayıp kurtulasın.

مایه‌ی صدق و یقین و بندگی است گرم و سردش نو بهار زندگی است
2055-Bir velinin harâretli ve bürûdetli söylemesi, yani gerek taltif, gerek tekdir etmesi hayat-ı ma'neviyye bahârdır! Sıdk'ın, yakînin, ubûdiyyetin mayasıdır.

این جواهر بحر دل آگنده است ز آن که زو بستان جانها زنده است
2056-Zira onun enfâsından rûh bostanları hayat bulur. Onun cevherlerinden gönül denizi dolar.

گر ز باغ دل خللی کم شود بر دل عاقل هزاران غم بود
2057-Böyle gönül denizi maârif cevheriyle dolu bir âkilin gönül bağından bir hilâl, yani bir zevk eksilecek olsa, bin türlü gam ve kedere uğrar.

**“AYİŞENİN HAZRET-İ RESUL-İ EKREM SALLALAHÜ ALEYHİ VESELLEMEN
DİĞER BİR SUÂLİ”**

پرسیدن صدیقه (س) از پیامبر (ص) که سر باران امروزینه چه بود

حکمت باران امروزمین چه بود گفت صدیقه که ای زبده‌ی وجود
2058-Cenâb-ı Sıddıka dedi ki: Ey varlığın zübdesi ve hilkatın sebebi; bugünkü yağmurun hikmeti ne idi?

بهر تهدید است و عدل کبریا این ز بارانهای رحمت بود یا

2059-Bu rahmet yağmurlarından mı, yoksa Allâh(C.C.)'ın tehdidi ve adâleti yağmuru mu idi?

یا ز پاییزی پر آفات بود این از آن لطف بهاریات بود

2060-Bu baharın mensup lutuflarından mı, yoksa pür afât olan sonbahar yağmurlarından mı idi?

کز مصیبت بر نژاد آدم است گفت این از بهر تسکین غم است

2061-Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Bu, insanın tabiatinde musibetten hasil olan gam ve kederin teskini içindir.

بس خرابی در فتادی و کمی گر بر آن آتش بماندی آدمی

2062- Eğer insan, o musibet ateşiyle kalsaydı çok harap olur ve çok eksik düşerdi.

حرصها بیرون شدی از مردمان این جهان ویران شدی اندر زمان

2063-Bu âlem bir zaman içinde viran olurdu. Hırslar insanın kalbinden dışarıya çıkardı.

هوشیاری این جهان را آفت است استن این عالم ای جان غفلت است

2064-Ey can, yani ey insan; bu alemin direği gaflettir. Âgâhlık ise alemin afetidir.

Cihânın direği ve sebab-i ma'mûriyyeti gaflet olduğundan şüphe edilemez. Çünkü ömr-i beşer, yüz seneyi nadiren, hatta enderen geçiyor. Öyle iken hepimiz ölmeyecekmişiz gibi tûl-i emel besliyoruz. Buna sebab; düştüğümüz gaflettir. Tabii o gaflet olmasa hiç birimiz bir çivi çaktırmaya bile heves etmeyiz. Mamafih dikkat edilirse bu gafletin ayn-ı rahmet olduğu da anlaşılır. Çünkü o gaflet yüzünden âlemin umrânı devam ediyor, onun yüzünden ilm ü marifet ve medeniyet ilerliyor. Medeniyet ilerledikçe sefâlet ve ızdırap da artıyor ya. O başka bahis.

غالب آید پست گردد این جهان هوشیاری ز آن جهان است و چو آن

2065-Âgâhlık öbür âlemden, âlem-i ma'nâdandır! O bir insanda gâlip bulunursa onun nazarında bu dünyâ alçalır ve değersiz olur.

هوشیاری آب و این عالم و سخی حرص و آفتاب و حرص

2066-Âgâhlık güneş, hırs u tama' buz misâlidir. Kezâ âgâhlık su, bu âlemde kir gibidir. Güneş buzu erittiği gibi su da kiri izâle eder.

تا نغرد در جهان حرص و حسد ز آن جهان اندک ترشح می‌رسد

2067-Bu dünyâda insanları kin ve hasede kaptırmamak için o âlemden ara sıra azıcık tereşşuhât olur.

نی هنر ماند در این عالم نه عیب گر ترشح بیشتر گردد ز غیب

2068-Eğer gaybın o sızıntısı çok fazla olsa bu âlemde ne hüner, ne de ayb kalırdı.

سوی قصه‌ی مرد مطرب باز رو
این ندارد حد سوی آغاز رو
2069-Bu bahsin sonu gelmez. Başlangıca ve mutrip hikayesine avdet et.

**“ÇENG ÇALAN İHTİYARIN HİKAYESİNİN DEVAMI VE ONUN NASIL HALAS
OLDUĞUNUN BEYÂNI”**

بقیه‌ی قصه‌ی پیر جنگی و بیان مخلص آن

Bahsin evvelinde çeng çalan bir sâzendenin hikayesine girişilmiş, fakat araya başka bahisler girdiği için, kıssa yarım kalmıştı. Şimdi onun itmâmına avdet ediliyor da deniliyor ki:

رسته ز آوازش خیالات عجب
مطربی کز وی جهان شد پر
طرب

2070-O bir sâzende idi ki terennümüyle cihan şevk ve tarebe gelirdi. Sesinin işitilmesine hayâlât-ı acîbe hâsıl olurdu.

Gerek sazının, gerek avazının te'siri dinleyenlere rakîk hisler, latîf hayaller ilhâm ederdi.

وز صدایش هوش جان حیران شدی
از نوایش مرغ دل پران شدی
2071-Onun terennümünden can kuşu uçardı. Sadâsından da kalbin idrâki hayran kalırdı.

باز جانش از عجز پشه‌گیر شد
چون بر آمد روزگار و پیر
شد

2072-Zaman geçip de adamcağız ihtiyarlayınca onun can doğanı, aczından sivrisinek tutmaya başladı.

Gençliğinde doğan gibi, şahin gibi yükseklerde uçarken ihtiyarlayınca sinek avlamaya mecbur oldu.

ابروان بر چشم همچون پالدم
پشت او خم گشت همچون پشت خم
2073-Arkası küp sırtı gibi kanburlaştı. Kaşları paldum gibi gözünün üstüne düştü.

زشت و نزد کس نیرزیدی به لاش
گشت آواز لطیف جان فزاش
2074-Vaktiyle lâtif olan ve cana can katan sesi bozulmuş, kimsenin beleş bile dinlemeyeceği bir dereceye gelmişti.

همچو آواز خر پیری شده
آن نوای رشك زهره آمده

2075-Zühre yıldızının bile hased ettiği o güzel sesi, kart bir eşeğin dilhıraş sayhasına dönmüştü.

Seb'a-i seyyare denilen kevakibin, Acem esâtirine göre birer vazifesi vardır. Meselâ; **Utarid** feleğin kâtibi, **Müşteri** hakimi, **Merih** cellâdı olduğu gibi **Zühre** de sâzende ve bâzendesidir. Onun için **Zühre**'nin felekte çalıp çağırdığı tahayyül olunurdu.

یا کدامین سقف کان مفرش نشد
خود کدامین خوش که او ناخوش نشد
2076-Hangi bir hoşluk vardır ki sonunda nâhoş olmasın, hangi bir tavan vardır ki nihayet yıkılıp döşeme tahtası gibi yayılsın?

Muhavvil'ül-ahvâl ve Mukallib'ül-kulûb olan **Allâh(C.C.)** dünyayı bir inkilâb alemi olmak üzere yaratmış, âlem böyle olduğu gibi, âlemdeleri de inkılâba tabi kılmıştır. Bugünkü meserrret, yarın kedere; yarınki keder, öbür gün bir sürûra tahavvül eder. Bu gün hoş olan bir şey, yarın nâhoş olur. Bugün ma'mur görünen binâlar, yarın harâbîye yüz tutarlar. Dünyanın bidâyetinden beri böyle olmuş, nihayetine kadar da böyle olup gidecektir.

**Sebâtı yok bu âlemin ona kim i'timâd eder?
Terah gelir ferah gider. Ferah gelir terah gider.**

Bahsimizin mevzû'unu teşkil eden mutrip de gençliğinde gayet güzel sesli bir hânende iken mürûr-i zemân ile ihtiyarlamış, vaktiyle söylemesi için yalvaranlar:

“Sus ey sûrnây-ı hâkânî, sükûtun mûsiki olsun!” demek lüzumunu hisseder olmuşlardı.

Hülâsa; dünyadaki nefesler ve nefesler tehavvüle uğradığı gibi sesler de tebeddüle ta'birdir. Ancak:

که بود از عکس دمشان نفخ صور
غیر آواز عزیزان در صدور
2077-Azizlerin, yani ekâbir-i ümmetin, sine ve kalpler akseden sesleri ve sözleri müstesnâdır ki onların aksinde âdetâ sûr nefhasının te'siri husûle gelir.

Tekellüm olsun terennüm olsun ağızdan çıkan bir ses, havada biraz dalgalandıktan sonra yokluk ummanında kaynar gider. O yokluk ummanına batmayıp az çok bekâ temin edebilen, büyüklerin sesleri ve sözleridir. **Bâki** merhum:

“Baki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş,”

demiş. İşte o kubbe, tarih sahifeleridir ki oraya hüsnü sûretle aksetmiş sedâlar, dâima cınlar. Mesela **Mesnevî-i Şerîf** aşağı yukarı 700 senelik bir eserdir. Bugün dahi okunduğuna göre **Hız.Mevlânâ**'nın sesi hala pâydâr oluyor demektir.

نیستی کاین هسته‌امان هست از اوست
اندرونی کاندرونها مست از اوست
2078-Âlemde pâydâr olacak sesler bir derûndan çıkar ki, derûnlar ve kalpler onun mestidir. O seslerin çıktığı ağızlar bugün mevcud değildir. Fakat bizim varlıklarımız yokluktan vârid olmuştur.

Yani o ses sahipleri mevhum varlıklarını vücûd-i hakiki de ifnâ kılmışlardır. İşte onların kendisinde fâni oldukları Vücûd-i Hakiki bizim için varlık mayasıdır.

لذت الهام و وحی و راز او کهربای فکر و هر آواز او
2079-Her fikrin, her âvâzın kehrübâsı, yani cazibesi odur. Kezâ ilhâmın, vahyin ve sırrın lezzeti de odur.

Veliyy-i ekmel, sıfât ve zât-ı ilâhiyyenin mazhar-ı tâmmı olduğu için her türlü tecelliyât o mazhardan südür eder.
Mutrip kıssasına avdet ediliyor:

شد ز بی‌کسبی رهین یک رغیف چون که مطرب پیرتر گشت و ضعیف
2080-O mutrip çok ihtiyarlayıp da zaîf düşünce kazanamadığından bir ekmeğe müftekir oldu.

Binaenaleyh Rezzâk-ı âleme ilticâ ve duâ için dedi ki:
لطفها کردی خدایا با خسی گفت عمر و مهلتم دادی
بسی

2081-İlâhi, bana uzun bir ömür ve o kadar zaman mühlet verdin. Benim gibi çör-çöp mesâbesinde bulunan bir mahlûka azîm lutuflar ettin.

باز نگرفتی ز من روزی نوال معصیت ورزیده‌ام هفتاد سال
2082-Yetmiş yıldır günah içinde yuvarlandığım halde bir gün rızkımı kesmedin.

چنگ بهر تو زنم آن توام نیست کسب امروز مهمان توام
2083-Bugün kazanamadığım için sana misafirim. Senin mihmânın, senin kulun olduğum için sana çeng çalacağım.

سوی گورستان یثرب آه گو چنگ را برداشت و شد الله جو
2084 -Çengi omuzladı. Âh diyerek ve Allâh(C.C.)a ilticâ ederek Medine kabristanına gitti.

کاو به نیکویی پذیرد قلبها گفت خواهم از حق ابریشم بها
2085-Dedi ki: İbrişim bedelini, çalacağım sazın ücretini Allâh(C.C.)tan isterim. Zât-ı eccl ü a'lâ kalp olanları da lût u kereminden hüsnü kabûl eder.

“İbrişim baha” saz çalanlara verilen bahşış demektir.

چنگ بالین کرد و بر گوری فتاد چون که زد بسیار و گریان سر نهاد
2086-Çengi uzun uzadıya çaldı. Sonra onu yastık yaparak ağlaya ağlaya bir kabir üzerine kapandı.

چنگ و چنگی را رها کرد و بجست خواب بردش مرغ جانش از حبس رست
2087-Onu uyku istilâ etti. Can kuşu beden habsinden kurtuldu. Rûh; çengi de, çengiyi de bıraktı, sıçrayıp ervâh âlemine gitti.

در جهان ساده و صحرای جان گشت آزاد از تن و رنج جهان
2088-Çenginin rûhu uyku esnâsında sâde bir âleme ve can sahrâsına
gitti. Cismânî ve cihânî meşekkatlerden kurtuldu.

Cenâb-ı Hakk'ın had ve hesabı bulunmaya nimetlerinden biri de uykudur. *Kur'an-ı Kerîm* de: "Ey insanlar, uykunuzu, sizin için sübât, yani râhat kıldık" buyuruluyor.

Sübât; Kat ma'nâsınadır. Uykuya sübât denilmesi, uyanıkken yapılan işleri inkitâa uğratmasından, binnetice bedene istirahat vermesindendir. Evet, uyku, her türlü iştiğali kateder, hatta zihni meşguliyetleri durdurur; binâenaleyh insanı cismen de, fikren de dinlendirir. Bazı kimseler için gaflet getirirse de bazıları için ayn-ı nimet olur. Mesela bir herif; tatlı, tuzlu, acı, ekşi bir çok yemekle midasını tıka basa doldurur, onların hazım esnasındaki buhârı beynine vurur, bilâihtiyâr gözleri kapanır, gaflet deryasına dalar. Diğerleri ise hasbelbeşeriyye uyur, uyur amma uykusu berikinin uyanıklığından daha nâfi'dir. Çünkü bir taraftan bedeni dinlenir, diğer taraftan fikri ve rûhu istirahat eder. Husûsiyle ve hiç olmazsa güzel ve teselli verici rüyalar görür de uyandığı vakit mütesellî olur. İşte pir-i çengi de herkesten ümidini kesmiş, yalnız *Allâh(C.C.)*a teveccüh etmiş, rûhi istiğrak içinde sazını çalarken teveccüh ve zevk aleminde kendinden geçmiş, rûh ve rüyâ alemine dalmıştı.

کندر اینجا گر بماندندی مرا ا جان او آن جا سرایان ماجر
2089-Çenginin rûhu o âlemde terennüm ederek diyordu ki: Ne olurdu, beni şurada alıkoysalardı.

مست این صحرا و غیبی لالهزار خوش بدی جانم در این باغ و بهار
2090-Rûhum şu bahar bağının, şu gayb âlemi sahrâsı ve lâlezârının mesti olup kalsa ne hoş olurdu.

بی لب و دندان شکر می خوردمی بی پر و بی پا سفر می کردمی
2091-Geldiğim bu âlemde dâimi olarak kalsa idim, kanatsız ve ayaksız sefer eder dişsiz ve dudaksız şeker yerdim.

Şu sûret âleminin gayrı bulunan ma'nâ alemi, herhalde bizim âlemimizden bambaşka bir şeydir. Mesela onun bir cüzü demek olan, hepimizce de meşhud ve mücerreb bulunan rüya alemini düşünelim. O âlemde öyle şeyler görülür ki bizim âlem de cereyanı kabil değildir. İnsan rüyasında uzun uzun seferlere çıkar, vapurlara, şömendöferlere, tayyarelere bindiğini görür. Yer altına girer, gökyüzüne çıkar, koşar, uçar. Bu kadar didinme ve uğraşmaya makûl ve yatağından ayrılmaz, belki bir tarafından öbür tarafına dönmez. Kezâ yine rüyada bir adam ziyafette bulunur. Türlü türlü yemekler, türlü türlü tatlılar yer, tıka basa karnını doyurur. Öyle olduğu halde ne dudakları açılır, ne de çiğnemekten dişleri yorulur. Daha garibi o kadar tokluk üzerine uyanınca açlık hisseder.

Hülasa; Şu bedene tealluk etmeksizin, bu cisim vasıtasıyla olmaksızın mütenâim ve muazzeb olur. Tamamen ma'nevi olmayan rüya aleminde bile bu gibi haller vukû'a geldiğini hepimiz biliriz. Çünkü hepimiz de acip ve garip rüyalar görmüşüzdür. İşte bunları nazar-ı dikkate almalıyız. Ve sırf ma'nevi olan

âlemlerdeki ezvâkı ve ikabı, meselâ cennetteki nimetleri, cehennemdeki azapları bunlara kıyas etmeliyiz.

Bahse devam olunuyor ve çengi lisanından deniliyor ki:

کردمی با ساکنان چرخ لاغ ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ
2092-Beynîmî yormaksızın zîkr ü fikirde bulunur, âlem-i eflâk sâkinleri, yani melâike ile görüşür lâtîfeleşirdim.

Bundan evvelki beytte rüya alemine işaret olunmuştu. Burada âlem-i melekûta ima ediliyor.

Mâ'lûmdur ki rüya, âlem-i misâldendir. Âlem-i misâl ise cesetlerle rûhlar arasında, ta'bir-i diğerle sûret ve ma'nâ arasındadır. Fakat bir kimsenin rûhu daha ziyade pâk ve musaffâ ise bu alemden yükselir, melâike âlemine ulaşır, oranın acayip ve garâibini müşâhede eyler ki onları görmek için gözün, işitmek için kulağın, cevap vermek için dilin zahmetine hacet kalmaz. Bunun kâbil olup olmadığını baîd olup bir teşbih ile ve küçük bir zahmetle nefsimizde de tecrübe edebiliriz.

Bazen bir mesele ile zihnen meşgul oluruz. İhtimâl ki o mesele, bir yahut birkaç kişi ile sûal-cevap şeklinde cereyân eder. Oturduğumuz yerde onun cereyânını düşünürüz. Mübâhase edenlerle konuşur, lakırdılarını işitir, lazım gelen cevaplarını veririz. Fakat ne gözümüz onları görür, ne kulağımız sözlerini duyar, ne de cevap vermek için dilimiz kıpırdar.

ورد و ریحان بی کفی می چیدمی چشم بسته عالمی می دیدمی
2093-Gözüm kapalı olduğu halde bir âlem görür, elimin, avcumun yardımı olmaksızın gül ve fesliğin toplardım.

Dimağımızın bir fi'li vardır ki adına düşünmek deriz. Bu fi'l şahsa göre değişir, derecesine göre isim alır. Mesela **Tefekkür** denilir, **Tahayyül** denilir, **Mürâkabe** denilir. İnsan bununla meşgul olduğu halde azasının vasıtası olmaksızın bir çok şeyler yapar. Mesela oturduğu yerden kalkar, tayyâreye biner Amerika'ya gider, devr-i âlem yapar, döner gelir. Hem de bunu bir an içinde icra eder. Halbuki yürümek vasıtası olan ayağını, atmak şöyle dursun, yerinden bile kımıldatmamıştır.

Kezâ tehayyülâtına göre bir bahçeye girer, tarhlar arasında dolaşır, beğendiği çiçekleri toplar, onlardan bir demet yapar, belki de:

*Bûy-i aşk-ı sâfımı duysun meşâm-ı iffetin,
Kokla ey gülbün; menekşem yâdigâr olsun sana.
Eyleme pââmâl-i nahvet sevdiğim; tak göğsüne,
Aşkımın timsali farzet, bergüzâr olsun sana.*

diyerek takdim eder. Böyle iken o çiçekleri toplayacak ve bağlayıp demet haline getirecek olan ellerini tahrik etmemiştir. Şu hâl, en basit kimseler için mümkün iken safveti ve ma'neviyyâtı kuvvetli olan zevatın böyle tefekkür ve mürâkabe esnasında daha yüksek hâlâta nâil olmaları, neden kabil olmasın? Hülâsa ihtiyar çengi o sırada:

مرغ آبی غرق دریای عسل

عین ایوبی شراب و مغتسل

2094-Bal denizine girmiş bir ördek, yâhud şarâb-ı muğtesel içinde bir Eyyüb gibi olmuştu.

Hz.Mevlânâ bu beyt ile **Eyyûb Aleyhisselâmın** kıssasına telmih ediyor:

Malumdur ki **İshak Aleyhisselâmın** **Îs** ve **Ya'kub** namında iki oğlu vardı. **Yakup Aleyhisselâm**'dan **Beni İsrâil**, **Îs**'ten de dördüncü batında **Eyyub Aleyhisselâm** vücûda gelmişti. **Hazret-i Eyyub Dımışk** ile **Ezriat** arasında **Besine** denilen bir köyde oturur, çiftlikle meşgul olurdu. **Yusuf Aleyhisselâm**'ın oğlu **Efrâyim**'in kızı **Rahime** yâhut **Rahmet** ile evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştu. O civar halkını irşâd için kendisine nübüvvet de verilmişti. Lâkin **Cenâb-ı Hakk** onu imtihana ma'ruz kıldı. Hayvanâtı kırana uğradı, ekinleri yıldırımla yandı. Emlâki yıkılıp çocukları enkaz altında kaldı. Kendisi de hastalanıp uzun müddet yattı. Bu kadar musibete karşı sabr ve şükrediyordu. Nihayet:

Arapça: Sûre-i Enbiya:83

“Ya Rabbi; bana zarar temas ve istila etti, sen Erhamerrahiminsin.10” diye **Hakk**'ın merhametine sığındı. Bunun üzerine âfiyeti, serveti iade olundu. Bu vak'a **Kur'an-ı Kerîm**'de şöyle hikaye ediliyor:

Arapça: Sûre-i Sad: 41-42

“Habibim; abd-i hassımız Eyyub'ü zikret ve sabırlı mâcerasını halka anlat. Hani, Rabb-i Kerimi'ne nida ve merhamet-i bâriye iltica eylemişti, de. Şeytan bana zahmet ve azâb ile temâs etti demişti. (Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk da ona vahy ile dedi ki) Ayağınla yere vur, işte gusledilecek ve içilecek iki menba11.”

Hz. Eyyub'un ayağını yere vurmasıyla iki kaynak zuhur etti. Biri sıcak, diğeri soğuktu. Sıcak menba'da yıkandı, soğuk kaynaktan içti. O Sûretle hastalık âfiyete döndü.

Arapça:Sûre-i Sad:43

“Ona ehlini de, onlarla beraber emsalini de verdik. Bu atıyye bizden rahmet eseri olarak verilmişti. Aklı başında olanlara medâr-ı ibret olsun diye ihsan olunmuştu.12”

پاک شد از رنجها چون نور شرق که بدو ایوب از پا تا به فرق
2095-O menba'da Eyyub Aleyhisselâm tepeden tırnağa kadar bütün hastalıklardan temizlendi, şark nuru, yani güneş gibi pâk ve parlak oldu.

درنگنجیدی در او زین نیم برخ مثنوی در حجم گر بودی چو چرخ
2096-Eğer Mesnevî-i Şerîf kitabı hacm itibariyle felekler kadar geniş olsaydı yine o esrârın bir mikdarını istilâb edemezdi.

Vâkıa **Mesnevî-i Şerîf** altı cildten ve yirmi şu kadar bin beytten müteşekkil büyük ve muazzam bir eserdir. Fakat onun vüs'at ve azameti, esrâr-ı ilâhiyye ve maârif-i **Rabbaniyye**'nin büyüklüğü karşısında hiç kalır. **Cenâb-ı Hakk**'ın tenâhisi

olmadığı gibi şuûn-ı İlâhiyyenin de hadd ü pâyanı yoktur. Tabiidir ki nâmütenâhî olan mütenâhî derûnuna sığmaz.

Kur'an-ı Kerîm'de:

Arapça: Sûre-i Kehf:109

buyurulmuştur ki: **“Habibim; söyle; Bütün denizler, bütün bahr-i muhitler bilfarz mürekkep olsa ve onlara bir mislini de ilave etsek; Rabbimin kelimâtı hitam bulmadan evvel o denizden mürekkeb biterdi¹³”**mealindedir. Kelimat-ı İlâhiyye, bütün mahlûkat ve mevcudât demektir ki **Hakk**’ın tecelliyat âsârıdır. **Allâh(C.C.)**’ın zât-i akdesi, sıfatı ve tecelliyâtı sınır kabul etmez. Binaenaleyh bütün denizler mürekkep olsa da yazılmayacak olan esrâr-ı tecelliyât, bittabi’ altı cildi **Mesnevî-i Şerîf** istiâb edemez.

کرد از تنگی دلم را شاخ شاخ
کان زمین و آسمان بس فراخ
2097-O zeminin, o âsmânın vüs’at-i harikül’âdesine karşı kalbimin dar olması derûnumu parça parça etmiştir.

Bu beytin pîr-i çengi lisanından olması da, bizzat lisan-ı **Mevlânâ**’dan irâd buyurulması da mümkündür.

Hazret-i Ali Kerremallâhü vechehû Efendimiz’e isnâd edilen bir kıt’a vardır. Orada:

“Âlem-i ekber sende dürülü bükülü iken kendini ufak bir şey mi sanıyorsun?” denilmektedir.

Âlem-i ekber; Şu gördüğümüz fezâ ile onun fevkindeki semâ ve male’-i alâdır. **Âlem-i suğrâ** da; İnsandır ki âlem-i ekberin adeta fihristi, yahut numûnesi mesâbesindedir. Binâenaleyh Âlem-i ekberin bütün mahiyyeti insan da mevcuttur, hatta insan-ı kâmilin kalbi, bunların hepsini muhittir.

Nitekim **Hazret-i Mevlânâ** bir gazelinde:

“Dün sabah ma’nevi bir seyrân esnasında feleğe dayandım. Bir haşhaş dânesi içinde bir örs buldum” yani **“Bütün mükevvenât ve mevcudâtı, nokta-i süveydâ dahilinde seyrettim.”** buyuruyor.

Yürek denilen uzvun üzerinde siyah ve gayet küçük bir nokta varmış ki orası tecelliyât mahalli imiş. İşte **Süveydâ-yi kalb** ve **Nokta-i süveydâ** dedikleri odur.

Hazret-i Pîr’in beyânâtı garip karşılanmasın. Bu mazhariyyet derecemize göre hepimizde vardır. Hepimiz de okumak ve öğrenmek sûretiyle bazı malûmat elde etmişizdir. O malûmat zihnimizde mahfûzdur. Meselâ devam ettiğimiz bir câmiî ne vakit istesek bütün müştemilâtıyla hatırlayabiliriz. Bunu insanlık sıfat-ı mükerremesine hâiz olduğumuz için yapabiliyoruz. Fakat bir de insanların havâssı, yani **Allâh(C.C.)** indinde makbul olanları vardır ki elbet vukûfu daha başkadır. Tabii onların halini kendi halimize kıyas edemeyiz. Ancak kendimize bakar da onlarda bizden pek fazla hatta bize nispet kabul etmeyecek derecede mazhariyyet-i ma’neviyye bulunduğunu anlarız. Tabii bu anlayış; yirmi, otuz kuruş parası olan bir züğürdün yirmi, otuz milyon liralık servete mâlik kimseler bulunduğunu idrak etmesi gibi olur.

Ma’neviyyat âleminin vüs’atine karşı kalbin darlığından şikayet edilmesi, pîr-i çengi lisanından olduğu Sûrette pek tabidir. Lisan-ı **Mevlânâ**’dan olduğu taktirde, o da zevk-i irfân ilerledikçe hayretin artması kabilindendir.

Beyt-i şerife başka türlü ma'nâ da verilebilir. Pîr-i çengi diyordu ki; zemin ve semâ o kadar genişliğiyle beraber beni sıkıyor, kalbimi daraltıyor. “ Dünya geniş olmuş, ayakkabı dar olduktan sonra ne fayda!” diye bir mesel vardır. Sıkı ayakkabının dünyayı daralttığı gibi elem ve keder gibi haller de dünyayı insanın nazarında küçültür, daraltır, âdeta ufuk dairesini, cendere gibi boynunu sıkıştırarak bir dereceye getirir.

از گشایش پر و بالم را گشود
وین جهانی کاندرا این خوابم نمود
2098-Rü'yada gördüğüm bu âlem, feth ü incilâ yolunda kolumu kanadımı açtı.

Uyanıkken bulunduğum âlemde muzâyaka çektiğim için çok sıkılıyordum. Rüyada girdiğim bu âlemde ise sıkılmak şöyle dursun, adeta kanatlanmış gibi uçuyorum, hadd ü pâyanı olmayan fezâlarda dolaşıyorum.

Cafer İbni Ebi Tâlib (R.A) Hazretleri ki **Resûl-i Ekrem Sallallahü Âleyhi Vesellem Efendimizin** amca zâdesi ve **Cenâb-ı Ali**'nin ağabeyi idi. Müslümanların Rumlarla ilk defa çarpıştıkları **Mü'te** muharebesinde İslam serdârı bulunuyor, müsâdeme esnasında bir eliyle sancağı tutuyor, bir eliyle düşmanâ kılıç sallıyordu. Bir kılınç darbesiyle sağ eli kesildi. Bileklerinden kanlar fışkırdığı halde kesik kollarıyla sancağa sarıldı. Kumanda mevkiinden ayrılmadı. Nihayet bir mızrak darbesiyle yere serildi. O, düşerken ashabdan **Abdullah Bin Revâhe** koştu, sancağı kavradı, devrilmesine meydan vermedi.

Hazret-i Cafer, hâl-i ihtizarda iken kendisine su getirdiler.

-Oruçluyum, suyu yanıma bırakın. Guruba kadar yaşayabilirsem içerim, dedi. Bıraktılar. Lakin içmek nasîb olmadı. Oruçlu iken şehitlik şerbetini içti. Radiyallâhü anhü ve nefa'na bişefâatihi.

Bu kahraman ve fedâkâr zat hakkında: “**Cenâb-ı Hakk**, **Cafer**'e kesilmiş ellerine bedel iki kanaat ihsan etti. Onlarla dilediği yerlere uçuyor” Hadis-i Şerifi sanih oldu. Ve bu Hadis dolayısıyla o mübarek zata “**Cafer-i Tayyar**” denildi.

İşte Pîr-i çengi kemâl-i ihlas ile **Allâh(C.C.)**'a teveccüh eylemiş olduğu için rüyasında öyle bir müşâhedeye nâil olmuştu. **Cenâb-ı Mevlânâ** o âlemi tarif için buyuruyor ki:

کم کسی يك لحظه‌ای آن جا بدی
این جهان و راهش ار پیدا بدی
2099-Eğer o ma'nâ âlemi zâhir olsaydı ve yolu kolayca bulunsaydı bu âlemde duracak pek az kimse kalırdı, yâhud hiç kimse kalmazdı.

چون ز پایت خار بیرون شد برو
امر می آمد که نی طامع مشو
2100-Pîr-i Çenginin rûhuna hayır tama'kârlık etme. Mâdem ki ayağından diken çıktı, kalk, git diye emir geldi.

İhtiyar mutrib'in rüyada gördüğü âlem-i misal yahut lem-i ervâh idi. O âlemleri bazıları rüyada, bazıları yakaza halinde görebilirse de bu fani hayat ile alâka kesilmeden evvel orada kalmak imkân yoktur. Anlaşılan pîr-i mutrib orasını görünce beğenmiş ve yerleşmek istemiş. Onun için kendisine “Hayır, burada kalman olamaz. Henüz dünya âlemine irtibatın bâkidir. Mamafih ayağından diken çıkmış, yani seyr ü terakkine mani olacak şeyler kalbinden çıkarılmıştır. Hayat âlemine dön, orada çalış, çabala da öyle gel” denilmiş.

در فضای رحمت و احسان او مولی می‌زد آن جا جان او
2101-Pîr-i çenginin canı ise orada, Allâh(C.C.)'ın rahmeti ve ihsanı
fezâsında, âtîfet-i Hakk'a i'timâden oyalanıyor.

Yani bir an fazla kalmasını kâr sayıyordu.

**“EMİRÜL-MÜMİNİN ÖMER RADIYALLAHÜ ANH UYKUDA İKEN
HATİFİ BİR NİDANIN, KENDİSİNE, BEYTÜLMALDEN
ŞU KADAR ALTIN AL DA KABRİSTANDA UYUMUŞ OLAN ADAMA VER DEMESİ”**
ر خواب گفتن هاتف مر عمر را که چندین زر از بیت المال به آن مرده ده که در
گورستان خفته است

تا که خویش از خواب نتوانست داشت آن زمان حق بر عمر خوابی گماشت
2102-O sırada Cenâb-ı Hakk, Hazret-i Ömer'e bir uyku havâle etti ki,
Fârûk-ı A'zam kendisini tutmaya muktedir olamıyordu.

این ز غیب افتاد بی مقصود نیست در عجب افتاد کاین معهود نیست
2103-Hz. Ömer bu hâlden teaccüp etti. Bu benim âdetim değildi, mâdem
ki gaybdan vâki oldu, elbette sebepsiz değildir dedi.

کامدش از حق ندا جانش شنید سر نهاد و خواب بردش خواب دید
2104-Başını yere koydu uyudu ve rü'ya gördü. Âlem-i menâmda Hakk'tan
gelen bir nidâyı rûhu işitti.

خود ندا آن است و این باقی صداست آن ندایی کاصل هر بانگ و
نواست

2105-Fârûk-ı A'zâm'ım işittiği bir nidâ idi ki; her sesin, her nidânın aslı
bulunuyordu. Zâten nidâ odur, bakiyyesi sadâdan ibârettir.

Malumdur ki nida; ses demektir. Sadâ ise; aks-i savt ma'nâsındadır ki,
türkçesi yankı imiş. Aks yapan yerlerde, husûsiyle dağlık arazide sada işitildiğini
hepimiz biliriz. Allâh(C.C.) rahmet eylesin Muallim Naci merhumun:

**Aksetti bin vâ hasretâ,
Dağlarla çıktım âşina;
Her dağdaki kalbi sadâ,
Efgânımın efgânıdır.**

Beytindeki Sadâ kelimesi, tam ma'nâsında kullanılmış; vâ hasretâ, yani çok
göstereceğim geldi akislerinin dağlarda işitilmesi, kalbden çıkan figanların bir kere
de dağlarda feryât etmesi sûretinde gösterilmiştir.

Asıl nidâ, Cenâb-ı Hakk'ın nidâsıdır. Muallim Cûdi bir gazelinde:

Hum-i vücûd henüz ihtizâz peymâdır,

O gunneden ki gelir kâf ü nûn hitabından.

demiştir. Kâinatın vücûda gelmesine “Kün” yani “ol” nidası sebep olmuştu. O nida el’ân devam edip gidiyor, ilebed de devam edip gidecek. O nidâ ve o emir olmayınca bir sivrisineğin vızlaması bile mümkün değildir. O halde en zaîfinden en şedîdine kadar kâinatın bütün asvâtı, o nidây-ı İlâhinin sadâsından, yani aksinden ibarettir.

فهم کرده آن ندا بی‌گوش و لب ترک و کرد و پارسی گو و عرب

2106-Türk de, Kürd de, Acem de, Arap da o nidâyı kulaksız ve dudaksız anlamaktadır.

Dünyada mevcut kavimlerin; medenisi olsun, Bedevîsi olsun, vahşisi olsun o nidâyı anlar. Hem de söylemek için dudağa, işitmek için kulağa muhtaç olmadan idrak eder. Bütün mahlûkatın harekât ve sekenâtının Irâde-i ilâhiyye ile olduğundan şüphe yoktur. Bir kimsenin ef’âl-i sâiresi şöyle dursun, oturup kalkması, yatıp uyuması gibi hareketlerde murâd-ı ilâhi olunca kendisine ilham olunur, o adam da nidây-i ilâhi demek olan o ilhâmı, dudaksız ve kulaksız anlar ve yapar.

فهم کرده ست آن ندا را چوب و سنگ خود چه جای ترک و تاجیک است و زنگ

2107-Türk, Tacik, Zenci ne demek? O nidâyı ağaç ve taş da anlar.

Tacik kelimesi; *Burhân-ı Kâtî*’ın beyânına göre evlâd-ı Arap’dan olup da Acemler arasında yetişen imiş. Sonra bu kelime *dacık* şeklinde ve Müslüman demek olmak üzere ermeniceye intikâl etmiştir. Şimdi *Orta Asya* da fârisi konuşanlara *Tacik*, türkçe söyleyenlere *Tat* deniliyormuş.

H.z.Mevlânâ buyuruyor ki: *Hakk*’ın nidâsını sade Türk, Tacik ve zenci gibi insanlar değil, nebâta ve cemadât da anlar. Kışın birer değnek haline gelmiş olan ağaç dalları bahar mevsiminde *Allâh(C.C.)*’ın nidâsını işittirler. Derhal çiçek açarlar, yaprak salıverirler, zamanı gelince de yemiş verirler. Daha sonra sonbahar olur, yine *Hakk*’ın nidâsını duyarlar, yapraklarını dökerler ve birer değnek hâline gelirler.

Toprak da böyledir, taş da böyledir, demir de böyledir, su da böyledir. Yerin sallanması, yani zelzele olması, toprağın açılıp Karun’u yutması taşların yarılıp içlerinden sular akması, denizin açılıp *Hazret-i Mûsa*’ya ve *Beni İsrâile* yol vermesi, sonra ordusuyla beraber *Fir’avun*’u sulara gark etmesi demir bıçağın **H.z. İsmail Aleyhisselâm**’ı kesmemesi *Sütûn-i Hannâne* kıssasındaki hurma direğinin inlemesi, hep *Allâh(C.C.)*’ın nidâsını işittiklerinden ve anladıklarındandır.

جوهر و اعراض می‌گردند هست هر دمی از وی همی آید اُلسنتُ

2108-Her ân ü zamân Allâh(C.C.)’dan: “Elestü birabbiküm” yani ben sizin Rabbiniz değil miyim? Hitabı gelir de cevherler ve a’râzlar var olur.

Hakk Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri, cesetleri halketmeden mukaddem rûhlara **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** diye sormuş. Onlar da **“Belâ”** yani **“Evet”** demişler. Şu hitâb-ı İlâhinin lezzeti, rûhların hatıra-ı zevkinde kalmış. Dünyada güzel seslere meylin sebebi bu imiş. Fakat bu hitab-ı ilâhi vukû’ bulup geçmemiş hala ve hala devam edip duruyormuş ki cevherler olsun, a’râzlar olsun o sayede zuhura geliyormuş.

Sûre-i Yasinde buyurulmuştur ki:

Arapça: Sûre-i Yasin: 82

“ Hakikaten Cenâb-ı Hakk’ın emri bir şeyin vukû’ ve zuhurunu murâd edince ona ol demekle o şey derhal mevcud olur.14”

İnsanın meselâ hizmetkârına bir su ver demesi, onun da suyu getirmesi, efendinin efendiliğine, uşağın da uşaklığına en büyük delildir. Çünkü su istemek emir, getirmek ise emre itâattir. Fi’len itâat olunduktan sonra efendinin efendiliğini lisânen i’tirâf etmeye hâcet kalmaz. O halde “Kün” nidâsıyla vücudâ gelenler “Elestü birabbiküm” hitabına manen cevap veriyorlar, vücûda gelmeleriyle “Belâ” diyorlar demektir.

آمدنشان از عدم باشد بلی گر نمی‌آید بلی ز یشان ولی

2109-Eğer o cevherlerden, o a’râzlardan Belâ cevabı zuhur etmiyorsa onların Adem’den vücûda gelmeleri, Hakikatte Belâ demeleridir.

در بیانش قصه‌ای هشت دار خوب ز آن چه گفتم من ز فهم سنگ و چوب

2110-Taşın ve ağacın fehminden, emr-i ilâhiyi anlamasından bahsetmişim. Onun beyânına dâir bir kıssayı âkılâne ve güzelce hıfzet.

2111-Ağacın ve taşın âgâhlığına dâir söz söylemişim. Onun izâhı hakkında bilâ tevekkuf bir kıssa dinle.

“MESCİD-İ ŞERİF-İ NEBEVİDE CEMAAT ÇOĞALIP DA:

“YA RESULALLAH; VA’Z BUYURDUĞUN ESNADA BİZ VECH-İ MUKADDESİNİ GÖREMİYORUZ DEMELERİ ÜZERİNE, ZAT-İ RİSALET İÇİN BİR MİNBER YAPILINCA, DİREĞİN İNLEMESİ, RESUL-İ EKREM VE ASHAB-I KİRAMIN O İNİLTİYİ İŞİTMESİ VE HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİSSELATÜ VESSELAMIN SARAHATEN O DİREĞE SUÂL SORUP CEVAP VERMESİ”

نالیدن ستون حنانه چون برای پیغامبر علیه السلام منبر ساختند که جماعت انبوه
شد گفتند ما روی مبارك تو را به هنگام وعظ نمی‌بینیم و شنیدن رسول و صحابه
آن ناله را و سؤال و جواب مصطفی صلی الله علیه و اله و سلم با ستون صریح

Hicretin sekizinci senesi sonlarına doğru idi ki Müslümanlar çoğalmış, **Mescid-i Nebevi** cemâati artmış, **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz**, mihrabın yanındaki bir hurma direğine dayanarak hutbe irâd ederken arkada kalanlar tarafından vech-i saâdet tamâmen görülmez olmuştu.

Halbuki bir hatibin sözü kadar yüzü de dinleyenler üzerinde te’sir yapar. Yüzü görülmeyen bir hatibin, hatta bir va’izin yalnız sözlerini dinlemek, radyo makinesinden çıkan sesi dinlemek gibi olur. Bundan dolayı zamanımızda olduğu gibi eskiden de Araplarda ve hitabeleriyle iştihâr etmiş eski Yunanlılarla Romalılarda hatibler, yüksek yerlerde ve ayak üstünde nutuk irâd ederler, va’z tavrıyla sözlerinin te’sirini artırırlardı. Araplarda nikah hutbesinden maadâsının ayakta, yahut deve üstünde irâd olunması adetti.

Buna binaen **Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz** de hazar da ve mescid dâhilinde irad edeceği hutbeleri mihrabı yanındaki bir hurma direğine dayanarak iblâğ buyururdu. Seferde ise yine ayakta durur, ya kılıca, yahut yaya dayanırdı.

Sahih-i Buharinin Kitab’ül-cumasında “Sehl bin Sadissâidi” radiyallahü anh’den naklen deniliyor ki: “Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri fülân kadına haber gönderdi. Dülger bulunan kölene emret de bana ağaçtan

bir minber yapsın. Halka söz söylediğim vakit onun üstünde oturayım buyurdu. Kadın emir verdi, köle de minberi yaptı.”

Bu minber üç basamaklı, bir meclisli ve dayanmak için aralıklı idi. **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz**, üçüncü basamakta durur, icâbında üst tarafına otururdu. Sonra **Sıddîk-ı Ekber Radiyallahü Anh**, teeddüben bir basamak aşağı oturdu. **Hazret-i Ömer (R.A.)** de bir basamak aşağıya indi. **Hazret-i Osman (R.A.)** ise **Zât-i Risalet'in** durduğu basamağa kadar çıktı. Çünkü o da bir basamak inseydi minbere çıkmamış olacaktı. Sonra mazeretini anlattı.

Abbasi halifelerinden biri şu hareketinden dolayı **Hazret-i Osman** tenkid ediyormuş. **Nedîmî** demiş ki; Eğer her halifenin bir basamak aşağıdan hitabeti لازم gelseydi efendimizin kuyu dibinden hitabe irâdi icap ederdi.

Minber kapısına ilk defa perde astıran **Hazret-i Osman** imiş. Bunun için **İran** camilerindeki minberlerin kapılarında perde yoktur.

Sonra **Muaviye bin Ebi Süfyan**, saltanatını maddi vasıflarla takviye için minber-i Nebviyi **Şam'a** nakletmek istedi. Bunun için **Medine** vâlisi **Mervân Binilhakem'e** emir verdi. **Mervan** minberi söktüreceği sırada güneş tutuldu, ahâli bundan teşe'üm etti. Binâenaleyh **Mervan**:

-Maksadım, minberi kaldırtmak değil, yükseltmek idi, diyerek aşağı taraftan altı basamak ilave ettirdi. Bir de **Resulullah Efendimizin** oturduğu yerin üstünde bir kubbe yaptırdı. İran camilerinde bu kubbe de yoktur. Keşke bizde de **minber-i Nebvi'nin** şekli muhafaza edilmiş olsaydı.

Emevilerden Melik bin Abdilmelik, **Medine** mescidini tevsi' ettirdiği sırada **Medine** valisi bulunan **Ömer binAbdul'azize Hücerât-ı Seniyyenin** yıktırılmasını emretmiş, ezvâc-ı tahiratın ikâmet ettikleri hücreler yıktırılıp arsaları Mescid-i Nebvi sâhasına ilave olunmuştu. Sonra **Ömer bin Abdulaziz**, bu işe vasıta olduğuna nâdim olmuş, “Keşke hücreler muhafaza edilmiş olsaydı da **Hazret-i Peygamber'in** ne kadar mütevâzi ve kanaatkâr olduğunu görüp de ümmeti anlasaydı” demişti.

Bu minber Hicretin 578. senesine kadar dayandı ise de çürüyüp o sene yıkıldı. Muhtelif tarihlerde yedi defa yenilendi. Enkazından teberrüken sakal tarakları yapıldı. Şimdi ki mermer minber Osmanlı padişahlarından üçüncü **Sultan Murad**'ın eseridir.

İşte minber yapılıp da **Aleyhisselât Efendimiz** onun üstüne çıkınca evvelce dayanmakta olduğu hurma direğinden bir inilti duyuldu. **Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri** minberden inip direği kucakladı ve susturdu. Bu mucize-i Celîle **Buhârî'de**, **Neseî de**, **Ebû Dâvud'da Câbir (R.A.)** den şu sûretle rivayet olunur:

“**Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretleri** hutbe irâd ettiği vakit mescidin direklerinden bir hurma sûtûnuna dayanırdı. Zât-i **Akdes-i Nebvi** için minber yapılıp da oraya çıkınca yanında hutbe okuduğu direk çatlayıp yarılacak derecede inledi. **Aleyhisselât Efendimiz** minberinden indi, direği kucakladı. O esnada direk kucakta susturulan çocuk gibi inliyordu. **Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz**, şu hâli izâh için: “**Bu direk, işimekte olduğu zikr ve hutbeden uzak düştüğü için ağladı buyurdu.**”

Zât-i Risaletin direği kucaklayıp susturduktan sonra cennette ebedi bir ağaç olması için minberin altına gömdürdüğü siyer kitaplarında yazılıdır.

Ulemâdan bazıları bu hadisi te'vîle çalışmışlar, direğin inlemesi **Resûlullah** ile ashaba ma'nen duyurulmuştur demişlerdir. Bazıları da o iniltiyi gerek **Aleyhisselâm**, gerek sehâbe-i kiram kulaklarıyla işitmişlerdir, fakat direğin

iniltiden haberi yoktu. Belki **Cenâb-ı Hakk**, peygamberine bir mucize olmak üzere o anda iniltiyi yaratmıştı mütâalasında bulunmuşlardır.

Halbuki sofiyye mezhebinde bulunanlar bunu te'vîlsiz kabul ederler.

ARAPÇA: Sûre-i İsra:44

“Rabb-i müteâlini tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, lakin siz onların tesbihini anlamazsınız.15” Ayet-i kerimesi de bu bâbdaki delillerdir.

Zerrâta varıncaya kadar her şey, kendi lisanıyla **Hakk**’ı zikreder, tesbih eder, takdis eder.

Lisan-ı hâl ile guyende her şey.

Ki lâ Mabûde illa Rabbünelhay

Tesbih; Şuûru, şuûr hayatı icap eder. O halde cemâdâtın bile kendisine mahsus bir hayatı, bir şuûru ve bir lisanı vardır. Tabii o lisan ma’nevîdir, ma’nevî lisanı ise bizim gibiler anlayamaz.

İşte **Hızır Mevlânâ** bir hurma direğinin iniltisini ve o iniltinin meclisteki cemâat tarafından işitilmesini mucizât-ı Muhammediyyeden biri olmak üzere hikaye ediyor ve diyor ki:

نالہ می زد همچو ارباب عقول استن حنانه از ہجر رسول

2112-Hannâne yani inler denilen direk, Resûl-i Ekremden ayrıldığı için akıllı insanlar gibi inledi.

2113-Va’z meclisinin ortasından o sûretle inledi ki, o iniltiyi bulunanların, ihtiyarı da, genci de duydu.

2114-Böyle eni boyu olan bir direğin, yâhud direğin böyle enine, boyuna, yani sürekli bir Sûrette nasıl ve niçin inlediğine Resûllahın sahâbeleri şaşılar.

گفت جانم از فراقت گشت خون گفت پیغمبر چه خواہی ای ستون

2115-Resûl-i Ekrem Sallâlahü Aleyhi Vesselem: Ey direk ne istiyorsun? diye sordu. O da; senin ayrılığın rûhum pür hûn oldu cevâbını verdi.

بر سر منبر تو مسند ساختی مسندت من بودم از من تاختی

2116-Direk diyordu ki: “Hutbe irâd ederken bana dayanıyordun, beni bıraktın da minber üstünde kendine mesned ve mevki yaptın.”

گفت خواہی کہ ترا نخلی کنندشرقی و غربی ز تو میوه چنند

2117-Resûl-i Ekrem; “Seni yeniden hurma ağacı yapmalarını, yemişinden şark ve garb ahâlisinin yemelerini ister misin?”

تا تر و تازہ بمانی تا ابد یا در آن عالم حقت سروی کند

2118-“Yoksa Âhirette ve cennette Hakk’ın seni bir servi yapmasını ve ter ü tâze olarak, ilelebed kalmasını mı istersin?” diye sordu.

شنو ای غافل کم از چوبی مباش گفت آن خواہم کہ دایم شد بقاش

2119-Direk, dâima bâki olanı isterim dedi. Ey gâfil kimse; bu cevâbı işit de bir direk parçasından daha değersiz olma.

تا چو مردم حشر گردد یوم دین آن ستون را دفن کرد اندر زمین

2120-Kıyâmette insanlar gibi haşr olsun diye Resûl-i Ekrem o ağacı yere gömdürdü.

از ہمہ کار جهان بی کار ماند تا بدانی ہر کہ را یزدان بخواند

2121- Bilmiş olası ki Allâh(C.C.), bir kimseyi nezdine da’vet ederse ve ona kurbiyyet ihsan ederse o kimse âlemin bütün işlerinden bîkâr olur.

Bir adamın kalbinde **Allâh(C.C.)** muhabbeti olursa o kimse, **Allâh(C.C.)**ı her şeye tercih eder ; hatta **Allâh(C.C.)**’ın emirlerine itaati, muhabbet icabı bilir, tâat ve ibadâtta bulunmaktan zevk alır.

Mamafih, bu hususda yanlış anlaşılmalıdır. Her şeyi, işini, gücünü yüz üstü bırakır, çoluğunu ve çocuğunu aç ve muhtaç terkeder de bir odaya kapanır, bir köşeye çekilir demek değildir. Çalışmanın, insanlara faydalı olmanın, millet ve memlekete hizmet etmenin **Allâh(C.C.)**’ın emirleri cümlesinden olduğunu bilir, binâenaleyh onları hırs-ı nefsanî ile değil, hazz-ı rûhânî ile yapar anlamındadır. Zâten böyle yapabilmek bir kimsenin kemaline delâlet eder. **Hazret-i Peygamber**, mihrabda imamlık, gazalarda kumandanlık ederdi. Asıl marifet kesrette vahdeti bulabilmektir. Gözü görmeyen, eli ermeyen bir adam ile, gören ve muktedir olan bir kimsenin menhî olan şeylerden sakınması bir değildir.

یافت بار آن جا و بیرون شد ز کار هر که را باشد ز یزدان کار و بار

2122-Her kimin işi gücü Allâh(C.C.)’tan olursa, dergâh-ı ilâhiye dühul rûhsatını bulur. Alemin nik û bedi ve dedikodusu ile meşgul olmaktan kurtulur.

کی کند تصدیق او ناله‌ی جماد آن که او را نبود از اسرار داد

2123-Esrâr-ı ilâhiyyeden, kendisine bir şey verilmemiş olan, nasıl olur da cemâdın inlemesini tasdik eder?

Tabiat nokta-i nazarından bakılınca bir hurma kütüğünün inlemesine ve bu iniltinin bir cemâat tarafından işitilmesine ihtimal verilmez. Böyle bir şey kabul edilmez. O nokta-i nazara göre bu adem-i kabul doğrudur. Fakat din ile dünyanın ayrılması gibi ilimler, fenler de yekdiğerinden ayrılmalı, birinin mevzû diğere karıştırılmamalıdır. İlimlerin bir kısmı tabiaten bahseder, bir kısmı da Mâba’dettabia dır ki onların mevzû’u, tabiatın fevkindedir. Böyle olduğuna göre diniyyât, ilâhiyyât gibi bahisler tabii ilimler gözüyle tedkik edilemez. Tedkike kalkışılırsa ulûmun selâhiyyetine tecavüz edilmiş olur. Mâba’dettabia bahisleri arasında mucizât denilen bazı hadiseler vardır ki bunlar bir peygamberin gösterdiği hârikul’âde halleridir. Bunların vukû’ bulduğu tevâtüren sübût bulmuştur. Tevâtür ise esbâb-ı ilimdendir. Mucizâtın vukû’ bulmadığını iddia eylemek bedâhati inkâr etmek demektir. **Nemrûd**’un ateşi, **İbrahim Aleyhisselâm**’ı yakmadı. **Şap** denizinin suları **Mûsa Aleyhisselâm**’ı ve **Beni İsrâîli** boğmadı. Halîlullahın bıçağı, **İsmail Aleyhisselâm**’ın boğazını kesmedi. Halbuki ateş yakar, su boğar, bıçak da keser. Öyle olmakla beraber tabiatlerinin muvakkaten değişmiş olduğunda ehl-i kitabın hepsi müttefiktir. Nasıl oldu da ateş yakmadı, su boğmadı, bıçak kesmedi? Sûaline karşı mucize denilmesinin sebebi; Sırr u hikmetlerini anlamak ve onlar gibi bir harekette bulunmak hususunda diğere insanları aciz bırakmalarıdır. Mucizenin vukû’u şu iki misalle sabit olduktan sonra **İbrahim** ve **Mûsa Aleyhisselâm** gibi, bir peygamber olan **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin** de, onlar gibi mucize izhâr etmesi istib’âd edilemez. Bu da kabul olununca huzur-ı Nebevide bir hurma direğinin inlemiş, iniltisinin mevcut cemâat tarafından işitilmiş olması garip görülmez.

Hal böyle iken, bazı kimseler bu hadiseye inanmak istemezler. Çünkü akılları ermez. Malûmdur ki akıllı ikiye taksim etmişler, birine Akl-ı meaş diğere Akl-ı meâd demişler. Akl-ı meaş sahipleri, yalnız tabii hadisatı anlarlar, yahut anladık vehminde bulunurlar. Akl-ı meâd erbabı ise tabiat fevkindeki hadisâtı ve esbâbını idrak ederler. İdrak edemeseler bile inkara kalkışmazlar, bizim aklımız ermedi derler ve hikmetini ilm-i ilâhiye havale ederler. Esrâr-ı ilâhiyyeden hissedâr olmayanların bazıları da.

تا نگویندش که هست اهل نفاق گوید آری نه ز دل بهر وفاق
2124-Mü'minlere muvâfakat etmiş olmak ve kendisine münâfık denilmek için kalbinden değil, yalnız lisâniyle evet der.

ve inanmış görünür.
در جهان رد گشته بودی این سخن گر نیندی واقفان امر کن
2125-Eğer mahlûkat Kün emrine vâkîf olmasalardı, bu emrin cihanda merdud olması lâzım gelirdi.

Cenâb-ı Hakk Yasin sûresi'nde: "Allâh(C.C.)'ın emri bir şeyin yaratılmasını murat edince(ol)der, o şey derhal mevcûd olur" buyuruyor. Demek ki bu emre muhâtab olan her zerrede onu derhal anlayabilecek bir fehm var ki derhal o, emre icâbet ediyor; hatta **Adem'**den vücûda geliyor. Halbuki ulûm-i tabîyyeye göre cemâdâtın fehmi ve idraki yoktur. Lakin mükevvenâtın peyderpey ve lâyenkatı hatta **Hazret-i Mevlânâ'nın** ta'biri mûcibince karvan der karvan vücûda gelmesi Kün emr-i İlâhîsinin onlarca anlaşıldığını ve mazmûnuna itâat olduğunu gösteriyor. Eğer cemâdatın kendilerine mahsus bir fehm bulunmasaydı, hâşâ emr-i ilâhînin merdûd olması, yani adem-i itâat ve icabetle mukabele görmesi, binnetice intizam-ı âlemin bozulması, belki de âlem-i ekvânın bozulması icap ederdi. Bunların olmaması ispat ediyor ki her şey emr-i ilâhiyi anlıyor. Madem ki her şeyde fehme kabiliyyet var, o halde nutka da istîdât vardır.

افکندشان نیم و همی در گمان صد هزاران ز اهل تقلید و نشان
2126-Takliden ve nişân-ü alâmete i'timâden iman edenlerden yüz bin dânesini yarım bir vehm, şek ve şüpheye düşürür.

قایم است و جمله پر و بالشان که به ظن تقلید و استدلالشان
2127- Çünkü o gibilerin taklidi de, istidlâli de, hattâ kendilerini küfr ve ilhaddan yükseltecek kolları, kanadları da zandan ibarettir.

در فتند این جمله کوران سر نگون شبهه‌ای انگیزد آن شیطان دون
2128-O alçak şeytan bir şüphe ilkâ ediverince, kalb gözü kör olan kimseler başa aşağı yuvarlanır, giderler.

پای چوبین سخت بی‌تمکین بود پای استدلالیان چوبین بود
2129-Ehl-i istidlâlîn ayağı ağaçtandır, yani takma ayakla yürüyen topallar gibidirler ağaçtan ayak ise çok metânetsizdir.

Malûmdur ki insanların bir kısmı tahkik mertebesine varırlar. Hakikati **Hakkelyakin** anlarlar. Bir kısmı da onların sözlerine ve amellerini takliden kendilerine ittiba' ederler. Bizim itikadda **Ebû Mansûr-i Mâtürîdî'**ye, amelde ise **İmam-ı Azam Ebû Hanîfe rahmetullahi aleyhimâ'ya** tabi' ve mukallid oluşumuz gibi. Fakat bir mukallid, hiçbir vakit mukallidün bih olamaz. Nasıl ki pek çoğumuz gerek itikattaki, gerek ameldeki mezhebimizin medâr-ı ahkâmını tamamıyla bilemeyiz. Bunun için şeytanın, yahut şeytana vekalet eden bazı mahlûkatın zihnimize sokacakları cüz'i bir şüphe, itikadımızı da, amelimizi de alt üst eder ekserimizi acabaya düşürür. Bu nedendir? Şüphesiz ki ilmimizin taklit derekesinden kurtulamamış, istidlâl derecesinden yükselememiş, tahkik mertebesine erişememiş olmasındandır. Sırf nakli olan dinin hakikatini aklımızla istidlâl ederek anlamaya kalkışmamız, adeta bacaklarımıza ağaçtan ayak takıp da onlarla yürümeye, hatta koşmaya çalışmamız gibidir. Ağaçtan ayaklarda metanet olmadığı gibi onlarla yürümek isteyenlerde de metânet bulunamayacağı tabiidir. Bu vasıta ile yürümeye çalışanların, önüne bir arıza gelince derhal sırt üstü yahut yüzü koyu kapanacakları bedîhidir. İşte istidlâl, akli ve kıyas-ı mantiki ile hakikati keşfe ulaşanların kalbine âriz olacak bir şüphe de onları tepetaklak yuvarlamak için kâfidir.

غير آن قطب زمان دیدهور

کز ثباتش کوه گردد خیر هسر

2130-Yalnız bu şüpheye düşmekten ve inkâra yuvarlanmaktan müstesnâ olan, basar-ı basîret sahibi kutb-i zamandır. Onun iman ve ikânındaki sebât ve metânetten dağların bile başı döner.

Bunun böyle olması pek tabiidir. Çünkü kıyas ile, istidlâl ile çıkarılmak istenen netice, zan ve tahminden ibarettir. Çok defa zan ve tahmin ile bulunup da Hakikat zannedilen şeyin doğru olmadığı meydana çıkar. Mesela yangın kulesindeki nöbetçi, bir duman görür. Dumanın yangından çıkacağını düşünür. Gördüğü dumanı da buna kıyas ederek fûlan yerde yangın var! neticesini çıkarır ve o yolda hüküm verir. Oraya itfâiye gider, bir de bakar ki bir bahçede kuru otlar tutuşturulmuş. Nöbetçinin yangın eseri sandığı dumanlar ondan çıkıyormuş. Otların yandığını, dumanın ondan çıktığını yakinen görenlerin artık bu hadisede yanılmak, şek ve şüpheye düşmek ihtimalleri yoktur. Hali gözleri ile gördükleri için: “çıkan duman yangından değil, otlardandı” fikrinde sebât ederler. Dünya karşılarına çıksa da vukû’-ı halin aksini iddia etse akidelerinden dönmezler.

İşte iman îkan hususunda basîret sahibi olanlar da böyledir. **Allâh(C.C.)**’ın varlığını ve birliğini basar-ı basîretle görmüş, idrak ve teyekkun eylemiş oldukları için akide’i tevhid üzerinde dağların sebatından çok fazla, sebat ve metânet gösterirler. Bunlara nispetle istidlâlciler, yanmış otların dumanından yangın ve neticesini çıkaran, yangın kulesi nöbetçisi gibi kalırlar.

پای نابینا عصا باشد عصا

تا نیفتد سر نگون او بر حصا

2131-Bir körün elindeki asâ, taşlar üstüne yuvarlanmaması için ayağı mesâbesindedir.

Buradaki körden maksad; ehl-i istidlâldir. Asa da onların medâr-ı tahmini olan şeylerdir. Yani hakikati görmeyip bazı vasıtalarla onu bulmaya çalışanlar, elindeki değneği ayak gibi kullanan, o değnekle yolunu yoklaya yoklaya yürümeye çabalayanlar gibidir.

آن سواری کاو سپه را شد ظفر

اهل دین را کیست سلطان بصر

2132-Fakat din ehlinin düşmanı bir orduya karşı muzaffer olan süvârî kimdir? Şüphesiz basar sâhibi olan dilâverdir.

Istidlâl erbabı değnekle yürüyebilen körlere benzerler. Lakin gözü açık Hakbinler onlar gibi değildirler. Değnekle yürümek şöyle dursun, kanlı bir muharebede düşmana galebe çalmış süvarileri andırırlar. Gözü kapalı olanlar, değneklerinden kurtulan bir taşla çarpınca düştükleri halde, bunlar düşmana karşı at oynatırlar. Şeytan gibi, nefis gibi düşmanların saldırısını kırarlar ve onlara galebe ederler. Şu muvaffakiyyetin sebebi ise kör değil, gözlü olmaları, yani basar-ı basîret sahibi bulunmalarındır.

Sultan-ı basar ta’birinde bir ima vardır ki asıl insan böyleleridir demek isteniliyor. Çünkü insan kelimesinin lûgat ma’nâsı gözbebeğidir. Rü’yet hassası ise insanın gözbebeğindedir.

با عصا کوران اگر ره دیده‌اند

در پناه خلق روشن دیده‌اند

2133-Körler değnekle yol bulabiliyorsa o buluşları da gözü açık olanların sâyesindedir.

Vâkıa alîl bir adam, değneğini kakar, onunla etrafını yoklar, gideceği yere gider. Fakat bakılırsa o değneği bir ağaçtan kesip yontan, düzeltip baston, yahut asa haline koyanlar da yine gözü açık olanlardır. Demek ki körler, ancak gözlülerin sayesinde asaya nâil olabiliyorlar.

Bunun gibi bir bahis, bir mesele hakkında kıyas ve istidlâl ile mütalea yürütüp bir netice çıkartanlar da, o neticeleri, ehl-i kulup ve erbab-ı basâir olan enbiya ve evliyanın bırakmış oldukları esaslar ile elde edebilirler.

نه عمارت نه تجارتها و سود نی ز کوران کشت آید نه درود

2134-Körün elinden ne ekin ekmek gelir, ne de biçmek. Ne ma'mûre tesisine muvaffak olabilir, ne de ticâret edip kazanmaya!

Bir amânın görmemesi dolayısıyla aczi meydandadır. Gözlülerin kudreti sayesinde körler, yemek, içmek, giyinmek, kuşanmak gibi şeylere muvaffak olabilirler. Gözü olan çiftçi ekip biçmese, değirmenci buğdayı öğütüp, fırıncı ekmek yapmasa bir amâ aç kalır.

Bunun gibi enbiyay-ı kirâm hazeratı da hayr ve şerrin esaslarını tebliğ eylememiş olsalardı, körce yapılacak istidlâllerle bulunacak neticeler insanları yaşatamazdı.

در شکستی چوب استدالاتان گر نکردی رحمت و افضالتان

2135-Eğer Cenâb-ı Hakk size rahmet ve ihsan eylemeseydi sizin istidlâl asânızı kırardı.

Körün eline bir değnek geçirmesi, ona dayanarak yürüyebilmesi, o sayede yüzüstü kapanmaktan kurtulması da yine **Hakk**'ın lûtf u keremi eseridir. Öyle olmasa amâ bir adam, eline asayı geçiremez. Geçirse de **Allâh(C.C.)** muhafaza etmeyince ya asa boşa gider, yahut ortasından kırılır da ona dayanmış olan kör, tepe taklak yuvarlanır.

Dinin ilham ettiği bazı esasları alıp da onları kendi akl ve idrakine göre kullanan ve o kullanışla bir takım ma'nâ çıkarmaya çalışanlar da değneğin delaletiyle yürümeye çalışan körlere benzerler. Bunlara da İlâhi lütuf olmayacak olursa dalâlet çukuruna yuvarlanıp giderler. “Neûzü billahi min zalik.”

آن عصا کی دادشان بینا جلیل این عصا چه بود قیاسات و دلیل

2136-Bu bahsettiğimiz asa nedir? Kıyâs ile delilden ibârettir. O asâyı ehl-i istidlâle veren kimdir? Şüphesiz Basîr ve Celîl olan Allâh(C.C.)tir.

آن عصا را خرد بشکن ای ضریر چون عصا شد آلت جنگ و نفریر

2137-Madem ki asâ ceng ve nefret âleti olmuştur; o halde ey kör, onu kır, parça parça et.

Malumdur ki körler de insan olmak hasebiyle hiddetlenir ve dövüşürler. Hatta karışık içtimalar için kör dövüştü ta'biri kullanılır. Bu dövüşte körlerin silahı, kendilerinin kılavuzu olan değnektir. Demek vazifesi rehberlik olan asa başka işte kullanılıyor. Delaletinden istifâde edilecek iken mücadele aleti mevkiinde isti'mâl ediliyor. O halde öyle bir asayı kırıp parçalamak lazımdır deniliyor. Halbuki:

آن عصا از خشم هم بر وی زدید او عصاتان داد تا پیش آمدید

2138-Cenâb-ı Hakk, ileri gelesiniz ve terakki edesiniz diye size kıyâs ve istidlâl asâsını ve o kıyâsı ve istidlâli bulabilecek aklı ve zekâyı vermişti. Siz ise o asây-ı başka türlü kullanmaya, kör değneği gibi savurmaya, hattâ onu vurmaya başladınız.

Dünya da herkes **Hakk** ve Hakikatin talibidir, fakat herkesin talep yolu da ayrıdır.

Hakikati bulmak için kimi nakli, kimi aklı rehber ittihâz eder; rehberinin delaletine göre gitmeye çabalar. Halbuki bu yolda yalnız aklın rehberliğine ittiba' eylemek bir değnek parçasına dayanıp gözü kapalı yürümek gibidir. Böyle gözü kapalı gidenlerin bazen yolda çarpıştıkları da vakidir. Mesela bir felsefe alimi ile bir kelâm alimi karşılaşırlar ve bahse girişirler; mesela hüsün ve kubuh, aklî

midir, şerî' midir? diye bir bahis tuttururlar. Birbirlerini ilzâm için ellerindeki istidlâl esasını mücadele sopası haline getirirler. Neticede mesele tenevvür etmez, yalnız mübahisler yorulup ayrılırlar. İstidlâlciler bazen daha ileriye giderler. Bazıları o istidlâl sopasını mansûs ve menkûl olan diniyyata da sallamaya kalkışır ki şu hareketi haşa **Allâh(C.C.)**'a sopa savurmak küstahlığı demek olur.

حلقه‌ی کوران به چه کار اندرید

دیدبان را در میانه آورید

2139-Ey körler, niçin körler halkası içinde bulunuyorsunuz? Aranıza açık gözlü birini getiriniz.

Mesela kelâm mebâhisinden bulunan: “Sıfât-ı İlâhiyye, zatın aynı mıdır, gayrı mıdır? Aynı olursa teaddüd-i kudemâ lazım gelir; gayrı olursa zatın mahall-i havâdis olması iktiza eder” diye münakaşa ve mücadele devam eder. Fakat neticesi faydasız bir takım dırıltıdan ibaret kalır. Ey böyle zanni deliller ile hakikati keşfe uğraşanlar; siz adeta gözü kapalı kör dövüşü ediyorsunuz. Ne yaptığınızı görmek ve size göstermek için basar-ı basîret sahibi bir zatın tenvîr ve ikazına müracaat ediniz.

دامن او گیر کاو دادت عصا

در نگر کادم چها دید از عصی

2140-Sana istidlâl asâsını veren zât-i ecell ü a'lânın hidâyet eteğine sarıl. Teslimiyyet-i kâmile ile o'na itâat ve ubûdiyyette bulun. Baksana, Âdem Aleyhisselâm asâdan neler çekti.

Bu beyt ile:

Arapça: Sûre-i Taha:121

Âyet-i Kerimesine işaret ediliyor da deniliyor ki: **Âdem Aleyhisselâm** men edilmiş olunduğu ağaca yaklaşımdan nehyedilmişti, **Ebûlbeşer hazretleri**; acaba bu nehy, tenzîhî mi, yoksa tahrîmî mi? diye bir kıyas yaptı. Nehyin tenzîhî olduğunun neticesini çıkardı, o ağaca yaklaştı.”

İşte bu kıyas, bir asâ idi ki, Âdem'i yanlış yola götürdü. Bu istidlâl asâsı, **H. Adem**'in başına asâ yani isyan etti belasını getirdi.

Fuzûlî der ki:

Hikmet-i dünya ve mâfîhâ bilen ârif değil.

Ârif oldur bilmeye dünya ve mâfîhâ nedir,

Şeriat ki esasen nakilden ibarettir. Onu olduğu gibi kabul etmek lazımdır.

Arapça: Sûre-i Haşr:7

“Peygamber size ne verir ve neyi tebliğ ederse onu alın, neden de nehyederse ondan çekinin ve Allâh(C.C.)’tan korkun. Cenâb-ı Hakk’ın azap ve ikâbı çok şiddetlidir.17”

İşte bu Âyet-i Kerime, bize **Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin** tebliğ buyurduğu ahkâmı tereddütsüz ve te’vîlsiz kabul etmeyi emrediyor. O ahkâm içinde bizim aklımıza sığmayacak olanları buluns bile onların ilmini ve hikmetini de **Allâh(C.C.)**'a havale etmek gerektir. **H. Ali Kerremallahü Veche**'nin: “Şeriat, akli ile olsaydı ben abdest alırken ayağın üstüne değil, altına meshederim” dediği mervidir.

Hülasa; nâs ve ahabânın zevâhirine iman iktiza eder. Meselâ bahsi geçen **Sütûni Hannane**'nin iniltisi, dini bütün insanlara hiç muhal görünmez. Çünkü mucizedir. Mucizenin peygamberlerden zuhur etmesi de mu'taddır ve mütevâtirdir.

معجزه‌ی موسی و احمد را نگر

چون عصا شد مار و استن با خبر

2141-Mûsâ ve Muhammed Aleyhisselâmın mu'cizelerine bak, asâ nasıl yılan oldu. Hurma direği nasıl haberdâr olarak inledi.

پنج نوبت می‌زنند از بهر دین از عصا ماری و از استن حنین

2142-Asânın yılan olduğunu, direkten inilti duyulduğunu aklın kabul etmezse minârelere bak ki kıyâm-ı din için günde beş defa i'lây-i kelimetullâh edip duruyorlar. Yâhud bu gibi mu'cizelerin vukû' bulduğu günde beş defâ ilan ediliyor.

Bir hurma direğinin bir an için inlemesi, haddi bazılarınca garip görünsün. Fakat bir de birer taş sûtûn demek olan minarelerden on üç asırdan beri günde beş defa ses işitilmesi, yani üzerlerinde **Ezan-ı Muhammedi** okunması, ezanın da o mucizâtın vukû'unu bildiren bir dinin nidây-i daveti olması, ondan daha garip değil midir? O İlâhi namelerin bin üç yüz bu kadar yıldan beri sürüp gelmesi, mucizât-ı Muhammediyenin sürekli olanlarından.

کی بدی حاجت به چندین معجزه گر نه نامعقول بودی این مزه

2143-Bu lezzet yani şeriât hükümleri ve onlardaki zevk, fevkal'aki olmasaydı bu kadar mu'cizeye ne hâcet kalırdı.

بی‌بیان معجزه بی‌جر و مد هر چه معقول است عقلش می‌خورد

2144-Çünkü ma'kul olan her şeyi akl kabul eder. Kabulü için de mu'cizeye, cezr ü medde, yani inanmamaya lüzum görmez.

در دل هر مقبلی مقبول بین این طریق بکر نامعقول بین

2145-Bu fevkal'aki olan din yolunu gör ki mukbil ve mes'ud olan kimselerin kalblerinde yer tutmuştur.

Din ve ahkamı yalnız aklî olsaydı, onun **Hakk** olduğunu ispat için mucize izhârına hacet kalmazdı. Her hükmü akl erer derece de bulunsaydı akl ve idrak sahiplerinin makbûlü olurdu. Öyle olmadığından dolayı bazı ahkâmına akıl erdiremeyenler onu inkara kalkışıyorlar. Ezeli saâdete nâil olanlar, onun fevkal akl olan hükümlerine de iman ediyorlar. Diğerleri ise akıllarının ermediği din ahkâmından ürküp kaçıyorlar.

در جزایر در رمیدند از حسد همچنان کز بیم آدم دیو و دد

2146-Şeytan ve canavarların, insan korkusundan ve insana olan hasedlerinden adalara ve tenhâ yerlere kaçtıkları gibi.

سر کشیده منکران زیر گیا هم ز بیم معجزات انبیا

2147-Peygamberlerin mu'cizâtı korkusundan münkirler de başlarını otlakların altına saklamışlardır.

در تسلس تا ندانی که کی‌اند تا به ناموس مسلمانی زی‌اند

2148-Ki müslümanlık perdesi altında salosluk ve riyâkarlıkla yaşasınlar da müslümanlar tarafından bilmesinler.

Buyuruluyor ki: Bazı münafıklar, akıl haricindeki şeylere inanmazlar. Fevkal akl bulunan mucizelere de iman etmezler. Bununla beraber yine o mucizelerden korktukları, yahut dinin hükümlerine iman etmiş Müslümanlardan çekindikleri için kendileri din ve iman perdesi altında saklanmaya çalışırlar. Münâfık mahiyetlerini örtmek isterler. Bunlar:

نقره می‌مالند و نام پادشاه همچو قلابان بر آن نقد تباه

2149-Kalp bir paraya gümüş yıldızı ve sikke vurup da onu sürmek isteyen kalpazanlara benzerler.

باطن آن همچو در نان تخم صرع ظاهر الفاظشان توحید و شرع

2150-Münâfık sözlerinin zâhiri tevhid-i şer'inden ibârettir. Fakat o sözlerin bâtını; içinde delice tohumu bulunan ekmek gibidir.

دم زند دین حقش بر هم زند فلسفی را زهره نی تادم زند

2151-Felsefecinin mucizeye karşı söz söylemeye mecâli yoktur. Söyleyecek olursa Hakk dini onu tepetaklak eder.

Felsefe ile uğraşanlar, cemâdın inleyeceğini ve sesinin duyulabileceğini tasdik etmezler. Tasdik etmezler amma inkarını ispata da muktedir olamazlar. Çünkü fikirlerinin batıl olduğunu ispat için bir çok delil bulunabilir.

هر چه گوید آن دو در فرمان او دست و پای او جماد و جان او

2152-Onun eli, ayağı, lisanları olmamak itibariyle cemâd derekesindedir. Sonra rûhu ne emrederse eli de, ayağı da, o emre itâat gösterir.

İnsanın elinde, ayağında söylemek ve işitmek hissi yoktur. Bu itibar ile cemâddan, mesela bir hurma direğinden farklı değildir. Öyle iken bir insan, onlar vasıtasıyla meramını anlatır. Mesela dilsizler, maksatlarını işaretle tefhim ederler. İşaret için de en fazla ellerini kullanırlar. Eller ise mütekellim olmadıklarından farklı değildir. Ayn-ı cemâd iken meramı tefhime vasıta oldukları herkesin malumudur. O halde elin, ayağın, şu haline inanıp da bir direğin mucize olarak inlemesine inanmamak doğru olur mu? Elbette olmaz.

دست و پاهایشان گواهی می دهند با زبان گر چه که تهمت می نهند

2153-Bu münkirler lisanlariyle töhmet isnâd ederler, yani hurma direğinin inlemesine itirazda bulunurlar ammâ bir cemâdın kudret-i ilâhiyye ile böyle bir şey yapabileceğine kendi elleri, ayakları da şâhidlik eder.

Şimdi söylenildiği veçhile elin, ayağın şehadeti, dünyadaki ima ve işaret olduğu gibi, o azanın ahiretteki şehadeti de olabilir.

Sûre-i Yasin de buyuruluyor ki:

Arapça: Sûre-iYasin: 65

“Yevm-i kıyamette onların ağızlarını mühürleyeceğiz. Elleri bize söylemek, ayakları şehadette bulunmak sûretiyle dünyada işlemiş oldukları şeyleri haber vereceklerdir.18”

“RESULU EKREM ALEYHİSSELATÜ VESSELAMIN MUCİZE İZHAR ETMESİ,

EBU CEHİL'İN AVUCUNDA TAŞ KIRIKLARININ DİLE GELİP

ZAT-İ AKDESİ MUHAMMEDİ'NİN RİSALETİNE ŞHADET ETMELERİ”

اظہار معجزہ ی پیغامبر علیہ السلام بہ سخن آمدن سنگ ریزہ در دست ابو جہل و گواہی دادن سنگ ریزہ بر حقیقت محمد علیہ الصلاة و السلام

گفت ای احمد بگو این چیست زود سنگها اندر کف بو جہل بود

2154-Ebû Cehlin elinde taş parçaları vardı. Ey Ahmed; bu nedir; çabuk söyle, dedi.

چون خبر داری ز راز آسمان گر رسولی چیست در مشتم نھان

2155-Eğer peygamber ve göklerin sırrından haberdâr isen avucumda saklı şey nedir?

یا بگویند آن که ما حقیق و راست گفت چون خواهی بگویم کان چھاست

2156-Hazret-i peygamber buyurdu ki: nasıl istersen? Onların ne olduğunu ben mi söyleyeyim, yoksa bizim Hakk ve doğru olduğumuzu onlar mı söylesin?

گفت آری حق از آن قادرتر است گفت بو جهل این دوم نادرتر است

2157-Ebû Cehl bu ikincisi daha nâdirdir dedi. Resûllah (S.A.V.) de evet, Allâh(C.C.), çok kuvvet ve kudret sâhibidir buyurdu.

در شهادت گفتن آمد بی‌درنگ از میان مشت او هر پاره سنگ

2158-Ebû Cehlin avucu içinden her taş parçası bilâ tevakkuf kelime-i şehâdeti söylemeye başladı.

گوهر احمد رسول الله سفت لا إلهَ گفت و إله الله گفت

2159-Taşların her biri, lâilâhe ilâllah, Muhammedün resûllulah dedi.

İkinci mısraa harfiyyen ma'nâ verilmek lazım gelirse: “**Ahmed**’in incisi **Resûlullah** dedi” demek iktiza eder.

Farisi de Dür süften, yani inci delmek masdarı müşkil ve marifetli bir iş yapmak demektir. Nitekim şirazlı **Hâfız**, bir gazelinin maktainda:

Gazel güfti vü dür süfti biyâ vü Haş bihan Hâfız,

“**Ey Hâfız**, bir gazel söyledin, fakat o kadar maharet gösterdin ki inci delmiş gibi oldun. Gel onu hoşça oku da felek, süreyya gerdanlığını azmına mükâfat olarak saçı yapsın” demiştir.

Eskiden hânende ve sazandelere bahşış olarak para vesair kıymetli şeyler atarlarmış. **Cenâb-ı Pîr** de taşların kelime-i şehadet getirmelerinin hakikaten fevkalade, yani parlak bir mucize olduğunu ifade için “Gevher-i Ahmed resûlullah süf” ta’birini kullanmıştır.

زد ز خشم آن سنگها را بر زمین چون شنید از سنگها بو جهل این

2160-Ebû Cehl, taşlardan bunu işitince onları hiddetle yere çarptı.

2161-Dedi ki: Senin gibi usta bir sihirbaz olamaz. Sâhirlerin başı da, baş tâcı da sensin.

2162-Kahrolası melûnun toprak başına ki kalben kör idi. Onun gözü ancak toprağı görebilen bir şeytandı.

İblis, nasıl **Âdem Aleyhisselâm**’ın topraktan yaratılmış olduğunu görmüş de mazhariyyet-i kübrasını idrak edememişse, **Ebû Cehl** de, zât-i akdes-i Muhammedinin yalnız sûretini görmüş, sîret-i Celîlesini idrak edememiş bir şeytan idi.

ز آن که عاجز گشت مطرب ز انتظار باز گرد و حال مطرب گوش دار

2163-Ey sami; geri dön ve pîr-i çengînin hâline kulak ver. Çünkü o beklemekten âciz kalmıştır.

بنده‌ی ما را ز حاجت باز خر بانگ آمد مر عمر را کای عمر

2164-Hazret-i Ömer’e rüyasında bir nidâ geldi ki: Ey Ömer, bizim kulumuzu ihtiyaçtan kurtar.

“MUTRİB HİKAYESİNİN BAKİYYESİ EMİR’ÜL-MÜMİNİN

ÖMER (R.A)’IN PİR-İ ÇENGİYE HÂTİFİN NİDASINI TEBLİĞ ETMESİ”

بقیه‌ی قصه‌ی مطرب و پیغام رسانیدن عمر به او آن چه هاتف آواز داد

سوی گورستان تو رنجه کن قدم
بندهای داریم خاص و محترم
2165-Bizim has ve muhterem bir kulumuz var. Onu görmek için mezarlığa kadar yürümek zahmetine katlan.

هفت صد دینار در کف نه تمام
ای عمر برجه ز بیت المال عام
2166-Ey Ömer kalk, beytül'mâli müslimden yediyüz altını avcuna koy.

این قدر بستان کنون معذور دار
پیش او بر کای تو ما را اختیار
2167-Onu götürüp de ki: Ey bizim muhtar ve güzîde kulumuz, şimdilik bu kadar parayı al da hoş gör.

خرج کن چون خرج شد اینجا بیا
این قدر از بهر ابریشم بها
2168-İbrişim bedeli olmak üzere bu kadar altını al ve harcet. Bitince de yine buraya gel.

Doktorların muayene ücretine ayak teri denilmesi kabilinden sazendelere verilen paraya da vakitler İbrişim baha ta'bir olunurmuş.

تا میان را بهر این خدمت ببست
پس عمر ز آن هیبت آواز جست
2169-Ömer rüyasında işittiği sesin heybetinden uyandı ve yerinden sıçradı. Bu hizmetin ifası için hazırlandı.

Miyân besten: Bel bağlamak, hizmete hazırlanmaktan kinayedir.

در بغل همیان دوان در جستجو
سوی گورستان عمر بنهاد رو
2170-Para torbası koltuğunda olduğu halde Ömer mezarlığa teveccüh etti, koşa koşa aramaya başladı.

غیر آن پیر او ندید آن جا کسی
گرد گورستان دوانه شد بسی
2171-Mezarlığın etrafında bir çok dönüp dolaştı, fakat o ihtiyardan başka oralarda kimseyi göremedi.

مانده گشت و غیر آن پیر او ندید
گفت این نبود دگر باره دويد
2172-Kendi kendine: Bu olamaz dedi. Aramak için tekrar koştu. Lâkin yorulduğu halde o ihtiyardan başkasını göremedi.

صافی و شایسته و فرخنده‌ای است
گفت حق فرمود ما را بنده‌ای است
2173-Dedi ki:Nidây-ı Hakkânî, bizim bir kulumuz var. Sâfî, lâıyk ve mes'ûd bir zâttır demişti.

حبذا ای سر پنهان حبذا
پیر چنگی کی بود خاص خدا
2174-İhtiyar bir çengi nasıl merd-i Hüdâ olabilir? Ey Allâh(C.C.)'ın sırrı, ne kadar garibsin dedi.

همچو آن شیر شکاری گرد دشت
بار دیگر گرد گورستان بگشت
2175-Tekrar ve ava çıkmış bir aslanın kırdı dolaştığı gibi, mezarlığın etrafını dönüp baktı.

گفت در ظلمت دل روشن بسی است
چون یقین گشتش که غیر پیر نیست
2176-Orada ihtiyardan başkasının bulunmadığına yakîn hâsıl edince, karanlık içinde bir çok parlak ve münevver gönüller olur dedi.

بر عمر عطسه فتاد و پیر جست
آمد او با صد ادب آن جا نشست
2177-Geldi, kemâl-i edeple oraya oturdu. Kendisine bir aksırık ârız oldu. Aksırınca da sesinden ihtiyâr uyanıp sıçradı.

عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت
مر عمر را دید و ماند اندر شگفت
2178-Ömer'i görünce şaşırıp kaldı. Gitmeye davrandıysa da titremeye başladı.

محتسب بر پیرکی چنگی فتاد
گفت در باطن خدایا از تو داد
2179-İçinden dedi ki: ilâhi sen imdâdıma yetiş. Nasıl oldu da muhtesip, ihtiyar çalgıcıya çattı?

Muhtesib: Vaktiyle belediye işlerine bakan memur idi. Emr-i ma'ruf ve nehy-i münkerle de iştigal ederdi. Bu itibarla çalgıcılar, meyhaneciler ve sarhoşlar muhtesibden korkarlardı. Eski şâirlerin divânlarında muhtesibler aleyhine söylenilmiş bir çok söz vardır.

Pîr-i çengi de uyanıp **Hazret-i Ömer-i** görünce dayak yiyeceği vahmine düştüğü için fena halde korktu. Fakat Fârûk-i Azam:

دید او را شرمسار و روی زرد
چون نظر اندر رخ آن پیر کرد
2180-O ihtiyarın yüzüne bakınca onu mahcub bir halde ve yüzünü sararmış gördü!

کت بشارتها ز حق آورده‌ام
پس عمر گفتش مترس از من مرم
2181-Hazret-i Ömer ona dedi ki benden korkup ürkme ki sana Allâh(C.C.) tarafından müjdeler getirdim.

تا عمر را عاشق روی تو کرد
چند یزدان مدحت خوی تو کرد
2182-Allâh(C.C.) senin ahlâkını o kadar medhetti ki Ömer'i senin cemâline âşık kıldı.

تا به گوشت گویم از اقبال راز
پیش من بنشین و مهجوری مساز
2183-Karşımda otur savuşmaya davranma ki kulağına ikbâl ve seâdat sırrı söyleyeyim.

چونی از رنج و غمان بی‌حدت
حق سلامت می‌کند می‌پرسدت
2184-Allâh(C.C.) sana selâm ediyor ve hatırını soruyor. Hadd ü pâyânı olmayan gam ve kederle nasılsın?

خرج کن این را و باز اینجا بیا
نك قراضه‌ی چند ابریشم بها
2185-İşte ibrişim bâha olmak üzere birkaç altın. Bunları harcet de sonra yine gel.

دست می‌خایید و بر خود می‌تپید
پیر لرزان گشت چون این را شنید
2186-İhtiyâr, bunu iştince titremeye, elini ısırıp dövünmeye başladı.

بس که از شرم آب شد بی‌چاره پیر
بانگ می‌زد کای خدای بی‌نظیر
2187-Ey her şeyde olduğu gibi keremde de nâziri olmayan Rabbim; biçâre ihtiyâr kulun utancından eridi diye feryâd etti.

چنگ را زد بر زمین و خرد کرد
چون بسی بگریست و از حد رفت درد
2188-Bir çok ağladı, derd ve elemi haddini geçti. Nihâyet çengi yere vurup parça parça etti.

ای مرا تو راه زن از شاه راه
گفت ای بوده حجابم از اله
2189-Çenge hitâben: "Dedi ki: Ey Allâh(C.C.)a karşı bana hicâb olan, ey doğru yolda eşkiyâ gibi yolumu kesen.

ای ز تو رویم سیه پیش کمال
ای بخورده خون من هفتاد سال
2190-Ey yetmiş seneden beri kanımı içen, ey kemâl erbâbı indide yüzümü karartan.

Mesnevî şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî buradaki pîr-i çengiye tevbe ve istiğfar eden bir kimseye, çengi de nefsi emmâreye timsal yapıyor. Mutribin

yetmiş senelik çengi yere vurup kırması, tevbesine sâdık bir salikin nefs-i emmâreyi ayak altına almasıdır, diyor.

İhtiyar çengi, nefsinin levm ü teşni' eyledikten sonra **Hakk'**a iltica ve şu yolda dua ediyor:

رحم کن بر عمر رفته در جفا ای خدای با عطای با وفا

2191-Ey, atâsiyle vefâsı olan Rabbim; cefâ içinde geçen bir ömre merhamet et.

کس نداند قیمت آن در جهان داد حق عمری که هر روزی از آن

2192-Allâh(C.C.) bana bu kadar bir ömür vermişti ki onun bir gününe âid kıymeti kimse takdir edemez.

در دمیدم جمله را در زیر و بم خرج کردم عمر خود را دمیدم

2193-İşte o kıymetli ömrümü boşa geçirdim. Nefeslerimin hepsini de tiz ve pes sesler yolunda üfürdüm.

رفت از یادم دم تلخ فراق آه کز یاد ره و پرده‌ی عراق

2194-Âh ve eyvâh ki, irak perdesini ve yolunu düşünmekten, dünyâdan ayrılacağım zamânın acılığı hatırımdan çıkmıştı.

خشک شد کشت دل من دل بمرد وای کز تری زیر افکند خرد

2195-Vah yazık ki zîrefgened-i hurd makamın titizliğinden, yani onu düşünüp onunla meşgul olmaktan kalbimin mazrû'âtı, yani orada bulunması lâzım gelen ma'nevi zevkler kurudu, hattâ gönlüm öldü.

کاروان بگذشت و بی‌گه شد نهار وای کز آواز این بیست و چهار

2196-Yazık ki yirmi dört perdenin sesiyle uğraşırken ömür kervânı göçtü, ecel günü akşama yaklaştı.

Dervişin fikri ne ise zikri de odur derler. İnsanın iştigalâtı, ifadesine bile te'sir eder. Hakikaten herkesin beyân tarzına dikkat edilecek olursa söz arasında sarf ettikleri kelimelerden hangi meslekte bulundukları anlaşılır. Sivil bir memur ile bir askerin, yahut esnaftan birinin ifadesi az çok ayrıdır. Herkes mesleğine göre söz söyler. Ebebiyatta tahkiye denilen vadinin üslûbu ise kıssayı yazan zatın değil, o kıssa da konuşturulan kimselerin ifadesi olması lazım gelir. İşte **Cenâb-ı Pîr** Efendimiz de Pîr-i çenginin hasbihâlini onun meslekine göre ve musiki ıstılahlarıyla îzâh ediyor.

داد خواهم نه ز کس زین داد خواه ای خدا فریاد زین فریادخواه

2197-İlâhi; bu feryâd isteyen elinden feryâd. Yâ Rabbî, başkasından değil, bu dâdhâh olana karşı adâlet istiyorum.

Feryat eden, adalet talep eyleyen ihtiyar sazendenin kendi olduğu gibi elinden feryat ettiği, ihkâk-ı **Hakk** istediği de nefsi olduğu için: “ Yâ Rabbi kendi kendimden şikayet ediyorum ve adalet istiyorum” diyor.

ز آن که او از من به من نزدیکتر داد خود از کس نیابم جز مگر

2198-Kimseden adâlet ve Hakkaniyet bulamıyorum. Meğer ki hakkımı ihkâk edecek; bana benden yakın olan zât-i ecell ü a'lâ ola.

Kur'anda Cenâb-ı Hakk:

Arapça: Sûre-i Kaf: 16

“Biz, insana şah damarından daha yakınız¹⁹” buyurmuştur. Bu yakınlık hakkında muhtelif sözler söylenmiştir. Kimi; **Allâh(C.C.)**, insana ilmiyle yakındır; kimi; kudretiyle yakındır demiştir. **Hazret-i Mevlânâ** da: “**Nasın Rabbi olan Allâh(C.C.)’ın, insanların rûhuna nasıl olduğu bilinmez ve bir şey’e kıyas**

edilmez bir yakınlığı vardır” buyurmuştur. Çünkü o rûh, nefha-i ilâhiyedir. Her nasıl olursa olsun *Allâh(C.C.)*, insana kendisinden daha yakındır.

پس و را بینم چو این شد کم مرا کاین منی از وی رسد دم دم مرا
2199-Bu benlik ve varlık, nefes nefes bana ondan vâsıl olur. Bu varlık vehmi azalacak ve mahvolacak olursa başka bir şey kalmayacağı için onu görürüm.

سوی او داری نه سوی خود نظر همچو آن کاو با تو باشد زر شمر
2200-Tıpkı sana altın sayıp veren kimseye bakıp da kendine bakmadığın gibi.

İnsan, birinden bir ikrama nâil olunca fart-ı memnuniyetinden kendini unuttur da yalnız ikram edeni düşünür, nazarında her şey ondan ibaret görünür. *Cenâb-ı Hakk* Ekremül-ekremindir, kerem sahiplerinin en kerimidir. Binâenaleyh, bütün âlemlerin hâlık ve sahibi olan *Allâh(C.C.)*’ı bilen bir kimse de benlik endişesi ortadan kalkar.

2201-İhtiyar sâzende böyle ağlaya, inleye senelerin mahsûlü olan cürm ve kabâhatini sayıp döküyordu.

“İHTİYAR MUTRİBİN NAZARINI, EMİRÜLMÜ’MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANHİN, VARLIK MAKAMI OLAN AĞLAMADAN, YOKLUK DERECEŞİ BULUNAN İSTİĞRAK MAKAMINA TAHVİLİ”
گردانیدن عمر نظر او را از مقام گریه که هستی است به مقام استغراق که نیستی است

هست هم آثار هشیاری تو پس عمر گفتش که این زاری تو
2202-Hazret-i Ömer ona dedi ki: Senin bu ağlayıp sızlayışın, sendeki derâkin eseridir.

Girve vü zâri edişin, sende hala vücûd-i mevhûm bakiyyesi bulunduğu delâlet eder.

ز آن که هشیاری گناهی دیگر است راه فانی گشته راهی دیگر است
2203-Allâh(C.C.)’ın aşkında fânî olmuş ve kendinden geçmiş kimsenin yolu başka türlüdür. İdrâk ise ayrıca bir günahdır.

Burada: “ *Senin varlığın hiçbir günahla mukayese edilemeyecek bir günahtır*” Hadisinde telmih vardır.

ماضی و مستقبل پرده‌ی خدا هست هشیاری ز یاد ما ماضی
2204-İdrâk, mâzi tarikındandır. Zikr-i mâzi, endişe-i istikbâl ise senin için Allâh(C.C.)a karşı perde olur.

پر گره باشی از این هر دو چو نی آتش اندر زن به هر دو تا به کی
2205-Her ikisini de yak, yani mazi ve müstakbel kayıdlarını bırak. O kayıdlar dolayısıyla ne vakte kadar ney gibi düşümlü kalacaksın?

Bunları kendine bir ukde yapacaksın.

همنشین آن لب و آواز نیست تا گره با نی بود هم راز نیست
2206-Ney düşümlü bulundukça hemrâz olamaz ve dudakla, sesle âşinâ bulunamaz.

Malûmdur ki ney denilen saz, esasen kamıştır. Ney olmadan ta'bir-i mahsusiyle açılmasından evvel, o kamışta bir takım boğumlar vardır. Her bir boğum yekdiğerine düğümlerle bağlıdır. Kamışta o düğümler durdukça, yani ateşe kızartılmış uzunca bir demirle kamışın içindeki ukdeler açılmadıkça o kamışın neyzen dudağına temas etmesi, onun üflemesiyle güzel güzel nağmeler icra etmesi kabil değildir. İnsan ki irade-i İlâhiyye karşısında neyzen nispetle ney gibidir. Nasıl neyin içinde ukdeler temizlenmiş ise insan da mazi, hal, istikbal, mazarrat, menfeat, hatta ümit, recâ ve korku gibi düğümlerden azâde bulunmalıdırlar ki derûnuna nefhedilen ilhâmâtı aksettirebilsin.

چون به خانه آمدی هم با خودی چون به طوفی خود به طوفی مرتدی

2207-Kendiliğinden tavaf edecek olursan ridâ, yani elbise ile tavaf ediyorsun demeksin. Sen eve gelmişsin, fakat hâlâ *eneiyyetinlesin*.

Mutribin ağlayıp sızlaması ve eski cürümlerinden peşiman olması, tevbe ve istiğfar demektir. **Hazret-i Ömer** ise onu fenâ ve bekâ mertebelerine teşvik ediyor, seyr ü sülûkün ilk mertebesi bulunan tevbe makamından ileri geçememenin eneiyyet-i mevhumeden kurtulamamak olduğunu haber veriyor. Hacıların **Kabe**'yi tavaf etmelerinin elbiseden tecerrüd ve ihram ile tesettür Sûretiyle olduğunu misal getiriyor, ve " Sen tavaf etmek istiyorsun, lâkin elbise gibi olan benliğinden soyunmamışsın, **Kabe-i tevhid**'e gelmişsin, fakat benliğinden kurtulamamışsın" diyordu.

توبه‌ی تو از گناه تو بتر ای خبرهات از خبر ده بی‌خبر

2208-Ey mutrib senin haberlerin ve ma'lûmatın o haberleri verenden bihaber. Ettiğin tevbe ise günahından beter.

کی کنی توبه از این توبه بگو ای تو از حال گذشته توبه جو

2209-Ey geçmişî günahlarına tevbe eden mutrib; bu ettiğin tevbeden ne vakit tevbe edeceksin?

Sofiyye hazarâtı, zevki itibarıyla istiğrâkı idrâke, ta'bir-i diğerle mahvı sahva tercih ederler. Fakat bu mübtediler içindir. Müntehiler, mahvada sahvin, sahvida mahvın zevkine varırlar.

Fârûk-ı Azam Hazretleri mutribi, yâhut **Cenâb-ı Mevlânâ** da ehl-i istidâdı bu makama terğib için, ettiği tevbeden de tevbe etmesini tavsiye ediyor. Çünkü tevbede benlik şâibesi vardır. İşlediğim günahlara tevbeler olsun demekle tâibin kendine vücud ve kudret vermiş olduğu için olandan da tevbe edilmesi, yani asıl **Tevvâb ve Rahim** olanın **Cenâb-ı Hakk** olduğunun bilinmesi lazım geldiğini anlatıyor. Yine bahse devam ediyor.

گاه گریه‌ی زار را قبله زنی گاه بانگ زیر را قبله کنی

2210-Sen bazan pes sesi kendine kible itti haz ediyorsun, bazan da ağlayıp sızlamayı takbil eyliyorsun.

Bazen sessiz sedâsız, bazen de bağıra çağıra ağlıyorsun. Her iki ağlamayı kendine mihrab ve kible sayıyorsun ve ona mukayyed bulunuyorsun.

جان پیر از اندرون بیدار شد چون که فاروق آینه‌ی اسرار شد

2211-Fârûk-ı A'zam, esrâr-ı Hüdaya ayna olunca ihtiyârın rûhu derûnundan uyandı.

Sırr-ı tevhid, **Hazret-i Ömer**'in sözünde ve özünde münceli olunca mutrib de gaflet uykusundan uyandı.

جانش رفت و جان دیگر زنده شد همچو جان بی‌گریه و بی‌خنده شد

2212-Rûh gibi ağlamadan ve gülmeden âzâde oldu. Onun rûhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı.

Birkaç defa söylenilmişti ki insanda biri hayvani, biri de insani, yahut sultani veyahut İlâhi namıyla iki rûh varmış. Hayvani olan rûh, maddi hayattan ibâret imiş ki insan, rûh-i hayvani sahibi olmakta bütün hayvanât ile müşterekmiş. Rûh-i sultânî yahut İlâhi ise insanı hayvanâttan mümtaz kılan rûh-ı menfûh imiş. İşte beyt-i şerifte: “Onun rûhu gitti başka bir rûh ile yaşamaya başladı” buyurulması ile mutribde rûh-i menfûhun tasarrufa başlamış olduğuna işaret ediliyormuş.

که برون شد از زمین و آسمان حیرتی آمد درونش آن زمان

2213-O vakit mutribin derûnuna bir hayret geldi ki zemîn ve âsmânı çenberinden yani tabiat sarayından dışarıya çıktı.

Hafız-ı Şirazi; der ki: “Sen tabiat sarayının haricine çıkmıyorsun, böyle olunca hakikat semtine nasıl sefer edersin?” Tabiat sarayının haricine çıkabilmek, tabii kayıtlardan mümkün olduğu kadar kurtulmak, hatta o gibi şeylerin hatırasını da unutmak ve hayret deryâsına dalmaktır. Hayret yani şaşırmak, müşâhededen hasıl olur ki **Fuzûlî:**

Hayret ey bût sûretin gördükte lâl eyler beni.

mısraiyle buna işaret eder. **Mualim Naci** merhûmun:

**Zevk-i hayret ekmel-i ezvâk imiş,
Hâce-i i'caz gû “zidni” demiş.**

Beytinde ise hem buna hem de “**Rabbim, sana karşı olan hayretimi artır**” Hadis-i Şerif-i ne telmih olunmuştur.

من نمی‌دانم تو می‌دانی بگو جستجویی از ورای جستجو

2214-Mutrib için arayıp taramanın fevkinde bir cüst ü cû hâsıl oldu ki onun nasıl olduğunu ben bilemiyorum. Sen biliyorsan söyle.

Mutrib, tevbe makamında iken ağlayıp sızlamasıyla rahmet ve mağfiret talebinde bulunuyordu. Fakat hayret makamına yükselince onda talebin fevkinde bir talep hâsıl oldu. **Cenâb-ı Pîr, “O talebin, o zevkin, nasıl tarif edilebileceğini, tarifi için nasıl bir ta’bir kullanılacağını bilemiyorum. Ey kâri; eğer biliyorsan sen söyle”** buyuruyor, ma’nevi zevklerin harf ve lâfız ile ifade edilemeyeceğini anlatıyor.

غرقه گشته در جمال ذو الجلال حال و قالی از ورای حال و قال

2215-Mutrib; kâlin de, hâlinde fevkinde bir kâl ü hâle mazhar edildi. Hüdây-ı zülcelâlin cemâli deryâsına gark oldu.

یا بجز دریا کسی بشناسدش غرقه‌ای نه که خلاصی باشدش

2216-Hem öyle bir müstağrak oldu ki kurtulacak gibi değil ve denizden başkasının onu tanımasına imkân yok.

Mutribin kurtulamayacak derecede müstağrak olması, kendisinde fenây-ı etem halinin zuhûra gelmiş olmasıdır. Denizden başkası tarafından tanınmaması da tecelli-i ilâhinin şahsa göre olması ve daimi değişmesidir. **Cenâb-ı Hakk’ın zâtine pâyân olmadığı** gibi sıfatına ve asârına da nihayet yoktur. Binâenaleyh tecelliyât-ı İlâhiyye daima değişir ve istidâda göre inkişâf eder. Bunun için evliyâullahtan hiç biri, diğerinin husûsiyyet-i ahvâlini bilmez. Bir Hadis-i Kudsi mûcibince: “**Allâh(C.C.)’ın bazı velileri vardır ki mestûriyyet kubbeleri altında mahfuz oldukları için veli oldukları da malum değildir.**”

عقل جزو از کل گویا نیستی

گر تقاضا بر تقاضا نیستی

2217-Eğer taleb taleb üzerine olmasaydı akl-i cüz'i, akl-ı külliden bahse kalkışmazdı.

Bu beyt, taraf-ı *Mevlânâ*'dan bir itizar imiş. Yukarıda: “ Ben bilmiyorum , ey kâri; biliyorsan sen söyle” demişken, *Hakayık* ve maarif beyânına devam etmesi dolayısıyla özür diliyor. Hakikat-i külliyyeden söyle diye emir üzerine emir gelmeseydi ben de bu bahsi devam ettiremezdim, buyuruyor. Aşağıdaki beytiyle de o, emirden hakikat deryasında kabaran dalgaların, yani evliyâullah lisanından zuhûr eden *Hakayık* ve maarif bu dünyada intişâr ettiğini haber veriyor.

چون تقاضا بر تقاضا می‌رسد

موج آن دریا بدین جا می‌رسد

2218-Taleb taleb üzerine olduğundan o deryânın dalgası buraya kadar geldi.

چون که قصه‌ی حال پیر اینجا رسید

پیر و حالش روی در پرده کشید

2219- İhtiyârın hâli kıssası hikâyesi oraya erişince ihtiyar da, onun hâli de perde arkasına çekildi.

Hayret makamına yükselmiş olan ihtiyar mutribin ahvâlî kîl ü kâl ile bahsedilmeyecek bir dereceyi buldu.

پیر دامن را ز گفت‌وگو فشاند

نیم گفته در دهان ما بماند

2220-İhtiyar kîl ü kâlden el, etek çekti; hatta lâkırdının yarısı ağzında kaldı.

Mutrib, bidâyeten ve tevbe makamında iken şöyle yaptım, böyle ettim diye sesleniyordu. Fakat o makamdan hayret derecesine yükselince söylediği sözler kesildi, hatta başladığı bir cümlemin yarısı ağzında kaldı, tamamlanamadı.

از پی این عیش و عشرت ساختن

صد هزاران جان بشاید باختن

2221-Böyle bir ayş ü işaret tertibi için toğan kuşu ol. Feleğin güneşi gibi canbaz yani fedâkar bulun.

در شکار بیشه‌ی جان باز باش

همچو خورشید جهان جان‌باز باش

2222-Can ormanında avlanmak için toğan ol. Feleğin güneşi gibi canbaz ol.

Güneş neşri ziya'dan nasıl çekinmiyorsa, sen de öylece fedakârane hareket et.

جان فشان افتاد خورشید بلند

هر دمی تی می‌شود پر می‌کنند

2223-Şu yüksek güneş, can saçıyor, her ân yok oluyor ve her ân dolduruluyor.

Güneş her ân, ziya neşrinden geri kalmıyor, şu hareketiyle bir fedâkarlık gösteriyor. Lâkin o neşrettikçe bir taraftan kendinde ziya hasıl oluyor. Demek ki fedâkarlık boşa gitmiyor.

جان فشان ای آفتاب معنوی

مر جهان کهنه را بنما نوی

2224-Ey mânâ Güneşi, sen de cânfeşânlık edip şu köhne âleme bir yenilik göster.

Cenâb-ı Mevlânâ güneşin ziya neşri sûretiyle fedâkârlıkta bulunduğunu misal olarak irâd eyledikten sonra tarikat sâlikine tevcih-i kelâm ile buyuruyor ki: “Ey ma’nevi güneş, şems-i sûri nasıl ziyâfeşânlık ediyorsa, sen de cânfeşânlık et. Senin bezlettiğine mukabil yenisi ve daha iyi verilecektir. Binâenaleyh şu eski tabiat âlemine peyderpey bir yenilik göster. Bezletmekle canın tükeneneğinden korkma.

در وجود آدمی جان و روان

میرسد از غیب چون آب روان

2225-İnsanın vücûduna can da, revan da gayb âleminden akar su gibi gelir.

Vücûd-i insanide hayvanî ve sultanî namıyla iki rûh bulunduğu söylenmişti. Bunların birincisine, yani rûh-i hayvani ye fâriside revân, ikincisine yani rûh-i sultânî ye cân derler.

Bu rûhlardan ikisinin akar su gibi âleminden insanın bedenine vücûd ettiğini **Hazret-i Mevlânâ** haber veriyor. Böylece dâima cereyân eden rûhun bezlinden çekinilmemek lazım geldiğini de söylüyor.

2226-Her vakit gayb âleminden insan bedenine yeni yeni hayat ve füyûzât vârid olur. Ten cihânından da dışarıya çık emri verilir.

Bu münâsebetle cesetten bir çok şey hurûc edip gider. Mesela insan nefes almak için nefes vermeye yani ciğerindeki havayı çıkarmaya mecburdur. Onu çıkarmazsa yenisini alamaz. Bundan dolayı bezl ü isârdan çekinmemeli ve cûd ü sehâdan geri durmamalıdır.

Cenâb-ı Pîr Efendimiz: “Can feşân ey âfitâb-i ma’nevi” mısraıyla bezl ü infâka teşvik buyurması üzerine bir Hadis-i Şerif naklediyor, **Allâh(C.C.)** yolunda bezl ü infâk edilen şeylerin yerine başkaları ihsan olunacağına Hadisin delâleti mûcibince işaret ediliyor.

Bu Hadis Ebû Hüreyreden mervi olup Buhârîde ve Müslimde mezkûrdur. Hadis-i Şerif: “**Her sabah gökten iki melek iner. Biri: “Yâ Rabbi; her münfika halef ver” der. Öbürü de: “Ya Rabbi her mümsike telef ver” der**” mealindedir.

Mâlûmdur ki münfik; veren, mümsik; vermeyen demektir. Münfika halef, mümsike telef duasında bulunulması da onların ya şahısları, yahut malları içindir. Yani münfik ve kerim bir zatin halefi zuhûr etsin. Onun gibi insâniyetperver kimseler peyda olsun, yahud infak edilen şeyin yerine daha iyisi gelsin. Kezâ mümsik, hasis bir herif ölsün de insaniyyet âlemi böyle faydasız bir uzuvundan kurtulsun; yahut o cimri herifin vermeyip de sakladığı şey telef olsun ma’nâlarına mütehammildir.

Hazret-i Mevlânâ ikinci ihtimale göre Hadis-i Şerifi îzâh için diyor ki:

گفت پیغمبر که دایم بهر پند

دو فرشته‌ی خوش منادی می‌کنند

2227-Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vessellem buyurdu ki: Dâimâ iki melek nasihat için hoş bir nidâda bulunur.

کای خدایا منافقان را سیر دار

هر درمشان را عوض ده صد هزار

2228-Derler ki: Ey ilâhi; infak ve tasadduk edenleri doyur, verdikleri her dirheme bedel, kendilerine yüz binlercesini ihsân et.

ای خدایا ممسکان را در جهان

تو مده الا زیان اندر زیان

2229-İlâhi; hasislere de dünyada ziyân üstüne ziyandan başka bir şey verme.

İnfak yani fukarayı nafakalandırmak, Müslümanlıkta gayet ehem ve o nispette mültezemdir. Zuhûr-i İslam’dan evvel câhiliyye araplarında cömertlik, misâfirperverlik gibi bazı iyi huylar vardır. Fakat fukarayı dâimi Sûrette görüp gözetmek, onların ihtiyaçlarını kolaylaştırmak ve temin etmek âdeti yoktu. Yalnız zenginleri meysir dedikleri kumardan kazandıkları deve etini yemezlerdi, fukaraya verirlerdi. Bu da muhtaç olanların çokluğu dolayısıyla devede kulak kabilinden kalırdı. Bir de bazıları ekinleriyle hayvanlarından bir kısmını ikiye ayırır, bir kısmını **Allâh(C.C.)**’a diğerini putlara tahsis ederdi. **Allâh(C.C.)**’a ayrılan kısım, fakirler ile

yolculara, putlara ayrılan kısım da puthane hadimlerine verilirdi. Ekseriyâ putların hissesi artırılmak için **Allâh(C.C.)**a ayrılan kısımdan tenzilât yapılırdı. Vaktâki din-i İslam zuhûr etti, insanlığın selâmet ve saâdetini kâfil bulunan bu din, fukaranın dâima görülüp gözetilmesi için ibtida sadaka verilmesini tavsiye etti. Sadaka i'tâsının **Allâh(C.C.)**'a borç vermek demek olduğunu bildirdi. Verilen bir sadakaya mukabil 700 misli, hatta daha fazla mükâfat verileceğini haber verdi. Sadakanın gizlice ve hulûs-i niyyetle verilmesini, verirken fakire hakaret edilememesini emretti. Sonra fıtra ve kurban payı verilmekle bayramlarda da fukaranın sevindirilmesi, kezâ malın zekâtını i'ta etmekle muhtaçların zarûretten kurtarılmasını erkân-ı dinden saydı. Fakat bu verişlerde en ziyâde nazar-ı dikkate alınacak şey, sadaka ve infakın **Allâh(C.C.)** rızası için olması herkese karşı gösteriş olsun diye verilmemesi idi.

Kur'an-ı Kerîm diyor ki:

Arapça: Sûre-i Bakara:264

“ Ey iman edenler! Sadakalarınızı minnet ve ezâ ile, (yani fakirin başına kakmak ve ona hakaret etmek Sûretiyle) vermeyiniz. O kimse gibi ki, nasa gösteriş yapmak için malını infak eder, Allâh(C.C.)’a ve kıyamet gününe de inanmaz. Böylesi üstünde bir parça toprak bulunan kaya gibidir. O kayaya iri daneli ve sağanaklı bir yağmur isâbet edince toprağı götürüp sert ve yalçın bir halde bırakır. Riyâkârâne ve münâfıkâne sadaka verenler, verdiklerinden dolayı sevap namına bir şey kazanmazlar. Allâh(C.C.) kafirleri hidâyet etmez.20”

Burada kaya, o mürâinin; üstündeki toprak, onun gösteriş olmak üzere verdiği sadakanın; sağanaklı yağmur da hakikati meydana çıkaran adl-i ilâhinin misalidir.

بسا امساك كز انفاق به اى

مال حق را جز به امر حق مده

2230-Ne kadar imsak, yani vermemek vardır ki infaktan, yani vermekten iyidir. Allâh(C.C.)’ın malını ancak Allâh(C.C.)’ın emrine göre ver.

Sûre-i Bakara da buyurulmuştur ki:

Arapça: Sûre-i Bakara: 263

“Güzel söz, şefkat ve merhamet, arkasından eziyyet ve hakaret gelen sadakadan hayırlıdır.21”

Demek ki bir adama beş on para verip de: “Elin, ayağın tutuyor, sapa sağlamsın, dileneceğine çalışsana” şeklinde söylemekten, “İnayet ola,” “**Allâh(C.C.)** versin” gibi sözlerle ve tatlı dil ile savmak hayırlı imiş.

İşte **Cenâb-ı Pîr’in** “Ey besâ imsak kez infak bih” buyurduğu bu gibi hareketler içindir. **Allâh(C.C.)** bize sebil-i ilâhide infak etmemizi, hâlisen livec hillah vermemizi emrediyor. Bunun mefhûm-i muhâlifî: **Allâh(C.C.)** yolunda ve **Allâh(C.C.)** rızası için olmazsa vermeyin demektir. Emr-i ilâhiyi ifa etmek, onun icabına göre davranmakla olur.

تا عوض یابی تو گنج بی کران

تا نباشی از عداد کافران

2231-Tâki, Allâh(C.C.) yolunda infakına bitmez ve tükenmez bir hazine bulasın; bir de, kâfirler sırasında bulunmaktan kurtulasın.

Cenâb-ı Hakk’ın bir sadakaya mukabil yediyüz, hatta daha fazla sevap vereceği sûre-i Bakarada beyân edilmiştir. Bire yediyüz hiçbir bankadan alınamayacağı gibi hiçbir ticaretle de kazanılmaz. Bunu ihsan buyuracak olan ancak **Allâh(C.C.)**’ın lûtf u keremidir ki o lûtf u kerem, tükenmez ve ucu bucağı bulunmaz bir hazinedir.

Diğer cihetten bir şeyi yerinde sarf etmemek, mesela bir mektep yapılması için iâne istenildiği vakit on para vermeyip de bir meyhaneye miçosuna yüzlerce kuruş bahşış vermek budalaca bir israfa bulunmaktır. **Hazret-i Kur'an** bu gibi müsrif ve mübezzirler hakkında:

Arapça: Sûre-i İsra: 27

“Müsrifler şeytanların kardeşleridir22.” buyuruyor. Şeytanın ihvanı sırasında bulunmamak, kafirlerin sayısını artırmamak için bu gibi sefihâne israflardan çekinmelidir.

امر حق را باز جو از اصلی

امر حق را در نیابد هر دلی

2232-Eğer sen kâmil bir adamsan Hakk'ın emrini hakikate vâsıl olmuş bir kâmilden sor da öğren.

Nerelerde infak, nerelerde imsak edilmek lazım geldiğini bilmiyorsan erbabından sorup öğren ki yanlış hareket etmiş olmayasın.

در نبی انذار اهل غفلت است

کان همه انفاقهاشان حسرت است

2233-Kur'ân-ı Kerimde gaflet erbâbı için tehdid vardır.O gafillerin infak eyledikleri şeylerin kendileri için medâr-ı hasret olacağı bildirilmiştir.

Mekke müşriklerinin **Bedr'e** giden ordularını teçhiz için sarfiyatta bulunmalarının kendileri için hasret ve nedâmete sebep olduğu Sûre-i Enfâl'de şöyle hikaye edilmiştir:

Arapça: Sûre-i Enfal:36

“Kafirler, yani Mekke müşrikleri mallarını infak ediyorlar. Halkı Allâh(C.C.) yolundan men etmek için. (Yani İslamın intişarına mani olmak için para sarfediyorlar) Yakında yine sarf edecekler. Sonra o sarfiyyat kendileri için hasret olacaktır. (Çünkü hem malları gidecek, hem de maksatları husûle gelmeyecektir) Daha sonra da mağlûp olacaklarıdır.23”

سروران مکه در حرب رسول

بودشان قربان به اومید قبول

2234-Mekke reisleri ve Kureyş'in ileri gelenleri, Resûl-i Ekrem'le muhârebeye giderken kabûl ümidiyle kurbanlar kesmişlerdi.

کاشتران قربان همی کردند تا

چیره گردد تیغشان بر مصطفی

2235-Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimize, kılıçları gâlib gelsin diye develer kurban etmişlerdi.

Cenâb-ı Pîr Efendimiz, yerinde olmayan sarfiyyâtın infak olmayacağını, hatta o gibi israfın sarf edenler hakkında medâr-ı hasret olacağını beyân için iki beyt ile müşriklerin harekâtına telmih buyuruyor.

Malûmdur ki Hicretin ikinci senesinde vukû'a gelen **Bedr** gazvesinde 313 daha doğrusu 305 mücahidden ibaret İslam kuvveti, kendinin üç misli bulunan Kureyş kuvvetine galebe çalmış ve Arap kabileleri arasında fevkalade bir ün almıştı. Mücahidlerin kuvveti de maddeten ne kadar zâif ve manen ne kadar kavi ise Kureyş kuvveti de maddeten o derece de kavi ve manen o kadar zaif idi. Hatta mücahidler yemek hususunda pek kanaatkâr davrandıkları halde; **Kureyş** kalabalığında develer kesiliyor, bol bol kebab, kavurma yapıp yeniliyordu. Bu develeri kestirenlerin isimleri ve kestirdikleri develeri sayıları şu sûretle târihe geçmiş:

Süfyân bin Ümeyy 9, Süheyl bin Amr 10, Utbe bin Rebia 10, Makis bin Amr ilcümehi yâhut Nübeyh ve Münebbih ibnalhaccac 9, Abbas bin Abdulmuttalip 10, Hâris bin Âmir bin Nefvel 9, Ebülbahteri 10 deve kestirmişti. Yapılan şu fedâkarlıklar boşa gittiği gibi bilâhire **Ebû Süfyânın**

kervanından kazanılıp da *Uhud* muharebesine tahsis edilen paralar da heder ve medâr-ı hasret olmuştu.

Hazret-i Mevlânâ başka bir misal getiriyor:

مال شه بر باغیان او بذل کرد چون غلام یاغیی کاو عدل کرد

2236-Meselâ efendisine isyân etmiş bir köle, adâlet göstereceğim diye padişâhın malını âsilere dağılır.

چه فزاید دوری و روی سیاه عدل این یاغی و دادش نزد شاه

2237-Bu âsi kölenin adâleti ve mal tevzîi, pâdişah indinde, onun uzaklaşmasından pâdişah ile aralarının fazla açılmasından ve yüzü kara olmasından başka neyi artırır?

Farzedelim ki bir hükümdârın bendegânından biri, hazineden bir çok para alıyor, başına topladığı haşerâta onları dağıtmak Sûretiyle cömertlik ve güya adalet gösteriyor. Sonra onlarla beraber isyan ediyor. Bu herifin böyle para dağıtması, hükümdârın hoşuna gitmeyeceği gibi, Aferin ne ala etmiş diye takdir etmeyeceği de tabiidir. İşte *Bedr* muharebesinde Müslümanlık aleyhine hareket eden orduyu iâşe edenlerin hali de tıpkı bu bâği kul gibi idi. Fakat onlar yaptıkları işin hayr ve şeref olduğunu vehmediyorlardı. Hakikati kendileri idrak edemedikleri gibi başkasından da sorup öğrenmemişlerdi.

در نماز اهد الصراط المستقیم بهر این مومن همی گوید ز بیم

2238-Bundan dolayı, yani icâbı hâle göre hareket edememek korkusuyla her mü'min namazda "İhdina's sırât'al- müstekîm", "Yâ Rabbi! Sen bizi doğru yola sevk ve hidâyet eyle" diye duâ eder.

جان سپردن خود سخای عاشق است آن درم دادن سخی را لایق است

2239-Para vermek cömerd olana lâyıktır. Âşıkın sehâveti ise cân vermektir.

*Cânını canana vermektir kemâl-i âşıkın,
Vermeyen cân i'tirâf etmek gerek noksanına.*

Para verilecek yer de vardır. Can feda edilecek mevki'de vardır. Para lazım olan yerde canını, can lazım olan yerde malını fedaya kalkışmak doğru olmadığı gibi, maliyle yardım edecek bir ihtiyarın, mesela harbde, en öndeki sipere gidip fedâkarlığa kalkışması musîb bir hareket sayılmaz.

جان دهی از بهر حق جانت دهند نان دهی از بهر حق نانت دهند

2240-Allâh(C.C.) yolunda ekmek verirsən sana ekmek, can verecek olursan can verirler.

برگ بی برگیش بخشد کردگار گر بریزد برگهای این چنار

2241-Eğer Cenâb-ı Hakk, çınar ağacının yapraklarını döktürürse ona yapraksız da yaşamak imkânını verir.

کی کند فضل خدایت پای مال گر نماند از جود در دست تو مال

2242-Eğer cömerdlik dolayısıyla elinde mal kalmayacak olursa, Allâh(C.C.)'ın ihsan ve keremi seni nasıl pâymâl eder ve muhakkar bırakır?

لیکش اندر مزرعه باشد بهی هر که کارد گردد انبارش تهی

2243-Ekin eken kimsenin vâkıa anbarı boşalır, amma tarlası iyileşir.

Oradan alınacak mahsul ile o anbar yine dolar.

اشپش و موش و حوادث پاک خورد و آن که در انبار ماند و صرفه کرد

2244-Bir tohumu anbarda saklayıp stok edenin ise buğdayını hâdisat bitleriyle fareler yer.

صورتت صفر است در معنات جو این جهان نفی است در اثبات جو

2245-Bu dünyâ nefiyden yani yoktan ibârettir, sen maksadını isbat âleminde ara. Senin sûretin sıfırdır, ma'nân ise bir deredir.

İnsan sûrete mukayyed olup kalmamalı. O, fani olduğu için sıfırdır, nefiydir, ademdir. Fakat ma'nâ böyle değildir. O, bakidir ve daimidir. Binâenaleyh, ma'nâdan behredâr olabilmek için sûreti fedâ etmekten çekinmemelidir.

جان شور تلخ پیش تیغ بر جان چون دریای شیرین را بخر

2246-Tuzlu ve acı olan canı yani rûh-i hayvâniyi kılıç önüne götür. Onu fedâ ederek tatlı bir deniz gibi olan rûh-i ilâhiyi al.

Gerek muhârebede şehit olmak, gerek mücahede ile fena bulmak, beka âleminde ebediyyen ve her türlü ma'nâsıyla yaşamak demektir.

Binaenaleyh fâni hayatı verip ebedi hayatı almaktan çekinmemeli, hatta bunu azim bir ticaret bilmelidir.

باری از من گوش کن این داستان ور نمی‌دانی شدن زین آستان

2247-Eğer bu âsitândan olmayı, yani hakikat âlemine intisab etmeyi bilmiyorsan bâri şu hikâyeyi benden dinle.

“LUTF VE KEREMİYLE ZAMANINDA HATEM-İ TÂİYİ GEÇMİŞ OLAN HALİFENİN HİKAYESİ”

قصه‌ی خلیفه که در کرم در زمان خود از حاتم طایی گذشته بود و نظیر خود
نداشت

کرده حاتم را غلام جود خویش يك خلیفه بود در ایام پیش

2248-Geçmiş günlerde bir halife vardı ki lutf u keremiyle zamânında hâtem-i Tâiyi cömerdliğinin kölesi yapmıştı.

Gerek **Emevi** mülûkü, gerek **Abbasi** hülefâsı arasında böyle bir zât yoktur. Zaten aşağıda anlaşılabacağı üzere kendisine bir testi yağmur suyu getiren bir Bedevînin hediyesine fazla fazla mükâfat vermesiyle, bir amele mukabil, yedi yüz misli hatta daha fazla sevap ihsan eden, kerem-i ilâhi temsil edilmek istenilmiştir. Hâtem-i Tâi ise, tarihi bir şahsiyettir.

Tay kabilesi reislerinden olup cömertliğiyle şöhret almış bir zattır. **Şeyh Sa'di Gülistan'**ında şöyle bir fıkra yazar:

Hatem-i Taiye kendinden daha cömert kimse gördüm mü? diye sordular. Dedi ki: Bir gün yüzlerce deve kestirmiş, çölde umûmi bir ziyafet veriyordum. Fakirin biri bir yük çalı, çırpı getirdi. Bedelini aldıktan sonra gitmeye davrandı. Otur, Hâtemin ziyafetinde bulun dedim. Ekmeğini emeğiyle kazanan **Hâtemin** minnetini çekmez diyerek gitti. İşte o adam benden cömert idi.

Hâtemin oğlu **Adiyy** ile kızı **Seffâne** huzûr-i Peygamberide Müslüman olmuşlardı.

فقر و حاجت از جهان برداشته رایت اکرام و داد افراشته

2249-O Halife, cömerdlik ve ikram bayrağını açmış, fakr ve ihtiyacı ortadan kaldırmıştı.

داد او از قاف تا قاف آمده بحر و کان از بخشش اش صاف آمده

2250-İnci denizi onun bahşışından sâfiyyet kesbetmiş, adâleti kaftan kafa kadar yayılmış, yani bütün dünyayı ihâta etmişti.

Bahşışinden inci denizinin sâfiyyet kesbetmesi, *Allâh(C.C.)*’ü alem denizler kadar inci dağıtmasından ve denizleri inciden hali bırakmasından kinayedir.

مظهر بخشایش و هاب بود در جهان خاک ابر و آب بود

2251-*Şu toprak âleminde su ve bulut gibi cömerd idi. Vehhâb-ı Kerîm’in lutf ve ihsânına mazhar olmuştu.*

Toprağın sebab-i hayâtı su olduğu, su da buluttan geldiği için *Cenâb-ı Pîr*, fukarayı ihya hususunda halifeyi buluta teşbih ediyor.

سوی جودش قافله بر قافله از عطایش بحر و کان در زلزله

2252-*Atâsından, ihsânından dolayı deniz de, ma’den de titriyordu. Sehâsından nimetlenmek için nezdine kâfile halk geliyordu.*

رفته در عالم به جود آوازه‌اش قبله‌ی حاجت در و دروازه‌اش

2253-*Kapısı, halkın hâcet kıblesi olmuş, sehâsının şöhreti âleme yayılmıştı.*

مانده از جود و سخایش در عجب هم عجم هم روم هم ترك و عرب

2254-*Acem de, Rum da, Türk de, Arab da onun cûd ve sehâsına karşı hayrette kalmıştı.*

زنده گشته هم عرب زو هم عجم آب حیوان بود و دریای کرم

2255-*O halife, âb-ı hayat menbâi ve kerem deryâsı idi. Ondan hem Arab, hem Acem hayât buluyordu.*

Burada evsafı beyân edilen halifenin sûri hükümdâr değil, ma’nevi halife bulunan kamil ve mükemmil bir veli, aşağıda bahsedilecek Bedevî ile karısından maksat da; rûh ile nefis olduğunu şârih söylüyor.

“BİR ARABİ İLE KARISININ FAKR VE ZARÛRET DOLAYISIYLA OLAN MACERALARI”

قصه‌ی اعرابی درویش و ماجرای زن با او به سبب قلت و درویشی

گفت و از حد برد گفت و گوی را يك شب اعرابی زنی مر شوی را

2256-*Bir gece bir Bedevî karısı, uzun uzadıya söylendikten sonra kocasına dedi ki.*

جمله عالم در خوشی ما ناخوشیم کاین همه فقر و جفا ما می‌کشیم

2257-*Bu kadar yoksulluğu ve cefâyı biz çekiyoruz. Dûnyâda herkes hoş olduğu halde biz pek nâhoş vakit geçiriyoruz.*

کوزهمان نه آلمان از دیده اشك نان‌مان نی نان خورشمان درد و رشك

2258-*Ekmeğimiz yok, katığımız derd ü gıpta yutkunmaktan ibâret. Kabımız kacağımız yok. Suyumuz ise ancak göz yaşı.*

شب نهالین و لحاف از ماهتاب جامه‌ی ما روز تاب آفتاب

2259-*Gündüzün elbisemiz, güneşin ziyâsı, geceleyin döşеğimiz, yorganımız ay ışığı.*

دست سوی آسمان برداشته قرص مه را قرص نان پنداشته

2260-*Ay tekerliğini yuvarlak pide sanıyor, onu yakalamak için elimizi gökyüzüne uzatıyoruz.*

روز شب از روزی اندیشی ما ننگ درویشان ز درویشی ما

2261-*Bizim fakirliğimizden fukarâ gürûhu da utanıyor. Gündüzlerimiz rızık düşüncesiyle gece oluyor.*

خویش و بیگانه شده از ما رمان

بر مثال سامری از مردمان

2262-Hısım, akraba, yabancılar da bizden kaçıyor. Âdetâ Benî İsrâîl arasından sâmiriye dönmüşüz.

Sâmirî, **Beni İsrâilden** bir heriftir ki yaptığı buzağı heykeline tapmaları için Yahudileri teşvik etmiş, sonra **Hazret-i Mûsa** tarafından tardolunmuştur.

Tefsir-i Hüseyini de deniliyor ki: **Fir'avun**'un helakinden sonra **Beni İsrâîl Mûsa Aleyhisselâm**'dan bir şeriat istediler. **Hazret-i Mûsa**nın münacaatı üzerine, **Beni İsrâîl**in eşrâfından bazılarıyla **Tûr Dağı**'nın eteğine gelmesi vahyedildi. Orada ahkâm-ı şeriatî câmî' bir kitap verileceği de va'dolundu. **Mûsa Aleyhisselâm**, kardeşi **Hârûn Aleyhisselâmı** vekil bıraktı. Kırk gün sonra geleceğini haber verdi. Eşrâftan yetmiş kişi ile hareket etti. **Tûra** yaklaşınca Kelâm-ı ilâhiye fevkalade iştîyâkı dolayısıyla yanındakileri bıraktı, kendi süratle dağın eteğine gitti. O sırada hitab-ı ilâhi vârid olup buyuruldu ki:

Arapça: Sûre-i Taha: 83-84

“Ya Mûsa; kavmini bırakıp da alel acele gelmeye ve seni teşvik eden nedir?(Yani neden onları bıraktın da sen böyle acele ve yalnız geldin?) Mûsa dedi ki: Onlar izimde yani arkamdan geliyorlar. Ya Rabbi bense râzı olasın diye sana doğru acele ettim.24”

Hz. Mûsa'nın isti'câli, emr-i ilâhiye kemâl-i süratle imtisâl etmek ve bu vesile ile rızây-ı Rabbaniyi kazanmak içindi. Yoksa yanındakileri yolda bırakması ve onlardan evvel **Tûra** çıkması, azametinden ve onlarla birlikte bulunmaya adem-i tenezzülünden değildi.

Arapça: Sûre-i: Taha:85.

Cenâb-ı Hakk buyurdu ki: **“Senden sonra, yani kendilerinden ayrılınca, kavmini fitneye düşürdük. Sâmirî de onları yoldan çıkardı.25”**

Sâmirî Beni İsrâilden idi. Vaktiyle **Fir'avun**, Yahudi çocuklarını öldürttüğü sırada bunu anası, Nildeki adacıklardan birine atmış, emr-i ilâhi ile orada **Cebrâîl Aleyhisselâm** tarafından beslenilmişti. Bunun da adı **Mûsa** idi. Dikkat ve hayret edilecek bir haldir ki **Cebraîlin** beslediği **Mûsa**, **Beni İsrâîli** buzağı heykeline taptırıyor, **Fir'avun**'un büyüttüğü **Mûsa Kelimullâh** oluyor.

Fir'avun'un Şab denizinden boğulduğu gün, **Sâmirî Cebraîli** görmüş ve onun bindiği atın bastığı yerden bir avuç toprak alıp saklamıştı. **Hz. Mûsa**'nın **Tûra** azimetinden sonra **Hârûn Aleyhisselâmın** yanına gitti ve Ona; **“Mısır**'dan çıkarken Kıbtilerden bir takım mücevherât almıştık. Onlar âriyet olduğu için kullanmamız caiz değildir. Hal böyle iken, **Beni İsrâîl**'in onları satıp aldıklarını görüyorum. Emret de hepsi toplanılsın ve yakılsın.” dedi. **Hazret-i Hârûn** emriyle o müzeyyenât toplatıldı, bir çukura dolduruldu, üstüne odun yağdırılıp yakıldı.

Sâmirî sanatkâr bir kuyumcu idi. O erimiş altın ve gümüşü, yaptığı bir kalıba döktü, meydana bir buzağı heykeli çıkardı. Heykeli içi boş ve ağız ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr estikçe ses çıkarmaya başladı. Yahudiler şu hâli görünce şaşırdılar. Sâmirînin teşvikiyle ona tapmaya başladılar. Ancak **Hârûn Aleyhisselâm**'ın nasihatini dinleyen dörtte biri putperestlikten kurtuldular. İşte **Mûsa Aleyhisselâm**'a olan **“Kad fetenna kavmeke min badike”** Yani: **“Senden sonra kavmini fitneye düşürdük”** Hitâb-ı ilâhisi bu hadisenin ihbârı idi.

Arapça: Sûre-i Taha:86-88

“Mûsa Aleyhisselâm müddet-i muayyeneden sonra hiddetli ve mütessif bir halde geri döndü. Dedi ki: Ey kavm; Rabbiniz size şeriat vereceğine dâir güzel bir vaadde bulunmadı mı idi? Acaba size karşı olan va'dim ve ahdim gecikti mi? Yani kırk gün sonra gelirim demiştim, İşte geldim. Yoksa

Rabbinizden üzerinize gazap ve azap nazil olmasını mı arzu ettiniz de, bana olan va'dinize muhalif harekette bulundunuz. Dediler ki: Sana olan va'dimize irâdemizle muhâlefet etmedik. Lakin Mısır'dan çıkarken Kıbtilerin zinetinden bir mikdarını yüklenmiştik. Onları Hârûn'un emriyle ateşe attık. Sâmiri de nezdinde bulunan mücevheratı bizim gibi ateşe attı. Sonra Sâmiri onlara ateşten böğürdüyen bir buzağı cesedi çıkardı. Bunu görüp de sesini işitenler dediler ki: İşte bu, sizin de, Mûsanın da ilâhınızdır. Mûsa bunu unutup da dağa aramaya gitti.26”

Beni İsrâil Mısır'da bulundukları müddetçe Mısırlıların Apis dedikleri sığira taptıklarını görmüşlerdi. Sâmirinin yaptığı buzağı heykelinin içi boş olması dolayısıyla ses çıkardığını da görünce, eski âşinalık dolayısıyla, o heykelin Ma'bûd olduğuna karar verdiler.

Arapça:Sûre-i Taha: 89-96

“Türlü türlü hitaplarına karşı heykelin cevap vermediğini, (yani rüzgâr estikçe böğürmekten başka bir şey yapmadığını,) kezâ kendileri hakkında menfaat ve mazaraat ikâına muktedir olmadığını Beni İsrâil görmüyorlar mı idi? (Böyle âciz ve gözleri önünde Sâmiri tarafından yapılmış bir cisim, nasıl ma'bud olabilir?) Mûsanın Tûr dağından dönmesinden evvel Hârûn onlara demişti ki: Ey kavmim, siz heykele tapınmak sûretiyle fitneye uğradınız. Sizin Hakikaten Rabbiniz rahman ve rahim olan Allâh(C.C.)'tır. Mabûd-i vâhide ibâdet hususunda bana tabi olun ve emrine itaat edin. Dediler ki: Mûsa'nın yanımıza dönmesine kadar buzağıya tapmaktan fâriğ olmayacağız. Vaktaki Mûsa avdet etti ve kavminin heykele tapındığını gördü. Ey Harun, onların sapıttıklarını görünce bana tabi olup onları ikaz eylemekten seni ne men etti? (Buradaki ittiba; benim gibi onları men etmek, yahut aralarından çekilip arkandan gelmek demektir) Yoksa emrime karşı âsi mi oldun? Hârûn dedi ki: Ey anam oğlu, yani kardeşim, sakalımdan ve saçımdan tutup çekme. “Beni İsrâili tefrifaya düşürdün ve sözüme dikkat etmedin” dersin diye korktum. Hz. Mûsa Sâmiriye hitaben: Ey Sâmiri; bu ettiğin iş nedir? diye sordu. Sâmirî cevap verdi ki: Beni İsrâilin görmediğini gördüm, yani Cebrail Aleyhisselâmı müşâhede ettim. Resûl-i ilâhi olan Cebrailin izinden bir avuç toprak aldım. Onu erimiş madenin içine attım. İşte böylece bu işi yapmayı nefsim bana hoş gösterdi. Mûsa dedi ki: Hadi git, senin dünyadaki ukûbetin yaşadığın müddetçe sürünmedir. Senin için mev'ûd ve mukadder bir azab da vardır ki o vaad asla tehalûf etmez. 27”

Sâmirî Beni İsrâil arasından kovuldu. Ölünceye kadar çölde yalnız başına dolaşmaya mecbur oldu. Uzaktan birini görünce yaklaşma diye bağırdı. Çünkü biri ona temas ederse ikisi de sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titrerdi.

Mûsa Aleyhisselâm, Sâmiri hakkında bu hükmü verdikten sonra dedi ki:

Arapça:Sûre-i Taha:97

“Abid ve mu'tekifi olduğun ilahının haline bak. Onu yakacağız, sonra onu toz halinde denize dökeceğiz.28”

İşte: “Beni İsrâil arasında Sâmiri nasıl menfûr ise herkese karşı biz de öyle bulunuyoruz” diye Bedevî karısı şikayet ediyor ve şekvasında devam ile diyordu ki:

مر مرا گوید خمش کن مرگ و جسك گر بخواهم از کسی يك مشت نيك

2263-Eğer birinden bir avuç mercimek isteyecek olsam bana sus, dırlanma, karın ağrısına uğra, geber diye bağırır.

مر عرب تو همچو اندر خط خطا مر عرب را فخر غزو است و عطا

2264-Arab kavminin izzeti, atâsı ve fahri vardır. Sen ise Arablar arasında hattaki hatâ gibisin.

ما به تیغ فقر بی سر گشته‌ایم چه غزا ما بی غزا خود کشته‌ایم

2265-Gazâ ne demek? Yani bu hale girmemize kabilemize edilen kazve sebab olmadı. Biz, gazâsız ölmüşüz. Fakr ve zarûret kılıcıyla kafamız kesilmiş.

مر مگس را در هوا رگ می‌زنیم چه عطا ما بر گدایی می‌تنیم

2266-Atâ nedir? Yani kime atâ edebilecek kudretimiz var? Bir dilencilikle dönüp dolaşıyoruz. Hattâ uçan sineğin damarını vurmaya çalışıyoruz.

شب بخسبد قصد دلق او کنم گر کسی مهمان رسد گر من منم

2267-Bize birisi konuk gelecek olursa gece uyuyunca eğer ben bensem sırtından abasını çeker, alırım.

“MUHTAÇ OLAN MÜRİDLERİN, MÜZEVVİR MÜDDEİLERE ALDANMALARI, ONLARI ŞEYH, MUHTEREM VÂSİL İLLÂLLAH SANMALARI VE NAKL İLE NAKDİ, HAKİKİ İLE TAKLİDİ AYIRD EDEMELERİ”

مغرور شدن مریدان محتاج به مدعیان مزور و ایشان را شیخ و محتشم و اصل پنداشتن و نقل را از نقد فرق نادانستن و بر بسته را از بر رسته

Zarûretten şikâyet eden Bedevî karısının bize bir konuk gelse gece uyuyunca sırtından abasını alırım demesi dolayısıyla *Cenâb-ı Pîr* Efendimiz ayrı bir bahs açıyor. Kendilerine teslim olan kimseleri soyup soğana çeviren müzevvir şeyhlere dâir bazı beyânatta bulunuyor. Hakiki meşayihe nispetle onların nakd yanına nakl, ber rüste yanında ber beste gibi kağıdını söylüyor.

Ber rüste; Tabii ve hakiki demektir. Meselâ sun’i olmayan bir çiçeğe *şükûfe-i ber rüste* derler. *Ber beste* ise; Sun’i ve taklit ma’nâsınadır ki kağıt vesâireden yapılmış gül, çiçek gibi şeylere vasfolur.

میهمان محسنان باید شدن بهر این گفتند دانایان به فن

2268-Bundan dolayıdır ki *Ürefây-i ilâhiyye, fen ve hikmet mu’cibince, yahud hikmet-i ilâhiyye vâkıfı olan ârifler, ihsan sahiblerinin konuğu olmalıdır demişlerdi.*

Ihsan; Bir işi güzel ve layık-ı vechile yapmak demek olduğuna göre mısra-ı sânideki muhsinân kendilerine gelen misafirlere hüsn ü muâmele ve ikram edenler ma’nâsınadır. Râhat etmek ve iltifat görmek isteyenlerin ihsan ve kerem sahiplerinin devlethanelerine konmak gibi seyr ü sülûkte bulunanların da uluvv-i himem sahibi olan zevât-ı kâmileye mihman, hatta dahil olmaları lazım gelir.

کاو ستاند حاصلت را از خسی تو مرید و میهمان آن کسی

2269-Sen ise öyle birinin müridi ve misafiri olmuştun ki, denâatinden dolayı senin çalışma mahsûlün olanı elinden alıyor.

نور ندهد مر ترا تیره کند نیست چیره چون ترا چیره کند

2270-Müsâfiri olduğun kimse, kudretli olmadığı için seni kuvvetlendiremiyor. Sana nur vermek şöyle dursun, büsbütün karanlıkta bırakıyor.

نور کی یابند از وی دیگران چون و را نوری نبود اندر قران

2271-Kendisinde nûr olmadığı için ona iktirân edenler, nasıl nûr alabilirler?

Malumdur ki insan bir köy odasına konacak olsa oda sahibi haline göre konuğu ağırlar. Hiç olmazsa yiyecek bir lokma ekmekle yakacak bir mum, yahut bir kandil ve yahut bir parça çıra getirir. Ma'nevi yolculuk demek olan seyr ü sülûkte, kendilerine müracaat edilen müddeî ve müzevvir şeyhler ise müsafiri demek olan müridlere ikram etmek şöyle dursun, onların elindeki nimetleri alırlar, yani dervişte zevk namına bir şey hasıl olduysa sohbetleri ve telkinleriyle o zevki de kaçıırlar. Kezâ misafirlerine aydınlık vermek vazifeleri olduğu halde kendileri nursuz herifler oldukları için zavallı müridleri de karanlıkta bırakırlar.

چه کشد در چشمها الا که یشم همچو اعمش کو کند داروی چشم

2272-Bu yoldaki müddeî müteşeyyih, kendi gözü hasta olduğu halde başkasının gözüne ilâç yapmaya kalkışan bir şarlatana benzer. Böyle bir herîfin göze çekeceği de yün ve kıl gibi gözü kör edecek şeyler olur.

هیچ مهمانی مبا مغرور ما حال ما این است در فقر و عنا

2273-Fakr ve meşakkat hususunda bizim hâlimiz budur. Hiçbir misâfir aldanıp da bize konuk gelmesin.

Bu beyt ile aşağıdaki iki beyt, Bedevî karısının lisanından irâd edildikten sonra yine müzevvir şeyhlerin tarifine devam olunuyor.

چشمها بگشا و اندر ما نگر قحط ده سال ار ندیدی در صور

2274-On sene süren bir kıtlığın nasıl olacağını görmedinse gözlerini aç da bize bak.

در دلش ظلمت زبانش ششعی ظاهر ما چون درون مدعی

2275-Bizim görünüşümüz müddeî ve müteşeyyih andırır ki kalbi karanlık olduğu halde hârici gâyet parlaktır.

دعویش افزون ز شیث و بو البشر از خدا بویی نه او را نی اثر

2276-Kendisinde Allâh(C.C.)tan bir râyiha ve bir eser yokken halkı irşâd davet hususunda Şis ve Âdem Aleyhisselâmdan ileri gidiyor.

او همی گوید ز ابدالیم و بیش دیو ننموده و را هم نقش خویش

2277-Ona şeytan bile kendi suratını göstermemiş olduğu halde, biz ebdâl zümresindeniz, hattâ onlardan ilerideyiz diyor.

Yukarılarda söylenilmişti ki kibâr-ı evliyâullahtan bazılarına ebdâl ta'bir edilir. Onlara böyle denilmesinin sebebi; Seyyîâtlarının hasenâta tebeddül etmesi yahut istedikleri vakit ve arzu ettikleri yerde kendilerinden bir bedel gösterebilmeleri imiş.

تا گمان آید که هست او خود کسی حرف درویشان بدزدیده بسی

2278-Derviş sözlerinden bir çoğunu çalmış ve ezberlemiş, kendisi de bir adam sayılsın diye.

ننگ دارد از درون او یزید خرده گیرد در سخن بر بایزید

2279-Sözde Bâyezid-i Bestâminin yanlısını tutmaya çalışır. Fakat iç yüzünden yezid bile hayâ eder.

پیش او ننداخت حق يك استخوان بی‌نوا از نان و خوان آسمان

2280-Semâvî sofra ve ekmekten behresi yok. Cenâb-ı Hakk, onun önüne kemik bile atmamış.

Semâvî nimetler ve ma'nevi zevklerden bir parça bile tatmış. Öyle olduğu halde:

نایب حقم خلیفه زاده‌ام او ندا کرده که خوان بنهاده‌ام

2281-İrşâd sofrasını açtım, nâib-i ilâhi ve halife zâdeyim diye bâr bâr bağıyor.

Keza o müzevir diyor ki:

الصلا ساده دلان پیچ پیچ

تا خورید از خوان جودم سیر هیچ

2282-Ey katmerli sâf kimseler, buyurun, açtığım sahâvet sofrasından doya doya “hiç” yiyin.

Hiçbir şeyi olamayanın sofrasında ancak hiç yenilebileceği, yani hiçbir şey yenilmeyeceği pek tabii bir şeydir.

سالها بر وعدهی فردا کسان

گرد آن در گشته فردا نارسان

2283-Ferdâ va’desiyle bir çok kimse yıllarca onun etrafına toplanır da va’dettiği ferdâya vâsıl olamaz.

Böyle müddei ve müzevir herifler: “Çalışın yarın, öbür gün mesâinizin feyzini görürsünüz” diye muhlis müridleri iğfâl ederler. Mev’ûd yarınlardan öbür günlerden bir çoğu geçtiği halde beklenen gün bir türlü gelmez. O şeyh taslağı ise bugün peşin, yarın veresiye levhası gibi aynı nakaratı tekrarlar durur.

دیر باید تا که سر آدمی

آشکارا گردد از بیش و کمی

2284-Bir kimsenin çokluk ve azlık gibi mikdâr ve mahiyyetine tealluk eden sır, anlaşılma için epeyce zaman geçmek lâzımdır.

زیر دیوار بدن گنج است یا

خانهی مار است و مور و اژدها

2285-Beden duvarının altında define mi, yoksa yılan, karınca ve ejderhâ yuvası mı var?

Kolayca anlaşılmaz.

چون که پیدا گشت کاو چیزی نبود

عمر طالب رفت آگاهی چه سود

2286-O, cesed duvarının altında, yani şeyh zannedilen kimsenin ma’neviyyatında bir şey bulunmadığı anlaşılınca ona mürid olanın ömrü beyhûde geçmiş olduğu tahakkuk eder.

Eder amma o vakit ki Âgâhlığın ne faydası olabilir?

Onun için insan, sonra pişman olmamak üzere intisâb edeceği şeyhin Hakikaten kâmil ve mükemmil olmasına dikkat etmelidir.

لیک نادر طالب آید کز فروغ

در حق او نافع آید آن دروغ

2287-Lâkin nâdiren bazı tâlib bulunur ki sıdk-ı itikâdı nûru dolayısıyla müddei şeyhinin yalanı, yani yalandan irşâd davasında bulunması, mürîdi hakkında hayırlı olur.

او به قصد نیک خود جایی رسد

گر چه جان پنداشت و آن آمد جسد

2288-Mürîd, şeyhini rûh sandığı hâlde onun kalıbdan ibâret olmasıyla berâber, hüsnü niyyeti sebebiyle bir makâma vâsıl olur.

چون تحری در دل شب قبله را

قبله نی و آن نماز او روا

2289-Gece yarısı kibleyi arayıp namaza durmak gibi ki teveccüh ettiği taraf, kible değilken namazı câiz ve makbul olur.

Malum ya. Namaza durmadan evvel bir takım şartlar vardır ki, biri de istikbâl-i kible yani *Ka’be*’nin bulunduğu tarafa dönmektir.

Bu teveccüh farzdır. Onsuz namaz câiz olmaz. Öyle iken, gece karanlığında ve kırdâ, bayırdâ kible cihetini tayin edemeyen kimsenin kible zannettiği cihete doğru namaz kılması câizdir.

Hazret-i Mevlânâ; şeyh-i kibleye, müridi kibleye teveccüh etmiş musalliye benzetiyor da buyuruyor ki: “Gece vakti cihet tayin edemeyen bir adamın araştırdıktan sonra aklının kestiği tarafa namaza durması caiz ve kıldığı namaz

makbuldür.” Onun gibi bir tâlibin de kâmil ve mükemmel bir şeyh aradıktan sonra hüsnü niyyet ve hulûs-i itikad ile evvlevki şarlatac olson bir müteşeyyihe intisâb etmesi faydadanc hâlî değıldir.

ليك ما را قحط نان بر ظاهر است مدعى را قحط جان اندر سر است

2290-Müddeî müteşeyyihin rûhundaki kıtlık ve boşluk gizlidir. Lâkin bizim için ekmek kıtlığı ve açlık meydandadır.

Allâh(C.C.)’ü alem Cenâb-ı Pîr, üslûb-i Hakim tarzında, yani kendini de bir talib-i sülûk gibi göstermek üzere buyuruyor ki: “*Seyr ü sülûke ihtiyacımız ve bu hususta hüsnü niyetimiz var. Fakat bizi doyuracak ekmek, yani mürşit bulamıyoruz. Şeyh kıyâfetinde birini gördük, başkasına tesadüf edemedik. Mecbûren ona intisâb ettik. Onun ma’neviyatı kıt bulunsa bile hiç olmazsa gizlidir. Bizim aç ve muhtaç olduğumuz ise aşikârdır. Binâenaleyh intisâbımız ve hüsnü niyetimiz dolayısıyla istifâdeden mahrum kalmayız.*”

بهر ناموس مزور جان کنیم ما چرا چون مدعى پنهان کنیم

2291-Şeyhlik davasında bulunanın kendi kofluğunu gizlemesi gibi biz de mâcerâyı yani irşâd olan ihtiyacımızı saklamaya kalkarsak ve bu hususta sûrî ve indî sıkılmaya kapılırsak can çekişircesine ıztırâb çekmiş oluruz.

“ARABI HİKAYESİNE AVDET VE TEMSİLÂT-I ACİBE”

صبر فرمودن اعرابی زن خود را و فضیلت صبر و فقر بیان کردن با زن

خود چه ماند از عمر افزون تر گذشت شوی گفتش چند جویی دخل و کشت

2292-Kocası kadına dedi ki: İrâd arzusu ve gezip dolaşma hevesiyle ne kadar söylenip duruyorsun? Ömrümüzden ne kadar kaldı? Hayat müddetinin çoğu gezip gitti.

ز آن که هر دو همچو سیلی بگذرد عاقل اندر بیش و نقصان ننگرد

2293-Akıllı olan rızkın azına, çoğuna bakmaz. Çünkü ikisi de sel gibi akar gider.

چون نمی‌پاید دمی از وی مگو خواه صاف و خواه سیل تیره رو

2294-O sel ister berrak, ister bulanık aksın, mâdem ki durup kalmıyor, akıp gidiyor, ikisinden de bahsetme.

Selin berrak akması; kısmetin bol ve refah şeklinde, bulanık olması da fakr u zaruret halinde zuhur etmesidir. Arab-i yani akıl; zevcesi mesabesinde olan nefse nasihat veriyor. “Hasbel beşerîyye maruz kaldığımız saâdet ve musibetin hiç biri sürekli değildir. Mâdem ki böyledir, sebâtı olmayan şeylere heveslenmek, onlardan uzun uzadıya bahsetmek de layık değildir” diyor. Ondan sonra da bütün mahlukatın rızkının rezzak-ı âlem olan Allâh(C.C.) tarafından verilmekte olduğunu anlatmak için:

می‌زید خوش عیش بی‌زیر و زبر اندر این عالم هزاران جانور

2295-Bu âlemde binlerce hayvânât, aşağı yukarı, yani az ve çok kaydı olmaksızın hoşça geçinirler.

Sûre-i Ankebût 60.Ayet’te buyuruluyor ki:

Arapça

“Hayvanattan ne kadarı vardır ki rızkını hamil olamaz.”²⁹ Yani ekip biçmek, besleyip yetiştirmek gibi tedbirler ile rızkını elde edemez. “Yevmün cedid, rızkun cedid” fehvâsınca bugün ne bulduysa onu yer, yarın için de Allâh(C.C.)’ın

lutfuna i'timât eder. Hakikaten insan, fare, arı, karınca gibi bazı müstesnâlarından mâadâ bütün zevilhayatın mâşieti tam bir tevekküldür. Sabahleyin ininden ve yuvasından aç çıkan hayvanlar, akşam üstü karınları doymuş olarak dönerler. Çünkü:

Arapça: Sûre-i Ankebut:60

“ *Allâh(C.C.), o hayvanların rızkını verir, kimini etle, kimini otla doyurur. Ey insanlar; sizi de böylece besler. Cenâb-ı Hakk sizin açlığınıza işitir ve rızkınızı nereden vereceğini bilir.*30”

İşte *Cenâb-ı Pîr*'in aşağı yukarı kaydı olmaksızın buyurduğu budur...

بر درخت و برگ شب ناساخته شکر می گوید خدا را فاخته

2296-Üveyk kuşu ağaç üstünde *Allâh(C.C.)a şükreder. Halbuki gece nevâlesini hazırlamamıştır.*

کاعتماد رزق بر تست ای مجیب حمد می گوید خدا را عندالیب

2297-Ey *mûcib olan, mahlûkatın temenniyâtını kabul eyleyen Allâh(C.C.); rızk hususunda i'timadımız ancak sanadır diye bülbül de Cenâb-ı Hakk'a hameder.*

Çünkü *Kur'an-ı Kerîmde:*

Sûre-i Hud: 6

buyurulmuş, her hayvanın rızkının lutf-i ilâhi ile verildiği beyân olunmuştur.

از همه مردار ببریده امید باز دست شاه را کرده نوید

2298-Toğan kuşu, *şâhın eline göz dikerek, yâhud şâhın elinde çırpınarak bütün murdar ve lâşelerden ümid kesmiştir.*

Eskiden hükümdarların yaptırdığı ve yaptığı avlarda kuşları tutup getirmek için toğan kuşları alıştırılmış. *Kaşgâr* taraftarlarında kartalların da böyle terbiye edildiğini bir kitapda okumuştum. Osmanlı saraylarında bilhassa bu işle meşgul toğancılar varmış. Hala *Üsküdar* da bir semtin adına *Toğancılar* denilmektedir. İhtimal ki orada toğan alıp satan esnafın çarşısı vardı.

Evet, toğan, şahin, atmaca gibi av kuşları, terbiye edilir; ava gidilirken el üstünde olmak üzere götürülmüş. Hayvan; pençeleriyle, gagasıyla yırtmasın diye ele de meşinden eldiven geçirilmiş. Havada bir kuş geçtiğini görülünce toğan salıverilir, yetişip yakaladığı kuşu getirince de bir iki lokma et verilmiş.

Toğanın başka taraflardan ümit kestiğini, şahın vereceği et lokmalarıyla kanaat eylediğini Arabi misal gösteriyor; zevcesine, yani akla, nefse tevekkül tavsiye ediyor. Yine diyor ki:

شد عیال الله و حق نعم المعیل همچنین از پشه گیری تا به پیل

2299-Böyle *sivrisinekten tut file varıncaya kadar bütün mahlûkat, Allâh(C.C.)'ın âilesi mesâbesindedir. Hakk sübhânehû ise ne güzel bir âile sâhibidir.*

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile şu Hadise telmih buyuruyor: “ *Mahlûkat Allâh(C.C.)'ın ailesidir. Halkın içinde Allâh(C.C.)'a en ziyade sevgili olan da o aileyi en çok sevendir.*”

İyal-i ilâhi olan halkı sevmek ve muhabbet icabı yardım etmek *Allâh(C.C.)'ın* muhabbetini celbediyor. İnsanın kendi ailesini sevmesi ve iyi bakması, onların refahına çalışması da Hadis-i Şerif'in mealine göre *Allâh(C.C.)'ın* rızasına ve muhabbetine mûcib olacak. O halde bu şerefi kazanmak istiyorsak herkesi ve her şeyi sevmeye, elden geldiği kadar da yardım etmeye, bu arada kendi âilemizi de halimize göre hoşça geçindirmeye çalışmalıyız.

از بخار و گرد بود و باد ماست این همه غمها که اندر سینه‌هاست

2300-Sinelerimizin içinde bulunan gamlar, kederlerin hepsi de varlık buhârından ve fırtınasından hâsıl olmaktadır.

Bir nimetin elde edilmesi arzusu içimizde bir fırtına kopardı mı, ondan mahrûmiyyet ateşi de yakmaya başladı mı o arzu ve mahrumiyyetten çıkan toz ve duman, kesif bir gam tabakası halinde üstümüze çöker. O dumandan sıyrılıp çıkmak için o dumanı zuhûra getiren o mahrumiyyet ateşini söndürmeli. O tozdan kurtulmak için onu kaldıran hırs ve tama' fırtınasını dindirmeli, açıkçası her görülen şeyin elde edilmesi hevesine düşmemelidir.

این چنین شد و آن چنان وسواس ماست این غمان بیخ کن چون داس ماست

2301-İnsanı kökünden koparan ve temelinden yıkan bu gamlar, bizim için orak gibidir. Böyle oldu, şöyle olacak gibi düşünceler de bize vesvese vermektedir.

Maişet endişesiyle, yahut bir şeyi elde edememek düşüncesiyle tutuşup yanmak, orak gibi ömrü biçer. *Allâh(C.C.)*'in rezzâkiyyetine i'timâd göstermeyip de şöyle mi olacak, böyle mi olacak? diye korkup kıvranmak, hayatın tadını kaçıran vehimden vesveseden, hatta bir nevi hastalıktan başka bir şey değildir.

Bu mevkiide bulunanların, kalacak mıyız? Oraya tırmanmak isteyenlerinde, çıkacak mıyız? diye ihtirâz ve ihtirâs ile kıvranmaları, hastalık değil de nedir?

جزو مرگ از خود بران گر چاره‌ای است دان که هر رنجی ز مردن پاره‌ای است

2302-Bilmiş ol ki her hastalık, ölümden bir parçadır. Eğer çâre bulabilirsen ölüm cüz'ünü kendinden defet.

Yoktan yere bir takım hevese kapılıp da mağmûm ve hasta olmak, kısmen ölmek demektir. Bu gibi ma'nâsız gamlar, kederler insanın hem ma'neviyyatını, hem sûri hayatını zehirler. Binâenaleyh seni kısmen öldürmekte olan o gam ve kederin sebebini kalbinden fırlat ki hiç olmazsa şu birkaç günlük ömrü tam yaşamış olasın.

دان که کیش بر سرت خواهند ریخت چون ز جزو مرگ نتوانی گریخت

2303-Mâdem ki ölümün cüz'ünden kaçamıyorsun, bilmiş ol ki onun tamamını senin başına dökeceklerdir.

Kısmen ölüm demek olan heva vü hevesi bırakamıyorsun, bir takım vesveselerle adeta hasta oluyorsun da, ölümün bir cüzünden kurtulamıyorsun; malumun olsun ki cüzler birleşe birleşe küllü teşkil ederler. Ve nihayet seni alıp götürürler.

Cenâb-ı Pîr diğer bir bahse şuru' ediyor ve diyor ki:

دان که شیرین می‌کند کل را خدا جزو مرگ ار گشت شیرین مر ترا

2304-Eğer ölümün cüz'ü sana tatlı geliyorsa bilmiş ol ki *Allâh(C.C.)*, onun küllünü de sana tatlılaştırır.

"Ölüm, *Allâh(C.C.)*a mülâki olmaktır" kavli muktezasınca insanın ölmesi, huzûr-i İlâhiye gitmesi ve lika-i *Rabbaniyye* ermesi olunca, onun mukaddemâtı bulunan hastalıklar ve felâketler de bir nevi müjdeci olmak lazım gelir. Bir kimse, uğradığı hastalık vesaire gibi musibetleri böyle mübeşşirâttan sayar ve hoşluk kabul ederse onların külliyyetleri, yani ölümün kendisi de onun hakkında hayırlı olur.

از رسولش رو مگردان ای فضول دردها از مرگ می‌آید رسول

2305-Derdlar, insana ölümün elçisi olarak gelir. Ey fodûl kimse, ölüm elçisi olan hastalıklardan yüz çevirme, yani onlarla ünsiyyet et ki ölüme de alışmış olasın.

هر که او تن را پرستد جان نبرد
 هر که شیرین می‌زید او تلخ مرد
2306-Tatlılık, yani refah içinde yaşayan kimsenin ölümü acı olur. Çünkü alışılmış şeyden ayrılması güç olur. Bedenine tapan, yani nefesinin her arzusunu yerine getiren canını kurtaramaz.

آن که فربه تر مر آن را می‌کشند
 گوسفندان را ز صحرا می‌کشند
2307-Kırda otlayan koyunları çekerler, hangisi daha semizse onu keserler.

Cenâb-ı Pîr, bir beyt yukarıda “ *Bedenine tapan canını kurtaramaz*” buyurmuştu. Onu bir misal ile teyit için diyor ki: “*Koyun sürüsü içinde en evvel kesilen en ziyade besili olandır.*” Demek ki tenperverlik, bir zirûhun ölümünü ta’cil ediyor. Bundan ibret al da rûhun yerine bedenın takviyesiyle uğraşma.

چند گیری این فسانه‌ی زر ز سر
 شب گذشت و صبح آمد ای تمر
2308-Gece geçti, sabah oldu. Ey gönlümün meyvesi; daha ne vakte kadar bu zarûret masalını tekrarlayıp duracaksın.

Bu beyt, Bedevî karısının bitmez, tükenmez dırıltısına karşı kocası tarafından verilen cevaptır. Adamcağız, bütün gece dinlediği söylenti üzerine:

- Yahu, ortalık ağarıyor. Sen hâlâ durmadan söyleniyorsun diyor. Ömür gecesinin geçip gittiğini, ecel sabahının eserin görünmeye başladığını gören aklın da, nefsin hevesâtına karşı diyeceği budur.

Cenâb-ı Mevlânâ, münasebet dolayısıyla yeni bir bahis açıyor, yaşı ilerledikçe hırsı artanlara nasihatte bulunuyor. O nasihatleri de Bedevî lisanından karısına hitap olarak veriyor:

زر طلب گشتی خود اول زر بدی
 تو جوان بودی و قانع تر بدی
2309-Sen genç iken daha kanâatli idin. Evvelce altın gibi kıymetli ve sevimli iken ihtiyârladıkça altın tâlibi oldun.

وقت میوه پختنت فاسد شدی
 رز بدی پر میوه چون کاسد شدی
2310-Sen salkımlanmış bir asma idin, tam meyveni pişirip yetiştireceğin vakit neden bozuldun.

چون رسن تابان نه واپس تر رود
 میوه‌ات باید که شیرین تر شود
2311-Senin yemişin eskisinden daha tatlı olmalıydı, mutafklar gibi gerisin geri gitmemeliydi.

Bedevî, karısına diyor ki: “Yahu; sen genç iken güzeldin, altın gibi kıymetli, asma fidanı gibi feyizli idin. Yaşın ilerledikçe değiştin, iyileşecek yerde kötüleştin. Adeta mutaf çırağı gibi geri geri gitmeye başladım. Altın gibi iken, altın talibi oldun; bol salkımlı asma fidanı iken, o salkımların her biri tatlı ve üzüm olacakken bozuldun. Mahsûlün çürük koruktan ibaret kaldı.”

تا بر آید کارها با مصلحت
 جفت مایی جفت باید هم صفت
2312-Sen bizim eşimizsin. Her işin doğru olması için eşlerin biri birine uygun olması gerektir.

در دو جفت کفش و موزه در نگر
 جفت باید بر مثال همدگر
2313-Eşlerin birbirine benzer olması şarttır. Ayakkabı ve çizme gibi çift olan şeylere bak da bunu anla.

هر دو جفتش کار ناید مر ترا
 گر یکی کفش از دو تنگ آید بپا
2314-Eğer bir ayakkabının teki dar olursa ikisi de senin işine yaramaz.
 جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرگ
 جفت در يك خرد و آن دیگر بزرگ

2315-Bir kapının iki kanadından biri küçük, öbürünün büyük olduğunu, ormanda, sazlıkta barınan aslanın eşinin kurd bulunduğunu gördün mü?

آن یکی خالی و این پر مال مال راست ناید بر شتر جفت جوال

2316-Biri boş, diğeri mal ile dolu iki çuval, devenin sırtında denk bir yük olamaz.

تو چرا سوی شناعت می روی من روم سوی قناعت دل قوی

2317-Ben kuvve-i kalp ile, yani Allâh(C.C.)'ın rezzâkiyyetine i'timâd ederek kanaat tarafına gidiyorum, sen neden şenâat cihetine gidiyorsun.

Malumdur ki zevc yani çift; biri birine muâdil ve mümâsil iki şey demektir. İzdivâc ise böyle yekdiğerine denk olabilecek iki şeyin bir araya gelmesidir. Eldiven gibi, çorap gibi, ayakkabı gibi eşyaya dikkat edelim. İkişer dane olan bu şeylerin her teki , öbür tekine müsâvi olur. Biri ufak, biri büyük olsa ikisi de işe yaramaz. Kezâ çift kanatlı bir kapıyı göz önüne getirelim. Kanatlardan biri bir parmak kısa, yahut uzunca olsa diğeri eş olmaz. Örtmek ve muhafaza etmek hizmetini göremez. Keza bir hayvana yükletilecek iki denkten birinin boş, diğeri dolu olması şöyle dursun, öbüründen biri iki okka ağır yahut hafif bulunsaydı hayvana zahmet verir. Eşyada pek bariz olduğu görülen şu hal, eşhas için de aynen vakidir. Binâenaleyh gerek izdivâc, gerek imtizâc hususunda zevc ve zevcenin küfûv olması yani hal, mal ve kemal itibariyle müsâvi olması oldukça yakın bulunmayan kadın ve erkeğin izdivâcî çok kere ayrılmayı mûcib olur. Bir ihtiyara:

-Niçin evleniyorsun? diye sormuşlar.

- Kocakarılardan hoşlanmam cevabını vermiş.

-Kudretin varsa gencini al tavsiyesinde bulunmuşlar.

-Yahu ben bu yaşta kocakarılardan hoşlanmazsam genç kız beni beğenir mi? demiş.

Birinci Sultan Mahmud devri kazaskerlerinden **Moralı Zade Hâmid Efendinin** kızı **Leyla Hanım** vardır ki iyi bir şairdir. Gençliğinde bunu birine vermişler. Gelin hanım şair ve malûmatlı olduğu kadar damat da çelebi ve câhilmiş. İhtimal ki zenginliğe tamah edilmiş. Herif, zifaf gecesi, kolunu sıvamış. Hanım gel şunu değiştir diye oradaki nohut yakısını göstermiş. Bu teklif gelinin odadan kaçmasını, kocasından boşanmasını, bir daha da kimseye varmamasını mûcib olmuş. Şüphesiz ki bu iftirakın sebebi; gelin ile güveyin terbiye itibariyle denk olmaması idi. Onun için evlenecek yahut kocaya varacak olanlar, nikahtan evvel buraları düşünmelidirler. Âfâkıyyâtta böyle olduğu gibi enfüsiyyâtta da böyledir. Erbâbının malumudur ki insan denilen mahlûk-i mükerrrem, rûh ile nefisten ibarettir ki ma'nevi terakkisi için nefsinin de rûhu gibi saf ve ona layık olması icap eder. Nitekim **Mesnevî-i Şerif**'in ilk hikayesinde evvel bu nükteye işaret buyurulmuştur. Sefere çıkan iki arkadaştan biri şarka, diğeri garba gitmek ister ve her biri arkadaşını kendi tarafına çekerse ikisinin de bir adım atmak imkanı olmaz. Ondan dolayı **Hazret-i Mevlânâ**, Bedevî tarafından karısına, yahut rûh lisanından bedene hitaben: “ Ben kuvvet-i kalp ile kanaate doğru gittiğim halde sen niçin şenâat ve kabahat tarafına gidiyorsun?” buyuruyor.

زین نسق می گفت با زن تا به روز مرد قانع از سر اخلاص و سوز

2318-Kânatkar Bedevî, yüreği yanarak, gündüz oluncaya kadar karısına kemâl-i ihlâs ile böyle söylüyor ve nasihat veriyordu.

“BEDEVÎ KARISININ KOCASINA: “SÖZÜNÜ KADEMİNDEN VE MAKAMINDAN FAZLA SÖYLEME Kİ”, CENÂB-I HAKK: “LİME TEGÜLÜNE MALA TEFALUN” “ NİÇİN YAPAMAYACAĞIMIZ ŞEYLERİ SÖYLÜYORSUNUZ?” BUYURUYOR. SÖYLEDİĞİN

SÖZ, TEVEKKÜLDEN BAHSEDİŞİN DOĞRUDUR. FAKAT O TEVEKKÜL SENİN MAKAMIN DEĞİLDİR. KENDİ MAKAMINDAN YÜKSEK KÜL SENİN MAKAMIN DEĞİLDİR. KENDİ MAKAMINDAN YÜKSEK VE MUALLEMENDEN ÜSTÜN SÖZ SÖYLEMENİN

SANA ZARARI DOKUNUR DİYE NASİHAT ETMESİ”

نصیحت کردن زن مر شوی را که سخن افزون از قدم و از مقام خود مگو لم
تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ که این سخنها اگر چه راست است این مقام توکل ترا نیست و
این سخن گفتن فوق مقام و معامله‌ی خود زیان دارد و کَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ باشد

Cenab-ı Pîr, yüksekten atanlara, makamından söylemeyenlere, sözünün eri olmayanlara nasihat olmak üzere Bedevî karısının lisanından kocasına cevap veriyor. Bir âyet-i Celîle ile ifadesini te'yid ediyor. Tefsirlerde deniliyor ki: Eshab-ı Kiram Ridvanullahi aleyhim hazarâtı “Bizi cehennemden kurtarıp cennete götürecek ameli bilsek de işlesek” demişlerdi. Onun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu.

Arapça: Sûre-i Saf: 10-11

“Ey iman etmiş olanlar! Size bir ticarete delalet edeyim mi ki, sizi elem verecek bir azabtan kurtarsın. Allâh(C.C.)’a ve Resûlüne inanırsınız ve Allâh(C.C.) yolunda mallarımızla, nefislerimizle mücadele edersiniz; malen, bedenlen fedakarlık gösterirsiniz. Bilmiş olsanız şu hareket, sizin için çok hayırlıdır.32”

Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem bu Âyet-i Kerimeyi sehabeye tebliğ etti. Cehennemden kurtaracak ve cennete götürecek amelin imân ve cihât olduğunu beyân buyurdu. Cihadda ölüm bulunacağı için o amel, bazılarının hoşuna gitmedi. O münasebetle de şu âyet-i kerime nazil oldu:

Arapça: Sûre-i Saf:2-3

“Ey iman etmiş olanlar! Yapmayacağınız şey’i niçin söylüyorsunuz?33”
Cehennemden halas edecek ve cennete götürecek ameli bilsek de işlesek diyordunuz. “O amelin imân ve cihât olduğu bildirildiği halde tatbikatında ağır davranıyorsunuz, demek ki yapamayacağınız bir iddiada bulunuyorsunuz.”
Yapmayacağınız bir işi yapalım demeniz ind-i ilâhîde pek ziyade adem-i hoşnûdiyi mûcib oldu.

Ulemâdan bazıları bu âyetteki hükmün umûmi olduğunu, her kim bir şey söylerde onu yapmazsa bu itaba dahil bulunduğunu söylemişlerdir.

من فسون تو نخواهم خورد بیش زن بر او زد بانگ کای ناموس کیش

2319-Kadın kocasına bağırıp dedi ki: Ey kanâatkârlık taslayan herif; artık bundan ziyâde senin atıp tutmanı dinleyemem.

رو سخن از کبر وز نخوت مگو ترهات از دعوی و دعوت مگو

2320-Da’vâya ve da’vete dâir saçmalama. Kibirden, azametden dolayı söz söylemeyi bırak.

کار و حال خود ببین و شرم دار چند حرف طمطراق و کار و بار

2321-Ne vakte kadar böyle tomturaklı sözler atıp tutacaksın? Bir yaptıklarına bir de söylediklerine bak da sıkıl.

روز سرد و برف و آن گه جامه تر کبر زشت و از گدایان زشت‌تر

2322-Kibir çirkin bir şeydir. Fakat dilencilerin kibri daha çirkindir. Kışın soğuk ve karlı bir günde ıslak elbiseye benzer.

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile: “*Cenâb-ı Hakk kıyamet gününde üç kimseye kelâm etmeyecek, kendilerine merhamet nazarıyla bakmayacak ve onları affetmeyecektir. Bundan dolayı onlar çok acı bir azap göreceklere. O üç kişi şunlardır: İhtiyar zani, yalancı hükümdâr ve kibirli dilenci*” Hadis-i Şerifine işaret edilmiştir.

ای ترا خانه چو بیت العنکبوت
چند دعوی و دم و باد و بروت
2323-Ey örümcek ağından zaîf ve çörden, çöpden yapılmış, bir kulübeye sığınmış olan! Senin bu davada bulunman, burnunun Kaf dağında olması, ne kadar sürecektir?

از قناعتها تو نام آموختی
از قناعت کی تو جان افروختی
2324-Sen kanâatten ne vakit rûhunu parlattın? Sen kâinâtın ancak adını öğrenmişsin.

گنج را تو وانی نمی‌دانی ز رنج
گفت پیغمبر قناعت چیست گنج
2325-Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Kanâat nedir? Hazinedir. Sen ise, genç ile renci, yani bir hazine olan kanaatle meşakkati ayırd edemiyorsun.

Derler ki **Koca Râgıp Paşa**’ya sadrazamlığında biri bir arzuhal vermiş ve isti’tafta bulunmuş. Paşa da arzuhalin arkasına: “*Kanaat tükenmez bir hazinedir.*” Hadisini yazıp müsted’îye göndermiş. Adamcağız, bu Hadisi görünce altına: “*Filvaki kanaat tükenmez bir hazinedir, amma kanaat; yiyecek bir lokmadan, giyecek bir hırkadan, barınacak bir meskenden sonra olur*” ma’nâsına gelen bir ibare yazmış. Bunun üzerine sadrazam da ona ihsanda bulunmuş.

Yine kadın söyleniyor:

تو مزین لاف ای غم و رنج روان
این قناعت نیست جز گنج روان
2326 Kâanat, devamlı bir hazineden başka bir şey değildir. Ey sürekli gam ve dâimi sıkıntı; sen ondan bahsetme.

جفت انصافم نیم جفت دغل
تو مخوانم جفت، کمتر زن بغل
2327-Sen bana çiftlerden bahsederek koltuk vurma, yani nisbet verme. Ben insâf eşiyim, hilekârlık çifti değilim.

چون ملخ را در هوا رگ می‌زنی
چون قدم با میر و با بگ می‌زنی
2328-Sen açıklıktan havada çekirgenin damarını vurmaya çalışırken nasıl olurda beylerle, paşalarla adım atmaya kalkışırsın.

چون نی اشکم تهی در نالشی
با سگان زین استخوان در چالشی
2329-Sen bir kemik için köpeklerle hırlaşıp boğuşmada ve içi boş kamış gibi açıklıktan inlemektesin.

تا نگویم آن چه در رگهای تست
سوی من منگر به خواری سست سست
2330-Benim yüzüme öyle hakaretle bakıp durma ki senin damarlarında neler cereyân ettiğini söylemiyeyim.

مر من کم عقل را چون دیده‌ای
عقل خود را از من افزون دیده‌ای
2331-Kendi akıl ve idrâkini benden fazla görüyorsun. Fakat benim gibi nakisatül’akl’ı nasıl müşâhede ediyorsun.

ای ز ننگ عقل تو بی‌عقل به
همچو گرگ غافل اندر ما مچه
2332-Sersem kurd gibi üstüme atılma. Sen öyle bir mahluksun ki, senin gibi âkil olmaktansa akılsız bulunmak evlâdır.

آن نه عقل است آن که مار و کژدم است
چون که عقل تو عقیلای مردم است

2333-Senin akıl ve idrâkin halkın bendidir. O halde o akıl değil, adeta yılan ve akrebdir.

فضل و عقل تو ز ما کوتاه باد خصم ظلم و مکر تو الله باد

2334- Senin mekrinin de, zulmünün de hakkından Allâh(C.C.) gelsin. Aklının yapacağı mekr, bizden uzak olsun.

Bedevînin Sûret-i Hakk'dan görünmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ onu, zühd ü salâh eseri gösterip halkı avlamak isteyen şeyhlere benzetiyor. Bedevî kadını lisanından onu epeyce takdir ettikten sonra da, yılanı alıştırıp oynatanlara benzetiyor. Yine kadın lisanından diyor ki:

مارگیر و ماری ای ننگ عرب هم تو ماری هم فسونگر ای عجب

2335-Ey Arab kavmini utandıran herif! Sen hem yıllansın, hem gözbağısın, hem de yılan tutan ve oynatansın.

همچو برف از درد و غم بگذاختی زاغ اگر زشتی خود بشناختی

2336-Eğer karga ne kadar çirkin olduğunu bilseydi kederinden kar gibi erirdi.

او فسون بر مار و مار افسون بر او مرد افسونگر بخواند چون عدو

2337-Efsûncu, düşman gibi yılanı efsûn okur, yılan da onu efsûnlar.

کی فسون مار را گشتی شکار گر نبودی دام او افسون مار

2338-Eğer yılan efsûnu onun tuzağı olmasaydı, nasıl olurdu da yılanın efsûnuna tutulurdu?

در نیابد آن زمان افسون مار مرد افسونگر ز حرص کسب و کار

2339-Efsûncu, iş görmek ve para kazanmak hırsiyle o zaman yılanın efsûnunu anlamaz.

آن خود دیدی فسون من ببین مار گوید ای فسونگر هین و هین

2340-Yılan der ki: Ey füsuncu, aklını başına al. Kendi efsûnun te'sirini gördün. Bir de benimkini seyret.

تا کنی رسوای شور و شر مرا تو به نام حق فریبی مرا

2341-Sen beni, kalabalık bir yerde oynatmak sûretiyle rüsvây etmek için Allâh(C.C.)'in ismi kuvvetiyle teshir eyledin.

نام حق را دام کردی وای تو نام حق بست نه آن رای تو

2342-Beni teshir eden senin rey'in değil, Allâh(C.C.)'in ismidir. Sen ism-i ilâhiyi tuzak olarak kullandın. Vay senin hâline.

من به نام حق سپردم جان و تن نام حق بستاند از تو داد من

2343-Senden intikamımı nâm-ı ilâhi alsın. Ben canımı da, tenimi de Allâh(C.C.)'in ismine tevdi' ettim.

یا که همچون من به زندانت برد یا به زخم من رگ جانت برد

2344-Adli ilâhi; ya benim ısırmamla senin can damarını koparır, yahud benim gibi seni de zindana koyar.

Bedevînin karısı, kocasının nasihati üzerine hiddetlenmiş, adamcağıza uzun uzadıya çıktıktan, hilekârlık ve mürâilikle ittiham ettikten sonra bir de yılan tutanlara benzetmişti.

Evvelce İran'da, mârgâr, mârefsâr, mârefsân denilen bir takım adamlar varmış. Bûrhân-ı Katı tercümesinde bunlar şöyle tarif ediliyor.

"Yılanı ve yılan efsuncusu ki, bir yerde olan yılanları rukye ve efsun ile izac eder ve yılanları tutup koynunda gezdirir, bu yolla akça devşirir ve bazıları indinde

mârefsâr ol kimsedir ki yılan sokmuş şahsın bedeninden rukya ve efsun ile zehiri cezb ü ihrâc ve yerine timar ve ilaç eder.”

Hazret-i Pîr’in ifadesinden anlaşıldığına göre bu adamların yılanları teşhir edebilmeleri, okudukları duaların ve o dualardaki ism-i İlâhinin te’siriyle oluyormuş. Halbuki yılan tutmak için dua okumak, nâm-ı İlâhiyi tuzak mesâbesine indirmek, **Allâh(C.C.)**’ın adını mekre vasıta etmekten başka bir şey değildir. Efsuncular, kazanç hırsıyla yaptıkları hareketin mekr ve büyük bir günah olduğuna ehemmiyet vermezler. Fakat eninde sonunda o mekrin cezasına uğramaktan da kendilerini kurtaramazlar. Günün birinde yılanın zehirlenmesiyle ölür giderler. Şu hal olmasa bile ma’nevi bir beladan kurtulamazlar ki o da nâm-ı İlâhiyi böyle hasis bir emelin husulüne alet edecek kadar denâete düşmeleridir. Fülânın mansıb alması, fülânın kahrolması için eskiden bazı şeylerin esmâ çektikleri işitilir. Zannıma göre o yolda esmâ çekmekle bir efsuncunun yılan tutmak için azimet okuması arasında fark yoktur. O da bunun gibi **Allâh(C.C.)**’ın ismini mekre vasıta etmek demektir. İsm-i ilâhi ancak rızây-ı ilâhi için okunur. Bundan mâadâsım mekkârlık ve sehhârlık olur.

خواند بر شوی جوان طومارها زن از این گونه خشن گفتارها
2345-Bedevî karısı, bu türlü sert sözleri âdetâ tomar okur gibi kocasına karşı saydı döktü.

2346-Bedevî; karısından bu ta’nâmiz sözleri işitince bir müddet dinledi. Ondan sonra bak neler söyledi.

“BEDEVİNİN KARISINA: “FUKARAYA HAKARETLE BAKMA ALLÂH(C.C.)İN İŞİNE HÜSNÜ ZAN İLE BAK, FEVKALADE ZARURET DOLAYISIYLA FAKRE VE FAKİRLERE TAN EYLEME” DİYE NASİHAT VERMESİ”

نصیحت کردن مرد مر زن را که در فقیران به خواری منگر و در کار حق به گمان کمال نگر و طعنه مزن بر فقر و فقیران به خیال و گمان بی‌نوایی خویشتن

فقر فخر آمد مرا بر سر مزن گفت ای زن تو زنی یا بو الحزن
2347-Bedevî dedi ki: *Yâhu; sen kadın mısın, yoksa hüznün ve gam babası mısın? Fakr ve zarûret, benim için medâr-ı mefharettir. Fakirliğimi başıma kakıp da beni ayıplamaya kalkışma.*

Bedevî, “Fakirlik, benim medâr-ı iftiharımdır, ben onunla iftihar ederim” diye rivayet olunan Hadise telmih ediyor. Mamafih buradaki fakrın, malum olan fukaralık değil, tasavvuftaki “fakr-i ma’nevi” olduğunu söyleyenler de vardır. Esbâb-ı refâhı bulunmamak ma’nâsına olması da müsteb’ad değildir. Çünkü **Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz**, zarûret ve kanâatı tercih eder, ve: **“Ya Rabbi, beni fakir olarak yaşat ve fakir olarak rûhumu kabzet, mahşerde de fukara zümresi arasında haşreyle”** diye dua buyururdu. Böyle kanâatkârâne bir hayat geçirmesi de ahabın ve ümmetin fakir olanlarını tesliye içindi. Gün olurdu ki hâne-i saâdette yiyecek bulunmazdı. Hücerât-ı seniyyeden bazılarının kapısı yoktu da birer perde asılmıştı.

کل بود او کز کله سازد پناه مال و زر سر را بود همچون کلاه

2348-Mal ve altın, baş için külâh mesâbesindedir. Külâha sığınan bir kafa ise kel demektir.

Bu beytin mealini şâir **Nef'i** şu sûretle tercüme etmiştir.

**Tâc ü destâr ile tefâhür eden,
Başını açamaz, keli görünür..**

Cenâb-ı Pîr, Bedevî lisanından; serveti, başa geçirilmiş bir külaha benzetiyor. Onun sayesinde barınanı da kel bir kafaya teşbih ediyor. Kel bir kafa, külahı dürünce göz önünde duramaz. Meziyyeti servetinden ibaret olan bir şahıs da servetinin ziyâsıyla mevkiini muhafaza edemez, diyor.

1936 da vefat etmiş olan şâir **Ermenekli Rüşdinin** kafası keldi. Bir yaz günü başı açık olduğu halde bir ağaç altında otururken ağaca konan bir yaz kuş başına terslemiş. Rüştü başını kaldırmış, kuşa hitaben:

-Hakkın var. Böyle kafaya ben de olsam yestehlerdim demiş. Başına bela olan kelliğine dâir şöyle kıtası da vardır:

**Nûr-i hürriyeti neşreyledi cumhuriyyet,
Herkesin çeşm ü seri devleti taban buldu.
Bir zamanlar çekinip göstermezken başımı,
Açılıp şimdi benim kel kafa meydan buldu.**

چون کلاهش رفت خوشتر آیدش آن که زلف جعد و رعنا باشدش

2349-Kıvırcık ve güzel saçlı bulunan, külâhını çıkarınca daha güzel görünür.

Külâhını kulaklarına kadar çekmiş bir güzelin serpuşunu kaldırması ra'nâ ve mutarrâ saçlarını meydana çıkarması, hüsnü cemâlini artırır; evvelkinden ziyade kendisine baktırır. Diğer bir misal:

پس برهنهش به که پوشیده نظر مرد حق باشد به مانند بصر

2350-Allâh(C.C.) adamı göz gibidir. Gözün örtülü bulunmasından açık olması evlâdır.

Hazret-i Mevlânâ, ehlullahı göze benzetiyor, onun servet ve refah perdesi ile örtülü bulunması, açık durması lazım gelen gözün kapalı bulunması gibidir diyor.

Başka bir misal:

بر کند از بنده جامه‌ی عیب پوش وقت عرضه کردن آن برده فروش

2351-Esirci, köleyi müşteriye göstereceği vakit onu kusurlarını örten elbiseden soyar.

Eskiden her memlekette olduğu gibi **İstanbul**'da da esir pazarları varmış. Köleler **Nûr-i Osmaniyye** civarındaki Esir pazarında, halayıklar, **Cerrahpaşa** semtindeki avret pazarında satılır, alınır. Köle yahut câriye almak isteyenler; bu pazarlara, yahut esircilerin evlerine giderler, onlar da da meta'larını soygun olarak müşterilere arzederlermiş.

بل به جامه خدعای با وی کند ور بود عیبی برهنه کی کند

2352-Eğer kölenin vücûdunda yara, bere gibi bir ayıp varsa esirci onu nasıl soygun bulundurur? Belki onu giydirir, kuşatır da müşteriye hud'a ile satmaya çalışır.

از برهنه کردن او از تو رمد گوید این شرمنده است از نیک و بد

2353-Esirci giyinik olarak gösterdiği köle için bu, iyiden de, kötünden de utanır, yani çok çok sıkılığandır. Onun için karşınıza çıplak çıkmaktan çekiniyor der.

Bunun gibi ehlullah da ayıplı ve kusurlu olmadıkları için, servet ziynetiyle örtünmeye muhtaç değillerdir.

خواجه را مال است و مالش عیب پوش خواجه در عیب است غرقه تا به گوش

2354-Zengin efendi, kulağına kadar ayıp içindedir. Lâkin onun mâl ve mülkü, o ayıpları örtmektir.

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile *Cami-i Sağîr*'da *İbn-i Abbas Radyallahü Anhüma*'dan mervî olan: "*İlim ve mal her aybı örter, fakr u cehl ise her aybı meydana çıkarır!*" hadisine işaret ediyor.

گشت دلها را طمعها جامعی کز طمع عیش نبیند طامعی

2355-Bir tama'kâr, serâpâ kusur olan bir zenginde ayıp görmez. Çünkü ondan bir şey koparmak tamâındadır. Tama' ise, gönülleri tamâmen kaplamıştır.

ره نیابد کاله‌ی او در دکان ور گدا گوید سخن چون زر کان

2356-Fakir bir adam altın gibi kıymetli sözler söylese de onun kumaşı dükkânda yer bulamaz.

Ayb-ı mücessem olan bir zenginin kusuru, serveti dolayısıyla tama'kâr gözlere görünmez. Altın gibi, mücevher gibi söz söyleyen bir fakirin kelâmı da mahza fakr ve zarûreti yüzünden tamakârların kulağına girmez.

سوی درویشی بمنگر سست سست کار درویشی و رای فهم تست

2357-Fakr, yani fakr-ı ma'nevî senin anlayacağın iş değildir. Binâenaleyh fakr'e ve fakirlere hor bakma.

روزیی دارند ژرف از ذو الجلال ز آن که درویشان و رای ملک و مال

2358-Çünkü fakr-i ma'nevî sahipleri, Zü'l-Celâli vel-ikrâm olan Allâh(C.C.)tan öyle azim bir rızka nâil olurlar ki, o rızık; mülk ve mâlın fevkindedir.

کی کنند استمگری بر بی‌دلان حق تعالی عادل است و عادلان

2359-Hakk Teâlâ âdildir. Âdil olanlar, âşık ve bîçârelere nasıl zulmederler.

وین دگر را بر سر آتش نهند آن یکی را نعمت و کالا دهند

2360-Bir kuluna nimet ve kumaş verir, bir kulunu da ateş üstüne oturtur.

بر خدای خالق هر دو جهان آتشش سوزا که دارد این گمان

2361-O kulunu yaktığı için iki cihanın Hâlikı bulunan Allâh (C.C.)'a kim sû-i zan edebilir?

Filvâki' *Cenâb-ı Hakk*; kullarından bazılarını vüs'at-i nimet, bazılarını da fart-ı zarûret verir. Nimet verdikleri servet ve yesâr içinde yaşar, zarûrette bıraktıkları fakr ve ihtiyaç ateşiyle kavrulur. Mamafih böyle yaptığından dolayı *Allâh(C.C.)*'a zulm isnad edilemez. Ef'âl-i ilâhiyyenin her birinde hikmet vardır. Lakin her göz, o hikmeti müşâhede edemez. Servetin âhiretteki hesabı şöyle dursun, dünyada muhafazasının ızdırabı, fakr ü ihtiyaçtan daha az bir elem midir? Mesela birinin malı, mülkü olur. Bir kaza olmasın diye gece gündüz onların muhâfazası çaresini düşünür. Fikri bazı tedbirlerde bulunduğu gibi emlâkını sigortaya koymak sûretiyle onları temine çalışır. Keza nakit mevcudu olur, hırsızdan kurtarmak için onları demir kasalara koyar, kasaları sağlam yerlerde saklar, bankaya bıraksa acaba iflas etmek ihtimali var mı? diye düşünür. Bazen de, harb-i umûmide olduğu gibi, bankalara tevdi eylediği altınlar kağıda tehavvül ediverir. Bundan dolayı yüzlerce, binlerce liralık zarara uğrar. Fakat fukara gürûhu ihtiyaç ateşiyle kavrulmakla beraber karnını doyurup bir dam altında

kıvrılınca rahat rahat uyur. Çünkü zenginliğin rahat kaçırın ızdırabından asûdedir. Zenginler gibi ahirette servetinin hesabını vermeye mecbur değildir, hatta dünyadaki sabr u tehammülün mükâfatını görecektir. İşte bu gibi haller düşünülünce fakrın da bir nevi saâdet olduğu, binâenaleyh mahrûmiyetlerin bile zımnında bir nimet bulunduğu anlaşılır. Şu netice elde edildikten sonra da;

Arapça: Sûre-i Fussilet:46

Hakikati meydana çıkar.

نی هزاران عز پنهان است و ناز فقر فخری از گزاف است و مجاز

2362-“El’fakru fahri” yani “fakirlik medâr-ı iftîhârımdır” hadisi ma’nâsız, yâhud mecaz bir söz müdür? Hayır, onda binlerce izzet ve naz gizlidir.

Fakr u zarûrette olanlar zenginlerden çok ziyade azizdirler. Çünkü ihtiyacı, zenginlerin muhtaç oldukları şeyden çok azdır. Zenginlik, kimseye muhtaç olmamak demekse fakirlerin en yüksek zenginlerden olması icap eder. Çünkü zenginin konağı, köşkü, yalısı, çiftliği vesairesi bulunur. Oralarda hizmet edecek adamlar lazımdır. Zengin de o adamlara muhtaçtır. Otomobile binmek için şoför istihdam etmeye, şoför bir yere gitmişse gelinceye kadar beklemeye, hatta hizmetinden memnun olduğu aşçı, işçi gibi kimseleri hoş tutmaya, belki de onlara yaltaklanmaya mecburdur. Halbuki, fakir olanlar bu gibi tecemmülat ve tekellüfât’tan vareste bulundukları için ihtiyaçlarını temin edecek adamlara muhtaç olmaktan kurtulmuşlardır. Demek ki fakr ve zarûrette ma’nevi bir izzet ve ulviyyet mevcutmuş.

Yine Bedevî diyor ki:

یارگیر و مار گیرم خواندی از غضب بر من لقبها راندی

2363-Hiddet dolayısıyla bize birtakım lakaplar verdin. Ben yâr gîr; yani dost ittîhâz etmişken, sen mâr gîr; yani yılan tutan dedin.

Lakap: Bir kimsenin asıl adından başka şöhret bulduğu isimdir. Teşrîfî ve tezyîfî olur. **Şemsüd-din, Sultân’ül-ülemâ, Hüdâvendigâr** gibi lakaplar teşrîfidir. Tatarcık Abdullah Efendi, Mahşer midillisi Kâmil bey gibi lakaplar tezyîfidir. **“Bir birinize çirkin lakaplar takmayın”** nehyi bu ikinciler içindir. Bir de lakap tarifi vardır ki şâirlerin manzumelerinde kullandıkları mahlaslardır. **Fuzûli, Nef’i ve Nâbi** gibi.

تاش از سر کوفتن نبود ضرار گر بگیرم بر کنم دندان مار

2364-Ben yılanı tutarsam, başı ezilmek zararından onu kurtarmak için dişini sökerim.

من عدو را می‌کنم زین علم دوست ز آن که آن دندان عدوی جان اوست

2365-Çünkü o diş, onun can-ı düşmanıdır. Bense bu ilim sâyesinde düşmanı dost haline getiririm.

Bedevînin karısı, kocasına çıkıştığı sırada onu yılan efsuncularına benzetmişti. Bedevî de o isnâda cevap olmak üzere kendisinin mâr gîr değil, yâr gîr olduğunu, yani teslik ve irşâda kabiliyetli kimseleri tutup yakaladığını söylüyor. Bilfarz ben yılan tutacak olsam bile dişini sökerim de onu zararsız bir hale getiririm. Çünkü yılanın zehri dişleri vasıtasıyla insana te’sir eder. Onlar sökülünce ısırmadığı için zehirleyemez. İşte öyle müthiş bir düşmanı zarar vermeyecek hale getirdiğim gibi, onu, kafası ezilmekten de kurtarıyorum diyor.

İrşâd sahibi olanlar, müridlerini kabiliyetlerine göre terbiye ederler. Başkalarını yılan gibi sokacak tabiatla olanlarını şiddetli mücahadelere tabi

tutarlar. Yılanın dişi sökülünce zarar vermediği ve böylece ölümden kurtulduğu gibi, öyle mücahedelere katlanan dervişler de, ahlaki seyyielerinden kurtulurlar. Evvelce yılan gibi beşeriyeti zehirleyenler; insanlığın düşmanı iken, dostu ve hadimi olurlar. İşte tarikatlardaki riyazetler, mücahedeler, seyyiâtı ahlâkiyyenin, hasenâta tebeddülü içindir. Nitekim, kelâm-ı İlâhîde:

Arapça: Sûret-i Ankebut:69

“Bizim rızamız için mücahede edenlere mutlak hidâyet yollarımızı gösteririz.35”
buyurulmuştur.

این طمع را کرده‌ام من سر نگون
از طمع هرگز نخوانم من فسون
2366-Ben tama’ sevkîyle aslâ afsûn okumam. Ben o tama’ı tepetaklak
etmiş bir kimseyim.

از قناعت در دل من عالمی است
حاش لله طمع من از خلق نیست
2367-Allâh(C.C.) saklasın. Benim halkdan bir tama’ım yoktur. Çünkü
kalbimde bir kanâat âlemi vardır.

Cenâb-ı Hakk, Resûl-i Ekrem’i hakkında: “Ey ümmet-i Muhammed; sizin iman etmenize ve hidâyet bulmanıza peygamberinizin hırsı vardır.” buyurmuştur. Nebiyy-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz de ashap ve ümmetinin iman ve hidâyeti için bir hırs vardı. Fakat bu hırs, bu şiddetli arzu, dünyevi bir garazla değildi. Zât-i Akdesi Rahmeten lil’âlemin olduğu için, bütün âlemlerin merhamet-i İlâhiyyeden nasip almasını, herkesin hidâyet ve hakikat yolunu bulmasını isterdi. Nâib menâb-ı Muhammedi olan ehlullah hazaratı da böyledir. Onlar da bütün beşeriyetin Hakk aşına olmasına bilverâse hârisdirler. Onun için:

**İsterim sevsin bütün halk-ı cihan cânanımı,
Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultanımı.**

derler. Lâkin bu hırs, dünyevi bir şeye nâil olmak için değildir. Onlar, kânaatin tükenmez bir hazine olduğunu bilirler. Saf ve münevver kalpleri ucu, bucağı bulunmaz bir istiğna âlemdir ki kendilerine âb-ı hayat teklif olursa bile:

**Bana ey Hız-ı zinde, eyleme âb-ı bekâ teklif,
Ben ol İsi lebin şâdâb-ı feyz-i hançeri oldum.**

diye reddederler.

ز آن فرود آ تا نماند آن گمان
بر سر امرودبن بینی چنان
2368-Kadın; sen armud ağacının üstünden öyle görüyorsun, aşağı in bak
ki, şüphen kalmasın.

Hız.Mevlânâ bu beyt ile meşhur bir fıkraya telmih ediyor. O fıkra şudur:

Ahlaksız bir karı, kocasından fırsat bulamadığı için dostuyla birleşemezmiş. Nasılsa meydan bulmuş: “Fılan gün, filan yerde saklansın; ben oraya gelirim, bir münasebet düşürür, kendisiyle görüşürüm” diye oynaşına haber yollamış. Aynı günde kocası ile birlikte oraya gitmek için teşvikiyatta bulunmuş, gitmişler. Biraz oturup dinlendikten sonra karı, oradaki yüksek bir armut ağacına çıkmak istemiş ve çıkmış. Birden bire:

- Herif, ne yapıyorsun, utanmıyor musun? Gözümün önünde zina ediyorsun! diye haykırmaya başlamış. Kocası şaşırılmış:
- Karı çıldırdın mı? Ben burada yapayalnız oturuyorum, demiş. Karı ağaçtan inmiş ve:
- Hakkın var, kimse yokmuş. Fakat ben yukarıdan öyle gördüm. Mutlaka bu ağaç tılsımlı olmalı bir kere de sen çık bak diye herifi ağaca çıkartmış. O sırada

gizlenmiş olan dostu meydana çıkmış ve şenaata başlamış. Bu sefer de herif yukarıdan:

- Karı ne halt ediyorsun? diye feryat etmiş, fakat beriki:
- Ben demedim mi idi? Ağaç tılsımlı. Üzerinde olana öyle görünüyor, diye abdal kocasını aldatmış, sonra bu fıkra mesel halini almış. Bir işi yanlış görenlere: Armud ağacından in de öyle bak! denilmeye başlamış.

Bedevî de karısına: “Sen bizim fakr ve zaruretimizi doğru göremiyorsun, zan ve şüphe ağacından Hakikat sahasına in de öyle bak” demek istiyor ve bir misal daha gösteriyor:

خانه را گردنده بینی و آن توی چون که بر گردی و سر گشته شوی

2369-Sen dönecek olursan başın döner de evi dönüyor görürsün. Halbuki dönen ev değildir, sensin.

Râgıp paşa bir gazelinde:

**İmtiyaz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keştî nişînân sâhil-i deryâ yürür.**

der. Hakikaten vapurla boğaz içine gidilecek olsa kalmış olan köhne yalılar insanın önüne resmi geçit yapıyor sanılır. Halbuki o geçişi yapan yalılarla, binaları yanmış ve yakılmış arsalar değil, içinde oturulan vapurdur. Dönen bir kimsenin her tarafı döner gördüğü ve galat-ı rü’yete düştüğü misal olarak irad edilmesi üzerine **Hazret-i Mevlânâ** bir bahse şuru’ ile diyor ki:

**“ BU BAHS, ONUN BEYÂNINDADIR Kİ: HERKESİN HAREKETİ BULUNDUĞU
MAKAMA GÖREDİR. HERKES KENDİ VÜCUDU ÇERÇEVESİNDE GÖRÜR. MAVİ
CAM, GÜNEŞİ, MAVİ GÖSTERİR. KIRMIZI CAM DA KIRMIZI İRAE EDER.
RENKTEN AZADE OLAN BEYAZ CAMLAR İSE DAHA DOĞRU GÖSTERİRLER
VE HEPSİNİN İMAMI OLURLAR.”**

در بیان آن که جنبیدن هر کسی از آن جا که وی است هر کس را از چنبره‌ی
وجود خود ببند، تابه‌ی کبود آفتاب را کبود نماید و سرخ سرخ نماید چون تابه از
رنگها بیرون آید سپید شود از همه تابه‌های دیگر او راست‌گوتر باشد و امام باشد

Malumdur ki gözüne mavi camlı gözlük takanlar etrafı mavi, vapur dumanı gibi gözlük kullananlar da her tarafı loşça görürler. Bunların öyle görmesi, alemin hakikaten mavi yahut alaca karanlık olmasından değil, gözlerindeki gözlük camlarının öyle göstermesindendir. Renksiz ve numarası gözlerine uygun gözlük isti’mâl edenler ise her şeyi ve her yeri olduğu gibi müşâhede ederler. Demek ki eşyayı olduğu gibi görebilmek, hakikati gösterecek bir gözlük takmaya mütevakkıf imiş. Buradaki renkli camlardan maksat; bir garaz veya ıvazın verdiği gafletle kâinata bakanlardır ki her şeyi bakışlarına göre görürler: **“Bir kimseye razı ve bir şeye memnun olarak bakış, o kimse ve o şeyde ayp görmez. Hoşnut olmaksızın yapılan nazar da her türlü ayıbı meydana çıkarır”**

Arapça: Sûre-i Kaf: 20-22

Kaf Sûresinde buyuruluyor ki:

“İkinci defa olmak üzere sûra nefholunur, bütün ölümler kabirlerinden kalkar. İşte o gün, vukû bulacağı evvelce haber verilip herkesin korkutulduğu gündür. Yanında kendisini sevk eden ve hakkında şehadet edecek olan

bulunduğu halde herkes mahşere gelir ve herkese hitap olunur ki: Sen dünyada iken bu günden gafil idin; binâenaleyh bugün görüşün kuvvetlidir.³⁶

Iztırâri mevt ile ölmüş ve âhirette dirilmiş olanlar bu hitabı işitecekler, hakikati de o vakit orada göreceklidir. Dünya da iken ihtiyârî mevt ile ölüp dirilenler ise mevti ve basî', haşr ve neşri burada görmüş oldukları için aynı hitâbı daha burada iken işitirler ve Basar-ı hadid ile her şeyi müşâhede ederler.

زشت نقشی کز بنی هاشم شگفت دید احمد را ابو جهل و بگفت

2370-Ebû Cehl, Hazret-i Âdem Aleyhisselâm'ı görünce: "Benî Hâşimden zühûr etmiş çirkin bir sûret dedi.

راست گفתי گر چه کار افزاستی گفت احمد مر و را که راستی

2371-Hazret-i Peygamber ona buyurdu ki: İşi azıtmakla beraber, doğrusun ve doğru söyledin.

نی ز شرقی نی ز غربی خوش بتاب دید صدیقش بگفت ای آفتاب

2372-Sıddîk-i Ekber de vech-i akdes-i Muhammedîyi görünce: Ey ma'nevi güneş; ne şarktansın, ne garbdansın. Hoş parla dedi.

"Sen güneş gibi tulû'unda şarklı, gurûbunda garplı olmadığın gibi tulû' ve gurup için şarka ve garba da muhtaç değilsin. Kezâ güneş gibi gurûp edip karanlıklarda gâib olmazsın. Senin şuâtın ezeli ve ebedidir" demek istedi.

ای رهیده تو ز دنیای نه چیز گفت احمد راست گفתי ای عزیز

2373-Hazret-i Ahmed Aleyhi Salevâtilehad Efendimiz buyurdu ki: Ey Lâşey mesâbesindeki dünyâdan kurtulmuş olan aziz sıddîkim; doğru söyledin.

راست گو گفתי دو ضد گو را چرا حاضران گفتند ای صدر الوری

2374-Orada bulunanlar; Ey Seyyid-i Âlem; zıd söyleyen ikisine de doğru söyledin dedin. Niçin böyle söyledin? Sebebini beyân buyur dediler.

ترك و هندو در من آن ببند که هست گفت من آیینهام مصقول دست

2375-Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri buyurdu ki: Ben dest-i kudretle cilâlanmış bir âyineyim. Türk olsun, hindli olsun bana bakar, kendisinin rengini görür.

XII. asr-ı Hicride *İstanbul*'un ilâhi bir şâiri bulunan *Nazım* bir na'atinde der ki:

Ey hârim-i has-ı bezm-i rüyet-i perverdigâr,

Vech-i Hakk'a zati hem âyine, hem ayinedâr.

Hakkâni bir mir'ât-i *Mûsaffa zât-i akdes-i Risâlet*, dest-i mücellâ bir âyinedir. Onun cemâl-i bâkemâline bakanlar; onu değil, ancak kendilerini görebilirler. Aynaya bakan bir Türk, orada beyaz bir çehre müşâhede eder. Hindli, yahut Zenci bakınca yine orada beyaz bir çehre müşâhede eder. Bunun gibi *Sıddik-i Ekber* de, didâr-ı Muhammedî de kendisinin parlak ma'neviyyatını müşâhede etti. *Ebû Cehl* habîsi ise, vech-i risâlete bakınca yine kendisinin çirkin ve muzlim suratını gördü ve ne kadar çirkin dedi. *Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz* gerek *Ebû Cehl'in*, gerek *Sıddik-i Ekber'in* görüşlerinin doğru olduğunu beyân buyurdu. Çünkü birinin nazar-ı gafleti diğerinin basar-ı basîreti öyle görüyordu. *Hazret-i Mevlânâ* Bedevî lisanından beyânına devam ediyor:

زین تحری زنانه برتر آ ای زن ار طماع می بینی مرا

2376-Ey kadın, eğer beni tamâ'kâr görüyorsan bu kadınca araştırmadan yüksel.

کو طمع آن جا که آن نعمت بود این طمع را ماند و رحمت بود

2377-Benim istediğim tamâ'a benzerse de rahmettir. O ni'metin bulunduğu bir yerde tama' nasıl mevcud olur?

Bedevî, karısına diyordu ki: Benim halkı celb için bazı sözler söyleyişimi onlardan bir şey koparmak isteyişime hamlediyorsun. Fakat bilmiş ol ki benim yaptığım sûretâ tama'a benzer. Zira zımmında bazılarını celbetmek arzusu vardır. Lakin Hakikatte senin bildiğin tama' değildir, aynıyla rahmettir. Bulunduğum irşâd makamı pek büyük bir nimet iken nasıl olur da oraya tama'karlık düşüncesi girebilir?

تا به فقر اندر غنا بینی دو تو امتحان کن فقر را روزی دو تو

2378-Sen fakrî iki günceğiz imtihan et ki fakr içinde iki kat gınâ bulunmuş olduğunu görmüş olasın.

Zenginliğin en yüksek derecesi gınây-ı kalp sahibi olmaktır, ki biz ona göz tokluğu deriz. Bir kimse de gınây-ı kalp husule gelir, elindekine, avucundakine kanaat gösterir, başka şeylere göz dikmeyecek olursa onda hem ma'nevi hem de maddi zenginlik ictimâ' etmiş olur. Milyarder olmak hırsını besleyen milyonlar acaba aç gözlü bir dilenci olmaktan kurtulabilmişler midir? Öyle haris kimseler gınây-ı kalp sahipleri derecesinde zengin midirler? Şüphesiz ki hayır. O halde o fakr-ı ma'nevi de hem ma'nevi, hem maddi olmak üzere iki kat zenginlik oluyor demektir.

ز آن که در فقر است عز ذو الجلال صبر کن با فقر و بگذار این ملال

2379-Fakr'e sabret ve şu usancı bırak.Çünkü Rabb-i müteâlin izzet ve celâli fakr'dedir.

از قناعت غرق بحر انگبین سرکه مفروش و هزاران جان ببین

2380-Zarûret ilcâsiyle yüzünü ekşitme, kanaat dolayısıyla bal denizine gark olmuş binlerce kimseyi gör.

Sirke fûrûhten yani sirke satmak; Bir şeye sıkılıp yüzünü ekşitmek demektir.

Bedevî diyor ki; kadın; sen bu zarûreti çirkin görüp de yüzünü ekşitme. Etrafına bak da gör ki fakra müstağrak nice kimse, bulduğuna kanaat ediyor ve bal gibi geçinip gidiyor.

همچو گل آغشته اندر گل شکر صد هزاران جان تلخی کش نگر

2381-Zarûret acılığı çeken yüz binlerce insana bak da gülbeşekerdeki gül yaprağının şekerle kucaklaştığı gibi fakr ile imtizâc ettiğini gör.

تا ز جانم شرح دل پیدا شدی ای دریغا مر ترا گنجا بدی

2382-Ne olurdu sen de tahammül kâbiliyeti bulunsaydı da benim rûhumdan ahvâl-i derûn şerhine dâir tahkikat zuhura geleydi.

Bedevînin bu temennisi dolayısıyla **Hazret-i Mevlânâ** bir bahsin beyânına başlıyor. Sözü celbeden ve mütekellimi söyleten hususun dinleyenin isti'dâdı olduğunu anlatıyor:

بی‌کشنده خوش نمی‌گردد روان این سخن شیر است در پستان جان

2383-Bu söz can memesinde süt gibidir ki çeken olmazsa güzelce akmaz.

Yani memedeki süt, nasıl çocuğun emmesiyle akarsa insanın rûhundaki ma'nâ da, dinleyenin cezb-i isti'mâiyle cereyan eder. Dinleyen olmayınca konuşan da olmaz.

واعظ ار مرده بود گوینده شد مستمع چون تشنه و جوینده شد

2384-Dinleyen; hakikat dinlemeğe, teşne ve tâlib olursa vâız ölü bile olsa yine söyler.

صد زبان گردد به گفتن گنگ و لال مستمع چون تازه آمد بی‌ملال

2385-Dinleyen usanmaz ve dâima dinlemeye tâlib bulunursa, dilsiz bile yüz dil ile söylemeye başlar.

Abd-i aciz gerek cami'de, gerek mekteplerde çok defa tecrübe ettim. Bazı defalar derste iken tabiate bir kasvet arız olur, canım lakırdı söylemesini istemez. Takririni kararlaştırmış olduğum bahsin hepsini söyleyemem. Bazen de bilakis bir neşve husûle gelir. Evvelce düşünemediğim şeyler o anda kalbime layih olur. Onları sıkılmadan ve dinleyenleri sıkmadan söylerdim. Hatta ders zamanının uzamasını isterdim. Bendeki şu hâl, dinleyicilerin arzu ve dikkatle dinleyip dinlememesinden başka bir şeyin eseri değildi. Hatta bu, va'z ve takrir gibi derslere de münhasır kalmaz. Bir mecliste kısa bir fıkra nakleden de ayn-ı te'sir ve teessüre tabidir.

Binaenaleyh iyi söz işitmek isteyenler, iyi dinlemeye hazırlanmış ve öylece dinlemiş olmalıdırlar.

پرده در پنهان شوند اهل حرم
چون که نامحرم در آید از درم
2386-Kapımdan içeriye yabancı girerse ehl-i harem, perde arkasına çekilir.

بر گشایند آن ستیران روی بند
ور در آید محرمی دور از گزند
2387-Zararsız bir mahrem gelecek olursa perde arkasında gizlenmiş olan mestûreler yüzlerini açarlar.

Bir konuşanın iyi söz söyleyebilmesinin, dinleyicilerin iyi dinlemesine mütevakkıf olduğu yukarı ki beytler de beyân edilmişti. Bu beytte bir şart daha koşuluyor. Dinleyen yabancı olmaması lüzûmu gösteriliyor. Bir eve nâmahrem gelecek olursa kadınlar kaçarlar, mahrem gelirse yüzlerini açarlar diyor.

Mücerredir ki, şevk ve şetâretle konuşulan bir meclise yabancı bir adam gelirse o şevk, o şetâret birden kesiliverir. Çünkü gelen yabancı kim ve nasıl bir kimse olduğu meçhuldür. Fakat hüviyeti ve ahlakının mahiyyeti anlaşılacak olursa şetâret de avdet eder. Mahalle kahvelerinden tutun da en yüksek irfan meclislerine kadar çıkın, ayn-ı hal caridir.

Buradaki Mestûrelerden maksat; kalbe layık olan nüktelerdir. Nâmahrem, yani onları anlamaya kabiliyeti olmayan biri gelirse o nükteler, o sânihalar perde arkasına çekilirler, o yabancıya karşı gizlenirler.

از برای دیده‌ی بینا کنند
هر چه را خوب و خوش و زیبا کنند
2388-Her kimi ve her neyi güzel, hoş ve yakışıklı yapmışlarsa gören göz için yapmışlardır.

Bir kitap da şöyle bir hikaye görmüştüm: “Başkalarının gözleri için bir çok mesârif ihtiyar ettiğimiz halde kendi gözlerimiz için ancak bir gözlük masrafı ederiz” evet. Lüzumsuz şeylerin alınması, gerek üstte, başta, gerek evlerde bulundurulması, başkaları görsün ve beğensin diyedir. Demek ki görülen şeylerin güzelliği göz içindir. Nitekim işitilen sözlerin güzelliği de kulak içindir.

از برای گوش بی‌حس اصم
کی بود آواز چنگ و زیر و بم
2389-Çeng denilen sazın sesi, tîz yâhud pest, perdesi hissiz ve sağır kulaklar için değildir.

بهر حس کرد او پی اخشم نکرد
مشک را بی‌هوده حق خوش دم نکرد
2390-Cenâb-ı Hakk, miski nâfile yere ve burnu koku almayanlar için yaratmadı. Rayıha alan burunlar için halkeyledi.

در میان بس نار و نور افراخته ست
حق زمین و آسمان بر ساخته ست
2391-Allâh(C.C.), yeri göğü yaratmış, aralarında bir çok âteş ve nûr yükseltmiştir.

آسمان را مسکن افلاکیان
این زمین را از برای خاکیان
2392-*Allâh(C.C.), arzı, hâkiler için yarattı. Semâyı da eflâkilere, yani meleklerle mesken yaptı.*

مشتري هر مكان پيدا بود
مرد سفلی دشمن بالا بود
2393-*Süfli bir kimse, ulviyyetin düşmanı olur. Her mekânın müşterisi ve mekini bellidir.*

Evet avam meclisine ve mahalle kahvesine alışmış olanlar, irfan meclislerinden zevk almazlar. Çünkü süflî meşrebirdirler. İrfan meclislerinden zevk alanlar da mahalle kahvelerinde oturamazlar. Herkesin isti'dâdına göre makamı, her makamın da oraya münasip ehli ve mukîmi vardır. **Hazret-i Mevlânâ** şu hakikatlerin beyânından sonra Bedevî tarafından karısına olan hitabata devam ediyor:

خويشتن را بهر کور آراستی
ای ستیره هیچ تو برخاستی
2394-*Ey mestûre; sen kalkıp da bir kör için süslendin mi?*

Bedevî, karısına cevap olarak bazı sözler söyledikten ve her şeyin ehli, erbabını haber verdikten sonra; sen bir kör için süslendin mi? diye soruyor. Demek istiyor ki; sen benim ma'nevi ahvâlimi bilmiyorsun, ben de îzâh ve ifhama lüzum görmüyorum. Çünkü sen o ahvali görmeyecek derece de körsün. Benim sana onları anlatmaya kalkışmam, bir köre görünmek için süslenmek gibi olacak.

روزی تو چون نباشد چون کنم
گر جهان را پر در مکنون کنم
2395-*Eğer dünyâyı kıymetli ve mahfûz incilerle dolduracak olsam bile, senin nasîbin olmayınca ben ne yapabilirim?*

ور نمی‌گویی به ترك من بگو
ترك جنگ و ره زنی ای زن بگو
2396-*Kadın; artık benimle uğraşmayı ve yolumu vurmayı bırak! Bunu yapamayacaksan bâri benim yakamı bırak.*

Ayrılalım ve birbirimizden kurtulalım.

کاین دلم از صلحها هم می‌رمد
مر مرا چه جای جنگ نیک و بد
2397-*İyi ve kötü ile dışdışmek benim neme gerek, gönlüm musâlâhadan bile ürker bir hâldedir.*

که همین دم ترك خان و مان کنم
گر خمش کردی و گرنه آن کنم
2398-*Dilini tutup otursan ne a'lâ, yoksa şimdi evi, barkı terkeder giderim.*

“KADININ KOCASINDAN ÖZÜR DİLEMESİ VE SÖYLEDİKLERİNDEN İSTİĞFAR ETMESİ”

مراعات کردن زن شوهر را و استغفار کردن از گفته‌ی خویش

گشت گریان گریه خود دام زن است
زن چو دید او را که تند و توسن است
2399-*Kadın, kocasını sert ve hiddetli görünce ağlamaya başladı. Zâten ağlamak kadınların tuzağıdır.*

Nasrettin Hoca haremiyle sofraya oturmuş. Önlerindeki çorba gayet sıcakmış. Kadın hırs ve acele ile bir kaşık almış, ağzı yandığı için gözünden yaşlar akmış. Hoca:

-Yahu; ne ağlıyorsun? diye sormuş. O da:

-Annem çorbayı çok severdi, şimdi hatırıma geldi de ona ağlıyorum, diye kocasının da ağzının yanmasını istemiş. Hoca da bir kaşık alınca onun da ağzı yanmış, gözlerinden yaşlar dökülmüş. Karı:

-Efendi sen ne ağlıyorsun? diye sorunca, Hoca:

-Annenin ölüp de senin kaldığına ve başıma bela olduğuna ağlıyorum, cevabını vermiş. İşte bu kadının ağlayışı da Hoca için bir tuzak ve ağzının yanması için bir sebep olmuştu.

از تو من اومید دیگر داشتم گفت از تو کی چنین پنداشتم

2400-Kadın kocasına dedi ki: *Bunu senden beklemezdim. Hattâ başka şeyler ümid ederdim.*

گفت من خاک شمایم نه ستی زن در آمد از طریق نیستی

2401-Kadın, *yokluk ve tezellül kapısından girdi de dedi ki: Ben hanım değilim, ayağının türâbıyım.*

حکم و فرمان جملگی فرمان تست جسم و جان و هر چه هستم آن تست

2402-Cismim de, *rûhum da, nem varsa hepsi de senindir. Hüküm ve fermânın cümlesi de sana aittir.*

بهر خویشم نیست آن بهر تو است گر ز درویشی دلم از صبر جست

2403-Zarûret ilcâsiyle *gönlümün sabr ve tahammülü taşıyorsa kendim için değil, senin için idi.*

من نمی‌خواهم که باشی بی‌نوا تو مرا در دردها بودی دوا

2404-Sen benim derdlerimin *dermânı olduğun için zarûret çekmeni istemiyordum.*

از برای تستم این ناله و حنین جان تو کز بهر خویشم نیست این

2405-Senin hayatına *yemin ederim ki söylenişim kendim için değildi. Bu iniltim ve iştîyâkım seni düşündüğümden ileri geliyordu.*

هر نفس خواهد که میرد پیش تو خویش من و الله که بهر خویش تو

2406-Vallahil'azim, benim *kendiliğim ve benliğim, senin zâtın için her nefes huzûrunda ölmek ister.*

از ضمیر جان من واقف بدی کاش جانت کش روان من فدی

2407-Yolunda *rûhumu fedâ etmek istediğim cânın, benim rûhumun zamîrine vâkıf olaydı.*

هم ز جان بیزار گشتم هم ز تن چون تو با من این چنین بودی به ظن

2408-Sen bana karşı *böyle sû-i zanda bulunduğun için hem cisminden, hem de cânımdan bizar oldum.*

تو چنینی با من ای جان را سکون خاک را بر سیم و زر کردیم چون

2409-Ey *rûhumun ıztırâbını teskin eden, sen bana böyle olunca, ben gümüş ve altın üzerine toprak saçarım.*

زین قدر از من تبرا می‌کنی تو که در جان و دلم جا می‌کنی

2410-Sen benim *gönlümde ve rûhumda yer tutmuşken, bu kadar benden teberrâ mı ediyorsun?*

ای تبرای ترا جان عذر خواه تو تبرا کن که هستت دستگاه

2411-Kudret elinde *olduğu için teberrâ et. Benim rûhum da senin o teberâna karşı özür dilemektedirler.*

چون صنم بودم تو بودی چون شمن یاد می‌کن آن زمانی را که من

2412-O zamanı *hatırla ki ben güzellekle bir put gibi idim. Sen de putperest gibi benim perestişkârımdın.*

هر چه گویی پخت گوید سوخته ست بنده بر وفق تو دل افروخته ست
 2413-Câriyen sana muvâfakat ile gönlünü tenvir etmiştir. Her ne için
 pişmiş olsan yanmış bile diyecektir.

یا ترش با یا که شیرین می‌سزی من سپاناخ تو با هر چم پزی
 2414-Ben senin ıspanağınım, beni ekşili de pişirsen münâsibdir, tatlı da.

پیش حکمت از سر جان آدمم کفر گفتم نك به ایمان آدمم
 2415-Farzet ki küfür söylemişim, işte imâna geldim. Senin vereceğin
 hükme canla başla râzı oldum.

پیش تو گستاخ خر در تاختم خوی شاهانه‌ی ترا نشناختم
 2416-Senin şahâne olan tabiâtını anlayamamış olduğum için karşısında
 küstahlık etmişim.

توبه کردم اعتراض انداختم چون ز عفو تو چراغی ساختم
 2417-Senin affından bir çirağ yakınca onun şu'lesinde tevbe ettim ve
 sana itirazı bıraktım.

می‌کشم پیش تو گردن را بزن می‌نهم پیش تو شمشیر و کفن
 2418-Önüne kılıç ve kefen koyup huzurunda boynumu uzatıyorum,
 istersen vur.

هر چه خواهی کن و لیکن این مکن فراق تلخ می‌گویی سخن از
 2419-Acı olan ayrılıktan bahsediyorsun. Ne istersen yap, lâkin onu
 yapma.

با تو بی‌من او شفيعی مستمر در تو از من عذر خواهی هست سر
 2420-Sende benim için gizli bir şefâatçi vardır ki ben olmaksızın, yani
 ben özür dilemesem bile, o gizli şefâatçi senden affımı recâ eder.

ز اعتماد او دل من جرم جست عذر خواهم در درونت خلق تست
 2421-Benim şefâatçim, senin kalbindeki hüsn-ü ahlaktır. Ona i'timâden
 benim gönlüm cürüm işlemiştir.

ای که خلقت به ز صد من انگبین رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین
 2422-Ey ahlâkı yüz batman baldan daha tatlı olan ve şimdi hiddetli
 bulunan; kendiliğinden gizli olarak bana merhamet eyle.

در میانه گریه‌ای بر وی فتاد زین نسق می‌گفت با لطف و گشاد
 2423-Lûtf u mülâyemetle bu tarzda sözler söylüyordu. Söz arasında
 ağlamaya da başladı.

زو که بی‌گریه بد او خود دل ربای گریه چون از حد گذشت و های های
 2424-Kadının ağlaması ve feryâd etmesi haddi aştı, taştı. Halbuki
 ağlamaksızın da gönül cezbeden bir güzeldi.

زد شراری در دل مرد وحید شد از آن باران یکی برقی پدید
 2425-O göz yaşı yağmurundan bir şimşek çaktı. Şerâresi de o emsâli
 bulunmayan Bedevînin kalbini yaktı.

Yani adamcağız, karısının ağlamasından mütesir oldu. Ve onun göz
 yaşlarıyla yumuşadı.

چون بود چون بندگی آغاز کرد آن که بنده‌ی روی خوبش بود مرد
 2426-Bedevî, karısının güzel yüzüne kul, köle idi. Kadın ağlamaya
 başlayınca nasıl tahammül edebilirdi?

چون شوی چون پیش تو گریان شود آن که از کبرش دلت لرزان بود
 2427-Kibr ve azametinden huzurunda kalbinin titrediği, karşında ağlayacak olursa ne hâle girersin?

چون که آید در نیاز او چون بود آن که از نازش دل و جان خون بود
 2428-Nâzından kalbin ve rûhun titrediği bir güzel niyâz edecek olursa karşısında nasıl olursun?

عذر ما چه بود چو او در عذر خاست آن که در جور و جفایش دام ماست
 2429-Cevr ve cefâsı bizim için tuzak olan, nâz ve sitemiyle bizi bend eden bir dilber, özür dileyecek olursa o özü kabul etmemek için biz nasıl i'tizâr edebiliriz?

ز آن چه حق آراست چون دانند جست زُیْنِ لِلنَّاسِ حق آراسته ست
 2430-Arzû edilen şeylere meyletmek insanlara müzeyyen kılındı. Tezyin eden de Hakk'tır. Hakk'ın süslemiş olduğu şeylerden halkın sıçrayıp kurtulması mümkün müdür?

Hz.Mevlânâ bu beyt ile Âli imran Sûresindeki şu âyet-i Celîleye işaret ediyor:

Arapça: Sûre-i Ali imran:14

“Kadınları, çocukları, toplanılmış kantar kantar altın ve gümüşü, işaretli, yahut soy atları, koyun, sığır ve deve gibi ehli hayavanatı ihtirasla sevmek insanlara süslü gösterildi. Şu sayılan şeyler (ki ev, bark, çoluk; çocuk, para, at ve sair hayvanat-ı ehliyye ile çift, çubuk sahibi olmak) dünya hayatının metâdır, yani dünyada temettu ve istifâde edilecek şeyler bunlardır. Allâh(C.C.)'ın indinde ise, hüsn-i meâb, yani melce'in en güzeli vardır ki oradaki nimetler dünyadakiler gibi fani değildir.37”

Hz.Mevlânâ buyuruyor ki: Bedevî, karısının niyâzını görünce dayanamadı. Zira insanın zevcesine karşı meyelânı vardır. O meyelân da Allâh(C.C.)'ın tezyin etmiş olduğu şeylerdendir. Allâh(C.C.)'ın süslenmiş olduğunu kul nasıl çirkin görür? O tabii meclûbiyyetten nasıl sıçrayıp kurtulabilir?

کی تواند آدم از حوا برید چون پی یسکن الیهاش آفرید
 2431-Allâh(C.C.), kadını erkeğin sükûnu için yarattı. O hâlde Âdem Havvâ'dan nasıl olur da ayrılır?

Bu beyt ile de A'râf sûresinde şu âyete telmih oluyor:

Arapça: Sûre-i A'râf:189

“Ey insanlar, Cenâb-ı Hakk öyle kâdir-i mutlaktır ki sizi bir nefsten, yani Âdem Aleyhisselâmın sulbünden yaratmıştı. Âdem'in eşini de kendisinden halletmiştir. O eş ile sükûn bulsun ve ünsiyyet etsin diye.38”

İlk kadın, ilk erkeğin sükûnu ve ünsiyyeti için yaratılmış, kadın da eşine karşı bir meyl hâsıl olmuş; ilk çiftlerde husûle gelen bu temâyül onların evlât ve ahfâdına da miras kalmıştır. Binâenaleyh Bedevî de o tabii ve irsi meyl dolayısıyla karısının istihâmına karşı gevşemiştir.

هست در فرمان اسیر زال خویش رستم زال ار بود وز حمزه بیش
 2432-Bir adam; kuvvette Rüstenden, şecâtte Hazret-i Hamzadan fazla bulunsa da kendi karısının emrine esirdir.

کلمینی یا حمیراء میزدی آن که عالم مست گفتش آمدی

2433-Belâgat-i beyâniyle âlemin mest olduğu Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vessellem Kellimîni yâ Humeyrâ buyurdu.

Humeyra kelimesi; penbecik diye tercüme edilebilir. **Hazret-i Âişenin** gençliği ve tarâveti dolayısıyla **Aleyhisselât Efendimiz**, ona öyle hitab ve iltifat ederdi.

Cenâb-ı Pîr diyor ki: **“Her türlü kayddan azade bulunan Peygamber-i Ekber bile zevcesi Hazret-i Âişe sıddıka Radıyallahü anha ve an ebihânın bazen taşkınlık derecesine gelen hallerine tehammül gösterir ve “Kelimini ya Humeyra” yani “Penbecik, bana lakırdı söyle” diye hitap ederdi.”**

آتشش جوشد چو باشد در حجاب آب غالب شد بر آتش از نهیب

2434-Su, ateş üstüne saldırmakla onu mağlûb eder. Fakat su bir kab içinde bulunursa ateş de onu kaynatır.

نیست کرد آن آب را کردش هوا چون که دیگری حایل آید هر دو را

2435-Bir tencere, ikisi arasında hâil olursa, ateş o suyu bitirir ve buhâr hâline getirir.

باطنا مغلوب و زن را طالبی ظاهرا بر زن چو آب ار غالبی

2436-Zâhiren suyun ateşe galebesi gibi kadına galip isen de, bâtinen, tâlibi olduğun için onun mağlûbusun.

Kur’anda :

Arapça

buyuruluyor. Erkeklerin kadınlara olan kavvâmiyyeti, kuvvet ve kudret itibarıyla. Evet, bir erkek, bir kadından daha kuvvetlidir. Fakat bu galibiyet zâhirdir. Sûretâ gâlip görünen erkek, Hakikatte kadının mağlûbudur. **Hız. Mevlânâ** bu Hakikati su, ateş ve tencere ile temsil ediyor. Yanan bir ateşe bir kova dökülecek olursa ateş söner. Fakat o su bir kap içinde olarak ateşin üstüne konulursa ısınmaya, kaynamaya başlar. Nihayet buhara münkalib olur, diyor.

مهر حیوان را کم است آن از کمی است این چنین خاصیتی در آدمی است

2437-Bu husûsiyyet insanlarda vardır. Hayvanlarda muhabbet noksandır ki, bu da onların noksanlığındandır.

“KADINLAR, AKILLI OLANLARA GALEBE EDERLER

VE

CAHİLİN MAĞLUBU OLURLAR.” MEÂLİNDEKİ HADİSİN İZAHINA DÂİR”

در بیان این خبر که انهن یغلبن العاقل و یغلبن الجاهل

غالب آید سخت و بر صاحب دلان گفت پیغمبر که زن بر عاقلان

2438-Hazret-i Peygamber(S.A.V.) buyurdu ki: “Kadın âkil ve ârif olanlara pek şiddetli olarak galebe çalar.”

باز بر زن جاهلان چیره شوند ز آن که ایشان تند و بس خیره روند

2439-Yine kadınlara câhillere gâlip gelirler. Çünkü câhil olanlar sert ve hadid meşrebdirler.

ز آن که حیوانی است غالب بر نهاد کم بودشان رقت و لطف و وداد

2440-Cahillerin kalbinde rikkat ve kendilerine lutf u muhabbet azdır. Çünkü tâbiatlerinde hayvanlık gâlibdir.

خشم و شهوت وصف حیوانی بود مهر و رقت وصف انسانی بود

2441-Muhabbet, şefkat ve rikkat insanlık vasfıdır. Hışm ve gadab ise hayvanlık sıfatıdır.

Karısının özür dilemesini Bedevînin kabul etmesi dolayısıyla **Cenâb-ı Mevlânâ** iki âyet irâd ve bazı Hakâyık beyân eylemişti. Onlardan sonra nakleylediği bir Hadisin meâlîni îzâh ediyor. Kadının ukalaya ve urefaya galip gelmesi onlardaki rikkatten, cahil ve ahmakların kadına galebe etmesi de onlardaki gılgizet ve huşûnetten ileri geldiğini söylüyor, daha sonra da rikkat ve muhabbetin insanlarda hışm ve şehvetin ise hayvanlarda bulunduğunu haber veriyor. Hatta diyor ki:

خالق است آن گویا مخلوق نیست پرتو حق است آن معشوق نیست

2442-O, Allâh(C.C.)'ın pertevidir, ma'sûk değildir. O, sanki hâlıktır, mahlûk değildir.

Her şey gibi o ma'sûka da, Cemâl-i **Hakk**'ın pertevidir. Binâenaleyh aslı nasıl cazib ve galip ise pertevi de öyledir. Kıssadaki Bedevî gibi ârifleri ma'lûp ve musahhar kılması, mahlûkiyyet ve kuvvetiyle değil, kendisine mün'akis olan hâlikîyyet kudretiyledir.

**“ MAİŞET TALEBİ HUSUSUNDA ZEVCESİNİN ARZUSUNA
BEDEVİNİN TESLİM OLMASI VE KADININ İTİRAZINI HAKK'IN İŞARETİ BİLMESİ,
HER AKİLİN NEZDİNDE MÜSELLEMDİR Kİ HER DÖNENİN BİR DÖNDÜRENİ VARDIR.”**

تسلیم کردن مرد خود را به آن چه التماس زن بود از طلب معیشت و آن
اعتراض زن را اشارت حق دانستن

Her dâirin bir müdiri ve her müteharrikin bir muharriki vardır. Her şeyin mutasarrıf vee muharriki **Allâh(C.C.)**'tır. Ârifler bu hakikati bildikleri için, vukûatın masdarı kim ve ne olursa olsun, onları **Hakk**'tan bir işaret sayarlar. Bedevî de böyle bir ârif olduğu için, kendisinin kemâl-i istiğnâsına mukabil karısının rızık talebi hususundaki ihtarını İlâhi ve ma'nevi bir işaret telakki eyledi. Evvelki fikrinden caymış olduğunu şu sözleriyle anlattı.

کز عوانی ساعت مردن عوان مرد ز آن گفتن پشیمان شد چنان

2443-Zulûmkâr me'murların ölecekleri vakit, vazifelerinden peşimân oldukları kadar, Bedevî de söylemiş olduğu sözden nedâmet gösterdi.

Avan kelimesi arapça da müteaddid ma'nâ ifade eder ki biri de yardımcıdır. Acemler bunu devlet hizmetinde bulunan meâlînde kullanmışlardır. Eski memurların halka zulüm etmeleri dolayısıyla kelimedeki memuriyet meâlîne bir de sitemkârlık inzimâm etmiştir. Bir zalimin son nefesinde hakikati anlayacağı ve yaptıklarına pişman olacağı şüphesizdir. Bedevî de karısına söylemiş olduğu sözlerden böyle bir şeyin pişmanlığı derecesinde nedâmet duydu.

بر سر جان من لگدها چون زدم گفت خصم جان جان چون آدمم

2444-Dedi ki: Canımın canına nasıl düşmanlık ettim. Nasıl oldu da rûhumun başına tekmeler vurdum.

Yani rûhum mesabesinde olan zevcemin kalbini kırmaya nasıl cüret ettim?

تا نداند عقل ما پا را ز سر چون قضا آید فرو پوشد بصر

2445-Kazâ gelince gözü örter. O kadar ki aklımız, başı ayaktan ayırd edemez.

چون قضا بگذشت خود را می خورد پرده بدریده گریبان می درد

2446-Kazanın hükmü geçince ve göz açılınca yaptığından dolayı kendini yer, perdesi yırtılmış, yani rezil, rüsvây olmuş bir hâlde teessüfünden yakasını, paçasını yırtar.

Bedevî söylediği sözlerle kadının kalbini kırmış olmasını hükm-i kazâyâ isnâd ediyor.

گر بدم کافر مسلمان می شوم مرد گفت ای زن پشیمان می شوم

2447-Bedevî dedi ki: "Kadın; söylediklerimden peşimân oldum. Gâvur oldumsa bile işte müslümân oluyorum."

بر مکن يك بارگيم از بيخ و بن من گنهكارم توام رحمی بكن

2448-Ben sana karşı günahkârım. Merhamet et de tamâmiyle kökünden koparma.

Mâlumdur ki insanda nefis ve akl denilen iki şey vardır. Nefs, sahibini müşteheyâta, akl da cihet-i ma'kûlata sevk etmek ister. Nefs için emmâre, levvâme, râziye, merziyye, mutmainne olmak üzere dereceler vardır. Mutmainne derecesine yükselen bir nefis müzekkâ ve müsaffâ olarak akl ve rûha layık bir mevki kesbeder. Ve o vakit bunların sevgilisi olur. İşte Bedevî karısının göstermiş olduğu kemâl-i mutâvaat, nefsin mutmainne hali demektir. Aklın mümessili bulunan Bedevî, nefsin it'minânını görünce evvelki ta'n ü teşnilerinden nedâmet gösteriyor ve ondan afv temenni ediyor. Şurası da var ki **Hazret-i Mevlânâ** bazı yerlerde mezâhirden bahsederken galebe-i vecd ile sözü zâhire intikâl ettiriverir. Burada yaptığı gibi Bedevî lisanından karısına hitâp ederken doğrudan doğruya **Cenâb-ı Hakk**'tan istirhâma başlar.

چون كه عذر آرد مسلمان می شود كافر پير ار پشيمان می شود

2449-İhtiyar bir gâvur nedâmet duyar da özür dilerse Müslüman olur.

عاشق او هم وجود و هم عدم حضرت پر رحمت است و پر كرم

2450-İlâhi, senin zâtın Rahim ve Kerimdir, varlık da, yokluk da o rahm ve keremin âşığıdır.

مس و نقره بندهی آن كيميا كفر و ايمان عاشق آن كبريا

2451-Yâ Rabbi küfür de, imân da o kibriyâ ve azametin âşığı, bakır da gümüş de o iksirin kulu, kölesidir.

Binaenaleyh, ben de gerek kâfir, gerek mü'min, gerek bakır, gerek gümüş olayım, her hâl de seni sevenler zümresindenim.

ظاهر آن ره دارد و این بی رهی موسی و فرعون معنی را رهی

2452-Mûsâ Aleyhisselâm ile Fir'avn ma'na kuludur. Zâhiren şu farkları vardır ki, Mûsâ tarik-i Hakk'a sâlikti, Fir'avn ise dâll ve mudildi.

Şârih-i **Mesnevî**, **İsmail-i Ankaravî**'ye göre buradaki ma'nâdan murad: A'yan-ı sabite yani suver-i ilmiyye-i ilâhiyyedir. Herkesin ve her şeyin ilm-i ilâhideki sûreti, o kimsenin ayn-ı sabitesidir. Mükevvenâtтан her biri, ayn-ı sabitesine tabidir. Eğer ayn-ı sabitesi said ise kendisi de said, bilakis ayn-ı sabitesi şâki ise kendisi de şâkidir. Binâenaleyh **Mûsa**'nın ayn-ı sâbitesi seâdetin mazharı olduğu için, bu âlemde saîd ve kelîmullah olmuştur. **Fir'avun**'un ayn-ı sâbitesi ise mudil isminin mazharı olduğu için dall ve mudill olarak zuhûra gelmiştir.

نیم شب فرعون گریان آمده روز موسی پیش حق نالان شده

2453-Gündüz Hazret-i Mûsâ huzûr-ı ilâhide inleyerek duâ ederdi. Fir'avn da gece yarıları ağlar ve derdi ki:

کاین چه غل است ای خدا بر گردنم ورنه غل باشد که گوید من منم

2454-İlâhi boynumdaki bu zincir ve bu lâle nedir? Eğer o zincir olmasaydı kim ben, benim diyebilirdi?

Malumdur ki **Fir'avun**, ulûhiyyet davasında bulunuyordu. Kibr ve azameti o dereceye çıkmıştı ki, gündüzleri tebeasına gösterdiği şu tecebbüre rağmen geceleri kemâl-i tezellül ile **Cenâb-ı Hakk'a** münacaat ederdi. Münacatında; davasının boynuna takılmış ve yed-i kudretle çekilmekte bulunmuş olan boyunduruktan ileri geldiğini, kendini cezb ve tahrik eden o kuvvet olmasa, benim! diye varlık iddiasına kalkışmanın hatırına bile gelmeyeceğini söylerdi. Yine derdi ki:

مر مرا ز آن هم مکرر کرده‌ای ز آن که موسی را منور کرده‌ای

2455-O zincirden, yani muktezây-ı takdirinle Mûsâ'yı tenvir etmişsin. Yine o sevk ile beni de mükedder ve muzlim bırakmışsın!

ماه جانم را سیه رو کرده‌ای ز آن که موسی را تو مه رو کرده‌ای

2456-Yine o takdir icâbı Mûsâ'yı ay yüzlü yaratmışsın. Benim ay gibi olan rûhumun da yüzünü karartmışsın.

چون خسوف آمد چه باشد چاره‌ام بهتر از ماهی نبود استاره‌ام

2457-Benim yıldızım, aydan ziyâde parlak değildir. O husûf vâkî' olduysa ben ne yapabilirim?

Yani benim yıldızım ve tâliim, geceleri aydınlatan kamerden enver değildir. O parlak ay bile husûfa uğramaktan kurtulamazken benim tâliim, husûf-i ma'nevîden nasıl kalabilir?

مه گرفت و خلق پنگان می‌زنند نوبتم گر رب و سلطان می‌زنند

2458-Sarayımın kapısında çalınan nöbet çalgısında sultan ve Rabb diye beni alkışlıyorlar. Şu hâl ay tutulduğu vakit halkın tas çalmasına benzer.

Hala da bazı taraflarda olduğu gibi eskiden de ay tutulunca onu kurtarmak gayretiyle avam takımı tas, tepsi gibi ses çıkaracak şeylerle gürültü, patırdı ederlermiş. Çünkü kameri bir ejderha yuttu vehminde imişler. Gürültü etmeleri de ejderha korksun da ayı bıraksın diye imiş.

Fir'avun diyor ki: Benim kamer gibi olan rûh-i mefhûmum, takdir güneşinin altında kalmış ve hüsûfa uğramış aya dönmüştür. Öyle iken tebeam olanlar, kapımda nöbet çalıyorlar, rab ve sultan diye beni alkışlıyorlar.

ماه را ز آن زخمه رسوا می‌کنند می‌زنند آن طاس و غوغا می‌کنند

2459-Tas çalıp gürültü yapıyorlar. Fakat o gürültü ile ayı rezil, rûsvây ediyorlar.

زخم طاس آن ربی الاعلای من من که فرعونم ز شهرت وای من

2460-Ben ki Fir'avn'im, tebeamın hareketinden vay başıma gelenler! Benim "Ene Rabbiküm'ül-a'lâ" deyişim, benim için tas çalınmak oluyor.

Yani ay tutulduğu vakit avamın gürültü, patırtı ederek gayretkeşlikte bulunması, kamerin tutulduğunu görmemiş olanlara da ilan etmek demek oluyor. Şu sûretle hareket edenler, ayın husûfunu ve karardığını ilan ile onu terzil ediyorlar. Ben de **Mısır'ın Fir'avun'u** ve tebeâmın gûya rabbı olduğum halde, iddiâmı tastik ederek, benim rezalet ve hamakatimi teşhir ediyorlar.

می‌شکافد شاخ را در بیشه‌ات خواجه‌تاشانیم اما تیشه‌ات

2461-İlâhi, biz Mûsâ ile kapı yoldaşınız, yani ikimiz de senin kulunuz. Lâkin sen öyle bir ma'nevi bâğbânsın ki irâdenin kesri ve çekmesi bir dalı yarar.

Yaprak, filiz ve meyve verdirir.

باز شاخی را موصل می‌کند

شاخ دیگر را معطل می‌کند

2462-Bir dalı meyve vaktine yetiştirir ve meyve verdirir, diğer dalı ise muattal ve meyvesiz bırakır.

شاخ را بر تیشه دستی هست نی

هیچ شاخ از دست تیشه جست نی

2463-Dalın çekmeye karşı kuvveti var mıdır? Hayır. Hiçbir dal, çekmenin elinden ve dilinden kurtulabilir mi? hayır.

حق آن قدرت که آن تیشه تراست

از کرم کن این کژیها را تو راست

2464-İlâhi; çekmendeki kudret ve hakkı için şu eğrilikleri lutf ve kereminle sen doğrult.

Yani bağçevân, bir fidanın eğri, büğrü sürgünlerini nasıl keser de, ona muntazam bir şekil verirse, sen de tişe-i kudretinle lütfen ve keremen benim eğriliklerimi tesviye buyur.

باز با خود گفته فرعون ای عجب

من نه در یا ربناام جمله شب

2465-Yine Fir'avn kendi kendine derdi ki: Acaba ben bütün gece yâ Rabbenâ diye münâcât etmiyor muyum?

در نهان خاکی و موزون می‌شوم

چون به موسی می‌رسم چون می‌شوم

2466-Ben yalnız ve gizli bulduğum sırada toprak gibi mütevâzi ve fidan gibi dosdoğru oluyorum. Fakat Mûsâ ile karşılaşıncâ nasıl değişiveriyorum?

Yani geceleri huzûr-i ilâhi de yerlere kapanıyorum, yâ Rabbenâ diye sabahlara kadar dua ediyorum. O feyz ile epeyce doğrulamaya başladığım halde, Nebiyyullah olan Mûsa'yı görünce yine değişiyor ve çarpılıyorum. Tevâzuum tekebbür ve tecebbüre mübeddel oluyor.

رنگ زر قلب دهمتو می‌شود

پیش آتش چون سیه رو می‌شود

2667-Kalb altının rengi, sahihinden on kat parlak da olsa ateşin karşısında simsiyah olur.

Ben de kalp altın gibiyim. Tenha yerlerdeki imân ve ikrârım te'siriyle yaldızlanıyorum. Fakat Mûsa'nın karşısında bulununca ateşe gösterilmiş gibi kapkara oluyorum.

نی که قلب و قالبم در حکم اوست

لحظه‌ای مغزم کند يك لحظه پوست

2468-Benim kalbim de, kalıbım da onun hükmünde değil mi? Fâil-i Mutlak; beni bir lâhza iç, bir lâhza kabuk hâline getiriyor.

سبز گردم چون که گوید کشت باش

زرد گردم چون که گوید زشت باش

2469-Bana ekin ol deyince yeşeriyorum. Çirkin ol deyince de sararıyorum.

لحظه‌ای ماهم کند يك دم سیاه

خود چه باشد غیر این کار اله

2470-Beni bir lâhza ay gibi parlatıyor, bir dem de simsiyâh bırakıyor. Zâten Allâh(C.C.)'ın işi bundan başka nedir?

Mukallib'ül-kulûb ve muhavvil'ül'ahvâl olduğu için dilediğini hidâyete, istediğini dalâlete sevk eder.

پیش چوگانهای حکم کن فکان

می‌دویم اندر مکان و لامکان

2471-Allâh(C.C.)'ın bir şey için ol demesi ve o şeyin der'akab vücûda gelmesi hükmü, bizi çevgân önündeki top gibi çeviriyor. Binâen aleyh onun hükmüyle mekân ve lâmekânda koşup duruyoruz.

موسی با موسی در جنگ شد چون که بی‌رنگی اسیر رنگ شد
2472-Bîrenklik, yani ıtlak, rengen, yani takyide esir olunca Mûsâ ile Mûsâ cenge başladı.

Bîrenlik, vahdet-i mutlakadır ki zât-i baht mertebesidir. “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım” Hadis-i Kutsisindeki Kenz-i mahfi o’dur. Esmâ ve sıfat ise mesela *Muhyî* ve *Mümît* gibi birbirine zıt ve mükâbil oldukları için onların mezâhiri olan mahlûkatta da zıttiyet bulunmak lazım gelir. Binâenaleyh lâteayyûn mertebesi a’yân-ı sâbite ile min vechin teayyüne mukayyet olmuş, o teayyûn icabı olarak mezâhir arasında da tezad ve muhalefet husûle gelmiş ve *Mûsâ*’ya karşı *Fir’avun* serkeşliğe başlamıştır.

موسی و فرعون دارند آشتی چون به بی‌رنگی رسی کان داشتی
2473-Ezelde bulunduğun gibi, bîrenklik âlemine vâsıl olunca anlarsın ki orada Mûsâ ile Fir’avun, musâlîh ve müttehid bulunur.

Tezâd ve tehâlûf, zuhûr itibariyledir. Asl-ı vücûda bakılınca her şey bir vifâk-ı tam içindedir.

***Ka’r-i okyanûs-ı vahdettir televvün nâpezir,
Olsa da emvâc-ı kesretzâr-ı derya reng reng.***

Dalgalanmak, köpürmek, maî ve yeşil görünmek denizinin sathındadır. Ka’rı ise sakin ve yek renktir.

رنگ کی خالی بود از قیل و قال گر ترا آید بر این نکته سؤال
2474-Bu nükte üzerine şüphelenir de sûâle kalkışırsan cevap verilir ki; renk, dedikodudan ne vakit hâli olur?

Hiz. Mûsâ ulûl’azmden bir nebi, *Fir’avun* ise ulûhiyyet davasında bulunmuş bir şâki olduğu halde bunlar nasıl uyuşabilirler? diye hatıra bir şüphe ve lisâna bir suâl gelebilir. *Hiz. Mevlânâ* bu mukadder suâl cevap olarak “*Renk, dedikodudan ne vakit hâli olur?*” diye soruyor.

Bu cevabımızı suâl ile îzâh ediyor ki: “Âlem-i kesret renk alemidir, birbirine zıt olan renkler şöyle dursun, mesela nebâtın reng-i umumisi demek olan yeşili göz önüne alalım. Açık, koyu, daha açık, daha koyu olmak üzere bu rengin ne kadar çeşiti vardır. Bunlara diğer renkleri de ilave edecek olursak ne kadar tehâlûf zuhûra gelir.”

Fakat bu kadar muhâlif rengin görüldüğü nebâtâtı nemalandıran ve onları renklendiren kudret birdir. Keza mahlûkatın ekmeli bulunan insanlar da ırk ve renk itibariyle muhtelifdir. Kimi beyaz, kimi siyah, kimi sarı, kimi bakır renklidir. Bu muhtelif renkli insanların madde-i asliyesi ise birdir. Binâenaleyh ittihad aslında, ihtilâf ise fûru’dadır. Böyle olması da pek tabiidir.

رنگ با بی‌رنگ چون در جنگ خاست این عجب کاین رنگ از بی‌رنگ خاست
2475-Renk, bîrenklikten zuhûr eylediği hâlde rengin bîrenklik ile muhalefete kalkışması şaşılacak şey değil midir?

Renk; yani kesret âlemi, bîrenkden yani vahdetten zuhûra geldiği halde aralarında zâhiren ihtilâf vardır. Meselâ biri kadîm, biri hadîs, biri vâcip, biri mümkün, biri ganî anil’âlemin, biri ise muhtaçtır. Bu iki mertebe arasındaki ihtilâf gibi eshâbı beyninde de ihtilâf vardır. *Mûsâ* ile *Fir’avun* ihtilâfı gibi.

2476-Yağın aslı sudur ve ondan artar, sonunda ise suya nasıl zıd olur?
 آب با روغن چرا ضد گشته‌اند چون که روغن را ز آب اسرشته‌اند

2477-Yağlı sudan vücuda getirmişken su ile yağ neden birbirine zıd olmuşlardır?

Hazret-i Mevlânâ rengin bîrenlikten zuhûr ettiği halde aralarındaki ihtilâfı mahsus bir misal ile îzâh ediyor. Zeytin ve susam yağlarının daneleri su ile yetişir. Demek ki su, bunların aslı, bunlar da onun fer'idir. Fakat yakılmak lazım geldiği takdirde su ile uyuşamazlar. Hatta su fazla olunca tava da cızırdarlar, kandilde sönerler. Bir misal daha:

هر دو در جنگند و اندر ماجرا چون گل از خار است و خار از گل چرا

2478-Mâdem ki gül dikenden, diken de güldendir. O halde neden birbirleriyle muhâlif ve muhâribdirler?

Gül ile diken bir asıldan yetişir. Asılları bir olan bu iki şeyin biri kokar, biri batar. Evliyâ ile eşkıya da böyledir. Onların da menşe'leri bir, fakat meşrepleri mugâyirdir.

همچو جنگ خر فروشان صنعت است یا نه جنگ است این برای حکمت است

2479-Yâhud şu hâl; ceng ve ihtilâf değil de hikmettir, belki de merkep satanların kavgası gibi bir san'attır.

گنج باید جست این ویرانی است یا نه این است و نه آن حیرانی است

2480-Belki de ne budur, ne odur, hayretten ibârettir. Sen hazineyi ara ki o vîranlıktadır.

Renk ve bîrenk âlemleriyle onların erbabı arasındaki ihtilâfı, **Hazret-i Mevlânâ** cenge teşbih etmişti. Sonra onun hakikaten ceng değil, hikmet ve sanat olduğunu bildirdi. Daha sonra da meselenin hakikaten hayretten ibaret bulunduğunu haber veriyor. Marifet hazinesini viranede ara diyerek mevhum varlığın tahribini tavsiye ediyor.

ز آن توهم گنج را گم می‌کنی آن چه تو گنجش توهم می‌کنی

2481-Sen aklına ve ilmîne mağrur olarak hazineyi bulduğunu tevehhüm ediyorsun. Fakat o tevehhüm dolayısıyla asıl hazineyi kaybediyorsun.

گنج نبود در عمارت جایها چون عمارت دان تو وهم و رایها

2482-Vehimleri, reyleri şenlik ve ma'mûriyyet farzet. Lâkin öyle şen ve ma'mur olan yerlerde define ve hazine bulunmaz.

Sen cüz'i malûmatına yalan yanlış mütâleatına kapılıyorsun, onları bir hazine tevehhüm ediyorsun; o tevehhüm dolayısıyla vahdet hazinesini aramaktan geri duruyorsun. O hazine çok kıymetli bir definedir. Define ise ma'mûrelerde değil, harâbelerde bulunur. Sen de onu viraneler de ara malûmat sandığın mevhumatı bırak da kendini harâbe haline getir.

نیست را از هستها ننگی بود در عمارت هستی و جنگی بود

2483-Ma'mûrelerde varlık ve münâzaa olur. Yokluk ise varlıklardan sıkılır.

بلکه نیست آن هست را واداد کرد نی که هست از نیستی فریاد کرد

2484-Varlık, yokluktan feryâd etmedi, belki yokluk, o varlığı uzaklaştırdı.

Mevhum vücuduna ehemmiyet verip de kendisini var zannedenler, yok tevehhüm eyledikleri hakikaten kaçınır ve ictinâb ederler. Halbuki onların o ictinâbı, hakikatin kendilerini uzaklaştırmasındandır. Yani onlar, hakikate teveccüh etmez değil, hakikat onlara yüz vermez demektir.

**Gelenler âstân-ı evliyâyâ,
Bütün da'vetlidir galip safaya.**

**Sakın sûrette kalma aldanırsın,
Komazlar, yoksa gelmezler sanırsın.**

بلکه او از تو گریزان است بیست تو مگو که من گریزانم ز نیست

2485-Ey yokluktan kaçınan; ben yokluktan kaçıyorum deme. Belki o senden yirmi derece fazla kaçmaktadır.

Vücûd-i mevhum ehlinin yokluktan ictinâbı, yokluğun bunlardan nefreti dolayısıyla olduğu gibi, o vehîmeden kurtulmuş olan ehlullah hazaratından halkın çekinmesi de yine onların nefretleri sebebiyledir. **Şeyh Gâlibin** dediği gibi ricâlullâhın ziyaretine gidemeyenler, huzurlarına girebilmek için ma'nevi mûsâade göremeyenlerdir.

وز درون می‌راندت با چوب رد ظاهرا می‌خواندت او سوی خود

2486-O seni zâhiren kendi tarafına çağırır, fakat derûnundan red sopasıyle def'eder.

نفرت فرعون می‌دان از کلیم نعلهای باژگونه ست ای سلیم

2487-Ey sâf kimse bu yolda tersine mihlanmış nallar vardır. Fir'avn'ın Mûsâ'dan nefreti asıl Kelîmullâhın ondan teneffürü dolayısıyladır.

“Na'lhay-ı baz gûne: Birini şaşkırmaktan kinayedir. Düşmanı aldatmak isteyenler, atlarının nallarını önu arkaya gelmek üzere mihlatırlarmış. İzleri görenler, o atları muhâlif tarafa gitti sanırlarmış ki o yolda vurulan nallara “na'lhay-ı baz gûne” derlermiş.

H.z.Mevlânâ buyuruyor ki: **Hakk** seni zâhiren davet ediyor, Fakat bâtının uzaklaştırdığı için o davete icâbet göstermiyorsun. Hakikat bâtının uzaklaştırdığı için o davete icabet göstermiyorsun. Hakikaten böyle değil mi? Beş vakit ezan okunuyor ve “Hayya’ales’salâh, hayya’alel’felâh” nidasını herkes işitiyor. İşitenlerden yüz de kaç o davete icâbet edip camiye gidebiliyor. Eğer ma'nevi bir el göğüslerine dayanmamış olsaydı ezanı işiten Müslümanlardan hepsinin de camiye koşmaları lazım gelirdi. Temennî edelim ki o yed-i kudret, göğsümüzden itmesin, yakamızdan tutsun da kendi tarafına çeksin.

**Olmadan sevk-i hidâyet kimse,
Bulamaz vuslât-ı Hakk'ı gerçek.
Rehberim olsun İlâhi cezben,
Tut yakamdan beni de kendine çek.**

**“ŞAKİLERİN DÜNYA VE AHİRETTE MAHRUM OLMALARININ VE
İKİSİNDE DE HÜSRANA UĞRAMALARININ SEBEBİ”**

سبب حرمان اشقیا از دو جهان که خسر الدُّنیا و الآخرة

کاسمان بیضه زمین چون زرده است چون حکیمك اعتقادی کرده است

2488-Bir filozofcuk, âsumânın yumurta gibi, zeminin de onun içindeki yumurta sarısı misilli olduğunu i'tikad ediyordu.

Hakîmek'deki “k” küçültme edatıdır. Böyle saçma bir itikat sahibinin tahkiri için getirilmiştir. Bu Hakimcik, itikadını meydana koyduğu sırada:

در میان این محیط آسمان گفت سائل چون بماند این خاکدان

2489-Bir sorucu; o halde şu arz, onu kaplamış olan semânın ortasında nasıl duruyor?

diye sordu.

آن حکیمش گفت کز جذب سما

از جهات شش بماند اندر هوا

2490-O filozof da ona cevap verdi ;semânın altı cihetten arzı cezbetmesi dolayısıyla havada durmaktadır.

چون ز مغناطیس قبه‌ی ریخته

در میان ماند آهنی آویخته

2491-Nitekim mıknatıstan bir kubbe yapılacak olurda ortasında bir demir muallak kalır.

آن دگر گفت آسمان با صفا

کی کشد در خود زمین تیره را

2492-Diğer bir Hakim buna i'tiraz etti ki: Sâf ve lâtif olan semâ, nasıl olur da kesif bulunan arzı kendine doğru çeker?

بلکه دفعش می‌کند از شش جهات

ز آن بماند اندر میان عاصفات

2493-Belki altı taraftan def'ettiği için arz, hava arasında durabilmektedir.

Cenâb-ı Pîr Efendimiz şu beytlere eski heyet ilmine ve erbâbındaki muhtelif fikirlere işaret ediyor. Evet. Eski heyetçiler arzı merkez-i âlem ve sâbit, semâvâtı da onun etrafında kat kat muhit ve müteharrik farz ederlerdi. Arzın orta yerde durabilmesine ise semâvatın cezbinin, yahut defini sebep gösterirlerdi. Arz her tarafından müncezip, yahut mündefi' olduğu için ortada duruyor derlerdi. Zemîni, tavanı ve etrafı mıknatıslı bir yerde bir demir parçasının muallak kalmasıyla da bunu temsil ederlerdi. Mıknatısın şu hassasını bilen bazı papazların bundan istifâde ettikleri, demir bir istavrozu kilise de muallakta durdurdukları frenk kitaplarında yazılıdır.

Zikrolunan beytleri irad etmekten *Hiz. Mevlânâ'nın* maksadı heyete dâir bir meselenin tenkidi, yahut halli değildir. Eski heyetçilerden bir takımın rey'ine göre semânın her tarafından def etmesi dolayısıyla arzın orta yerde durduğu gibi, erbâb-ı kemâlîn kuvve-i dâfiyasıyla münkirin ve kafirin de delalet ve azgınlığının tam ortasına saplanıp kaldığını ifade etmek istiyor. Şu beyt ile de bu fikri îzâh ediyor:

پس ز دفع خاطر اهل کمال

جان فرعونان بماند اندر ضلال

2494-Ehl-i kemâl olanların gönüllerindeki kuvve-i dâfia sebebiyle Fir'avunların canı dalâlette kalır.

پس ز دفع این جهان و آن جهان

مانده‌اند این بی‌رهان بی‌این و آن

2495-Bu ve öbür dünyânın, yani dünya ve âhiretin def'inden dolayı bu yolsuzlar, onsuz da, bunsuz da kalmışlardır.

Yani dünyada da, ahirette de hüsrâna uğramışlardır.

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şu Âyet-i Kerimeye işaret buyuruyor.

Arapça: Sûre-i Hac: 11

“ İnsanlardan bazıları vardır ki Allâh(C.C.)'a çarpık ibadet ederler (yani kulluğunu doğru ve rizâenlillah yapmazlar.) Eğer ona sıhhat, servet gibi hayır isabet edecek olursa Müslümanlığın Hakk olduğundan şüphe etmez. Ve eğer kendisine hastalık ve yoksulluk gibi bir imtihan vaki' olursa geldiği cihete döner, yani mürted olur, küfre avdet ederler. Böyle yapan, dünyada ve ahirette zarara uğramış olur. Bu türlü zarar ise en âşikâr bir zarardır.40”

Ehlullâh hazarâtının def'-i kalbisine uğrayanlar da böyle hüsrân-ı mübîne dûçâr olurlar. Dünya da zevk-i marifetten nasip alamadıkları gibi âhiretteki müşâhede nimetinden de mahrum kalırlar.

دان که دارند از وجود تو ملال
سرکشی از بندگان ذو الجلال
2496-Sen Zül'Celâl vel'ikram Hazretlerinin has kullarına karşı kafa tutacak olursan onlarda senin varlığından melûl olurlar.

O zevât-i kiramın:

گاه هستی ترا شیدا کنند
کهربا دارند چون پیدا کنند
2497-Kehrübâsı vardır.O kehrübâyı meydana çıkarırlarsa senin saman çöpü gibi olan varlığını çıldırtırlar.

Kalplerindeki kuvve-i câzibeyi sana tevcih ederlerse o câzibe huzûrunda kehrubâyâ kaşrı saman çöpü gibi müncezip olup koşarsın.

زود تسلیم ترا طغیان کنند
کهربای خویش چون پنهان کنند
2498-Onlar kehrübâlarını yani cazibe kuvvetlerini gizleyecek olurlarsa senin teslimiyyet ve bağıllığını çabucak isyân ve tuğyâna tedbil ederler.

Senin evliyâullah hazarâtına teslimiyyet göstermen de, itiraz ve inkara kalkışman da senden ziyade onların elindedir.

کاو اسیر و سغبه‌ی انسانی است
آن چنان که مرتبه‌ی حیوانی است
2499-Nasıl ki hayvanlık mertebesi, insanlığın esiridir.
سغبه چون حیوان شناسش ای کیا
مرتبه‌ی انسان به دست اولیا
2500-İnsanlık mertebesini de ehlullâhın elinde insanlara karşı hayvanların musahhar olduğu gibi bil.

جمله عالم را بخوان قل یا عباد
بنده‌ی خود خواند احمد در رشاد
2501-Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, irşâd esnâsında cümle âleme kulum dedi. Bu nükteyi anlamak için “Kul yâ ibâdî” Âyetini oku.

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Sûre-i Zümer’de bir Âyet-i Kerime’ye işaret ediyor. Hüseyin Vâiz da onu şu sûretle tefsir ediyor:

“Şirk, katl ve zinâ gibi kebâiri irtikâb etmiş olan müşriklerden bazıları huzûr-ı Nebeviye geldiler:

- Bizi davet ettiğin din iyi bir şey. Fakat bu dine girecek olursak evvelki günahlarımız afvolunur mu? diye sordular. O sûal üzerine bu Âyet-i Celîle nazil oldu:

“Habibim söyle: Ey bir çok günah irtikabıyla nefislerine isrâf etmiş kullarım! Allâh(C.C.)’ın rahmetinden ümit kesmeyin; Hakikaten Hakk Teâlâ şirkten başka bütün günahları yarlıgar. Şüphesiz o, gafûr ve rahîmdir. 41”

Bu âyet-i kerime, Kur’an-ı Azimüşşandaki rahmet Âyetlerinin en ziyade ümit vericisidir. Resûl-i Ekrem(S.A.V.) Efendimizin: “Bu Âyete mukâbil, Dünya ile Dünya da bulunan bütün şeylerin benim olmasını istemem” buyurduğu rivayet edilmektedir.

İbn-i Mesud Radyallahü Anh’dan naklediliyor ki: Resûlullah’ın amcası Abbas bin Abdülmuttalib Radyallahü anh bir gün mescide girince orada birinin cehennem ateşini zikrederek dinleyenleri korkuttuğunu işitmiş ve:

-Yahu; niçin halkı ye’s’e düşürüyorsun, “Kul yâ ibâdî” âyetini unuttun mu? demiş.

Bu ayette nazar-ı dikkat ve şükârâ alınacak üç şey vardır. Evvelâ lutf ile ifade edilmiş ve Ey kullarım denilmiş, Ey âsiler denilmemiş.

Sâniyen; “Ümit kesmeyin” emriyle rahmet-i ilâhiyyeden ye’s’e düşülmemesi emrolunmuş.

Şeyhülekbir kuddise sirrûhunun Fütûhât-ı Mekkiye'sinde deniliyor ki: Ümit kesmeyin nehiydir. **Allâh(C.C.)**'ın nehyettiği şeylerden çekinmek lazımdır. O halde kunût, yani ümitsizlik câiz değildir. Ye'se düşmemeli. Zira ye's küfürdür.

Şeyh Attar kuddise sirrûhu Hazretleri Pendname'sinin baş tarafındaki münâcatında şöyle der:

"Kaçmış olan köle isyânı ve firârı dolayısıyla şerefini ve haysiyyetini izale etmiş olduğu halde efendisinin kapısına döndü"

"Rabbim; işte o kaçmış ve dönüp gelmiş olan bu asi kulun senin lutf u kereminden mağfiret umuyor. Çünkü " ümit kesmeyin" buyuran bizzat sensin."

Âyet-i Kerimenin ne sûretle nazil olduğu ve ne kadar büyük bir müjdeyi havi bulunduğu anlaşıldı. Fakat **Cenâb-ı Pîr**'in işaret buyurduğu nükte "Ümit kesmeyin" tebşiri değildir. **Hazret-i Mevlânâ** "Kul yâ ibâdî" emrindeki mütekellim zamirine nazar-ı dikkati celbediyor. Emr-i ilâhî "Kul yâ ibâdallâh" yahut "Kul yâ ibâd" yani "Ey **Allâh(C.C.)**'ın kulları" yahut "Ey kullar" diye şeref vârid olmuyor da "Kul yâ ibâdî", yani: "Ey benim kullarım de!" şeklinde nâzil oluyor. "Kullarım" diyecek olan Zât-i Akdes-i Risalet olduğu için bütün beşeriyyet o mahbûb-i İlâhının kulları mesabesinde oluyor. Artık **Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Allâh(C.C.)** indindeki kadri ve mertebesi teemmül buyurulsun.

Hayvanın insana musahhar olduğu gibi insanın da enbiya ve evliyâ'nın irâdesi altında olduğunu, hatta bundan dolayı **Aleyhisselât Efendimiz'e** "Kul yâ ibâdî" buyurulduğunu **Hazret-i Mevlânâ** beyân ettikten sonra bahse devam ile diyor ki:

می‌کشاند هر طرف در حکم مر عقل تو همچون شتریان تو شتر

2502-Senin aklın deveci gibidir. Sen de onun irâdesiyle yürüyen deve misâlisin. O deveci seni ister istemez çeker götürür.

Bir deve, başı boş gezerken, istediği ottan, dilediği dikenden yerken, yularından devecinin yakalayıp sırtına yük vurması elbette acı bir hükümdür. Çünkü mahrumiyet ve meşakkattir. Halbuki deve buna itiraz edemez. Çâr nâçâr vurulan yüke katlanır, onu uzak mesafelere taşır.

İnsanın nefsi de hevâ vü heves vâdilerinde deve gibi salma gezmek ve istediği gibi dolaşmak ister. Fakat akıl denilen zabıta, onun yakasından tutar, dünya da hiçbir şeyde mutlak hürriyet olmadığını, en ziyade âzâde geçinenlerin de akıl hududu içinde serbest bulunduğunu söyler. O, hududu geçmek isteyenlerin yularını çeker ve ayağını köstekler.

بر مثال اشتران تا انتها عقل عقلمد اولیا و عقلها

2503-Allâh(C.C.)'ın velîleri, aklın da aklıdır. Akıllar ise deve gibi katarın sonuna kadar birbirine bağlıdır.

یک قلاووز است جان صد هزار اندر ایشان بنگر آخر ز اعتبار

2504-Bunlara ibret gözüyle bak da anla ki yüz binlerce canın kılavuzu birdir.

Nüfûs-ı beşeriyye deveye, ukûl-i insaniyye de deveciye benzetilmişti. Sonraki iki beytte ise evliyâullah hazarâtına nispetle, akılların da deve gibi kaldığı ve hazarât-ı evliyâ tarafından sevk-u idare olunduğu bildiriliyor. Bir katar deve bir devecinin sevkıyla yürüdüğü gibi, yüz binlerce kimsenin aklı da bir veliyy-i kâmil tarafından idare olunuyor demektir.

دیده ای کان دیده بیند آفتاب چه قلاووز و چه اشتریان بیاب

2505-O; ne kılavuzdur, ne devecidir; hakikati anla ki güneşi gören bir gözdür.

Yukarı ki beytte binlerce aklı idare eden veliyy-i kâmil kılavuza ve deveciye teşbih olunmuştu. Burada o teşbihten rücu ediliyor. Onun, **Hakkikat** güneşini müşâhede eylemiş bir göz olduğu, bu münasebetle de kendisine (İnsan) denildiği beyân olunuyor. Çünkü insan kelimesi lügatta göz bebeği demektir.

منتظر موقوف خورشید است و روز نك جهان در شب بمانده میخ دوز

2506-İşte bu cihan, karanlıkta mıhlanıp kalmış, sabahın hülûlünü ve güneşin tulû'unu bekleyip duruyor.

شیر نر در پوستین بره‌ای اینت خورشیدی نهان در ذره‌ای

2507-İşte sana zerrede gizlenmiş bir güneş. Kuzu pöstekisine saklanmış erkek bir aslan.

Evliyâullah hazarâtı akl'ül-ukûl ve nûr'ül-envâr mesâbesindedir. Gaflet ve dalâlet karanlıklarına dalmış olan âlem, hakikati görebilmek için o marifet güneşlerinin doğmasını beklemektedir. O kâmil veliler, cismaniyyetleri itibariyle âleme nispet edilecek olurlarsa zerre kadar kalırlar. Fakat ma'nevîyyetleri hasebiyle bütün avâlimi tenvir edecek birer güneştirler. Evliyâullahın cismaniyyetleri ile rûhaniyyetleri mukayese edilirse koca bir güneşin zerrede, kezâ heybetli bir aslanın kuzu pöstekisinde gizlenmesi gibi olur.

پا بر این که هین منه با اشتباه اینت دریایی نهان در زیر کاه

2508-İşte sana saman altında gizli bir deniz. Sakın şüphe ederek ve ehemmiyet vermeyerek o samanın üstüne basma.

İnsan-ı kâmil, cismaniyyeti itibarıyla bir saman çöpü kadar zaîf, lakin ma'nevîyyeti yüzünden ucu, ortası, sonu, olmayan bir denizdir. **Molla Câmi(K.S.)** der ki: **“Âlim ve ârifin altın ve gümüşü olmasa da ona yoksul deme. Göğsündeki kalbi bir irfan denizidir, kendi de denizin ve karanın ma'nen hükümdâridir.”**

Böyle saman çöpü gibi zaîf bir cismi görüp hakaretle çiğnemeye kalkışma ki, altında koskoca bir umman dalgalanmaktadır; yâhut beytin ma'nâsı şöyle olur, hatta altındaki beyte daha ziyade münasebet alır.

“Saman altında gizli irfan denizi olan veliyy-i kâmilin yanına sakın şüpheni izâle etmeden ve onun hakiki bir bahr-i muhit olduğuna yakîn kesbeylemeden ayak atma.”

رحمت حق است بهر رهنمون اشتباهی و گمانی در درون

2509-Mürşid hakkında insanın kalbine ârız olan şüphe ve zan, Allâh(C.C.)'in bir rahmetidir.

Cenâb-ı Pîr Mesnevî-i Şerîf'in bir yerinde: “İnsan suratlı bir çok şeytan vardır” buyurur.

Mesnevî şârihi Şeyh İsmail Ankaravî de der ki: “ Her şeyh, iktidâya sahip değildir. İllâ mahv'dan sonra sahv'e gelen, vahdet ve kesret mertebelerini cem' kılan ve ahlâk-ı Muhammediye ile mütahallık olan zâte inâbe edilir.” Demek ki:

Her taç giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

mısraında gösterilen her şeyh taslağı, mürşit olamıyor. Hâlis bir tâlip, bunlardan birine intisâb edecek olursa bilmediği bir yolda kör bir kılavuza uymuş ve nihayet bir uçuruma yuvarlanmış olur. Bu melezkaya düşmemek için intisâb edilecek zâtin ahvâli tedkik edilmeli, acaba Hakiki mürşid mi, yoksa bir şarlatan mı? araştırmalıdır. Bu yolda edilecek şüphe, sû-i zan değildir, ihtiyattır. Hatta **Cenâb-ı Pîr**'in buyurduğu gibi salık hakkında bir rahmettir. Çünkü o şüphe, onu hakiki bir mürşide doğru götürür.

فرد بود آن رهنمایش در نهان هر پیمبر فرد آمد در جهان
2510-*Her peygamber dünyâya ferd, yani tek olarak geldi. Tek olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem vardır.*

کرد خود را در کھین نقشی نورد عالم کبری به قدرت سحر کرد
2511-*Âlem-i Kübrâ, yani ma'neviyyat âlemi kudretle sihir yaptı, yani bir mu'cize gösterdi de kendini küçük bir nakş ve sûrette dürdü, büktü.*

*Rusûl-i Kiram Alehimüssalâtü Vesselam'*dan her biri, halkı hidâyete davet eylediği sırada yalnızdı. Sûrî ve maddi bir kuvveti yoktu. Tek başına olmakla beraber derûnunda yüzlerce âlem dörölmüş idi. Âdeta sonsuz âlemler, insan denen küçük bir cisimde toplanmıştı.

کی ضعیف است آن که باشه شد حریف ابلهانش فرد دیدند و ضعیف
2512-*Bir takım ahmaklar onu yalnız ve kudretsi gördüler. Halbuki şâh-ı hakikat ve sultân-ı vahdet'in nedimi bulunanlar nasıl zaîf olurlar.*

Mâlumdur ki her elçinin kuvveti, onu gönderen devletin satvetine göredir. Enbiyâullah hazaratı ise süferây-ı ilâhiyye idiler. Binâenaleyh kendilerinde ilâhi bir kuvvet ve Rabbani bir şevket vardır.

وای آن کاو عاقبت اندیش نیست ابلهان گفتند مردی بیش نیست
2513-*Peygamberleri gören ahmaklar; bir kişidir, fazla yardımcısı ve kuvveti yoktur dediler. Fakat bir işin sonunu düşünmeyen kimsenin vay hâline.*

Geçmiş ümmetlerden bazılarının hâli, hususiyle *Ebû Cehil* ve emsalinin âkibeti biraz tarih okumuşların malumudur.

“HİS GÖZLERİNİN, YANİ YALNIZ MADDİYATİ GÖREN SEMÛD KAVMİNİN SÂLİH ALEYHİSSELÂMİ VE ONUN MUCİZE DEVESİNİ HOR, HAKİR GÖRMESİ. HAKK TEÂLÂ BİR ORDUYU HELAK ETMEK İSTEYİNCE DÜŞMANI GALİP OLSA BİLE ORDUYA KARŞI HAKİR VE AZ GÖSTERİR.”

حقیر و بی‌خضم دیدن دیده‌های حس صالح و ناقه‌ی صالح را، چون خواهد که حق لشکری را هلاک کند در نظر ایشان حقیر نماید خصمان را و اندک اگر چه غالب باشد آن خصم و یُقَالُکُمْ فِیْ أَعْيُنِهِمْ لِقَضِیَ اللّٰهِ أَمْرًا کَانَ مَفْعُولًا

پی بریدندش ز جهل آن قوم مر ناقه‌ی صالح به صورت بد شتر
2514-*Sâlih Aleyhisselâmın devesi sûretâ deve idi. Fakat mu'cize olarak koca bir kayanın içerisinde çıkmıştı. Semûd kavmi, cehl ve inadından onun sinirlerini kesti.*

Bu hadise *Kur'an-ı Kerîm*'in müteaddid yerinde hikaye edildiği gibi Sûre-i Şems de şu vechile beyân buyurulmuştur.

Arapça: Sûre-i şems: 13-14

“*Semud kavmi azınlığı dolayısıyla Salih Aleyhisselâmı tekzib etti, onun peygamber olduğuna inanmadı. O kavmin en şakisi ve en bedbahtı bulunan herif, deveyi öldürmek için davrandığı sırada, Allâh(C.C.)'ın peygamberi, yani Sâlih Aleyhisselâm onlara: “Allâh(C.C.)'ın devesinden el çekiniz ve onun su içmesine dokunmayınız” dedi. Peygamberi yine tekzib ettiler ve devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesip sonra öldürdüler. Onların Rabbi, yani*

Allâh(C.C.)’u Zü’l-Celâl, günahları dolayısıyla üzerlerine azab gönderdi. O azabı da müsâvi ve umûmi kıldı. Yani ehl-i imandan mâadâsını ayırt etmedi. Allâh(C.C.) bunun sonundan da korkmaz. Çünkü hiçbir kimse niçin böyle yaptın? diye ona sormaz.42”

Erbâbının malûmdur ki *Şam* ile *Hicaz* arasında eskiden *Hicr* denilen, şimdi ise *Medâyin-i Sâlih* adı verilen mevki’de Semûd kavmi bulunuyordu. Bunlar medeniyette epeyce ilerlemişler, dağları delmek, kayaları oymak Sûretiyle kendilerine meskenler yapmışlardı. Sonra putlara taptılar. *Sâlih Aleyhisselâm* bunlara mebûs-i ilâhi olarak geldi. Kendisinden mucize olmak üzere, koca bir kayadan deve çıkarmasını istediler. *Sâlih Aleyhisselâm*’ın duası üzerine o kaya yarıldı, içinden bir deve çıktı ve yavruladı. Yine peygamberin nübüvvetine inanmadılar. Bir de su meselesi üzerine deveyi öldürmeye kalktılar. *Hazret-i Sâlih*, mevcut kaynaktan bir gün halkın su almasını, bir gün devenin sulanılmasını teklif etti. *Kudâr bin-i Sâlif* isminde bir herif kendi gibi birkaç şâki ile birleşti. Devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesti, hayvanı öldürdü. Yavrusu kaçtı, dağlar arasında kayboldu. Nihayet gökten dehşetli bir ses işitildi, müşriklerin hepsi helak oldu. Semûd kavminin helâkine o ses sebep olduğu için *Cenâb-ı Pîr* Efendimiz bu kıssayı nakl ile bazı Hakayık naklediyor:

نان کور و آب کور ایشان بدند از برای آب چون خصم شدند

2515- Su için devenin düşmanı olunca Allâh(C.C.)’ın ni’metine karşı küfranda bulundular.

Nankûr bizim “nankör” dediğimizdir ki yediği ekmeği görmeyen yani kadrini bilmeyen, Akbûr da içtiği suyu taktir etmeyen ma’nâsınadır.

Şârih Ankaravi Hazretleri nân-ı gûr ve âb-ı gûr okumak sûretiyle “Bunlar kabrin su ve ekmeği, yani gıdası olup mahv ü fani oldular.” Meâlîni çıkarıyor. Fakat birinci ma’nâ daha vazıhtır. Çünkü nimete karşı küfrânda bulunmak, o nimetin zevâline ve kâfir-i nimetin helakine sebeptir.

آب حق را داشتند از حق دریغ ناقة الله آب خورد از جوی و میغ

2516-Nâketullâh, yani mu’cize devesi; buluttan yağan ve dereden akan suyu içiyordu. Hakk’ın suyunu müstehıkkından esirgediler.

Yağan yağmur ile akan dere ve kaynayan pınar, *Allâh(C.C.)*’ın bütün mahlûkatına âit ihsanı idi. Binâenaleyh o ihsanda devenin de hakkı vardı. Semûdiler, o *Hakk* sahibini hakkından mahrum etmek istediler.

شد کمینی در هلاک طالحان ناقه‌ی صالح چو جسم صالحان

2517-Sâlih’in devesi, Sâlih olan zevâtın cismi gibi, fâsıkların helâkine pusu oldu.

Erbab-ı salâh’ın cisimlerine yapılan eza ve cefâ, mütecâsirleri için sebep-i helak olduğu gibi; mucize devesinin sudan men edilmek istenilmesi ve sinirlerinin kesilip öldürülmesi de semûd kavmi için azab-ı Semâvî pususunu teşkil etti.

ناقة الله و سقياها چه کرد تا بر آن امت ز حکم مرگ و درد

2518-Hazret-i Sâlih’in, Nâketullâh’a dokunmayınız, su içmesine mâni’ olmayınız demesinin dinlenilmemiş olması, Semûd kavmine ne gibi bir derd ve nasıl bir ölüm getirdi?

خونبهای اشتری شهری درست شحنه‌ی قهر خدا ز یشان بجست

2519-Kahr-ı ilâhi zâbiti, bir devenin kanı bedeli olmak üzere onlardan tamam bir şehir istedi.

Şihne kelimesinin doğrusunun, şının kesriyle okunduğu ve eski ta’bir ile subaşı denilen zâbit demek olduğu Kâmus tercümesinde yazılıdır. *H.z.Mevlânâ*,

sıfat-ı İlâhiyye'den olan Celâl ve Kahr'ı, şihneye teşbih ediyor, işte o şihne, bir devenin kanı pahası olmak üzere bir şehri harap ve bir şehir halkını helak etti diyor. Bundan sonra insanın rûhu ile cesedini **Sâlih Aleyhisselâm** ile devesine benzeterek buyuruyor ki:

روح اندر وصل و تن در فاقه است روح همچون صالح و تن ناقه است
2520-Rûh; Sâlih , deve ise ten gibidir. Rûh, vuslatta mütenâ'imdir; ten fakr ü zarûret içindedir.

Fuzuli bir gazelinde der ki:

**Cevri, gönlümdür çeken; gözdür gören rûhsarını;
Allah Allah kâm olan kimdir, çeken kimdir teâb.**

Sevgilinin yüzünü gören göz, derdini çeken gönül olduğu gibi kâmil insanların rûhu, kurb-i İlâhide ve nimet-i ma'neviyyede olduğu halde, bedenleri, meşakkat ve mücahede ile yıpranmaktadır. Bu itibar ile şu hal, **Sâlih** peygamber ile devesini andırır.

زخم بر ناقه بود بر ذات نیست روح صالح قابل آفات نیست
2521-Sâlih'in rûhu âfet kabul etmez. Yaralanmak ve ölmek deveye olur, Sâlih'in zâtine olmaz.

نور یزدان سغبه‌ی کفار نیست روح صالح قابل آزار نیست
2522-Sâlih'in rûhu incitilmeğe müsteid değildir. Allâh(C.C.)'ın nûru, kâfirlerin zebûnu olamaz.

Malumdur ki rûh, âlem-i emirdendir; ma'nâ âlemine mensubdur. Beden ise topraktan mahlûktur ve maddidir. Onun için dünyadaki dertler, mihnetler ayn-ı âleme mensup olan bedeni müteessir eder, rûh üzerinde te'sir yapamaz. Bunu anlatmak için **Hazret-i Mevlânâ, Sâlih Aleyhisselâm** ile devesini misal veriyor ve "Semûd kavmi, beden mesabesinde olan deveyi yaraladı ve öldürdü. Rûh gibi ma'nevi ve âli olan **Hz. Sâlih** e bir şey yapamadı" diyor.

تاش آزارند و بینند امتحان حق از آن پیوست با جسمی نھان
2523-Cenâb-ı Hakk, gizlice cisme tealluk gösterdi ki onu incitsinler de imtihâna uğrasınlar.

Cesed, maddi ve fena âlemine mensup olmakla beraber ma'neviyyattan da büsbütün hali değildir. Her müessirin eserine bir rabıtası ve alakası vardır. Halık Teâla Hazretlerinin de mahlûkatı üstünde yaradış ve yaşatış hakkı vardır. binâenaleyh, bigayr-ı **Hakk**'ın bir mahlûkuna tecâvüz, **Hakk**'ın onda ki yaradış ve hayatta bulunduruşuna taarruz olur. İnsanlar da böyle midir? Bir ressamın levhasına, bir şairin manzumesine, bir mûsikişinasın bestesine, yahut terennüm edişine taarruz, onların sanatkarlık haysiyetini incitir. Sân-i Âlem Hazretlerinin de, kudret-i ibdâna taarruz edecek olanlar imtihan ve azab görsün diye, cisimlere gizlice tealluku vardır.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği "peyvest", yani "tealluk"un maddi olmadığını söylemeye hâcet yoktur. Nitekim kendisi de: "Nâs'ın rûhu ile Rabbi arasında tarif edilemez ve kıyasa gelmez bir tealluk vardır" buyurmuştur.

آب این خم متصل با آب جوست بی‌خبر کآزار این آزار اوست
2524-İnsanın cesedini incitenler, onu incitmenin Hakk'ı incitmek olacağını bilmezler. Bu cesed küpünün suyu nehir suyuna muttasıldır.

Ressamın levhasını tezyîf etmek ressamı, şairin manzûmesini beğenmemek şairi inciteceği gibi, mahlûkunu incitmenin de Hâlık-i Zîşanın gazabını mûcib olacağından bir takım gafiller bihaberdirler. Halbuki mahlûkun küpündeki su, nehirden gelmektedir. O halde küpteki suya tarruz etmek, kudret nehrine taarruz

olur ki, o taarruzda bulunanlar, o coşkun nehrin dalgaları altında boğulmaktan kurtulamazlar.

تا که گردد جمله عالم را پناه ز آن تعلق کرد با جسمی اله

2525-Cümle âlemin melce'i olsun diye Cenâb-ı Hakk bir cisme taalluk etmiştir.

Enbiya ve Evliya hazaratının varlıkları, nâzil olacak belaların siperi kendileri de bundan dolayı mahlûkatın penâhıdır. Nitekim:

Arapça Sûre-i Enfal: 33

“Habibim; Sen aralarında bulundukça Allâh(C.C.) onlara azab edecek değildir.43”Âyet-i Kerimesinde bu hakikat beyân buyurulmuştur. **Mekke** müşrikleri küfür ve tuğyanda ileri gittikleri halde, aralarında bulunan Zât-i Akdes-i Risaletin yüzü suyu hürmetine rahatça yaşıyorlardı. Vaktaki hicret-i Muhammediyye vukû' buldu. Mekkelilerin asâyişi kalmadı. Türlü türlü belalara uğradılar. Ezcümle müthiş bir kıtlığa tutuldular. Nihayet **Mekke**'nin fethedilmesi üzerine tamamıyla mağlûp oldular ve İslama girmek sayesinde o belalardan kurtuldular.

بر صدف آمد ضرر نی بر گهر کس نیابد بر دل ایشان ظفر

2526-Enbiyâ ve evliyânın kalbine kimse tecâvüz edip zafer bulamaz. Zarar inciye değil sedefe olur.

Hazret-i Mevlânâ, “Ricâlullâh” hazarâtının münevver kalbini inciye, mübârek cesetlerini de incinin muhafazası bulunan sedefe benzetiyor. O cesetlere zarar erişirilse bile kalplerine dokunulmayacağını bildiriyor.

Sedef istiridyeler, dalgıçlar vasıtasıyla denizden çıkarılır ve bıçakla açılır etleri koparılıp atılır; fakat içindeki inci zarara uğratılmaksızın muhafaza edilir. Enbiyâ ve evliyâdan ziyadesiyle çile çekmiş, halkın taarruzuna uğramış, hatta din yolunda şehit olmuş zevât-ı kirâm vardır. Lakin dikkat edilirse anlaşılır ki o taarruzlar ve tecavüzler sedef mesabesinde bulunan cesetlerine olmuş, kalpleri ise inci gibi masûn kalmıştır.

تا شوی با روح صالح خواجهتاش ناقه‌ی جسم ولی را بنده باش

2527-Ey sâlik; bir velinin deve gibi olan cismine kul ol ve hizmet et ki Sâlih peygamber misâli bulunan rûhu ile kapı yoldaşı olasın.

Cenâb-ı Pîr, Mesnevî-i Şerîf'nin her yerinde yaptığı gibi burada da kârî' ve sâmi'leri bir insan-ı kâmilin hizmetinde bulunmaya teşvik ediyor. Yukarıda cismi Sâlih'in devesine, rûhu da o peygamberi zîşânın kendisine benzetmişti. Sâlih'in rûhu ile âşinâ ve kapı yoldaşı olabilmek için onun vârisi bulunan bir insân-ı kâmilin cismine kul ol, yani sıdk ve ihlâs ile hizmet et, diyor. Sonra da kıssanın bakiyesini söylüyor.

بعد سه روز از خدا نعمت رسد گفت صالح چون که کردید این حسد

2528-Hazret-i Sâlih, kavmine dedi ki: “Bu hasedi ve deveyi öldürme cinayetini ettiğiniz için üç gün sonra size Allâh(C.C.)'ın intikamı gelecektir.”

آفتی آید که دارد سه نشان بعد سه روز دگر از جان ستان

2529-Can alan Allâh(C.C.) tarafından üç gün sonra size bir âfet gelecektir ki üç nişân vardır.

رنگ روتی مختلف اندر نظر رنگ روی جمله تان گردد دگر

2530-Hepimizin yüzündeki reng değişecek, nazarlara karşı muhtelif renklerde görülecektir.

در دوم رو سرخ همچون ارغوان روز اول رویتان چون زعفران

2531-Birinci gün yüzünüz safran gibi sarı, ikinci gün erguvan gibi kızıl olacaktır.

بعد از آن اندر رسد قهر اله در سوم گردد همه روها سیاه

2532-Üçüncü gün bütün yüzler kararacak, daha sonra Allâh(C.C.)'in kahır erişecektir.

کره‌ی ناچه به سوی که دوید گر نشان خواهید از من زین وعید

2533-Eğer bu korkunç, haberin benden nişânını isterseniz, devenin yavrusu dağa doğru kaçmıştı.

ور نه خود مرغ امید از دام جست گر توانیدش گرفتن چاره هست

2534-Onu tutabilerseniz kurtulmanıza çâre vardır. Yoksa ümit kuşu tuzaktan uçmuş ve gitmiştir.

Kazây-ı İlâhi'yi Muallâk ve Mübrem diye ikiye ayırırlar. Kazây-ı muallâk, vukû'u, yahut def'i başka bir şeyin vukû'una bağlı olan kazadır derler. Sadaka verenin ömrünün artması gibi.

Kazây-ı mübrem ise; hiçbir çare ile def'i kâbil olmayan, mutlaka olması mukadder bulunan hâdisedir. Her yaşayanın mutlaka ölmesi gibi.

Kazaların muallâk, yahut mübrem olduğu pek de belli olmadığından, mutlaka helak olacaklarını kendilerine anlatmak için **Sâlih Aleyhisselâm** kavmine demişti ki: "Kaçan deve yavrusunu tutabilerseniz kurtulmanıza imkan vardır. Tutamadığınız takdirde halâsınıza ümit yoktur."

رفت در کهسارها شد ناپدید کس نتانست اندر آن کره رسید

2535-Hiç kimse yetişip o yavruyu tutamadı, yavru dağlara kaçtı ve görünmez oldu.

2536-Yavrunun kaçıışı, temiz bir rûhun cesedden utanıp, cânib-i ilâhiye firâri gibi oldu.

صورت اومید را گردن زده ست گفت دیدید آن قضا مبرم شده ست

2537-Sâlih Aleyhisselâm dedi ki: "Gördünüz ya! Hakkınızdaki kazây-ı ilâhi mübrem olmuş ümid sûretinin boyunu vurmuştur."

Hazret-i Mevlânâ, deve yavrusundan ve onu elde edebilmekten maksadın ne olduğunu anlatmak için buyuruyor ki:

که بجا آرید ز احسان و برش کره‌ی ناچه چه باشد خاطرش

2538-Deve yavrusu nedir? Sâlih Aleyhisselâmın hâtırıdır ki iyilikle, hayır ve hasenât ile onu yerine getiriniz.

ور نه نومیدید و ساعد را گزان گر بجا آید دلش رستید از آن

2539-Eğer peygamberin gönlü olursa, o azabdan kurtulacaksınız; yoksa ümitsizlikle ellerinizi, kollarınızı ısıracaksınız.

İhtimal ki Semûd kavminin helâki hakkındaki kazây-ı ilâhi bir kazây-ı muallâk idi. Yani imâna gelmekle peygamberlerinin gönlünü ederler ve onu hoşnut kılarlarsa kurtulacaklar, aksi takdirde helâk olacaklardı. Semûd kavmi, **Hazret-i Sâlih**'in gönlünü etmedikleri için o muallak kaza, mübrem şeklini almış ve hepsi birden Azâb-ı ilâhiye uğramışlardı.

چشم بنهادند و آن را منتظر چون شنیدند این وعید منکر

2540- Bu kederli haberi işitince zuhûruna göz diktiler ve onu beklemeye başladılar.

می‌زدند از ناامیدی آه سرد روز اول روی خود دیدند زرد

2541-Birinci gün yüzlerini sararmış görünce ümitsizlikle soğuk soğuk âh çektiler.

نوبت اومید و توبه گشت گم سرخ شد روی همه روز دوم

2542-İkinci gün hepsinin yüzü kızardı. Ümit ve tevbe nöbeti kayboldu.

حکم صالح راست شد بی ملحه شد سیه روز سوم روی همه

2543-Üçüncü gün hepsinini yüzü karardı.Sâlih'in hükmü; cengsiz, i'tirazsız doğru çıktı.

همچو مرغان در دو زانو آمدند چون همه در ناامیدی سر زدند

2544-Hepsi de ümitsizliğe düşünce kuşlar gibi dizleri üstüne çöktüler.

شرح این زانو زدن را جاثمین در نبی آورد جبریل امین

2545-Bu diz çökmenin şerhini Cibrîl-i Emin Kur'an'da "Câsimin" kelimesiyle getirmiştir.

Cenâb-ı Pîr'in telmih ettiği şu âyetlerdir ki Sûre-i A'raftadır:

Arapça:Sûre-i A'raf:73-79

"Semûd kavmine de biraderleri olan, yani o kabileden bulunan Sâlih'i, peygamber olarak gönderdik. Sâlih onlara dedi ki: Ey kavmim; Allâh(C.C.)'a ibadet ediniz, sizin ondan başka ma'budunuz yoktur. Size Rabbiniz tarafından, onun kemâl-i kudretine, benim de sıdk-i nübüvvetime bir beyyine gelmiştir. İşte bu Allâh(C.C.) devesi sizin için bir mu'cizedir. Onu bırakın da Allâh(C.C.) arzından otlansın. Ona kötülükle dokunmayın, yani kötülük etmeyin ki, sonra sizi acıklı bir ölüm yakalar. Hatırlayın ki Allâh(C.C.) sizi Âd kavminden sonra arz üzerinde mekîn ve onlara halef kıldı ve yeryüzünde sizi iskân etti. Onun düz ve yumuşak yerlerinde köşkler yapıyorsunuz ve ev olmak için dağları oyuyorsunuz. İmdi, Allâh(C.C.)'ın nimetlerini yâd ediniz. Arz üzerinde müfsidlik etmede ileri gitmeyiniz. Sâlih'in kavminden mütekebbir ve müteazzim olanlar aralarından iman etmiş olan zuafâ ve acezeye: Sâlih'in hakikaten Rabbi tarafından olduğunu biliyor musunuz yani onun hakikaten bir Nebiyy-i mürsel bulunduğuna inanıyor musunuz? dediler. Onlar da: Evet. Biz, Onun gönderildiğine, yani tevhid ve ibadet gibi bize getirdiği şeylere inandık cevabını verdiler. Semûd kavminin mütekebbir kafirleri dediler ki: Biz, sizin inandıklarınızı inkar ediyoruz. Mu'cize devesinin arka ayaklarındaki sinirleri kesip onu öldürdüler ve Allâh(C.C.)'ın emrine isyan ettiler. Bir de, ey Sâlih ; Hakikaten peygamberlerden isen bizi korkutmak istediğin azabı getirde görelim, dediler. Bunun üzerine onları bir titreme, yani hareket-i arz yakaladı da, evlerinde ve diz çökmüş bir halde helâk oldular. Sâlih peygamber onlardan yüz çevirdi. Ey kavmim; Ben size Rabbinin risaletini, yani emirlerini ve nehiylerini anlattım ve size nasihatte bulundum, yani hayırhâhlık gösterdim. Lâkin siz nasihat verenleri sevmediniz. 44"

Bazı müfessirine göre, Sâlih Aleyhisselâm'ın bu son hitabı Semûdilerin deveyi öldürmesi üzerine vâki' olmuştur. Bazıları ise; Hazret-i Sâlih bu sözleri kavminin helâkından sonra onların rûhlarına hitaben söyledi demişlerdir ki aşağıda geleceği veçhile Hazret-i Mevlânâ'nın müteâlası da öyledir.

Câsminin kelimesinin "Diz çökenler" demek olması ve diz çökmenin bir nev'i ta'zîm tavrı bulunması dolayısıyla Cenâb-ı Pîr Efendimiz bir nükte beyân ediyor.

وز چنین زانو زدن بیمت کنند زانو آن دم زن که تعلیمت کنند
2546-Seni okuttukları ve Semûd kavmi gibi "Câsimin" olmaktan korkuttukları vakit diz çök.
 Yani kâmil bir mürebbî huzurunda yeni derse başlamış çocuk gibi onun ta'limâtını dinle. Yoksa *Allâh(C.C.)*'ın kahrı gelince seni mecburi olarak çökertir.
 قهر آمد نیست کرد آن شهر را منتظر گشتند زخم قهر را
2547-Semûd kavmi, kahr-ı ilâhi yarasını beklemeye başladı. O kahr geldi ve o şehir halkını mahvetti.
 شهر دید اندر میان دود و تفت صالح از خلوت به سوی شهر رفت
2548-Sâlih Aleyhisselâm çekilmiş olduğu halvethâneneden şehre doğru gitti. Orasını duman ve ateş içerisinde gördü.
 نوحه پیدا نوحه گویان ناپدید ناله از اجزای ایشان می‌شنید
2549-Helâk olan kavmin eczâsından ma'nen inilteler işitti. Ağlama vardı, lâkin ağlayanlar görünmüyordu.
 اشک ریز از جانشان چون ژاله‌ها ز استخوانهایشان شنید او ناله‌ها
2550-Hazret-i Sâlih onların kemiklerinden inilteler duydu. Rûhları çiğdâneleri gibi yaşlar döküyordu.
 نوحه بر نوحه گران آغاز کرد صالح آن بشنید و گریه ساز کرد
2551-Cenâb-ı Sâlih , o inilteler işitti ve ağlamaya başladı. O ağlayan rûhlar için göz yaşları döktü.
 وز شما من پیش حق بگریسته گفت ای قومی به باطل زیسته
2552-Dedi ki: Ey bâtil içinde yaşayan kavm; ey Hakk'ın huzurunda kendilerinden ağladığım ümmet.
 پندشان ده بس نمائد از دورشان حق بگفته صبر کن بر جورشان
2553-Cenâb-ı Hakk, benim ağlayışına karşı buyurdu ki: Onların cefâsına sabret, kendilerine nasihat ver. Devirlerinden çok bir şey kalmadı.
 Yani helâk olmaları yaklaştı.
 شیر پند از مهر جوشد وز صفا من بگفته پند شد بند از جفا
2554-Ben de Hakk'a arzettim ki: İlâhi, onların ettikleri cefâ dolayısıyla benim nasihat edecek dilim tutuldu. Nasihat sûtü, şefkat ve safâ te'siriyle coşar.
 شیر پند افسرد در رگهای من بس که کردید از جفا بر جای من
2555-Bana o kadar cefâ ettiler ki, nasihat sûtü damarlarımda dondu kaldı.
 بر سر آن زخمها مرهم نهم حق مرا گفته ترا لطفی دهم
2556-Cenâb-ı Hakk bana buyurdu ki: Sana lutfederim, onların açmış oldukları tekzip ve istihzâ yaralarına merhem korum.
 روفته از خاطر من جور شما صاف کرده حق دلم را چون سما
2557-Allah-ü Zülcelâl, hâtırımından sizin cevrelerinizi sildi süpürdü ve kalbimi semâ gibi bir hâle getirdi.
 گفته امثال و سخنها چون شکر در نصیحت من شده بار دگر
2558-Ben tekrar hayırhâhlık va'disinde çok meseller ve şeker gibi sözler söyledim.
 شیر و شهدی با سخن آمیخته شیر تازه از شکر انگيخته

2559- *Şekerden taze süt peydâ ettim, sözüme bal ve şeker kattım da öyle söyledim.*

ز آن که زهرستان بدید از بیخ و بن در شما چون زهر گشته آن سخن

2560-*Benim o tatlı sözlerim size zehir oldu. Çünkü kökten, temelden bir zehirlik idiniz.*

غم شما بودید ای قوم حرون چون شوم غمگین که غم شد سر نگون

2561-*Neden mağmum olayım ki gam, tepetaklak oldu. Ey âsî kavm; asıl gam siz idiniz.*

ریش سر چون شد کسی مو بر کند هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند

2562-*Hiç kimse gamın ölümüne ağlar mı? Baştaki yara iyileşti diye bir şahıs saçını, sakalını yolar mı?*

Sâlih Aleyhisselâm'ın helâk olmuş kavmine fart-ı merhametinden ağlaması, sonra da onlara hitâb ile hakikate müteallik sözler söylemesi istiğrâb edilmesin. *Semûd* kavminin helak olan bedenleri idi. Rûhları bâki olduğu için dünyada sözünü dinlemekdikleri peygamberin hitabını işitiyorlardı.

Ayn-ı hâl *Bedr* gazasında da vukû' bulmuştur. Muharebe bittikten sonra müşriklerin ölümleri bir çukura doldurulmuş, üstleri toprakla örtülmüştü. *Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz* çukurun başına gitti. Oradakilerin isimleriyle hitab ederek: "*Biz Rabbimizin bize va'deylediğini hak ve sâbit olarak bulduk. Siz de Rabbinizin size va'deylediğini hak ve sabit olarak buldunuz mu?*" diye seslendi. *Hiz. Peygamberin* şu hitabını hayretle dinleyen *Cenâb-ı Ömer (R.A.):* "*Yâ Resûlallah rûhu olmayan cesetlere niçin söz söylüyorsunuz?*" diye sordu. *Sallallahü Aleyhi Vesellem Hz. "Nefsim yed-i kudretinde olan Allâh(C.C.)a yemin ederim ki söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitemezsiniz, yani onlar sizden daha iyi duyarlar, lakin cevap veremezler"* buyurdu.

نوحهات را می‌نیرزد آن نفر رو به خود کرد و بگفت ای نوحه‌گر

2563-*Sâlih Aleyhisselâm kendisine tevcih-i hitab ile dedi ki: Ey ağlayan; bu gürûh senin ağlamana değmez.*

کیف آسی قل لقوم ظالمین کڑ مخوان ای راست خواننده‌ی مبین

2564-*Ey Kur'an-ı Mübini okuyan, yanlış okuma. Ben zâlim bir kavmin arkasından nasıl mahzun olayım?*

Bu beytte *Kur'an-ı Azîm*den iktibâs edilmekle beraber hafif bir değiştirilme yapılmıştır. Yani Ayet:

Arapça : Sûre-i A'raf:93

İken beyitteki şekilde nazma sokulmuştur. İslam edebiyatçıları buna tağyîr-i yesir diyorlar. Ve yapılmasını câiz görüyorlar, Kâfirîn denilmek mümkün iken *Cenâb-ı Pîr*'in Zâlimîn kelimesini kullanması, *Allâh(C.C.)ü a'lem küfürden eşed olduğunu* îâmâ için olsa gerektir. Bir de Âyet-i Kerime, *Şuayp Aleyhisselâmın* sözünü hikaye ettiği halde *Hiz.Mevlânâ* onu *Sâlih* peygamber lisanından naklediyor. Buna sebep de:

Arapça Sûre-i Bakara:285

Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulan peygamberler arasındaki ittihaddır. Nitekim *Şârih Ankaravî* "Fil'hakika *Şuayp Aleyhisselâmın* böyle demesi, hemen *Salih Aleyhisselâmın* böyle demesidir." diyor.

رحمتی بی‌علتی در وی بتافت باز اندر چشم و دل او گریه یافت

2565-*Tekrar Sâlih Aleyhisselâm, gönlü gözünde ağlamak hissi buldu kendisinde sebebsiz bir merhamet parladı.*

قطره‌ی بی‌علت از دریای جود قطره می‌بارید و حیران گشته بود
2566-Gözleri damlalar yağıdırıyor. Kendi ise bu hâle hayran kalıyordu.
O damlalar, rahmet deryâsının sebepsiz katreleri idi.

بر چنان افسوسیان شاید گریست عقل او می‌گفت کین گریه ز چیست
2567-Onun akli diyordu ki: Bu ağlama neden? Hallerine teessüf edilecek
olan bu herifler ağlamaya değer mi?

بر سپاه کینه توز بدنشان بر چه می‌گریی بگو بر فعلشان
2568-Söyle! Niçin ağlıyorsun? Onların ef'aline mi, yoksa nalları tersine,
yani önü arkasına gelmek üzere çakılmış bir orduya benzeyen kindarlıklarına
mi?

Geçen derslerimizde bahsi geçmişti. Düşmanı aldatmak için at nalları
tersine, yani önü, arkasına gelmek üzere mihlatılmış da süvarisi aks-i tarafa gitti
zannı verilmiş. Buradaki Bed nâl da o demek olacak.

بر زبان زهر همچون مارشان بر دل تاریک پر زنگارشان
2569-Onların karanlık ve paslı kalblerine mi, yoksa yılan gibi zehirli
dillerine mi ağlıyorsun?

بر دهان و چشم کژدم خانه‌شان بر دم و دندان سگسارانه‌شان
2570-Onların sansar gibi nefeslerine ve dişlerine mi, yoksa akreb yuvası
gibi olan ağızlarına ve gözlerine mi?

شکر کن چون کرد حق محبوسشان بر ستیز و تسخر و افسوسشان
2571-Onların inâdına mı, istihzâsına mı ağlayıp müteessir oluyorsun?
Allâh(C.C.)'ın onları dünyâda toprak altında, ukbâda ise cehennemde
habseylediğine şükr ve hamdet.

Zalimlerin helak olması, hatta iktidardan düşerek bir şey yapamayacak bir
hale gelmesi, mazlumlار için ve bütün alem hakkında azîm bir nimettir. Nitekim
Kur'an-ı Kerîmde:

Arapça Sûre-i Enâm:45

“Zalimlerin ardı, arkası kesildi” denildikten sonra “Hamd, Âlemlerin
rabbbi olan Allâh(C.C.)'adır.47” buyurulmuş ve bunun pek büyük bir nimet
olduğuna işaret edilmiştir.

مهرشان کژ صلحشان کژ خشم کژ دستشان کژ پایشان کژ چشم کژ
2572-Onların elleri de, ayakları da, gözleri de, muhabbetleri de,
sulhleri de, gazabları da eğri idi.

Yani gördükleri, düşündükleri ve yaptıkları işler tamamen çarpıktı.

پا نهاده بر جمال پیر عقل از پی تقلید و معقولات نقل
2573-Semûd kavmi, mukallid ve alay alay nakledilen saçma sözlere tâbi'
oldukları için, bu ihtiyâr ve müdebbir aklın başına basmışlar, yani
nasihatlerine kulak vermemişlerdi.

Malumdur ki taklit; bir kimsenin kavlini ve filini hakikat bilerek ona göre
hareket etmektir ki bunu yapana mukallid denir.

Taklidin iyisi olur, kötüsü olur. Meselâ biz i'tikadda **Ebû Mansûr-i
Mâtûrîdî**'nin, amelde **İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe**'nin mukallidiyiz. Bu, iyi bir
taklittir. Maalesef içimizde mason ve komünist olanlar vardır. O da kötü bir
taklittir.

Semûd kavmi de, bütün müşrikler de bu kötü mukallidlerden idiler.
Dedelerinden, babalarından ne görmüş, aralarında bilgiç geçinenlerden ne işitmiş

iseler, onları hakikat sanmışlar ve aldanmışlar, görüp işittikleri şeylerin makûl olup olmadığını düşünmeye lüzum görmemişler, onları körü körüne tatbika çalışmışlardı. Bundan dolayı enbiyâ ve evliyânın **Hakk** sözlerini, görüp işittiklerine uymadıkları için kabul etmiyorlar şu hareketleriyle akl ve fikri ayak altına alıp çiğnemiş oluyorlardı.

Onların bu düşünceleri ve sapıklıkları **Kur'an-ı Kerîm**de:

Arapça: Sûre-i Zühurf:32

“Biz, babalarımızı, dedelerimizi bu i'tikat ve amel üzerine bulduk, biz de onların izlerinde yürüyoruz, gitmiş oldukları yola gidiyoruz derler.48”

Arapça: Sûre Bekara:170

“Keza müşriklere Allâh(C.C.)’ın inzâl ettiği kitab ve şeriate uyun denilince: Biz, babalarımızı tabi’ bulduğumuz şeylere uyarız cevabını verirler. Ya babaları, bir şey anlamaz ve doğru yolu bulamaz bir hamâkatte iseler? 49”gibi âyetlerle haber verilmektedir.

Beytte bir “râyât-ı nakl” terkibi geçmektedir ki nakl sancakları demektir. Ben onu “alay alay nakolunan saçma sözler” diye tercüme ettim. Çünkü sancak alaylarda bulunur.

Râyât kelimesi re’y’in fârisi telâffuza göre cem’i de olabilir. Bu takdirde ma’nâ: “Semûd kavmi mukallid ve dedelerinden, babalarından nakledilen düşüncelere tabi’ olduklarından pîr-i aklın başına basmışlardı” olur.

از ریای چشم و گوش همدگر پیر خر نی جمله گشته پیر خر

2574-Bunlar, hür birer ihtiyâr değil, birbirinin gözüne ve kulağına riyâkârlık etmek için yaşlı eşek olmuşlardı.

Semûdiler arasında ihtiyar ve tecrübekâr olanlar varsa da onlar da başkalarına karşı eslâfa tabi’ olduklarını göstermek mürâiliğinde bulunduklarından adeta yaşlı eşek derekesine düşmüşlerdi.

تا نمایندشان سقر پروردگان از بهشت آورد یزدان بردگان

2575-Cenâb-ı Hakk, cehennemlik şahısları kendilerine göstermek için cennetten bir takım kullarını, yani nebîleri, velîleri dünyâyâ getirmiştir.

Bundan sonra **Hız.Mevlânâ**, mevzu’ ile ilgisi sebebiyle sûre-i Rahmândaki bu âyetin ma’nâsı ile ilgili beyânda bulunuyor. Sûre-i Rahman **Mekke** de nazil olmuştur. Nüzûlüne sebep de **Kur'an**’da Rahmân ism-i şerifinin zikri üzerine müşrikler tarafından:

-Rahman kimdir ve nedir? bilmiyoruz, denilmesi, yahut yine müşrikler tarafından:“**Kur'an**-ı Muhammede öğretenler var!” isnadında bulunulmasıdır. Bu sûre-i Celîle:

Arapça: Sûre-i Rahman:1/4

“Merhameti her şeye şamil olan Allâh(C.C.), Kur'an’ı peygamberine talim eylemiş ve insanı yaratıp maksadını anlatmayı ona öğretmiştir.50”

Ayetleriyle başlar. **Hız.Mevlânâ**’nın îzâh ettiği Âyetleri **Hüseyin Vâiz rahimehullah Mevâhib-i Aliyye** isimli tefsirinde şöyle anlatılır:

Arapça:19/21

“Allâh(C.C.), birbiriyle karşılaşan iki denizi salıverdi. Aralarında bir berzah, yani hâil vardır ki o denizler hududlarını tecavüz etmezler ve yekdiğerine karışmazlar. Ey insanlar ve cinler, Rabbinizin hangi nimetlerini tekzib ve inkar edebilirsiniz?51”

Eshab-ı Kiram’dan **Câbir bin Abdullah(R.A.)**’ın şöyle dediğini Hakim rivayet etmiştir: **“Hz. Peygamber** bu sûreyi sonuna kadar okudu, sonra buyurdu ki: **“Neden sizi böyle sâkit görüyorum? Cinniler, Allâh(C.C.)’ın bu suâlîne karşı**

sizden daha iyi hareket ediyorlar. Ne vakti “Febieyyi âlâi rabbikûma tûkezziban” Âyetini okusalar: “Hayır, ya Rabbi; senin nimetlerinden bir şeyi inkar edemeyiz. Her hususta sana hamdolsun, diyorlar.” buyurdu.

Demek ki bu âyetler okundukça aynı sûretle cevap verilmek, hiç olmazsa **Cenâb-ı Hakk**’ın bitmez, tükenmez nimetlerine karşı hamdedilmek lazımdır.

Âyet-i Kerimedeki **Bahreyn**, yani iki deniz için **Bahr-i Fâris** ve **Bahr-i Rûm** diyenler olmuştur. Bahr-i Fârisin, Hind okyanusu, Bahr-i Rûmun Akdeniz olmasına göre aradaki hâilin **Süveyş Kanalı** olduğunu söyleyenler vardır. Hatta “yeltegiyan” filinin istikbâl ma’nâsına alınarak, yani: “**iki deniz karşılaşacak**” ma’nâsı çıkarılarak **Süveyş Kanalı**’nın âtide açılacağına işaret buyurulduğu da haber verilmiştir.

Bazı müfessirler de; İki denizden maksat; Erkek ve kadının nutfesidir ki rahimde karşılaşırlar ve onların birleşmesinden doğma ve tenâsül vukû’a gelir mütâleasında bulunmuşlardır.

Muhakkikler ise onu başka türlü îzâh ederler. Mesela **İmam-ı Kuşeyrî**: Bahreynnden maksad: Havf ü recâ, yahut kabz u bast, yahut üns ü heybet gibi kalbi hallerdir. Aradaki Berzah ise **Allâh(C.C.)** kudretidir diye te’vil etmiştir.

H.z.Mevlânâ da o bahreynin ma’nevi olduğuna kâildir. İki denizden maksat: Cennetlik ve cehennemlik insanlardır der ve şu sûretle îzâh eder:

در میانشان برزخ لا بیغیان اهل نار و خلد را بین هم دکان

2576-Nâr ve nûr ehli olanları, yani cehennemliklerle cennetlikleri bir dükkânda çalışan esnaf gibi gör. Bir dükkânda çalıştıkları, yani dünyada berâber yaşadıkları hâlde aralarında ma’nevi bir berzâh, bir mani’a vardır ki birbirine karışmazlar.

Bir memleket, bir şehir, bir semt, bir mahalle, hatta bir ev içinde oturan insanlar sûreta muhtelit görünürler. Bu itibar ile bir dükkânda çalışan ve aynı sanatla meşgul esnafa benzerler. Fakat sûri ihtilâtlarına rağmen aralarında ma’nevi bir hâil vardır ki birleşmelerine meydan vermez. Kendilerini mü’min ve gayr-i mü’min olarak ikiye ayırır. O mani’ de din ve ahlâktır.

در میانشان کوه قاف انگخته اهل نار و اهل نور آمیخته

2577-Nâr ve nûr ehli olanlar, sûretâ karışmışlardır. Lâkin aralarında Kâf dağı kadar bir mani’ vardır.

Mesela; Sûre-i Tahrîm’deki şu âyet-i kerimeyi okuyalım:

Arapça Sûre-i Tahrim:10

“Küfürde sebât göstermiş ve imân etmemiş olanlar için, Allâh(C.C.) bir mesel irâd eyledi, yani bir misâl gösterdi. Nûh ve Lût peygamberlerin haremelerini ki kullarımızdan iki abd-i sâlihın taht-ı nikâhında idiler. O kadınlar, zevcelerine hıyanet ettiler.(Buradaki hıyânetten fuhş ma’nâsı anlaşılmasın. Maksat; her ikisinin de kocalarının peygamberliğini tasdik etmemiş olduklarıdır) Bu iki peygamber, azab-ı ilâhîyi o kadınlardan def’ edemedi. (Peygamber haremî olmaları, küfürleri dolayısıyla o kadınları azab-ı ilâhiden kurtaramadı. Nûhun karısı Tûfanda boğuldu. Lûtun karısı başına taş düşerek öldü.) Âhirette ise onlara:Cehenneme girenlerle siz de girin denilecektir.52”

İşte şu mesel-i İlâhi yukarıki beyti pek güzel îzâh eder. Bu kadınlar, iki Nebiyy-i muhterem ile bir evde, bir yatakta bulunacak kadar ihtilât etmişlerdi. Fakat aralarında kaf dağı kadar bir mâni’a vardı ki bu zevc-i mükerremlerinin imânı, kendilerinin küfrü idi.

Kaf dağı; büyüklüğünden kinaye olarak kullanılan bir ta’birdir. **Hazret-i Mevlânâ**, bu sûri ile ma’nevi adem-i imtizâcî bir misal ile îzâh ediyor ve diyor ki:

در میانشان صد بیابان و رباط همچو در کان خاک و زر کرد اختلاط

2578-Meselâ ma'den içinde altın ile toprak karışıktır. Fakat ikisinin mahiyyeti arasında yüzlerce çöl ile vakf han vardır.

Ribat; gariplere mesken olmak üzere eshâb-ı hayr tarafından yapılmış binalardır. Vakf han diye tercüme ettim.

مختلط چون میهمان یک شبه همچنان که عقد در در و شبه

2579-Kezâ inci ile boncuktan müteşekkil bir gerdanlıkta bu iki cevherin bulunması, bir handa bir gece kalacak iki misâfirin ihtilâtı gibidir.

Şibih: Hafif ve siyah bir taş ma'nâsına imiş.

H.z. Mevlânâ buyuruyor ki: "Kıymetli inci ile değersiz boncuktan yapılmış bir gerdanlık var. Mahiyyeti ayrı olan bu iki maddenin bir dizi de bulunması, değerlerinin aynı olmasını icap etmez. Bir handa bir gece kalacak yolcuların o kadar müddet bulunmalarına benzer. Gerdanlığın kopup da dizisi dağıldığı gibi inci ve boncuk birbirinden ayrılır. Daha garibi bir aile içinde böylece adem-i ünsiyyet görünür.

Dünyada mecbûren ve sûreta bir arada bulunan cinsiyyet muhalifleri ahirette:

Arapça: Sûre-i Yasin: 59

"Ey mücrimler; bu gün ayırt olunuz. 53" hitabına uğrayacaklar, ehl-i nâr olanlar, ehl-i nûr olanlardan ayrılacaklardır.

Yine bahse devam ediliyor:

طعم شیرین رنگ روشن چون قمر بحر را نیمیش شیرین چون شکر

2580-O denizin yarısı şeker gibi tatlı, rengi de ay gibi parlaktır.

طعم تلخ و رنگ مظلم فیروار نیم دیگر تلخ همچون زهر مار

2581-Diğer yarısı yılan zehri gibi acıdır. Lezzeti acı olmakla beraber rengi de zift ve katran misilli karadır.

Cenâb-ı Pîr, hidâyet ve dalâlet erbâbını birbirine karışmayan iki denize benzetmişti. Şu iki beytte o denizlerden yarısının tatlı ve berrâk; öbür yarısının acı ve bulanık olduğunu, yani ehl-i imânın kalbini nûr-i tevhid ile münevver, küfr ve ilhâd eshâbının kalbinin de küfrün kasvet ve zulmetiyle kapkara bulunduğunu söylüyor.

بر مثال آب دریا موج موج هر دو بر هم می‌زنند از تحت و اوج

2582-Her iki deniz, yani hidâyet ve dalâlet erbâbı, deniz suyu gibi dalgalanır ve çarpışır.

اختلاط جانها در صلح و جنگ صورت بر هم زدن از جسم تنگ

2583-Dar ve tahammülsüz cisimlerin çarpışması, rûhların sulh ve ceng hususundaki ihtilâfındandır.

Dalâlet erbâbı, hidâyet eshâbıyla mücadelede bulunur ve fevkal'ade taassub gösterir. Çünkü onlar güneşin aydınlığına tahammül edemeyen yarasalar gibidir. Onun için din güneşinin batmasını isterler. Daha unutulmamıştır ki islam taşıyan bir başvekil:

- Din gibi bir zehirden şifa mı umuyorsunuz? demişti. **H.z. Mevlânâ**, yine **Mesnevî-i Şerîf** de: "Mansıb ve mevkiin cahillere yaptırdığı rezâleti yüz vahşi arslan yapamaz" buyurur.

کینه‌ها از سینه‌ها بر می‌کند موجهای صلح بر هم می‌زند

2584- Sulh dalgaları çarpışır ve göğüslerden kinleri koparır.

مهرها را می‌کند زیر و زبر موجهای جنگ بر شکل دگر

2585-Ceng dalgaları ise diğer bir şekilde çarpar, muhabbet ve şefkatleri alt üst eder.

ز آن که اصل مهرها باشد رشد مهر تلخان را به شیرین می‌کشد

2586-Şefkat ve muhabbet, acıları tatlıya doğru çeker. Çünkü; şefkatlerin aslı rüşd ü sedâdır.

تلخ با شیرین کجا اندر خورد قهر شیرین را به تلخی می‌برد

2587- Kahr ve gazab, tatlıyı acıya götürür. Acı tatlı ile nasıl uyuşabilir?

Hız.Mevlânâ, hidâyet ve dalâlet erbâbını tatlı ve acı birer denize benzetmişti. Bu iki deniz, daima telâtüm ve tehâcüm halindedir. Tatlı deniz, yani iyi adamlar, acı denizi, yani kötü şahısları iyileştirmek isterler. Acı deniz, yani kötüler de iyileri kötüleştirmeye çalışırlar. Bu çarpışma ve uğraşma, rûhların ve kabiliyetlerinin ihtilâfından ileri gelir.

Çünkü tatlı deniz, cemâl sıfatının; acı deniz ise celâl sıfatının mazharıdır. Her mazhar, kendisindeki zâhîrin zuhûruna tabî'dir.

Şeyh Sâdi Gülistan'ında:

“Akrebîn sokması, soktuğu adama kininden değildir. O tabiatı icabı sokar.” der.

از دریچه‌ی عاقبت دانند دید تلخ و شیرین زین نظر ناپد پدید

2588-Acı, tatlı bu bakışla görülmez. Onlara âfiyet penceresinden bakmakla mâhiyyeti anlaşılır.

İnsanlardan hangisinin hidâyet, hangisinin dalâlet mazharı olduğu bu zâhîr gözüyle görülemez. Onların nasıl oldukları, âfiyet penceresinden bakmakla anlaşılır.

Âfiyet; Sıhhat ve selâmet ma'nâsıdır ki hem hastalıktan, hem de maddi ve ma'nevi belalardan kurtuluş ma'nâsıdır. Bundan dolayı Hadis-i Şerifte: **“İlâhî; senden âfiyet temenni ederim. Ve âfiyetin tamamı ve devamını, bir de âfiyete karşı şükre muvaffak olmayı dilerim”** buyurulmuştur.

Bir şeyi olduğu gibi görmemek hastalıktır. O hastalık ise büyük bir beladır. O beladan kurtulmak için Mevleviler, namazlardan sonra secde-i şükr ederler ve secde iken: **Yâ Rabbi; bizi oyalayan şeylerden halas et ve her şeyin hakikatini bize olduğu gibi göster.”** Hadis-i Şerifini okurlardı. Her kimin gözünde, şaşılmanın biri iki görüşü gibi, yanlış görmek hastalığı yoksa ve öyle bir belaya mübtelâ değilse insanların hakiki hüviyetlerinin ne olduğunu görebilir. İşte âfiyet penceresinden bakış bu demektir.

Asr-ı Saâdetde **Medine** de **Kuzman** namında biri vardı. **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz** onun için münafıktır buyurdu. Bu şahıs **Uhud muharebesi'**nde fedâkârane harbetti, ağır sûrette yaralanıp düştü. Eshab'dan **Ketâde bin Numan (R.A.)** ona:

- Ya Kuzman, şehadet mübarek olsun dedi. Fakat Kuzman:

- Ben şehadet için harbetmedim. Düşman, **Medine** hurmalıklarına zarar vermesin diye harbettim! Cevabını verdi. Sonra da can acısından kurtulmak için kılıcını karnına sokup intihar etti.

İşte **Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz** de öyle âfiyetli bir göz bulunduğu için Kuzman'ın nasıl bir mahluk olduğunu doğruca görmüştü.

Mesnevî-i Şerîfnin bazı nüshalarında bu beytin ikinci mısraındaki “deriçe-i âfiyet” yerine deriçe-i âkibet ta'biri vâki' olmuştur.

Ona göre beytin ma'nâsı: **“İnsanların hüviyyeti akibet penceresinden bakmakla anlaşılır.”** demek olur. Âkibet penceresi, bir şeyin sonradan ne olacağını evvelden görüp anlayan gözdür. Kuzman'ın sonunun ne olduğunu

ibtidâ'dan görüp anlayan ve akibetini haber veren **Resulullah (S.A.V.) Efendimizin** mübarek ve hakikat-bîn olan nazarı gibi.

چشم آخر بین غرور است و خطاست چشم آخر بین تواند دید راست
2589-Sonu gören göz doğruyu görmeye muktedir olur. Başka türlü gören göz ise aldanış ve yanıltır.

Yani sahibini aldatır ve yanıltır.

لیک زهر اندر شکر مضمر بود ای بسا شیرین که چون شکر بود
2590-Şeker gibi tatlı ne kadar çok şey vardır ki onların şekerine zehir karışmıştır.

Hayvanâtta olsun, nebâtta olsun öyleleri vardır ki sûretleri itibariyle gayet hoş görünürler, fakat şekillerine aldanıp da onlara yaklaşanlar için ölüm muhakkaktır. Meselâ yılanın derisi ne kadar güzel nakışlıdır. Bundan dolayı bazı moda düşkünün hanımlar, yılan derisinden iskarpin giyinmektedir. Kezâ kaplanın postu ne hoş nakışlıdır. Lâkin yılanın dışında ve kaplanın pençesinde ölüm hazırdır. Bu, böyle olduğu gibi insanların harekâtı ve muâmelâtı da böyledir. Mesela işret meclisleri ve o fisk u fücûr alemleri ne kadar neşeli ve lezzetli görünürler. Lakin o neşeli lezzetler içindeki zehirler; hayatı ne kadar zehirlerler. Müdâvimlerini ne müthiş hastalıklara uğratırlar. Şu da var ki o hastalıklar ve neticesindeki ölümler, dünyaya mahsus cezâlardır. Ahirettekiler ise şüphesiz ki onlardan çok müthiş ve pek elîmdir.

Sathî nazar olanlara saâdetin felâket, felâketin saâdet göründüğünü anlatmak için **Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz: “Cennet, insana hoş görünmeyen şeylerle, cehennem de nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilmiştir”** buyurmuştur.

Namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve emsali îlâhi farzlar nefse ağır gelir. Menhiyyat ise nefsin tamamen hoşlandığı şeylerdir. Halbuki evvelkiler cenneti, sonrakiler cehennemi kaplamışlardır. Yani nefse ağır gelen şeyler cennete, ona hoş görünen şeyler cehenneme götürür.

Yine bu münasebetle **Sallallahü Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz: “Ya Rabbi; bize Hakk'ı Hakk olarak göster ve ona uymayı nasip eyle. Kezâ bize batılı batıl olarak göster, ondan çekinmeyi nasip eyle”** diye dua buyurmuştur.

Eşyanın mâhiyyetini görmek ve bilmek, ancak **Allâh(C.C.)**'ın vereceği temyiz ve kiyâsetle kabil olabilir. Yoksa zehrin şeker, şekerin zehir vehmedilmesi pek mümkündür. Bu hususta istidâdların çok muhtelif olduğunu anlatmak için **Hz. Mevlânâ** diyor ki:

و آن دگر چون بر لب و دندان زدش آن که زیرکتر به بو بشناسدش
2591-Çok zeki ve müsteid olan zehri görür görmez tanır. Diğer i ise onu dudağına ve dişine dokundurunca anlar.

گر چه نعره می زند شیطان کلوا پس لبش ردش کند پیش از گلو
2592-Şeytan; yiyin! Diye na'ra atmak ve teşvik etmekle berâber, dudağı, dokunan zehri boğazından evvel reddeder.

و آن دگر را در بدن رسوا کند و آن دگر را در گلو پیدا کند
2593-Bir üçüncü şahısta zehrin acılığı boğazında peydâ olur, bir dördüncüsün bedeninde çıbanlar çıkmak ve yaralar açılmakla rüsvây eder.

و آن دگر را در حدث سوزش دهد و آن دگر جگر دوزش دهد

2594- Bir beşincisine def'i hâcet esnâsında öyle bir yanma verir ki evvelki zevkin acısı ciğerine kadar işler.

و آن دگر را بعد مرگ از قعر گور و آن دگر را بعد ایام و شهر

2595-Bir altıncısına günlerden, aylardan sonra te'sir gösterir, yedincisine de onun azabı mezar içinde erişir.

لا بد آن پیدا شود یوم النشور و در دهنش مهلت اندر قعر گور

2596-Eğer ona kabir içinde mühlet verilirse o cürm mutlaka kıyâmete zâhir olur.

Yani bir amelin iyi mi, kötü mü olduğunu erbâb-ı kiyâset derhal anlar ve kötü olan a'melden çekinir. Bir kısım halk ise nehyedilmiş bir şeyi ağzına götürceği, yani dinen memnu' bir iş yapacağı sırada farkına varır. Onu işlemekten vazgeçer. Bir kısmına ise amelin kötülüğü işin başlangıcında, başka bir kısmına sonlarında zâhir olur. Bazıları ise hayatta iken o kötülüğün farkına varmazlar da öldükten sonra anlarlar ve cezasını çekerler. Şuraya kadar zikredilen şeylerin muhtelif müddetlerde te'siri görüleceğinin söylenilmesi üzerine **Cenâb-ı Pîr** diğer bir bahsin beyânına şuru' ediyor ve diyor ki:

مهلتی پیداست از دور زمان هر نبات و شکری را در جهان

2597-Dünyâda zamânın devri i'tibâriyle her nebâtın ve her şekerin bir müddeti vardır.

Mesela bildiğimiz şeker, şeker kamışından ve pancardan olur. Fakat kamışın ve pancarın yetişmesi ve şeker haline getirilmesi için bir müddet geçmesi lazımdır. Kezâ:

لعل یابد رنگ و رخسانی و تاب سالها باید که اندر آفتاب

2598-La'l taşının güneşten reng ve parlaklık alabilmesi için yıllarca ma'dende durması lâzımdır.

Hâfız şîrâzi bir gazelinde:

"Sabır makamında, yani sabr ve sükun göstermekle taş, la'l olur derler. Evet, olur. lakin ciğer kanıyla olur" der.

Bu beyitten de anlaşıldığına göre la'l denilen taş madenden çıkarılınca ciğer içerisine konulur ve onun kanıyla terbiye olunurmuş. Maden kömürü de öyle değil mi? Toprak altında ne kadar çok durursa o kadar iyileşirmiş. Vaktinden evvel çıkarılanlara linyit diyorlar ki bu ta'bir pis kokusu itibarıyla liynet den alınmış olsa gerektir.

سوره الانعام در ذکر اجل بهر این فرمود حق عز و جل

2599-Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk Azze ve Cell, Sûre-i En'âm'da Ecel'i zikretmiştir.

O sûrede **Cenâb-ı Hakk** buyurmuştur ki:

Arapça Sûre-i En'âm:2

"Allâh(C.C.) Teâlâ öyle bir sâni-i mübdidir ki ey insanlar, sizi çamurdan yarattı. Sonra her mahlûk için gayr-i muayyen bir müddet tayin eyledi. Sonra da ey münkirler; siz onun kudretinde şüphe ediyorsunuz. 54"

Ayet-i Celîle'de iki ecel yani müddet zikrediliyor. Biri mutlak diğeri müsemma, yani muayyen. Müfessirler, bunlardan birincisinin şu fenâ aleminin bekası müddeti olup o müddetin ne kadar süreceğini **Allâh(C.C.)**'tan başka kimsenin bilmediğini, diğeri ise mahlûkattan her birinin hayat-ı müddetti olup o müddeti ise ancak **Allâh(C.C.)**'ın bildiğini söylüyorlar. Demek ki hayat-ı kainat bir müddete tabi olduğu gibi zerrât-ı kâinattan her birinin hayatı da yine bir müddette

tabidir. Her şey ve her hareket müddeti dahilinde olmaya mahkûm, her şey ve hareketin müddetleri zarfında vukû'a gelmeleri mukadderdir.

Arapça Sûre-i Yunus: 49.

Nazm-ı Celîli mu'cibince müddetleri biten mahlûkatın fenâya münkalip olmakta ne bir an gecikmeleri mümkün, ne de bir nefes evvel gitmeleri kabil. **Cenâb-ı Pîr** bundan sonra buyuruyor ki:

آب حیوان است خوردی نوش باد این شنیدی مو به مویت گوش باد
2600-Ey Sâmi'; bunu işittin yâ, Vücûdundaki her kıl ayrı ayrı kulak olsun da öyle dinle. İçtiğin âb-ı hayât'tır, âfiyet olsun.

روح نو بین در تن حرف کهن آب حیوان خوان مخوان این را سخن
2601-Buna söz değil, âb-ı hayat ta'bir et. Eski harfler içinde yeni ma'nâlar gör.

İnsanın **Allâh(C.C.)**'ın indinde nâil olduğu lûtuftan şükrân makamında bahsetmesi Tahdis-i ni'mettir ki, makbul bir harekettir. "Hamdolsun **Cenâb-ı Hakk**, bizi ümmet-i Muhammedden kılmıştır." Denildiği gibi.

H. Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, bazı hasâis-i cemilelerinden bahs buyururlardı. Zât-i Akdesinin seyyid-i veled-i Âdem olduğunu bildirirlerdi. Fakat onları iftihar etmek için söylemediklerini, tahdis-i nimet olarak haber verdiklerini anlatmak için de () derlerdi.

Cenâb-ı Mevlânâ da Verâset-i Muhammediyye neşesiyle ve tahdis-i nimet olarak burada onu yapıyor. "Söylediklerim söz değil, âb-ı hayatın da kendisidir. Okuyanların ve dinleyenlerin kalplerini ihyâ edecek nüktelerdir. Vâkı'a ben onları harflerden müteşekkil kelimelerle ifade ediyorum. Harfler eskidir, lakin nüktelerim o harflere yeni bir rûh, yeni bir ma'nâ vermiştir" diyor.

همچو جان او سخت پیدا و دقیق نکته‌ی دیگر تو بشنو ای رفیق
2602-Arkadaş; burda başka bir nükte daha işit ki çok ince ve rûh gibi pek gizli bir sırdır.

از تصاریف خدایی خوش گوار در مقامی هست هم این زهر مار
2603-Bu yılan zehri, Allâh(C.C.)'ın tasarrufâtıyla bir makamda lezzetli ve kabil-i hazm olur.

در مقامی کفر و در جایی روا در مقامی زهر و در جایی دوا
2604-Bir makamda zehir olan bir mahalde ilâç olur. Bir makamda küfr olan bir yerde câiz görülür.

چون بدین جا در رسد درمان بود گر چه آن جا او گزند جان بود
2605-Orada hayata zarar veren şey, buraya gelince dermân olur.

Meselâ tebâbette kullanılan bir takım zehirler vardır. Bir adam kendi kendine onlardan yiyecek olursa ölür gider. Fakat hâzık bir hekimin tertibi ve tavsiyesiyle onları yerse öldürecek olan o zehirler, o hastaya deva olur ve onları kullanmakla şifa bulur. **Hazret-i Mevlânâ** buna bir misal veriyor:

چون به انگوری رسد شیرین و نیک آب در غوره ترش باشد و لیک
2606-Koruğun içindeki su ekşidir. Fakat koruk üzüm olunca suyu tatlaşır ve iyileşir.

در مقام سرکگی نعم الادام باز در خم او شود تلخ و حرام
2607-Tekrar şarap küpü içinde ekşileşir, acılaşır ve haram olur. Lâkin sirkelik derecesine vâsıl olunca: "Sirke ne güzel bir katıktır" Hadisinin mertebesini bulur.

Ömer'ül- Faruk Radiyallahü Anh Hazretleri, İslam Âleminin muhteşem halifesi iken ve *Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen ve İran* ülkeleri idaresi altına girmişken, kendisi yamalı gömlek giyer, bir parça tuz ile biraz sirkeyi ekmeğine katık ederdi. Bir gün **Emin-i Ümmet Ebu Ubeyde Bin Cerrah Radiyallahü Anhe:**

-Bende bir kusur görüyor musun? diye sordu. Ebû Ubeyde:

-İşittiğime göre sofranda hem tuz, hem sirke olarak iki türlü katık bulunduruyormuşsun. Bundan başka bir kusurunu bilmiyorum diye cevap verdi. **Hz. Ömer** de teşekkür ederek icabına bakarım dedi. Ya Rabbi ne büyük adamlar!

“ BU BAHS, ONUN BEYÂNINDADIR Kİ: VELİYY-İ KÂMİLİN HER YAPTIĞINI MÜRİDLERİN KÜST AHLİK EDEREK TAKLİDE KALKIŞMASI DOĞRU DEĞİLDİR. MESELA SIHHATTE BULUNAN HEKİME HELVA YEMEK ZARAR VERMEZ, FAKAT HASTAYA DOKUNUR.

KIŞ VE KAR, ÜZÜME ZARAR VERMEZ. LAKİN KORUĞA DOKUNUR.”

در معنی آن که آن چه ولی کند مرید را شاید گستاخی کردن و همان فعل کردن که حلوا طبیب را زیان ندارد اما بیمار را زیان دارد و سرما و برف انگور را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد که در راهست که لِيَعْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ

Müridin şeyhini nümûne tutması ve onun ef'âl ve hareketına uyması, tarikatın en mühim şartlarındanıdır. Fakat **Şeyh-i Kâmil**'in bazı hususiyetleri vardır ki müridin onları taklide kalkışması küstahlık olur. Çünkü henüz onların icrasına müsteid bir hale gelmemiştir. Mesela **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz** arasında savm-ı visâl tutardı yani bir kaç gün üst üste iftar etmeden oruçlu bulunurdu. Ashabdan bazıları da bunu yapmak istediler. **Aleyhisselat Efendimiz** onları nehyetti ve: **“Ben Rabbimin indinde gecelerim, Allâh(C.C.)’a misafir olurum. Beni yedirir, içirir, siz benim gibi değilsiniz”** buyurdu.

Keza evliyaullahtan bazıları, mazhar-ı tecelli olduklarında: **EnelHakk** gibi **“Leysefi cübbeti sivâ Allâh(C.C.)”** gibi vahdet-âmiz sözler söylemişlerdi. Lakin ehli olmaksızın vahdet-i vücûda dair söz söyleyenleri men’etmişlerdi.

Hz.Mevlânâ erbâb-ı **Hakk**’ı hekime, onların kavi ve fiillerini helvaya benzetiyor. Midesi sağlam bir hekimin helvayı yiyip afiyetle hazmedeceğini; hastanın midesinin ise o helvayı hazmedecemeyeceğini binâenaleyh, zararı dokunacağını anlatıyor ve buyuruyor ki:

ور خورد طالب سیه هوشی شود گر ولی زهری خورد نوشی شود

2608-Eğer bir veli zehir yerse onun için âfiyet yerine geçer. Mübtedî bir sâlik yiyecek olursa delilik etmiş olur.

Tarih kitaplarında yazar ki **Hâlid Bin Velid (R.A.) Hire** beldesini ikinci defa olarak muhasara etmişti. Hireliler, müdafaa imkanı olmadığını görünce **Abdülmesih** isminde birini murahhas olarak Hâlid’in karargâhına gönderdiler. **Abdülmesih**’in yanında bir adamı vardı ki elinde bir kise tutuyordu. **Hâlid** istenilen amanı verdikten sonra o kisede ne olduğunu sordu. **Abdülmesih:**

-Zehir var. Şâyed senden aman alamasaydım hemşehrilerime ölüm haberi götürmektense onu yiyip evvelâ ben ölecektim, dedi. **Hâlid** zehri istedi, kiseyi avucuna boşalttı ve bismillâh diyerek ağzına attı. O öldürücü zehir ona te’sir etmedi. **Hâlid’in** bu hareketi, zehri yemek ve ölmekle izhâr-ı kerâmeti, bir

maslahata mebnî idi. Kuvvetinin maddi değil, ma'nevi olduğunu ve o kuvveti dinden aldığını göstermek ve Hirelileri Müslümanlığa celbetmek içindi, hatta onu yapması bir ilham eseri idi. Onun yerinde mübtedi bir derviş bulunsaydı da gösteriş yapmak için zehri yeseydi kıvrılıp öleceği şüphesizdi. Bunu bildiği halde yaşaması da çılgınlıktan ileri gelirdi.

Hız.Mevlânâ bu bahsi îzâh için **Süleyman Aleyhisselâmın** saltanat talebinde bulunmasını ve o talebin hikmetini beyân ediyor:

که مده غیر مرا این ملک و دست رب هَبْ لِي از سلیمان آمده ست

2609-Süleyman Aleyhisselâmın “Rabbi heb lî” yani: “Benden başkasına bu saltanatı ve bu şevketi verme” dediği Kur’ân’da vârid olmuştur.

Sûre-i Sâd’da buyuruluyor ki:

Arapça

“Süleyman peygamber; ey benim Rabbim! Beni mağfiret buyur. Bana öyle bir mülk ve saltanat ver ki, benden sonra bir kimse için layık ve nasip olmasın dedi.56”

Süleyman Aleyhisselâm’a kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat ihsan olmuştu. Bu mülk, vüs’at ve ma’muriyyet, yani maddiyyeti itibariyle fevkal’âde bir şey değildi. Çünkü mülk-i **Süleyman, Filistin** ve havalisinden ibaretti ki bugün ki ölçülerle bir iki vilayetlik bir saha demektir. Fakat **Süleyman Aleyhisselâm** da hayvanlara, cinlere ve rüzgara hükmetmek kudreti vardı. İşte bu kudret dolayısıyla öyle bir mülk ve hükûmet kendisinden başkasına verilmemiştir. Onun “Lâ yenbağî liehadin min ba’dî” duası müstecâb olmuştur.

Müslim ve Buhari Rahimehümullah, Ebû Hüreyre radiyallahü Anh’dan şöyle bir Hadis rivayet ediyorlar **Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz** bir sabah eshaba karşı buyurdu ki:

“Dün gece cinlerden bir ifrit, namazımız bozdurmak için tükürdü. Allâh(C.C.), onu yakalamak imkanını ve kudretini bana verdi. Onu tuttum ve hepiniz göresiniz diye mescidin direklerinden bir direğe onu bağlamak istedim. Kardeşim Süleymanın duasını hatırladım ki: Rabbim; beni mağfiret et ve bana bir mülk ver ki benden sonra hiç kimseye nasip olmasın, demişti. Bunu hatırlayınca o ifriti hakîr ve zelîl olduğu halde def ettim.”

Yine **Süleyman Peygamber:**

این حسد را ماند اما آن نبود تو مکن با غیر من این لطف و جود

2610-Yâ Rabbi; sen benden başkasına böyle bir lûtufta ve cömerdlikte bulunma! demişti. Süleyman’ın böyle demesi hasede benzer amma hased değildi.

سر من بَعْدِي ز بخل او مدان نکته‌ی لا یَنْبَغِي می‌خوان به جان

2611-Süleymân Aleyhisselâm’ın“lâ yenbağî liehadin min ba’dî” nüktesini candan, yani kemâl-i dikkatle oku. Bu talebini onun bühl ü hasedinden bilme.

مو به مو ملک جهان بد بیم سر بلکه اندر ملک دید او صد خطر

2612-Belki o, saltanatta yüzlerce muhâtara görmüştü. Çünkü dünyâ saltanatı tamâmıyla baş korkusundan, yani hayat tehlikesinden ibârettir.

Hız. Süleyman’ın kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat istemesi, sûreta hasede benzer. Fakat bunun haset olmadığını, bir peygamberin hasûd olmasına imkan bulunmadığını anlatmak için **Hız. Pîr** buyuruyor ki: **“Süleyman Aleyhisselâm saltanatında yüzlerce muhâtara görmüş olduğu için, başkalarını öyle bir vartaya düşmekten korumak üzere öyle bir dua da bulunmuştu.”**der.

Bakılırsa saltanat can korkusundan ibarettir. Hulefây-ı Râşidin Hazarâtından **Ömer'ül-Fâruk**, Sâsaniyye devletinin inkirâzı intikamını almak isteyen **Ebû Lü'lü'** isminde iranlı bir esirin gadriyle şehit olmuştu. **Osman-ı Zinnûreyn**, Emevilerin mezâlimi yüzünden çıkan bir ihtilale kurban gitti. **Aliyyü'l-Mürtezâ**, **İbn-i Melcem** namında harici bir herifin eliyle şehadet mertebesine erişti. **Hasan-ı Müctebâ**, hilafetten istifa etmişken karısı **Cade bint-i Eşas** tarafından zehirlendi. Çünkü muaviyenin ölümünden sonra **Haz. Hasan**'ın halife olması Muâviye ile aralarında yapılan musâleha şartlarından idi. **Muâviye** ise kendisinden sonra oğlu **Yezidi** saltanat makamına getirmek istiyordu. Bunun için **Cade**'ye:

-Hasanı zehirlerse onu oğluma alırım, diye haber gönderdi. O habise de, dünya tamahıyla Resûlullah'ın torunu ve **Cenâb-ı Fâtimenin** sevgili veled-i mükerremine hıyanet etti ve ona mükerreren zehir vermek sûretiyle şehadetine sebep oldu. Bu cinayeti işledikten sonra **Muaviye**:

-**Hasan Bin Ali** gibi bir zati öldüren karıya nasıl emniyet olunur? Diye oğlu **Yezid**'e almadı.

Taht üzerinde hükümrânlık edenler hiçbir vakit hayatlarından emin olmazlar. Yüzlerce muhâfız ile kendilerini korumaya çalışırlar, bazen da korkuttuklarına uğrarlar. İslam tarihinde ilk defa muhafız istihdam eden hükümdar, **Muaviye Bin Ebû Süfyan**'dır. Minberde hutbe irad ederlerken bir mütecâvizin hançeriyle kaba etinden yaralandığı için cami dahilinde bir maksûre yaptırmış, camie gelip giderken ve maksure içinde otururken etrafında yalın kılınçlı muhafızlar bulundurmıştı. Bizim camilerdeki Hünkar mahfilleri o maksûrenin yadigârıdır.

امتحانى نيست ما را مثل اين بيم سر با بيم سر با بيم دين

2613-Saltanat; baş korkusu, can korkusu ve din korkusundan ibârettir. Biz, insanlar için bunun gibi bir imtihan yoktur.

İş başında bulunanlar için hem din, hem can korkusu vardır. Adaletsizlik edecek olsa günaha girer. Hükm-i adaleti infaz eyleyecek olsa bazılarını hoşnut edemeyeceği için onların intikamına uğramak tehlikesine düşer. Hülâsa; Saltanat ve imâret, insanlar için en büyük mihnet ve en zor bir imtihandır.

بگذرد زين صد هزاران رنگ و بو پس سليمان همتى بايد كه او

2614-Süleyman gibi himmeti âli ve ma'neviyeti kuvvetli bir hükümdâr olmalı ki yüz binlerce âlâyışten kendini kurtarabilsin.

Bir hükümdar için maddi hiçbir tehlike bulunmadığı farzedilse bile eshâb-ı saltanattan olan hadem ve haşem ve sâir tecemmülât, kendisi için ma'nevi bir tehlike arzeder. Çünkü haslebeşeriyye onlara bağlanır ve kibr ve gurura kapılır. Bu ma'nevi mehlekeler göğüs gerebilmek için **Süleyman Peygamber** gibi uluvv-i himmet sahibi bir zat gerektir.

موج آن ملكش فرومى بست دم با چنان قوت كه او را بود هم

2615-Süleymân Aleyhisselâm da böyle bir âli himmet, hususiyle nübüvvet gibi ma'nevî bir kuvvet varken, mülkünün dalgaları, hadisât ve vâkıalar onun bile nefesini kesti.

Yani aciz bıraktı.

بر همه شاهان عالم رحم كرد چون بر او بنشست زين اندوه گرد

2616-Hazret-i Süleyman, saltanat hissesinden müteessir olunca dünyanın bütün hükümdârlarına acıdı.

با كمالى ده كه دادى مر مرا شد شفيع و گفت اين ملك و لوا

2617-Onların şefîi oldu da dedi ki: İlâhi bu saltanatı ve sancağı bana verdiğin gibi bir kemâl sahibine ver.

Ki onun tehlikelerine benim gibi göğüs gerebilsin ve esbâb-ı tecemmülâta bağlanıp da gurur ve gaflete düşmesin.

او سلیمان است و آن کس هم منم هر که را بدهی و بکنی آن کرم

2618-Her kime mülk ve saltanat verir ve hakkında böyle bir keremde bulunursan o kimse Süleymândır, yani adeta “ben”dir.

خود معی چه بود منم بی مدعی او نباشد بعدی او باشد معی

2619-Öyle bir kimse; benden sonra değil, benimle beraberdir. Benimle beraber ne demek? Davasız, hilafsız benim aynımdır.

Hız. Süleyman benden sonra hiç kimseye böyle bir mülk verme diye dua etmişti. *Cenâb-ı Mevlânâ* onun lisanından diyor ki: “Bana verdiğin kemâl ile mülk ve saltanatı ihsan edeceğin kimse benden sonra değil benimle beraberdir, hatta benim aynımdır.”

باز می‌گردم به قصه‌ی مرد و زن شرح این فرض است گفتن لیک من

2620-Bu maiyyet ve ayniyyet meselesinin şerhi farz idi. Lâkin ben, a'râbî ile karısının kıssasına avdet ediyorum.

“BEDEVÎ İLE KARISININ MACERASININ NİHAYETİ”

مخلص ماجرای عرب و جفت او

باز می‌جوید درون مخلصی ماجرای مرد و زن را مخلصی

2621-Karı koca, yani Bedevî ile karısının mâcerasının sonunu muhlis bir zâtın, yani Hüsâmeddin Çelebinin kalbi istiyor.

Hazret-i Mevlânâ bir Bedevî ile karısı arasındaki bir maceranın nakline başlamış, fakat söz sırası geldikçe araya başka bahisler karışmıştı. Anlaşılan *Hüsâmüddin Çelebi*, asıl kıssanın tamamlanmasını istemiş. *Cenâb-ı Pîr* de o talep üzerine kıssaya avdet ediyor, lakin biraz sonra yine başka bahislere geçiyor. Beytteki mahlas halas mahalli, kurtulacak yer demektir. Ki burada son ma'nâsına kullanılmıştır.

آن مثال نفس خود می‌دان و عقل ماجرای مرد و زن افتاد نقل

2622-Erkeğin ve kadının mâcerası nakolundu. Ey sâmi'; bunu, yani kadını, nefsinin; onu, yani erkeği de, aklının misâli bil.

Hazret-i Mevlânâ hikayedeki Bedevî ile insan aklını, karısı ile de nefsini temsil ediyor:

نیک بایسته ست بهر نیک و بد این زن و مردی که نفس است و خرد

2623-Nefs ile aklı temsil eyleyen bu kadın ve erkek, iyi ve kötü için sana çok lâzımdır.

روز و شب در جنگ و اندر ماجرا وین دو بایسته در این خاکی سرا

2624-İnsana lâzım ve zarûri iki şey, yani nefis ile akıl; şu dünyada gece gündüz cengde ve mâcerâdadır.

یعنی آب رو و نان و خوان و جاه زن همی‌خواهد هویج خانگاه

2625-Kadın dâima ev ve onun muhtaç olduğu şeref ve haysiyyeti, keza ekmek, sofrâ, mansıb, mertebe gibi şeyler ister.

Ve onlarla övünmek diler.

گاه خاکی گاه جوید سروری نفس همچون زن پی چاره‌گری
 2626-Nefs de kadın gibi murâdını hâsıl olması için gâh tevâzu' gösterir, gâh kibarlık ve azamet taslamaya kalkar.

در دماغش جز غم الله نیست عقل خود زین فکرها آگاه نیست
 2627-Akl ise böyle düşüncelerden âgâh değildir. Onun zihninde Allâh(C.C.) korkusundan başka bir şey yoktur.

Mükerreren söylenildi ki aklı ikiye ayırmışlar, birine *Akl-ı meâş* diğerine *Akl-ı meâd* demişlerdir. *Akl-ı meâş*; dünya işlerine, *akl-ı meâd*; âhiret işlerine erdiği için ikincisi nefsin düşündüğü gibi gösteriş yapmakla meşgul olmaz.

صورت قصه شنو اکنون تمام گر چه سر قصه این دانه ست و دام
 2628-Eğerçi kıssanın sırrı bu dâne ve tuzaktır. Lâkin şimdi o kıssanın sûret-i zâhiresini tamamen dinle.

Yani nakledilen kıssadan murad olan; akl ile nefsdır. Bedevî ile karısının macerası, dinleyenleri yakalayıp anlatmak için kurulmuş tuzak ve serpilmiş yem gibidir. Öyle olmakla beraber hikayenin tamamını dinle ve anla ki ma'nâ sûret ile tefhim edilir.

خلق عالم عاطل و باطل بدی گر بیان معنوی کافی شدی
 2629-Eğer ma'nevi beyân kâfi olsaydı âlemdeki halk âtıl ve bâtıl olur, işinden, gücünden kalırdı.

صورت روزه و نمازت نیستی گر محبت فکرت و معنیستی
 2630-Eğer muhabbet, yani sevgi, yalnız tefekkür ve ma'nâdan ibâret bulunsaydı oruç ve namazın sûreti olmamak lâzım gelirdi.

Malumdur ki ikrâr bil-lisân ve amel bil-erkân imanın şartındandır. Bir âdem "*Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah*" "*Allâh(C.C.)'tan başka Ma'bûd yoktur, Muhammed de Allâh(C.C.)'ın peygamberidir.*" diyerek Müslüman olduğunu ikrâr eder. Fakat bu kadarı kâfi değildir. O ikrârın doğruluğunu ispat için namaz kılması, oruç tutması, dinin dair ahkâmını yerine getirmesi lazımdır. *Hazret-i Mevlânâ Mesnevî-i Şerîf*'nin diğer bir yerinde der ki: " Bu namaz, oruç, hac ve dini cihâd, itikâda şahit göstermektir."

Evet, Müslümanım demek, bir davadır. Her dava şahit ve ispat lazımdır. Müslümanlık davasının ispatı da, sayılan şeyleri yapmakla olur. Bunları yapmadan sadece Müslümanım demek, bir dava açıp da ispat edememek kabilinden olur. Dinden maksud olan asıl ma'nâdır. Fakat amâl-i zâhire o ma'nânın birer sûretidir. Demek sûret ma'nâdan, ma'nâ da sûretten ayırlamıyor. Ayrılabilseydi ve sûrete lüzum olmasaydı "*Ben Allâh(C.C.)'ın kuluyum ve Muhammed ümmetiyim*" demek kifâyet eder, namaz kılmaya, oruç tutmaya, zekât vermeye, hacca gitmeye lüzum kalmazdı.

H.z. Mevlânâ bu hususta bir misal daha getiriyor ve diyor ki:

نیست اندر دوستی الا صور هدیه‌های دوستان با همدیگر
 2631-Dostların birbirine hediye vermeleri, dostluk hususunda sûretten başka bir şey değildir.

بر محبت‌های مضمّر در حفا تا گواهی داده باشد هدیه‌ها
 2632-O hediyelerin verilmesi, kalblerde gizli bulunan muhabbetlere şahid olmak içindir.

ز آن که احسانهای ظاهر شاهدند بر محبت‌های سر ای ارجمند

2633-Ey mes'ûd kimse; zâhirdeki hediyeler, ihsanlar, gizli muhabbetlerin şahididir.

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: **“Bir birinize hediye verin, yekdiğerinizi seversiniz.”** Bir kimse, sevdiği bir ahabına bir hediye gönderir. Bundan maksadı; onu sevdiğini ve gönlünü almak istediğini anlatmaktır. Hediye alan bundan memnun olur, o da memnuniyetini ve muhabbetini anlatmak için mukabele de bulunur. Hediyelerin teâtisi, aradaki muhabbetin artmasını mûcib olur. Hatta küçüklerin büyüklere hediye takdimi, büyüklerin ihsân ve in'âmını husule getirir. Ancak şu şartla ki o hediye, rişvet olmasın, yani Haklı, Haksız bir işinid gördürmek şartla ki o hediye, rüşvet olmasın, yani haklı, haksız bir işini gördürmek için verilmiş bulunmasın. Meşhur bir fıkra vardır:

Mahkemeye düşmüş iki davacıdan biri, kadiya rüşvet olarak bir balta vermiş, hasmı ise bir dana takdim etmiş. Mürâfaa olunurken baltayı veren:

-Kadı efendi; reca ederim. İş uzatma, davamızı balta ile keser gibi çabucak kes, bitir! temennisinde bulunmuş. Muhatâbı da:

-Öyle olacaktı amma, baltanın sapına dana yestehledi, tutulacak yeri kalmadı! Cevabını vermiş.

Kur'an-ı Kerîm'de:

“Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, onlardan muhtaç olanlara vermedikçe birr ü hayra nâil olamazsınız 57” buyurulmuştur. İnsanın malını sevmesi pek tabii bir şeydir. Sevilen o malın velev ki cüz'i bir kısmını olsun fukaraya vermek infâktır. O infâk, vereni birr ü hayra ve **Allâh(C.C.)**'ın muhabbetine nâil eder. Demek ki fukarayı infâk etmek, **Allâh(C.C.)**'a hediye vermek ve onu sevdiğini ispat eylemek oluyor. **Cenâb-ı Hakk** da ona karşı, o kuldan razı olduğunu göstermek için, ona hediye olmak üzere, kendisini, birr ü hayra nâil kılıyor.

Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize ve ehl-i beytine, sadaka ve zekat almak haram kılınmıştı. Fakat hediye kabul eder ve mukabele de bulunurdu. Bu sünnet-i seniyyeye ittibâ'en, mevlevilikte, sadaka almak memnu' idi. Bir mevlevi dervişi üç gün aç kalmayınca kimseden bir şey isteyemezdi. Yalnız “niyâz” dedikleri hediyeleri alırdı.

Galata Mevlevihanesi neyzenlerinden **İsmail Dede** namında ve **Sultan Abdül-Aziz** devrinde zarif bir derviş varmış. Zarâfeti dolayısıyla vükelânın malumu ve sevgilisi imiş. Bir ramazan günü **bayezit câmiinde** oturuyor:

- Bayram yaklaştı. Çoluk, çocuk öteberi ister, diye düşünüyormuş. O sırada **sadr-ı azam Ali Paşa** cami'e gelmiş. Dedeyi düşünceli görünce uşağın eline birkaç altın vermiş.

-Şunu dedeye götür de paşanın zekâtı imiş, kabul etsin diyor, de, demiş. Uşak götürmüş, Dede bir altınlara, bir de uşağın yüzüne bakmış:

-Oğlum; paşaya dualar ederim. Şunların adını değiştirsin de göndersin demiş.

Paşa bu temenniyi işitince gülmüş:

- Hadi tekrar götür de niyâzı imiş de, emrini vermiş. **Dede Efendi** de bu niyâzı yani hediye kabul etmiş. Demek ki hediyeler, muhabbet şahitleri imiş. Fakat şahitlerin de doğru söyleyeni ve yalancısı vardır.

شاهدت گه راست باشد گه دروغ مست گاهی از می و گاهی ز دوغ

2634-Ey dâ'vâcı; senin gösterdiğin şahid bazen doğru sözlü, bazen yalancı olur. Sarhoşun bazen şarabdan, bazen ayrandan mest olduğu gibi.

Tasavvuf lisanında şarap, muhabbetten kinâyedir. Sarhoş ise mutasavvife indinde aşık ma'nâsınadır. Lakin aşk şarabıyla mest olanlar başkadır. Öyle

olmadıkları halde öyle görünmek isteyenler başkadır. İkinciler, muhabbet mürâyisi olanlardır ki ayran içip de sarhoşluk taslayanlara benzerler. Ayran sarhoşlarının hareketleri, sarhoşluklarına yalancı şahit olduğu gibi; dostluk mürâyilerinin hediyeleri, behiyeleri de, dostlukları için riyakarlık vesikasıdır.

تا گمان آید که او مست ولاست آن مرایی در صیام و در صلاست

2635-O mürâyî, kendisinin muhabbet-i ilâhiyye sarhoşu olduğunu zannetirmek için oruç tutar ve namaz kılar.

İki arkadaş camiye girip birinin namaz kıldığını görmüşler, yanından geçerken biri:

-Bak birader; şu zat ne güzel namaz kılıyor, demiş. Herif bunu işitince dayanmamamış. Namazını bozmuş:

-Hem de oruçluyum! diyerek riyâkarlığını meydana koymuş. İşte böyle kimselerin kendileri mürâî, hareketleri ise riyakârane ve davaları için birer yalancı şahittir. Şâhidi yalancı onların davaları, her mahkeme de reddedildiği gibi, bunların *Allâh(C.C.)*'a karşı muhabbet davaları da merdûd, kendileri *Allâh(C.C.)*'ın rahmet ve muhabbetinden matrûd olurlar. Çünkü mürâiler, ibadetlerini *Allâh(C.C.)* için değil, halka gösteriş için yaparlar ve görünmek istedikleri kimseleri hakikatte *Allâh(C.C.)*'a şerik koşarlar. Bu mürâilerin bir de münâfıkları vardır ki renkleri belli değildir. Rüzgâr ne taraftan eserse soba fırılacağı gibi o tarafa dönerler, hatta yaranmak için dinsiz ve imansız görünürler.

Moda dinsizlerinin bak hepsi,

Eski erbâb-ı nifakın tersi.

Eski münâfıklar dinsiz idiler, fakat dindar görünürlerdi. Moda dinsizlerinden bazıları ise eski inandıklarını kalplerinden çıkaramadıkları halde inanmamış, dinden, imândan alakayı kesmiş gibi davranırlar. Bunların içinden ezan ve ikâmetin değiştirilmesi bid'atini alkışlayanlar da vardı.

تا نشان باشد بر آن چه مضمر است حاصل افعال برونی دیگر است

2636-Hulâsa; kalbde muzmer olan niyetlerin nişânı olmak üzere hârici fiil ve hareketler başka başkadır.

H.z.Mevlânâ, bahsin ibtidâsında dostlar arasındaki hediyelerin kalpdeki muhabbete şahit olduğunu, fakat bu şahitlerin sâdık ve kâzib olabileceğini beyân buyurmuştu.

Muhabbet-i kalbiyye; muzmer yani gizli bir duygudur. Eğer o duygu hakiki ise onun hariçteki eseri bulunan hediye de şâhid-i sadıktır. Yok o muhabbet duygusu yalansa, yani sahibi sevmezken sever gibi görünüyorsa hediyesi de yalancı şahittir. Zâhirdeki ameller, her vakit gizli hislere ve niyetlere uygun olmaz. Niyete uymayan amel de amel olmaz. *Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz: "Ameller, niyetlere göredir."* buyurmuştur. Bu düstûra göre, *Allâh(C.C.)* için yapılan şeyler *Allâh(C.C.)* içindir, halka gösteriş olmak üzere yapılanlar ise tabi *Allâh(C.C.)* için olmaz, riyâkârlık olur; hatta gizli şirk olur. Nitekim *Kur'an* da:

Arapça: Sûre-i Kehf:110

"Her kim Rabbi ile mülâkatı umuyorsa amel-i sâlih işlesin ve Rabbine ettiği ibadette kimseyi teşrik eylemesin.58" buyurulmuş, halka gösteriş olmak üzere ibadet etmenin adeta müşriklik olduğu bildirilmiştir.

H.z.Mevlânâ burada bir dua ediyor da diyor ki:

تا شناسیم آن نشان کز ز راست یا رب آن تمییز ده ما را به خواست

2637-Yâ Rabbî; sen kendi meşîyyet ve irâdenle bize öyle bir temyîz ve tefrîk hassâsı ihsân et ki, onunla, eğri ve doğru nişanları anlayalım.

Yani bize sıdk ile riyâyı ayırt edecek bir kuvve-i mümeyyize ihsan buyur.

حس را تمییز دانی چون شود

آن که حس ینظر بنور الله بود

2638-His ve idrâkin temyizi, yani hisde mümeyyizlik hassası bulunması nasıl olur? His, nûr-i ilâhi ve tevfik-i Rabbâni ile görecekt olursa.

İnsan, beş hissi vasıtasıyla eşyâyı idrak edebilir. Fakat o beş hissin yanılmak, ihlâs ve riyâyı tefrik edememek ihtimali vardır. Mesela oruç tutan ve namaz kılan birini görünce onu âbid ve mütteki zanneder. Kezâ bir kimsenin **Hakk** sözü söylediğini duyunca, onu sözün eri sanır. Lakin gördüğü ve işittiği şeylerin riya eseri olabilmesi mümkündür. Görme, işitme, sâir hisler, **Allâh(C.C.)**'ın tevfikine mazhar olur da, baktığını nûr-i ilâhi ile görürse, o vakit aldanmak ve yanılmaktan kurtulur. Gördüğünü hakkıyla görür, işittiğini hakkıyla işitir. Nitekim Hadis-i Şerifte: **“Kâmil bir mü'minin firâsetinden ve çabucak kavrayışından sakının. Çünkü o, Allâh(C.C.)'ın verdiği nûr ile bakar”** buyurulmuştur. **Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin: “ Ya Rabbi; bizi oyalayacak her şeyden halâs et ve her şeyi bize olduğu gibi göster”** diye dua buyurması, hissiyâtın tevfiki ilâhiye mazhar olması içindir.

ور اثر نبود سبب هم مظهر است

همچو خویشی کز محبت مخبر است

2639-Eğer eser olmazsa, akrabalık gibi sebep de muhabbeti izhâr ve ihbâr eder.

Biraz evvel dostlar arasında teâtî edilen hediyelerin muhabbet eseri olduğu beyân edilmişti. Bu beytte de deniliyor ki; hediye, behiye gibi muhabbet âsârı bulunmazsa neseb ve nispet, yani hısımlık ve akrabalık ve tarîkat mensûbiyyeti gibi sebepler de muhabbeti gösterir. Bir kimsenin ehlullâha hürmeti ve erbâb-ı tarikat ile ülfeti, kendisinin onlara muhabbeti olduğunu haber verir.

نبود آن که نور حقش شد امام

مر اثر را یا سببها را غلام

2640-Fakat Nûr-i Hakk, bir kimseye imam ve muktedâ olunca, o kimse eserlere ve sebeplere tâbi' olmaz.

Mâlûmdur ki eserden müessire istidlâl ve intikâl olunur. Lakin bu, ehl-i zâhir içindir. Nûr-i ilâhiye mazhar ve ma'neviyyâta vâkıf olanlar, öyle âsâr ve esbâbın delâletinden müstağnidir.

یا محبت در درون شعله زند

زفت گردد وز اثر فارغ کند

2641-Muhabbet insanın kalbinde parlayınca büyür ve yükselir, sâhibini eserle meşgûl olmaktan müstağni kılar.

حاجتش نبود پی اعلام مهر

چون محبت نور خود زد بر سپهر

2642-Muhabbet, kendi nûrunu feleğe aksettirince artık onun mazharı bulunan zâtın muhabbetini bildirmesine hâcet kalmaz.

Yahut şöyle de olabilir:

“Feleğe yani bütün kâinata nûrunu aksettirmiş ve mevcûdâta tanıtmış olan muhabbet gibi, onun mazharı bulunan zatın da muhabbetini izhâr ve ilana hâceti kalmaz.”

هست تفصیلات تا گردد تمام

این سخن لیکن بجو تو و السلام

2643-Bahsin tamam olabilmesi için burada tafsîlâta lüzum vardır. Lâkin ey tâlib; onu sen, ehli olanda ara ve ondan sor, öğren vesselâm.

Muhakkikîni sofîyye der ki: “Muhabbet; cemil-i hakikinın yani Cemâl ve Kemâl sıfatlarıyla mutasîf olan **Allâh(C.C.)**'ın kendi cemâl ve kemâline meylidir.”

Molla Câmi Hazretleri, Şeyh Ömer İbn-i Fârız'ın (K.S.) Kaside-i Hamriyyesi'ne Levâmî' namıyla yazdığı şerhte muhabbeti dört dereceye ayırır ve der ki: “ Muhabbet, Cemîl-i hakiki azze şânühü Hazretlerinin cem'an ve tafsîlen

kendi cemâline meylidir. O da, ya makam-ı “Cem’den cem’e” olur. Bu kâinatın tavassutu olmaksızın cemâl-i zâtın mir’ât-i zâtte şuhûdudur.

Yahut o meyl, Cem’den tafsîle olur ki, Zât-i yegânenin hadsiz ve nihayetsiz olan mezâhirde kendi cemâlinin lemeâtını görmesi ve kendi sıfatının kemâlini müşâhede etmesidir.

Yahut o meyl “Tafsîl’den tafsîl’e” olur ki, efrâd-ı insanın pek çoğu, Cemâl-i Mutlak’ın aksini, tafsîl-i âsâr ayinelerinde görür; zâil ve mukayyed güzelliği maksûdi külli sanır. Lezzet-i visâle kanâat eder, mihnet-i firâk ile müteellim olur.

Yahut o meyl “tafsîlden cem’e” olur ki baz-ı havas, âsâr ve ef’al kuyûdundan kurtulur, şûûn ve sıfat perdelerini yırtar, kıblegâh-ı teveccühü Zât-i Müteâl olur.”

Yine **Cenâb-ı Câmi** buyuruyor ki:

“İnnallahe cemilün yühıbbül cemâl” hükmünce muhabbet Hazret-i Zül-Cemâl ve Zül-Celâlin sıfat-ı zatiyyesidir. İnsanı da **“İnnallahe Halaka Ademe a’lâ sûretihi”** mücibince kendi sûreti üzere yaratmış, ona sıfat-ı ezeliyyesinin hil’atını giydirip kuşatmıştır. Binâenaleyh, insanın hüsnü cemâle meyletmesi muktezây-i aslisi, fazl ü kemâle müncezip olması da siret-i Celîlesi icâbıdır. Merâtib-i insaniyyenin her birinde gördüğü cemâle gönül verir ve ona tealluk peydâ eder.”

Muhiblerin derecât-ı muhabbetinin, mahbubların tabakât-ı melâhetine göre olduğuna şek yoktur. Mahbubun güzelliği ne kadar yüksek olursa, muhibbin himmet ve muhabbeti de o nispette âli olur. Bu himmetin en yüksek derecesi **Mahabbet-i Zâtîyye**’dir. Muhibb-i tâlibin kalbinde mahbûb-i **Hakk** ve matlûb-i Mutlak’a bir meyl, bir incizâb, bir teaşşuk husule gelmesidir. O teaşşuk, muhibbi kendiliğinden o sûretle alır ki o, alışın def’ine muktedir olamaz. Bunun ne sebebini tayin, ne de matlabını temyiz edebilir. Nasıl ve niçin sevdiğini bilemez. Kendisinde bir incizâb duyar. Lakin nereden nereye ve ne için olduğunu idrâk edemez.

Sorsan bana îzâh edemem ben neni sevdim,

Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.

der. Bu muhabbetin sıhhatine alamet; mahbûbun va’d ü vâidi, takrîb ve teb’îdi, i’zâz ü ızlâli, hidâyet ü idlâli gibi zıt sıfatların muhibbe müsâvi olmasıdır. Keza Kahr ve Celâli âsârının merâretini çekmenin, Lûtf ve Cemâli sıfatının helâvetini tatmak kadar âsân bulunmasıdır.

Hazret-i Câmi, muhabbetin diğer derecelerini de îzâh etmiştir. Fakat onların burada zikrine lüzum yoktur. **Hazret’in Muhabbet-i Zatiyye** ta’bir ettiği o yüksek o İlâhi sevgiyi esbâb ve âsâr ile bildirmeye hâcet yoktur. O kendi kendini bildirir. **Kaside-i Bür’e** nâzımını **İmanı-ı Buseyri** rahimetullahın dediği gibi ki:

“Göz yaşı ve hastalık gibi iki âdil şahit, senin aşıklığına şahadet eyledikten sonra kalbindeki muhabbeti nasıl inkâr edebilirsin?”

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki:

صورت از معنی قریب است و بعید گر چه شد معنی در این صورت پدید

2644-Vâkıa ma’nâ sûret ile zâhir olur. Lâkin sûret, ma’nâyâ bir cihetten yakın, bir cihetten uzaktır.

چون به ماهیت روی دورند سخت در دلالت همچو آباند و درخت

2645-Sûret ile ma’nâ birbirine delâlet etmekte su ile ağaç gibidir. Fakat mahiyyet itibariyle yekdiğerinden çok uzaktır.

Ma’nevi tecelliyât, bu alemde sûretle âşîkar olur. Mesela utanan kimsenin yüzü kızarır. Utanmak ma’nevi bir haldir. O halin vukûu yüzün kızarmasıyla anlaşılır. Demek ki yüz kızarmak, utanmanın sûretidir. Bu itibarla ikisi birbirine yakındır. Biri sebep, diğeri müsebbebdir. Keza bir ağacın yeşilliği, ağacın

yaşlılığına ve o yaşlılığın sebebi olan suya delalet eder. Kezâ ağacın yaşlılığı ve suyu onun hayatta olduğunu gösterir. Fakat bunların mahiyetleri ayrı ayrıdır.

Mahiyet; bir şeyin ne olduğu demektir. Sofiyyeye göre mâhiyyât A'yân-ı sâbite dir ki Suver-i ilmiyye-i İlâhiyye'dir. Onların inkişâfı sûretle olur. Bu itibar ile birbirinin lazımı ve melzûmudur, lâkin aynı değildir.

شرح کن احوال آن دو ماهر و ترك ماهیات و خاصیات گو
2646-Yâ Mevlânâ; mâhiyyât ve hâsiyyât bahsini bırak da nefsi ve aklı temsil eyleyen o iki ay yüzlü karı, kocanın hallerini şerh eyle.

**“KARISININ İLTİMASINI BEDEVİNİN KABUL EYLEMESİ VE
“BU MUTÂVAATIM, HİLE VE İMTİHAN DEĞİLDİR” DİYE YEMİN ETMESİ”**

دل نهادن عرب بر التماس دل بر خویش و سوگند خوردن که در این تسلیم مرا
حیلتی و امتحانی نیست

حکم داری تیغ بر کش از غلاف مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف
2647-Erkek dedi ki: Şimdi muhalefeti bıraktım. Bana istediğin gibi hükmedebilirsin. Hattâ dilersen kılıcı kınından çek, bana havâle et.

در بد و نیک آمد آن ننگرم هر چه گویی من ترا فرمان برم
2648-Her ne dilersen ben sana mutîim. Sözü'nün iyi, yâhud kötü olmasına bakmam.

چون محبم حب یعمی و یصم در وجود تو شوم من منعدم
2649-Ben senin varlığına karşı mün'adim olurum. Çünkü muhabbet insanı kör ve sağır kılar.

Cenâb-ı Pîr burada: “Bir şeye muhabbetin, onu layıkıyla görmekten ve hakkında söylenilenleri işitmekten seni kör ve sağır kılar.” Hadisine telmih ediyor. Evet bir insan, bir şeyi, bir kimseyi sevecek olursa, onun çirkinliğini görmez, hatta onun için çirkin denilse o söze kulak vermez. Çünkü muhabbet insanın hislerine hakimdir. Hikayedeki Bedevî de karısını fazla sevdiği için onu kara, kuru olduğunu göremiyor, dır dır söylenişindeki çirkin âhengi duyamıyordu.

Beyt-i Şerifte bir işaret daha vardır ki nefsi emmâre ve levvâme derecelerini geçip de mutmainne sıfatını iktisâb eder ve akla tamamiyle inkiyâd gösterirse akl ona âşık ve tâbi' olur.

یا به حیلت کشف سرم می‌کنی گفت زن آهنگ برم می‌کنی
2650-Kadın: “Bana iyilik etmek mi istiyorsun, yoksa hile ile sırrımı keşfe mi çalışıyorsun?” dedi.

Bedevî doğru söylediğine yemin ile te'yid ederek:

کافرید از خاک آدم را صفی گفت و الله عالم السر الخفی
2651-Dedi ki: Gizliyi bilen ve Âdemi topraktan safiyy ü muntehâb olarak yaratan Allâh(C.C.)a yemin ederim.

Kasemin cevabı aşağıda gelecektir. Hazret-i Mevlânâ Âdemin isminin zikri dolayısıyla müsemmasının fezâilini beyâna şuru' edip diyor ki:

هر چه در الواح و در ارواح بود دو سه گز قالب که دادش وانمود
2652-Allâh(C.C.), Âdeme verdiği üç arşınlık bir kalıpta, elvâh ve ervâhta olan şeylerin hepsini ona gösterdi.

Elvâh kelimesi levh'in cem'idir. Burada cem'i olarak irâd edilmesinin sebebi; levh-i kader, levh-i kazâ, levh-i mahv ü ispattır; denildiği gibi ervâhın mukabili olan âlem-i eşbah, yani maddiyat âlemi diyenler de vardır. Hülâsa **Cenâb-ı Hakk** Âdem'e maddi ve ma'nevi alemlerin ilmini ve esrarını bildirdi.

درس کرد از علم الاسماء خویش تا ابد هر چه بود او پیش پیش

2653-Ebede kadar olacak ne varsa, olmadan evvel, Âdem Aleyhisselâm kendisine ta'lim olunanı esmâdan öğrendi ve meleklerle ders verdi.

قدس دیگر یافت از تقدیس او تا ملک بی خود شد از تدریس او

2654-Melekler onun takdisiyle kendilerinden geçtiler. Onun tedrisinden ayrıca bir kudsiyyet buldular.

Kur'an-ı Kerîmde buyuruluyor ki:

Arapça: Sûre-i Bakara: 30-33

“Habibim; Rabbin, meleklerle Ben yerde bir halife yaratacağım dediği vakit; melekler dediler ki: Orada fesat çıkaracak ve kanlar dökülecek bir kimse mi yaratacaksın? Biz seni hamd ü senâ ile tesbih ve takdis ederiz. Meleklerin şu sözleri üzerine Cenâb-ı Hakk: Sizin bilmediğiniz hikmeti ve yer yüzünde halife yaratışımın sırrını ben bilirim buyurdu. Vaktâki Âdemi yarattı, ona bütün isimleri öğretti, sonra onlar yani Âdeme öğrettiği isimlerin müsemmalarını meleklerle gösterdi; Davanızda sâdık iseniz bu şeylerin isimlerini bana haber verin buyurdu. Melekler onların isimlerini bilmedikleri için dediler ki: Seni tenzih ve takdis ederiz. Biz, bize öğrettiklerinden başka bir şey bilmeyiz. Sen Hakkikaten Âlim ü Hakimsin. Cenâb-ı Hakk buyurdu ki: Ey Âdem! Şunların isimlerini onlara haber ver. Vaktaki Âdem onların isimlerini haber verdi. Cenâb-ı Hakk meleklerle buyurdu: Ben size demedim mi idi ki ben göklerin ve yerin gaybını Hakikaten bilirim. Sizin açıkça söylediğinizi ve kalbinizde gizlediğinizi de bilirim.59”

Bunun üzerine Âdemin ilmine hürmeten, huzurunda eğilmeleri emrolundu. Onlar da o emre ittiba' eylediler. Yalnız şeytan kibr ve gururundan dolayı secde etmedi. İlâhi emre itaatsizliği ve **Halife-i Rabbeniye** hürmetsizliği yüzünden mel'ûn-i ebedî oldu.

Hız. Adem'e ta'lim edilen ve onun tarafından meleklerle tefhim olunan Esmâ'nın mahiyyeti hakkında bir çok söz söylenilmiştir. Hülâsas ve zâhiri; **Âdem Aleyhisselâm** gördüğü şeylere **Hakk**'ın ilhamıyla taş, toprak, ağaç, yaprak gibi isimler koymuş ve o isimleri bilmeyen meleklerle bildirmiştir. Şu halde lisan da **Allâh(C.C.)**'ın ta'lim ve telkini ile meydana gelmiş demek olur. Öyle olmasaydı dil kurumunun senelerden beri uydurmağa çalıştığı garip ve ahenksiz kelimeler, halk tarafından kabul edilir ve söylenirdi.

Hız. Âdem'in tedrisinden meleklerin ayrıca bir kudsiyyet bulmaları, öğrettiklerini öğrenmekle o husustaki cehâletten kurtulmalarıdır. **Ankaravi Hazretleri, Mesnevî-i Şerîf** şerhinde diyor ki:

“Hılkât-i Âdemden evvel melekler, **Cenâb-ı Hakk**'ı yalnız sıfat-ı selbiyye ile takdis tesbih ediyorlardı. **Âdem Aleyhisselâm** sıfat-ı sübûtiyye ile de takdise başlayınca, onlar da kendileri için yeni bir vadi olan bu yola girdiler, yani bir kudsiyyete erdiler.”

Selb; Cenâb-ı Hakk'ta olmayan sıfatları, **Subût** ise; Zât-i Bâride bulunan sıfatları söylemektir. Mesela ; Ya Rabbi; sen fani ve aciz değilsin, benzerin ve mülkünde ortağın yoktur demek, **Allâh(C.C.)**'ı selben takdis etmektir. İlâhi; Sen Vâhidsin, Ehadsin, Hâlıksın, Razzaksın demek de Zât-i Bâriyi sübûten takdis eylemektir.

آن گشادی‌شان کز آدم رو نمود

در گشاد آسمانهاشان نبود

2655-Adem Aleyhisselâmin ta'liminden meleklerde husûle gelen ma'nevi fütûhât; onlarda, göklerin açıklığından ve genişliğinden hâsıl olmamıştı.

در فراخی عرصه‌ی آن پاک جان

تنگ آمد عرصه‌ی هفت آسمان

2656-O rûhu pâk olan Âdemin ma'neviyeti sâhasına karşı, yedi kat semânın genişliği dar kalmıştı.

Hz. Adem için Pâk can ta'bir edilmesi "**Ademe rûhumdan nefhettim**" ihbâr-ı Celîli mûcibince kendisinde ilâhi bir rûh-i menfuh bulunmasındandır. Binâen aleyh, o kudsî mazhariyyet dolayısıyla bütün alemlerin ucu bucağı bulunmayan vüs'atı, onun ma'neviyeti huzurunda daralmıştır.

Ürefây-ı şüeradan biri:

Arz-ı vâsi' istersen kâmilin gir kabzına,

Arş ü kürsîden geniştir bir velinin âyesi.

demıştır ki, rûh-i menfûha nâil olan **Hz. Adem**'in ahfâdından bir velinin avucu kürsîden de, arştan da geniştir. O avuç, irâde-i ilâhiyye ile oralarda tasarruf eder. Nitekim **Aleyhisselât Efendimiz** bir parmak işaretıyla küre-i kameri ikiye ayırmıştı. **Hazret-i Ali Keremallahü Vecceheye** isnâd edilen şöyle bir beyt vardır:

"Ey insan, kendini küçük bir parça, değersiz bir şey mi sanıyorsun? Bütün mükevvenât demek olan "Âlem-i Ekber" senin vücûdunda dürülmüş, bükülmüştür." Bu itibar ile insana "Fihrist-i kâinat" denilir.

Sultan'ül-Ârifin, yani **Mevlânâ Muhammed Celâlüddin Rûmi Kaddesallahü sırrahû** bu bahsi ispat için bir Hadis-i Kudsi ile istişhâd ediyor ve diyor ki:

گفت پیغمبر که حق فرموده است

من نگنجم هیچ در بالا و پست

2657-Hazret-i Peygamber (S.A.V.) dedi ki: Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur. Ben yükseklere de, alçaklara da sığmam.

در زمین و آسمان و عرش نیز

من نگنجم این یقین دان ای عزیز

2658-Arza da, semâya da arz-ı a'lâya da sığmam. Azîzim; bunu yakînen, yani şeksiz şüphesiz olarak böyle bil.

در دل مومن بگنجم ای عجب

گر مرا جویی در آن دلها طلب

2659-Acayıpdır ki mü'minin kalbine sığarım. Beni arayacak olursan o gönüllerde ara.

Bir Hadis-i Kudside, yani **Hazret-i Peygamberin Cenâb-ı Hakk** tarafından beyân buyurduğu bir kelâm-ı âlide: "**Beni arzım ve semâvâtım istiâb edemez. Lakin mü'min, takiyy, nakiyy, veri' bulunan kulumun kalbi istiâb eder**" buyurulmuştur.

Takiyy; **Allâh(C.C.)**'ın emrine muhalefetten çekinen.

Nakiyy: Günah şaibesinden pak olan.

Veri: Günaha girmekten korkan demektir.

İşte **Cenâb-ı Hakk**, lâmekân olduğu, yani yere, göğe sığmadığı ve muhtaç olmadığı halde böyle mübarek kullarının kalbinde bulunur. Bundan da o münevver kalbin arz u semâdan büyük olduğu anlaşılır.

Derviş Yunus (K.S.)der ki:

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,

Kudüste, Mekkede, hacda değildir.

Eğer bir mü'min kalbini kırarsan,

Hakk'a eylediğin secde değildir.

Keza denilmiştir ki: "Mü'minin kalbi beytullahtır." O halde **Allâh(C.C.)**'ı bulmak isteyenler, onun evine gitmeli, yani kâmil bir ârifin kalbine girmelidirler.

Kâmil bir ârifin kalbine girmek; onun rızasını tahsil etmekten kinâyeye olduğu gibi, *Allâh(C.C.)*’ın mü’minin kalbinde olması da mecazdır. Rızây-ı ilâhisinin o kalbde bulunduğuna işaretir.

گفت ادخل فی عبادي لتلقي

جنة من رؤيتي يا متقي

2660-Cenâb-ı Hakk buyurdu ki: Ey mütteki kulum; benim kullarıma dahil ol ki beni rü’yetten ibâret bir cennete giresin.

Hiz. Pîr bu beyt ile sûre-i Fecr’in sonundaki şu âyetlere işaret ediyor.

Arapça: Sûre-i Fecr: 27-30

“Ey kendisinde nûr-i yakîn ile itminân gelmiş olan nefis! Allâh(C.C.)’ın verdiklerine razı ve kendin rızay-ı ilâhiye nâil olduğun halde Rabbine dön! Kullarıma dahil ol! Ve onlarla beraber cennetime gir.60”

Rûh ile nefisten ibâret olan insanın nefsinin; emmâre, levvâme, mutmainne, râziye, marziyye diye derecâta taksim etmişlerdir ki birinci; sâhibine menhiyyât ile emreden ve bu hususta tehakküm gösteren nefstir. İkincisi; menhiyyât ile irtikâb etmekle beraber ara sıra sahibini levmeden, ayıplayan nefistir. Üçüncüsü; İmânı ikâna, şekki yakîne tebeddül etmiş, bundan dolayı mutmainne sıfatını iktisâb eylemiş olan nefstir ki bu, terakki ederek *Allâh(C.C.)*’ın gerek lutf, gerek kahr sûretiyle zuhur eden tecelliyâtına rızâ gösterir ve râziye sıfatını alır. Bu dereceye vardıktan sonra *Allâh(C.C.)*’ın da rızasını kazanır, o vakit marziyye olur.

Nefs-i mutmainnenin bu ilâhi iltifâta, yani: Razi ve marzi olduğun halde Rabbine dön davetine ne vakit nâil olacağı müfessirler arasında ihtilâflıdır. Bazıları kabz-ı rûh esnasında, bazıları da mahşerde bu emri alacaktır demişlerdir. Meşhuru birincisidir.

“Kullarıma dahil ol!” Âyetinin meâlinde de ihtilâf vardır. Bu Âyet için bazı müfessirîn: **“Muvahhid kullarım arasına gir!”** demiş bazıları ise: **“Ba’s esnasında kullarımın cesedine dahil ol ve onların cesetleriyle beraber cennetime gir”** diye tefsir etmişlerdir. Urefây-ı Sofiyyeye gelince **“Kullarıma dahil ol”** demek: **“Onların kalplerine gir ve gönüllerinde yer tut, yani teveccühlerini ve rızalarını kazan ma’nâsınadır.”** demişlerdir.

Kibâr-ı Evliyaullahtan Bayezid-i Bestami (K.S.) hazretlerine biri gelmiş, beni *Allâh(C.C.)*’a kavuşturacak bir amel tavsiye et demiş. **Hazret-i Bayezid** de: **“Evliyaullaha hürmet ve muhabbette bulun. Onların kalbine girmeye ve gönüllerini etmeye çalış. Cenâb-ı Hakk** günde üçyüz altmış defa ârif kullarının kalbine nazar eder. Orada ismin bulunacak olursa belki seni de mağfiret eder” buyurmuştur.

Bir ârifin sözü olan:

Cennet Hakk’ın bahçesidir, arif onun bağbanı,

Bağbanla bilişi gör, tâ giresin bağçesine.

Beytinin de bahse tealluku vardır. Sebze bahçesine girmek için bahçevanla tanışmış olmak lazımdır. *Allâh(C.C.)*’ın bahçesi olan cennete girmek için de oranın bahçevanı bulunan ariflerle bilişmek ve sevişmek icab edeceği şüphesizdir.

عرش با آن نور با پهنای خویش

چون بدید آن را برفت از جای خویش

2661-Arş, o kadar nûru ve o derece genişliğiyle berâber, Âdem’in ma’nevi büyüklüğünü görünce yerinden gitti.

Yani teaccüb ve tehayyüründen sarsıldı.

Mevcûdatın en büyüğü ve en geniş arş imiş ki bütün mükevvenâtı ihâta eylemiş. Lakin Âdemin ma’nevi büyüklüğü karşısında o vüs’at ve azamet küçülmüş ve daraltılmış.

خود بزرگی عرش باشد بس مدید

لیک صورت کیست چون معنی رسید

2662-Arşın büyüklüğü hakikaten çok zâhirdir. Fakat ma'na ile karşılaşınca sûret, kim olabilir?

Yani ne ehemmiyeti kalır?

الفتی می بود بر گرد زمین هر ملك می گفت ما را پیش از این

2663-Her melek diyordu ki: Bundan evvel bizde yer yüzüne karşı bir ülfet, bir tealluk vardı.

ز آن تعلق ما عجب می داشتیم تخم خدمت بر زمین می کاشتیم

2664-Orada hizmet ve ibâdet tohumlarını seve seve ekiyor ve o sevgimizden hayrette kalıyorduk.

چون سرشت ما بده ست از آسمان کاین تعلق چیست با این خاکمان

2665-Bizim yaradılışımız Semâvî olduğu hâlde, bu toprağa teallukumuz nedendir?

چون تواند نور با ظلمات زیست الف ما انوار با ظلمات چیست

2666-Bizim gibi nûrânilerin toprak misâli zulumât ile ülfeti nedendir? Nur, zulumât ile nasıl yaşayabilir?

ز آن که جسمت را زمین بد تار و پود آدما آن الف از بوی تو بود

2667-Ey Âdem; meğer o ülfet, senin ma'nevi râyihandan imiş. Çünkü senin cismin topraktan yaradılmış, cesedinin atkısı olmuştur.

نور پاکت را در اینجا یافتند جسم خاکت را از اینجا بافتند

2668-Topraktan olan cismini burada, yani zeminde dokudular, terkib ve tamir ettiler. Pâk olan nurunu o hâkî bedende buldular.

پیش پیش از خاک آن می تافته ست این که جان ما ز روحت یافته ست

2669-Canımıza, şimdi senin rûhundan gelen feyz, çok zaman evvel toprakta parlamıştı.

غافل از گنجی که در وی بد دفین در زمین بودیم و غافل از زمین

2670-Biz zeminde bulunuyorduk. Fakat zeminden ve onun sînesindeki ma'nevi bir defîneden gafil idik.

تلخ شد ما را از آن تحویل کام چون سفر فرمود ما را ز آن مقام

2671-Allâh(C.C.), bize zeminden semâya sefer etmemizi emir buyurunca tahvîl-i makam ediş bize acı geldi.

که بجای ما کی آید ای خدا تا که حجتها همی گفتیم ما

2672-O kadar acı geldi ki: Yâ Rabbî; bizim yerimize kim gelecek? diye hüccetlerimizi söylemeye, âdetâ i'tirâz etmeye başladık.

می فروشی بهر قال و قیل را نور این تسبیح و این تهلیل را

2673-Dedi ki: Bu tesbih ve nûrunu, kil ü kâl erbâbı olan insanlar için fedâ mı edeceksin?

که بگویند از طریق انبساط حکم حق گسترد بهر ما بساط

2674-Allâh(C.C.)'ın hükmü, bize lutf ve müsâade gösterdi ve serbestçe murâdınızı söyleyin dedi.

همچو طفلان یگانه با پدر هر چه آید بر زبانان بی حذر

2675-Dedi ki: Anasının, babasının bir dânesi olan çocukların babalarına söyledikleri gibi siz de ağızınıza geleni söyleyin.

رحمت من بر غضب هم سابق است ز آن که این دمها چه گر نالایق است

2676-Bu sözler, bu i'tirazlar yersiz olmakla berâber, benim rahmetim gazabımı geçmiştir.

Bir Hadis-i Kudside “ **Rahmetim, gazabımı sebketti, merhametimin hiddetinden ziyadedir.**” buyurulmuş, bizim gibi günahkârlar için büyük bir müjde verilmiştir.

Şâir **Emin Hümâyî** merhum demişti ki:

**Bu kadar cürm ü seyyiatımla,
Rahmet ümidimin budur sebebi.
Ki buyurmuş Hüdây-ı Azze ve Cel:
“Sebekat rahmeti alâ gazabi.”**

در تو بنهم داعیهی اشکال و شک
از پی اظهار این سبق ای ملک
2677-Ey melek, rahmetimin gazabımı geçtiğini meydana çıkarmak için senin kalbinde böyle müşkil ve şek ilhâm ediyorum.

منکر حلم نیارد دم زدن
تا بگویی و نگیرم بر تو من
2678-Bu ilhâmın, sen ağzına geleni söyleyesin, ben de seni muâheze etmeyim de, hilmimi inkâr edenler söz söylemeye muktedir olmasınlar diyedir.

هر نفس زاید در افتد در فنا
صد پدر صد مادر اندر حلم ما
2679-Bizim hilmimizden her ân yüzlerce ana, baba doğar ve fenâya gider.

“Şefkatli bir ananın çocuğuna olan merhametinden ziyade, Allâh(C.C.), kuluna merhametlidir.” denilmiştir.

Eshab-i Kiram huzûr-i saâdette bulunurken çocuğu kucağında bir kadın, önlerinden geçmiş. **Aleyhisselat Efendimiz:**

-**Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi?** diye sormuş. Huzurda olanlar:

-**Hayır Yâ Resûlallah; merhameti bırakmaz** demişler. **Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri:**

-**Allâh(C.C.) bu kadından erhamdır** buyurmuş.

Ne büyük bir müjde değil mi?

کف رود آید ولی دریا به جاست
حلم ایشان کف بحر حلم ماست
2680-Ananın, babanın çocuğa karşı hilm ve şefkati, bizim hilm denizimizin köpüğü gibidir. Köpük gider, gelir. Lâkin deniz yerindedir.

نیست الا کف کف کف کف
خود چه گویم پیش آن در این صدف
2681-Ne söyleyeyim, nasıl anlatayım? Allâh(C.C.)’ın hilmi inci, insanın hilmi sedef gibidir. Hayır... O da değil. İnsanın hilmi, hilm-i ilâhi denizinin köpüğünün, köpüğünün, köpüğüdür.

Bundan sonra Bedevî lisanından deniliyor ki:

که امتحانی نیست این گفت و نه لاف
حق آن کف حق آن دریای صاف
2682-O köpük ve o sâf deryâ hakkı için bu sözlerim imtihan olmadığı gibi lâf-ı güzâf kabilinden de değildir.

حق آن کس که بدو دارم رجوع
از سر مهر و صفاء است و خضوع
2683-İnd-i ilâhisine rücu’ edeceğim Allâh(C.C.) hakkı için sözlerim; muhabbet, safvet ve teslimiyet seykiyledir.

امتحان را امتحان کن يك نفس
گر به پیشست امتحان است این هوس
2684-Bu sözler sana imtihan gibi geliyorsa bir defacık o imtihanı imtihan et.

امر کن تو هر چه بر وی قادرم
سر میپوشان تا پدید آید سرم

2685-Sırrını saklama. Kalbindekini söyle ki benim de sırrım meydana çıksın. Yapabileceğim her şeyi bana emreyle.

تا قبول آرم هر آن چه قابلم
دل میوشان تا پدید آید دلم

2686-Kalbini örtme ki, benim kalbimdeki de zâhir olsun. Kabiliyetim ne ise onu kabul edeyim.

در نگر تا جان من چه کاره است
چون کنم در دست من چه چاره است

2687-Nasıl hareket edeyim, benim elimde ne çâre vardır? Rûhuma kadar nazar et de onun ne yapabileceğini anla.

**“BEDEVİ KARISININ RIZK ARAMA YOLUNU KOCASINA TAYİN ETMESİ,
BEDEVİNİN DE O TAVSİYEYİ KABUL EYLEMESİ”**

تعیین کردن زن طریق طلب روزی کدخدای خود را و قبول کردن او

عالمی زو روشنایی یافته ست
گفت زن يك آفتابی تافته ست

2688-Kadın dedi ki: Bir güneş parlamış, bütün âlem ondan aydınlanmıştı.

شهر بغداد است از وی چون بهار
نایب رحمان خلیفه‌ی کردگار

2689-O güneş, Hakk'ın vekili, Allâh(C.C.)'ın halifesidir ki Bağdad şehri onun sâyesinde bahar gibidir.

سوی هر ادبار تا کی می‌روی
گر بیبوندی بدان شه شه شوی

2690-O pâdişaha vâsıl olabilirsen sen de şâh olursun. Ne vakte kadar bu uğursuzluk yoluna gideceksin?

Fakr u zarûretten şikayet eden kadın, kocasının tembelliği bırakıp Bağdad'a gitmesini, oradaki halifeye münâsebet peydâ etmesini tavsiye ediyor. Eğer halife ile tanışacak olursan fukaralıktan kurtulur, haline göre sen de bir şah olursun diyordu.

Bu münasebetle iyilerle görüşmenin iyi olmaya vesile olacağını beyân için Hz.Mevlânâ buyuruyor ki:

چون نظرشان کیمیایی خود کجاست
همنشینی مقبلان چون کیمیاست

2691-İkbâl sâhibleriyle, saâdet-i ezeliyye mazharı olanlarla oturmak kimyâ ve iksir gibidir. Öyle kimselerin nazarları misilli bir iksir nerede bulunur?

Derler ki: “ *Sohbet te'sir eder, tabiat o sohbetten müteessir olur.*” İyi adamların sohbeti iyiliğe dair olacağı için meclislerinde bulunanlar, o sohbet te'siriyle iyiliğe meylederler ve nihayet iyi olurlar. Kötülerin sohbetini de buna kıyas edin. Hz.Mevlânâ Mesnevî-i Şerîf'in diğer bir yerinde iyi ve kötülerin sohbetinin nasıl te'sir ettiğini beyân için buyuruyor ki:

“Misk yağcı dükkanında oturan kimsenin üstü, başı misk kokar. Demirci dükkanında oturan kimsenin üstü, başı da is ve pis kokar. Hatta demir dövülürken sıçrayan kıvılcımdan elbisenin yanmak ihtimali vardır. Onun için iyilerin meclisine devam etmeli, onların sohbetinden feyz almalıdır.

Hz.Mevlânâ burada âli bir misal irâd edip diyor ki:

او ز يك تصديق صديق آمده
چشم احمد بر ابو بکری زده

2692-Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmın mübârek nazarı Ebû Bekr (R.A)'a değince o bir tasdik ile siddîkiyyet mertebesine erişti.

Arapça: Sûre-i ensar:1

“Abd-i hâssı Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı geceleyin Mescid-i Haram, yani Mekke’den Mescid-i Aksâ, yani Kudüs’e götüren Allâh(C.C.) Zül-celâl şân-ı Uluhiyyetine yakışmayan şeylerden münezzehtir61” Ayet-i Kerimesinde beyân buyurulduğu üzere bi’setin 12. senesinde Mi’râc-ı Muhammedî vukû’ buldu.

Sallallahü Aleyhi Vesellem bir gün **Mekke’den Kudüs’e** götürüldü. Oradan göklere, sonra âlem-i imkân haricine çıkarıldı. Kelâm-ı **Hakk’ı** işitti, Cemâullahı gördü. Sonra **Mekke’ye** geldi. Mi’râc esnasında neler oldu? Onu **Allâh(C.C.)** ile Habibullah bilir. Bir İran şâiri: “Mi’râc-ı hakikatin vasfını benim gibi bir mütehayyirden sorma. Denize düşen damla deniz olur. Fakat peygamber ne oldu bilmiyorum” demiştir.

Aleyhisselât Efendimiz Mi’râc’ını eshâbına anlattı. Hepsinden evvel **Hz. Ebû Bekr (R.A.)** o hârikanın vukû’nu tasdik ettiği için kendisine **Sıddîk** denildi. Diyorlar ki: “Nübüvveten sonra sıddikiyyetten efdâl bir mertebe yoktur. Nitekim sûre-i Nisâdaki:

Sûre-i Nisâ:69

“Her kim Allâh(C.C.)’a ve peygambere itaat ederse öyle mutî olanlar, Allâh(C.C.)’ın kendilerine in’âm ve ikrâm eylediği peygamberler, sıddîkler, şehitler ve sâlihler ile birlikte olacaklardır. 62” Âyetin sıddikiyyet mertebesi ikinci olarak zikredilmiştir. **Hüseyin Vâızın Meâlim-üt-Tefsir’**indeki nakline göre bu Âyetteki **Nebiiyyin** ile **Hazret-i Peygamber’e**, **Sıddik** ile **Cenâb-ı Ebu Bekre, şühedâ** ile **Ömer, Osman, Ali Hazeratına, Salihin** ile de sair sehabilere işaret buyurulmuştur. İşte **sıddik-i Ekberin** o mertebeye yükselmesi, **Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz’in** sohbet ve hizmetinde bulunması ve nazar-ı teveccühünü kazanmış olması dolayısıyladır.

Bedevî karısının; halifenin yanına git diye tavsiye üzerine Bedevî:

بی بهانه سوی او من چون روم گفت من شه را پذیرا چون شوم

2693-Dedi ki: Ben pâdişah huzuruna nasıl çıkabilirim, bahânesiz, sebebsiz, onun yanına ne yüzle gidebilirim?

هیچ پیشه راست شد بی آلتی نسبتی باید مرا یا حیلتي

2694-Benim için bir münâsebet, yâhud bir çâre lâzımdır. Hiçbir san’at, âletsiz, tezgâhsız işlenebilir mi?

Karısının tavsiyesi üzerine Bedevî, halifenin huzuruna çıkabilmek için yakınlarına bir münasebet, yahut elinde bir hüner bulunması lazım geldiğini, halbuki onların kendisinde bulunmadığını söylüyor. Her sanatın alet ve tezgahına muhtaç olduğunu misâl olarak irâd ediyor, bunu te’yid için de bir fıkra söylüyor:

که مرض آمد به لیلی اندکی همچو آن مجنون که بشنید از یکی

2695-Benim halim, Mecnûnun haline benzer ki, Leylâ biraz hastalandı diye birinden işitmişti.

ور بمانم از عیادت چون شوم گفت آوه بی بهانه چون روم

2696-Dedi ki: Eyvâh! Sebebsiz ve bahânesiz nasıl giderim, hatır sormaya gitsem nasıl ederim?

تا بود شرم اشکنی ما را نشان قل تعالوا گفت حق ما را بدان

2697-Bilmiş ol ki Cenâb-ı Hakk, bizim için kibir kırmak nişânesi olmak üzere “geliniz!” diye emir verdi.

Sûre-i Âl-i İmran da buyurulmuştur ki:

Arapça: Sûre-i âli imran 64

“Habibim de ki: Ey kitaba tabi’ olanlar! ey yahudiler, ey hristiyanlar; Bir Kelimeye geliniz ki bizimle sizin aranızda müsâvidir. Müsâvi olması, bütün peygamberlerin o kelimeyi, yani kelime-i tevhidi tavsiye etmiş olmalarındandır. Evvelce tavsiye edilmiş, şimdi de davet olunmakta bulunmuş olan şudur: Allâh(C.C.)’tan başkasına ibadet etmeyelim ve ona hiçbir şeyi şerik koşmayalım. Allâh(C.C.)’tan başka bazılarımızı Rab ittihaz etmeyelim. Ehl-i kitap olanlar, bu davetten yüz çevirirler ey Müslümanlar deyiniz ki: Ey Yahudiler, Ey Hristiyanlar şahit olun biz Hakikaten Müslümanız63.”

Semâvî ve kitabi olan üç din vardır ki **Mûsa, İsa, Hazret-i Muhammed Aleyhimüssalatü Vesselâm** taraflarından tebliğ olunmuşlardır. Bu üç dinin esası; tevhid, yani Ma’bûd-i hakikinin **“Vahid ve lâ şerike lehü”** bulunduğu inanmak olduğu için, bu bakımdan, yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında ihtilâf olmamak lazım gelir. Öyle olduğu halde **Mûsa ve İsa** ümmetleri sonradan sapıtmışlar, mahlûk ve mevlûd olduğunu bildikleri **Üzeyr’e** yahudiler, **İsa** ya da Hristiyanlar **İbnullah** yani **Allâh(C.C.)’ın** oğlu demişlerdir.

Onların bu delaletten kurtulmaları için **Cenâb-ı Hakk**, peygamberine bu emri vermiş, kendilerini tevhid ve hidâyet yoluna davet etmeye me’mur etmiştir. **Hızret-i Mevlânâ** “Geliniz” emrinden latif bir nükte çıkarıyor ve diyor ki: Bu, bir davettir. Davet olunan yere gitmek için bir vesile tedârik etmek, yani bir şey götürmek lazımdır. **Cenâb-ı Hakk** da’vetle icabet etmenin en büyük vesile ve en makbul bir hediye olduğunu anlatıyor. Mezar kitabesi olmak üzere şöyle bir kıta vardır.

**Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim; boş gelmedim, ben suç getirdim.
Dağlar çekemezken o ağır yükü,
İki kat sırtımla pek güç getirdim.**

Bir yere öyle bir şey götürmeli ki makbule geçsin. Rahmet ü mağfiret deryası olan İnd-i İlâhiye de cürm ve kusûr, acz ve meskenet götürmeli ki, Rahîm ve Gafûr isimlerinin tecellisine vesile teşkil etsin.

**Der-i Mevlâda ne şâh ü ne şehîm isterler,
Kulluk âdâbı bilir abd-i hadîm isterler.**

**Oranın mahz-ı itâattir olan matlûbu,
Ne recâ meyli ararlar, ne de bîm isterler.**

**Sıdk u ihlâs ile tahsîl-i rızâ etmek için,
Terk-i cân eyleyecek merd-i kerîm isterler.**

**Bezm-i vahdet—ki fenâ âlemidir—sahnında,
Ne âlim ü ne Hakîm ü ne kelîm isterler.**

**Ona rehyâb-ı duhûl olmak için âdem de
Evvela hestî-i mevhumu adîm isterler.**

**Bârigâh-ı azamet-perver-i Lâhûtîye,
Pây-i hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.**

**Ben de Tâhir umarım lûtf-i Hüdâyî ki onun,
Bâb-ı gufrân-ı keriminde esîm isterler.**

Fakat sözlerim yanlış anlaşılmasın. Tâat ü ibâdâtı bırakalım, *Allâh(C.C.)*'ın emirlerine kulak asmayalım, nehiyelerinden çekinmeyelim demek istemiyorum. *Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin* gece sabaha kadar namaz kılmaktan mübarek ayakları şiştiği halde: “*Ey Mabûd-i Hakiki; seni tesbih ü tenzih ederim. Sana layık ibadette bulunmadık*” buyururdu. Biz de elden geldiği kadar kulluğumuzu îfâya çalışalım, lakin noksanımızı bilelim ve aczimizi her vakit i'tirâf edelim. Öbür tarafa da acz ü meskenet götürelim. Bedevî bunları düşünmekle beraber halifenin sarayına eli boş gitmekten utanıyor ve hicâbı kırmak için kendisinde kuvvet bulamıyordu.

روزشان جولان و خوش حالت بدی شب پران را گر نظر و آلت بدی
2698-Yarasa kuşlarının gözleri aydınlıkta görse ve rü'yetlerine âlet
olsaydı onlar da sâir kuşlar gibi gündüzleri güzelce uçarlardı.

Bedevînin şu sözlerine karısı itiraz etti de:

عین هر بی‌آلتی آلت شود گفت چون شاه کرم میدان رود
2699-Dedi ki: Kerem sâhibi olan padişah meydana çıkınca âletsizlik bir
âlet, sebebsizlik de bir sebep teşkil eder.

کار در بی‌آلتی و پستی است ز آن که آلت دعوی است و هستی است
2700-Çünkü âlet ve sebep, bir nevi varlık davasıdır; asıl iş görecektir.
yokluk ve mahviyettir.

Bedevî de:

تا نه من بی‌آلتی پیدا کنم گفت کی بی‌آلتی سودا کنم
2701-Cevab verdi ki: Ben âletsizlik ve çâresizliği tamamen elde
etmeyince âletsizlik davasına nasıl kalkışabilirim?

Mesela iş görebilecek kudretim var. Böyle iken nasıl olur da acizlik iddiasında bulunabilirim?

تا شهم رحمی کند یا مونسى پس گواهی بایدم بر مفلسی
2702-Şâhin bana mûnislik göstermesi ve merhamet etmesi için benim
müflis olduğuma şâhid lâzımdır.

Yani bende çalışacak kudret ve kuvvet görülüp dururken kudret ve kuvvet müflisi, aciz bir zavallı olduğuma nasıl şahit gösterebilirim?

Evet. Hakiki varlık alemi olan ind-i İlâhî'de en ziyade makbul olan yokluktur. Fakat yokluk davasında bulunmak için hakikaten yok olmuş olmak, o yokluğu kavlen değil, fi'len ispat etmek lazımdır. Binaen aleyh:

وانما تا رحم آرد شاه شنگ تو گواهی غیر گفتوگو و رنگ
2703- Sen dedikodudan ve renkten, sûretten başka bir şâhid göster ki o
güzel pâdişah bana acısın.

نزد آن قاضی القضاة آن جرح شد کاین گواهی که ز گفت و رنگ بد
2704-Bu sözden ve reng ü sûretten ibâret olan şâhid, o kadılar kadısının
huzurunda cerh ü reddedilir.

Kadiülkudât ta'biri ve kadiülkudâtlık makamı, Abbasilerde; Hârûnürreşid devrinde ihdas edilmiş, ilk defa olarak imâm-ı Ebu Yusuf o makama getirilmiştir.

Hakk-ı kazâ, yani hüküm vermek salahiyeti, halife tarafından yalnız kadiülkudata verilir, vilayetlere kadiülkudat tarafından vekil olarak kadılar gönderilirdi. Osmanlı devletinde de Hakk-ı kazâ, Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerine verilmişti. Vilayetlerdeki kadılara nâib denilirdi ki hüküm vermekte kazasker vekili demektir.

Şâhidin cerhi; doğru söylemediği mahkemece anlaşıldığı için şehadetinin kabul edilmeyeşidir.

Vaktiyle ramazan ve bayram, hilalin rü'yetiyle ve gören iki şahidin şehadetiyle ispat edildiği için, ramazan olacağı gece İstanbul kadılığı dairesinde kadı efendi ile maiyyeti memurları oturtup şahidlerin gelmesini beklerlerdi. Hilali görüp şehadette bulunanlara biraz para da verilirdi. Herifin biri, en evvel gelip o parayı almak için koşa koşa İstanbul kadılığına gitmiş

-Efendim; ayı gördüm! diye kadının odasına dalmış. Ortadaki şamdan tepsisine çarparak devirmiş. Kadı da:

-Be adam; yerdeki arab tekerleği kadar tepsiyi görmezken gökteki tırnak kadar hilali nasıl gördün? Çık dışarı! diye onu kovmuş. İşte şahidin cerhi böyle olur.

تا بتابد نور او بی‌قال او صدق می‌خواهد گواه حال او

2705-Davânın doğruluğunun, müddeînin sözünden evvel, parlak bir sûrette meydana çıkması için, onun şâhid-i sıdk u istikâmet olmalıdır.

**“BAĞDATTA SU KITLIĞI VAR ZANNİYLE BEDEVİNİN
ORADAKİ HALİFEYE ÇÖLDEN BİR TESTİ YAĞMUR SUYU HEDİYE GÖTÜRMESİ”**

هدیه بردن عرب سبوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد به نزد خلیفه بر
پنداشت آن که آن جا هم قحط آب است

پاک برخیزی تو از مجهود خویش گفت زن صدق آن بود کز بود خویش

2706-Bedevî karısı dedi ki: Sıdk; kendi varlığından ve cehd ü amelinden davranman, yani elinden gelebileni yapmandır.

ملکت و سرمایه و اسباب تو آب باران است ما را در سبو

2707-Destide yağmur suyumuz var ki, senin malın mülkün olduğu gibi halife ile mülâkâtın için de sermâye ve sebebindir.

هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو این سبوی آب را بردار و رو

2708-Bu su destisini yüklen de git. Onu hediye olarak takdim eyle, pâdişâhın karşısına çık.

در مفاز هیچ به زین آب نیست گو که ما را غیر این اسباب نیست

2709-De ki: Bizim bundan başka takdim edilecek bir şeyimiz yok. Lâkin çölde bundan daha iyi su bulunmaz.

این چنین آبش نباشد نادر است گر خزینمش پر متاع فاخر است

2710-Halifenin hazinesi kıymetli ve iftihâra değer şeylerle dolu ise de böyle suyu yoktur, çünkü nâdirdir.

H.z.Mevlânâ, bahsedilen desti ile sudan maksadın ne olduğunu îzâh için diyor ki:

اندر او آب حواس شور ما چیست آن کوزه تن محصور ما

2711-O desti nedir? Bizim mahsûr olan bedenimizdir. İçinde, havassımızdan ibâret, acı ve tuzlu su vardır.

در پذیر از فضل الله اشتری ای خداوند این خم و کوزه‌ی مرا

2712-İlâhi, “innallâheşterâ” keremiyle benim bu küpümü ve destimi kabul eyle.

Sûre-i Tevbedeki bir Âyete işaret ediliyor:

Bi'setin 13. senesinde ve hac mevsiminde *Mine*'deki *Akabe* mevkiinde vukû'a gelen bir ictimada *Medine* Müslümanlarından 73 ekrek ile 2 kadın *Aleyhissalâtu Vesselam Efendimize* biat edeceklerdi. Onlardan *Abdullah bin Revaha (R.A.)* "Yâ Resûlullah; *Allâh(C.C.)* için ve kendin için istediğin şartları bize bildir" dedi.

Resul-i Ekrem (S.A.V.) Hazretleri: "*Allâh(C.C.)'a şirk koşturmak, zina, sirkat ve iftira etmemek, çocuklarını öldürmemek, bir de Zât-i akdes-i Risaleti evlad ü iyallerini korudukları gibi muhafaza eylemek şartlarını*" teklif etti. *Medineliler:* Bu şartların ifası mukabilinde ne mükâfat göreceklerini sordular. *Peygamber Efendimiz:*

-Cennet.

Cevabını verince derhal ve o şartlar mucibince biat ettiler. Şu hareket, *Allâh(C.C.)* ile bir ticaret demek oldu. Binaenaleyh *Cenâb-ı Hakk* buyurdu ki:

Arapça: Sûre-i Tevbe: 111

"*Hakikaten Allâh(C.C.) Teâlâ müminlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. Mukabilinde onlara cenneti vermekle o mü'minler, Allâh(C.C.) yolunda harp edecekler, düşmanı öldürecekler ve onlar tarafından öldürülecekler. Allâh(C.C.), bu alış verişi Hakk ve sabit olarak Tevrat'ta, incilde ve Kur'an-ı Kerim'de vadeylemiştir. Her kim Allâh(C.C.)'a karşı ettiği ahde vefâ eder, Allâh(C.C.) yolunda malını, canını feda etmekten çekinmezse, Allâh(C.C.) ile yaptığınız bu alış verişte size müjdeler olsun ki müşteriniz bizzat Cenâb-ı Hakktır. İşte şu alım satım yok mu o, azîm bir kurtuluştur.*"⁶⁴

Haz. Mevlânâ Bedevî lisanından diyor ki: "Ya Rabbi; nefisini ve malını feda etmeyi cennetle satın alıyorsun. Benim de mal namına şu desti içindeki suyum var. "İnnallaheştıra" buyurman hürmetine ve o fazl u keremle o destiyi ve içindeki suyu kabul eyle."

کوزه‌ای با پنج لوله‌ی پنج حس

پاک دار این آب را از هر نجس

2713-Beş histen ibâret beş musluğu bulunan bu beden destisini ve içindeki suyu her türlü necisten temiz bulundur.

İnsandaki zâhiri beş duygu vardır ki şunlardır: Bâsıra, görmek hissi; samia, işitmek hissi; şamme, koku almak hissi; zâika; ağızdaki tat duymak hissi; lamise, temas edilen bir şeyin sıcak, soğuk, sert, yumuşak olduğunu anlamak hissi. *Hazret-i Mevlânâ* bu beş hissi suya, onların bulundukları azayı beş adet musluğa, hepsinin mahalli olan cesedi de destiyeye benzetiyor ve Bedevî lisanından: "*İlâhi; haram olan şeylerden beni muhafaza et ki desti de, musluklar da, içindeki su da kirlenmesin*" diye dua ediyor.

تا شود زین کوزه منفذ سوی بحر

تا بگیرد کوزه‌ی من خوی بحر

2714-Tâ ki bu destinden denize bir menfez, bir yol açılsın da destim deniz tabiatini bulsun.

Suyu âb-ı hayat gibi tatlı ve berrak bir nehrin kenarına bir desticik konulsa ve o destiyeye bir delik açılrsa nehrin suyu destiyeye dolar, dâima içinde tatlı ve berrak su bulunur; adetâ o desti, o nehrin hassasını kazanmış olur.

تا چو هدیه پیش سلطانش بری

پاک ببیند باشدش شه مشتری

2715-O vakit o destiyi hediye olarak sultanın huzuruna götürsen sultan onu temiz görünce müşterisi olur.

Malumdur ki bir şey alınacağı vakit her şeyden evvel onun temizliğine dikkat edilir. Sucunun şişesi ve bardağı kirli, suyu da bulanık ve acı olursa ondan içmezler. Bunun gibi büyük ve tatlı bir nehir kenarına konulan desti, kirli bulunursa, yani

feyzi İlâhiye ma'ruz bir kalbin içinde masiva muhabbeti ile kötü ahlak kirliliği mevcut olursa o kalb, feyz-i İlâhi nehrinin tabiatını ve hassasını iktisâb edemez.

İnsana her şeyden evvel tahâret lazımdır. Tahâret demek olan abdestle gusûl ferâiz-i İlâhiyyedendir. Taharet-i zâhire ile dışarıdaki a'za temizlenir. Bir de taharet-i batına yani kalp temizliği vardır ki, o da varlık ve benlik şaibesinden bir de seyyiât-ı ahlakiye kirinden kalbin temiz bulunmasıdır. Bu da bir insan-ı kâmilin, bir tabib-i ma'nevinin tavsiye ve tedavisi ile husule gelir. Onun için **Hız.Mevlânâ**, beden destisinin muslukları bulunan beş hissin levs-i ma'nevi olan şeylere karşı kapalı bulundurulması icap ettiğini hatırlatmak için diyor ki:

گفت غصوا عن هوا ابصاركم لولهها بر بند و پر دارش ز خم

2716-Muslukları kapa, yani his musluklarını muhafaza et ve destiyi küpten, yani feyz-i ilâhi hazinesiden dolu bulundur. Cenâb-ı Hakk hevâ ve hevâse karşı gözlerinizi kapayın buyurmuştur.

Beden destisinin musluklarını kapamak, beş duygunun mevzili bulunan gözün, kulağın, burnun, ağzın ve ellerin haram olan şeylerden muhafazasıdır. Çünkü oraların birinden girecek kirlî bir duygu, beden destisini kirletir. Bundan dolayı **Cenâb-ı Hakk**, haram olan şeylere karşı gözlerinizi kapayınız buyurmuştur.

Son cümle ile Sûre-i Nur'daki şu ayete işaret ediliyor:

Arapça Sûre-i Nur: 30

“Habîbim; müminlere söyle ki, haram olan şeylere karşı gözlerini kapasınlar.65”

Yani onlara bakmasınlar, nâmahreme nazar etmesinler, haram olan bir şey gözlerine ilişirse başlarını çevirsinler.

Zâhîret'ül-mülûk isimli eserde denilmiştir ki “Şeytanın insan cesedine en süratli habercisi ve iğvâ vasıtası gözlerdir. Çünkü diğer dört his, mevzî'lerinde sakindir. Kulak, güzel bir ses işitmeden, burun şehvetengîz bir koku duymadan, ağız haram bir şeyin tadına bakmadan, eller yumuşak bir şeyi yoklamadan evvel heyecana gelmez. Fakat göz yakından da, uzaktan da muharremâtı görür, adeta günahı uzaktan avlar.”

Namaz esnasında gözleri duvarda gezen adamı, ağaç dalları arasında kuş arayan avcıya benzetmişler ve kıldığı namaza avcı namazı demişlerdir.

Hız. Şiblî (K.S.) bu Âyetin tefsirinde demiştir ki:

“Mü'minler baş gözünü, muharremâta, kalp gözünü mâsivallâha, yani **Allâh(C.C.)**'tan başka her şeye karşı kapalı bulundurmalıdır.”

Arapça Sûre-i Nur: 30

“Yine o müminler, şehvet mahallerini haramdan muhafaza etsinler.66”

Ve oraları, erkekler göbekten diz kapaklarına kadar, kadınlar ise tamamiyle örtsünler.

Tesettür hakkında **Allâh(C.C.)**'ın şu kat'î emrine karşı açık gezenlere, plajlarda açıkta ve erkeklere birlikte denize girip kumda oynayan kadınlara bîmem ne denilir?

Vaktiyle **Aksaray, Bâyezid, Fatih, Köprübaşı** gibi **İstanbul**'un kalabalık yerlerinde kira beygirleri vardı. Ucuz bir ücretle yolcu taşırlardı. Fakat hayvanlardan çoğunun dizleri tutuk olduğu için düştükleri ve süvarisini düşürdükleri olurdu. Bu münasebetle zürefâdan birine:

-Kira beygirlerine binenlere ne dersin? diye sormuşlar.

-Deli derim! Cevabını vermiş.

-Koşturan için ne dersin? Süâline bulunmuşlar.

-Ta'bir bulamam! Demiş.

Onun gibi öyle plajlarda çıplak Mustafa'yı hatırlatacak hanımlar için ta'bir bulunamaz.

Arapça Sûre-i Nur: 30

“Şu yani göz kapamak, avret yerlerini örtmek ve tamamiyle örtünmek onlar, müminler için en temiz ve en emniyetli bir harekettir. Cenâb-ı Hakk, onların yaptıklarını gözlerini kapayıp kapamadıklarını, görülmesi memnu’ olan yerlerini örtüp örtmediklerini, bunları da Allâh(C.C.) rızası için mi, yoksa mürâilik olmak üzere mi yaptıklarını bilir.67”

Cenâb-ı Pîr şu mühim tavsiyede bulunduktan sonra bazı kimselerin amellerine mağrur olduklarını, halbuki o amellerin ind-i ilâhîde değeri bulunmadığını anlatmak için Bedevînin halini tavsif ediyor ve diyor ki:

لايق چون او شهی این است راست ریش او پر باد کاین هدیه کراست

2717-Kimin böyle bir hediyesi vardır? Öyle bir pâdişaha ancak böyle bir takdime lâyıktır diye, Bedevînin sakalı kabarmış.

Bizim ta'birimizce burnu büyümüştü.

Hakikatten bazı gafiller vardır ki kusur ve kûsûr ile yaptıkları amelleri pek beğenirler, hatta başkalarının öyle amellerde bulunmadığı ve bulunamayacağı vehmine düşerler. Namaza durdukları vakit bile; Ya Rabbi; görüyorsun ya böyle bir namazı ancak ben kulun kılabılır! demek ister gibi huzûr-i ilâhîde adeta kafa tutarlar. **Seyyid’ül-âbidin ve efdal’ül’ mürselin Sallallahü Aleyhi ve Ala Sâir-in Nebiyyin Efendimiz: “Ey yegâne ma’bûd-i hakiki, ey kullarının tâat ü ibadâtından müstağni olan Rabbim; senin şân-ı ulûhiyyetine layık ibadet ve ubûdiyyette bulunamadım”** diye özür dilerken, dergâh-ı İlâhî’ye şâyân bir amel, kimin elinden gelebilir?

Bu söz, yanlış anlaşılmasın. Madem ki **Allâh(C.C.)**’a layık ibadet elimizden gelmiyor, o halde hiçbir şey yapmayalım! Neticesi çıkarılmasın. **Peygamber-i Ekberimiz**, sabahlara kadar namaz kılardı da uzun uzadıya kıyamda bulunuşundan mübârek ayakları şişerdi. Hatta bundan dolayı: **“Ey Resûl-i Ekrem, sana Kur’an-ı zahmet ü meşakkat olsun diye göndermedik.”** Nazm-ı Celîli nazil olmuştu.

Biz de elimizden geldiği kadar **Allâh(C.C.)**’ımıza ibadette bulunalım, kusurlarımıza bakmamasını, amellerimizi tam olarak kabul etmesini Rabbimizin lutf u kereminden yalvara yalvara dileyelim. Fakat zihar kendimizde varlık görmeyelim, kibr ve gurura meydan vermeyelim. Gurûr-ı tâat, yani ibadetini beğenmek, insan için büyük bir vartadır. Azim bir mehlekedir. Selâmet, kendini aciz, yaptıklarını nâkıs görmekte ve “ İlâhî; benim gibi bir mahlûkun taksîrât ile dolu ibadetini kabul eyle” diye yalvarmaktadır.

**Tâatin zevk-i sürûr-âveri hoştur amma,
Başka bir neşesi var girye-i istiğfarin.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb u gurur,
İlîtcâdır öbürü rahmetine gaffârın.**

Hülâsa; Bedevînin bir desti sudan ibaret hediyesine mağrur olduğu gibi kırık dökük ibadetlerimizden gurur duymamalı, hatta onlara kıymet vermemeli, lutf-i kabûlünü kerem-i İlâhî’den beklemeyiz.

**Cürmüne mu’terif ol, tâate mağrur olma,
Ki şifâhâne-i hikmette sakîm isterler.**

هست جاری دجله ی همچون شکر زن نمی دانست کانجا بر گذر

2718-Bedevî karısı, Bağdad’da suyu şeker gibi tatlı Dicle nehrinin akıp geçtiğini bilmiyordu.

Onun için halifeye yağmur suyunun götürülmesini tavsiye etmişti.

پر ز کشتیها و شست ماهیان
در میان شهر چون دریا روان
2719-Kadın farkında değildi ki; Bağdad şehrinin ortasında deniz gibi Şat
nehri akıyor, sathı, gemilerle, dibi de balık oltalarıyla dolu bulunuyordu.

حس تجری تحتها الأنهار بین
رو بر سلطان و کار و بار بین
2720-Ey ilmine ve ameline mağrur olan; sultanın nezdine git de oradaki
azamet ve ihtişamı gör. Köşklerinin altından akan his nehirlerini seyret.

قطره‌ای باشد در آن نهر صفا
این چنین حسها و ادراکات ما
2721-Bizim bu kadar hislerimiz ve idraklerimiz, o saf denize nisbetle bir
katre kalır.

Ey gafil; sen bir desti dolduracak kadar hislerine, idrakine ve ameline mağrur olup duruyorsun. İnd-i İlâhiye git de onun cennetlerinde akan nehirleri gör. O vakit kendi destinin onlara nispetle bir damla gibi kaldığını anlarsın.

**“BEDEVİNİN YAĞMUR SUYUNA FEVKAL’ADE İTİKADINDAN DOLAYI,
KARISININ, DESTİYE KEÇE DİKMESİ VE MÜHÜRLEMESİ”**

در نمد دوختن زن عرب سبوی آب باران را و مهر نهادن بر وی از غایت اعتقاد
عرب

هین که این هدیه ست ما را سودمند
مرد گفت آری سبو را سر ببند
2722-Bedevî karısına dedi ki: Evet, destinin ağzını bağla. Haberin olsun
ki bu hediye, bizim için faydalıdır.

تا گشاید شه به هدیه روزه را
در نمد در دوز تو این کوزه را
2723-Bu destiyi keçe içine dik ki pâdişah hediyeyle orucunu bozsun.

جز رحیق و مایه‌ی ادواق نیست
کاین چنین اندر همه آفاق نیست
2724-Çünkü bütün ufuklar dâhilinde, yani hiçbir yerde böylesi yoktur. Bu
su, şevk ve neşve veren şarabdan başka bir şey değildir.

دایما پر علت‌اند و نیم کور
ز آن که ایشان ز آبهای تلخ و شور
2725-Bedevînin böyle tevehhümü çölde acı ve tuzlu su içtikleri için
dâima hastalıklı ve yarı kör bir halde bulunmalarından ileri geliyordu.

Bu beyt ile Cenâb-ı Pîr sûretâ mevzû-i bahs olan Bedevîyi ve emsali bâdiye-nişînleri beyân ediyor. Hakikatte ise dünya çölünde oturanları ve onlardan yalan yanlış bildiklerini ve kusur ve kûsûr ile yaptıklarını bir şey zanneden gafilleri anlatıyor ve buyuruyor ki: “Tuzlu su kenarında yuva yapmış olan bir kuş, tatlı ve berrak suyun yerini ne bilir?

تو چه دانی شط و جیحون و فرات
این که اندر چشمه‌ی شور است جات
2726-Ey yeri, yurdu tuzlu bir kaynak civârında olan; sen Şat’ı, Ceyhun’u
ve Fırat’ı ne bilirsin?

Yani ey dünya lezzetine aldanmış, onun yakıcı taamını kevser vehmetmiş olan sen bu vehmde bulundukça tuzlu bir suya nispetle şat ceyhun, Fırat nehri gibi olan ma’nevi ve rûhani zevki tadabilir misin?

تو چه دانی محو و سکر و انبساط
ای تو نارسته از این فانی رباط
2727-Ey bu fâni dünyadan ve onun râbitalarından kurtulamayan; sen
mahvi, sekri, inbisâtı ne bilirsin?

Şu üç kelime, sofiiye ıstılâhatından ve seyr ü sülûk derecâtındandır. Mahv; Sâlikin fânî varlığının zâil olmasıdır. Mahv için üç derece i'tibâr olunmuştur. Birincisi sâlikin sıfat-ı zemimesi ve a'mâl-i seyyiesinin zâil olması ve onların, sıfat ve a'mâl-i haseneye tebeddül etmesidir. İkincisi ve üçüncüsü; Sıfat-ı İlâhiyyede ve Zâtî İlâhide yok etmesidir.

Bast, yahut inbisat; kalbe ârız olan kabz yani ma'nevi sıkıntının açılması ve nûr-i sürûr ile kalbin parlamasıdır. İnbişâtın sebebi; kalbin önünden nefis hicâbının kalkması ve o perdenin sıyrılmasıyla kalbin münşerih ve mesrur olmasıdır.

Sekr ise; Zât-ı İlâhî şuâatı karşısında akıl nurunun hükümsüz kalmasıyla zâhir ve bâtını temyiz edebilmek melekesinin zâil olmasıdır. Sekr halinde akıl, Zât-ı İlâhî envârının peyderpey vürûdiyle mağlup olur; fark ve temyiz melekesini kaybeder. O hale gelir ki fark ile cem'i ve zâhir ile bâtını ayırt edemez. Olur. **EnelHakk** diyenler gibi, esrâr-ı rububiyetin ifşâsında lâûbalilik gösterir. Erbâb-ı tasavvuf buna tevârüd ve tevâtür itibarıyla hâl derler. Fark-u temyiz kalmaması itibarıyla da sekr ta'bir ederler.

Kelime vasıtasıyla bu kadar anlaşılabilen bu üç ta'birin ma'nâsı, derecât-ı sülûkün diğerleri gibi esâsen ma'nevi ve zevkîdir. Sonra tasavvuf bir meslek-i mahsus halini alınca, o meslek erbâbı, duydukları ezvâkı başkalarına da tahtellâfz olsun, öğretmek için kitaplar yazdılar. Ma'neviyyâtı lafz u terkipler ile îzâha çalıştılar, yani zevki ilim haline getirdiler. Sofiyyenin irfânı, bilmekten ziyade tatmak olduğundan, yalnız tasavvuf kitaplarını okumakla iktifa edip seyr ü sulûkte bulunmayanların öğrendikleri kıl ü kâlden ibaret kaldı. Ömründe şeker yememiş bir kimsenin şekerin tatlı olduğunu bilmesine döndü. Binâenaleyh sofiiye eserlerini okuyup da yanlış, doğru bazı şeyler öğrenmek doğru değildir. Kâmil bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sülûkte bulunup ilmi zevke tebdil eylemek elzemedir. **Hâfız Şirazi** der ki: "Sen tabiat sarayından dışarı çıkmadıkça Hakikat alemine nasıl sefer edersin?"

Hız.Mevlânâ da *"Ey çorak bir su başında oturan; sen oraya bağlanıp kaldıkça Şat, Ceyhun, Fırat gibi suyu tatlı nehirler bulunduğunu ne bilirsin?"* diye soruyor ve diyor ki:

پیش تو این نامها چون ابجد است ور بدانی نقلت از اب وز جد است

2728-Böyle tatlı ve su nehirleri olduğunu biliyorsan da, bilişin, babandan, dedenden işitmek sûretiyledir. Sana göre bu nehir isimleri ebcedi teşkil eden kelimeler gibidir.

Şat, Fırat ve Ceyhun nehirlerinin şeker gibi tatlı su ile akıp gittiğini biliyorsan bile onların mecrâlarına gidip görmek sûretiyle hakikatlerini anlamış değilsin. Belki babandan ve dedenden, belki başta birinden işiterek öğrenmişsindir. Halbuki işitmekle görmek arasında çok mühim fark vardır. Hakikatlerini bilmediğin isimler sana göre ebced kelimâtından başka bir şey değildir. Çünkü onları da ma'nâlarını anlamaksızın çocukluğunda okumuş öğrenmişsindir.

بر همه طفلان و معنی بس بعید ابجد و هوز چه فاش است و پدید

2729-Ebced ve hevvez kelimeleri ne kadar yayılmış ve öğrenilmiştir. Öyle olmakla berâber ma'nâları çocukları için ne kadar uzaktır.

Vaktiyle harfleri tanımaya başlayan çocukları heceye ve kıraate alıştırmak için elifbe cüzlerinin sonlarına "ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sehzaz dağzığilen" diye bir takım kelime yazılır ve çocuklara öğretilirdi. Çocuklar bunların lâfızlarını pek iyi öğrendikleri halde ne demek olduğunu bilmezlerdi.

Ebced kelimâtına bazıları pek uzak ma'nâlar vermişlerdir.

Öyle zannediyorum ki Arap elifbâsını teşkil eden 28 harfi topluca bir yerde göstermek için 4'er harfli yedi kelime tertib etmişler, sonra bunlara adedi bir kıymet verip Ebced hesâbı diye tarihlerde kullanmışlardır. Meselâ İstanbul'un fethi senesini göstermek için:

***Feth-i İslambola nusret bulamadılar evvelûn,
Fethedüp Sultan Muhammed, dedi "târih âhirûn".***

Tarihini yazmışlardır. Âhirûn kelimesindeki (â) 1, (hi)600, (r)200, (v) 6, (n) 50 sayı kıymetindendir. Bunlar cem'edilince İstanbul'un fetih yılı olan 857 rakamı hâsıl olur.

İlk mektebe giden sabîler, bunların ne için tertib edilmiş olduğunu ve nerelerde kullanılmış olduğunu tabii bilmezlerdi. Yalnız lâfızlarını ezber ve tekrar ederlerdi, bu hıfzı ve tekrarı ma'lûmât sanırlardı.

Ey şundan, bundan işitmek, yahut bazı kitaplarda görmek sûretiyle sofiyye ezvâkını buldum, ben de onlar gibi oldum vehmine kapılan gâfil! İşte senin bilişin ve anlayışında o çocukların bilişinden ve anlayışından farklı değildir. Onun için işitmek ve okumakla kalma. Bir ehlini bulup onun irşâdı feyziyle lafzdan ma'nâya ve ilimden feyze yüksel!

Cenâb-ı Mevlânâ kıssanın beyânına avdetle diyor ki:

در سفر شد می‌کشیدش روز و شب پس سبو برداشت آن مرد عرب
2730-O bedevî, destiyi kaldırıp omuzladı ve sefere çıktı. Gece, gündüz destiyi omuzunda taşıdı.

هم کشیدش از بیابان تا به شهر بر سبو لرزان بد از آفات دهر
2731-Zamânın âfetlerinden biri destiye dokunmasın ve kırmassın diye titriyordu. Onu oturduğu çölden Bağdad şehrine kadar taşıdı.

Beri taraftan:
رب سلم ورد کرده در نماز زن مصلا باز کرده از نیاز
2732-Karısı da seccâdeyi yaymış namaz kılıyor ve Yâ Rabbî selâmet ver diye duâ ediyordu.

یا رب آن گوهر بدان دریا ر که نگه دار ما را از خسان
2733-Ya Rabbi; suyumuzu alçaklardan ve eşkiyâdan muhâfaza et ve o inciye Hilâfet deryasına sâlimen eriştir diyor.

Ve ilave ediyordu ki:
لیک گوهر را هزاران دشمن است گر چه شویم آگه است و پر فن است
2734-Vâkıa kocam uyanıktır, elindekini kaptırmamak ve çarptırmamak yolunu bilir. Fakat o incinin binlerce haydudu vardır.

قطره‌ای زین است کاصل گوهر است خود چه باشد گوهر آب کوثر است
2735-Ona inci ve cevher ta'biri ne demektir? Kevser suyunun tâ kendisidir. Cevherin aslı ve madeni, bu sudan bir damladır.

وز غم مرد و گرانباری او از دعا‌های زن و زاری او
2736-Kadının duâları, bedevînin gam çekişi ve ağır yük altından ezilişi neticesinde.

برد تا دار الخلافه بی‌درنگ سالم از دزدان و از آسیب سنگ
2737-Bedevî o destiyi hırsızların eline geçmeden ve kazârâ ona bir taş dokunmadan, durup dinlenmeksizin dâr'ül-hilâfeye kadar götürdü.

Dâr'ül-hilâfe: Hilâfet merkezi, halifenin oturduğu şehir demekti ki evvelâ **Medine**, sonra **Kûfe**, sonra **Şam**, sonra **Enbar**, sonra **Bağdad**, sonra **Kahire**, en sonra **İstanbul** dâr'ül-hilâfe olmuştur.

Bahis mevzu'u olan kıssadaki Bedevînin akl ve rûhu, karısının da nefsi temsil ettiği söylenmişti. Bunların çölde toplamış ve bir desti için de saklamış oldukları yağmur suyu da tevfik-i ilâhi ile edilen tâat ve ibadâttır. İbtidây-ı sülûkte yapılan ibadetlere bir sâlik tarafından gaflet icâbı olarak kıymet verilebilir. Onların dergâh-ı ilâhide değeri olacağı zannedilir. Halbuki insanın ibadetine mağur olması **Allâh(C.C.)**'a karşı bir nevi varlık ve benlik iddiâsı demektir. Vücûd ve cûd âlemi olan Dergâh-ı ilâhide makbûle geçecek şey ise acz ü iftikar ve zûll ü inkisârdır. Onun için tâat ü ibadâtta bulunmakla beraber onların **Allâh(C.C.)**'a layık olmadığını i'tirâf etmeli, ifâsı esnasında hasbelbeşeriyeye vukû'a gelen kusurlar dolayısıyla da istiğfar eylemelidir.

Fıkramızda Bedevî, yani mübtedi sâlik; bu nükteye vâkıf olmadığı için ibadâtına bir kıymet veriyor, kendisinin yağmur suyu kadar değerli bir şeyin, halife kapısında bulunamayacağını vehmediyordu. Fakat oraya vâsıl olunca:

اهل حاجت گستریده دامها دید درگاهی پر از انعامها

2738-Öyle bir kapı gördü ki ni'metlerle dolu. Orada ihtiyaç sahipleri tuzak kurmuşlar, yani ihsan almak için sebepler, vesileler hazırlamışlardı.

یافته ز آن در عطا و خلعتی دم به دم هر سوی صاحب حاجتی

2739-Her taraftan gelen ihtiyaç sahipleri, orada her ân atıyye almakta ve hil'at giymekte idiler.

همچو خورشید و مطر نی چون بهشت بهر گبر و مومن و زیبا و زشت

2740-O kapı; mecûsi için de, mü'min için de güzel ve çirkin için de açıktı; güneş ve yağmur gibi umûmi idi. Cennet gibi yalnız mü'minlere mahsus değildi.

Cenâb-ı Hakk'ın Rahmân ve Rahîm sıfatları vardır. Bunlardan ikisinin de hükmü rahmet olduğu halde Rahmânın umumi, Rahîminki hususi bir merhamettir. Ta'bir-i diğerle rahmânın feyzi dünyaya, rahîmin feyzi âhirete aittir. Binâenaleyh dünyada müminlerin de, kafirlerin de merzuk olması, Rahmân sıfatının tecellisi, âhirette ve cennette ehl-i imanın mütenâ'im olması da rahim sıfatının tecellisidir.

Hız.Mevlânâ'nın halife kapısı ile temsil eylediği Dergâh-ı ilâhi, Rahmân sıfatının tecellisi ile dünyada her mahlûkunu yedirir, içirir, giydirir, kuşatır. **Şeyh Sadi Kuddise sirrûhu Bostan'**ında: "Arzın sathı, **Allâh(C.C.)**'ın umumi sofrasıdır. Kapışa kapışa yenilen, dost ve düşmana müsâvidir" der.

Nasıl güneş her yeri aydınlatır, nasıl ki yağmur ıslatmak için yerin dağını ovasını, münbit ve çorak yerini seçmez ise **Allâh(C.C.)** da rızıklarını vermek için dünyada kullarının mü'minlerini, kâfirlerini, sâlihlerini, fâcirlerini ayırt etmez.

Fakat ahiret böyle değildir. Orası Rahîm sıfatının tecelligâhı olduğu için o merhamet-i hassadan yalnız mü'minler müstefîd olur.

قوم دیگر منتظر برخاسته دید قومی در نظر آراسته

2741-Bedevî, halife kapısında gördü ki bir cemâat göze süslü görünmekte, yani kendilerine iltifat edilmiş ve hil'at giydirilmişti. Diğer bir cemâat da ayakta durmakta ve emir beklemekte idiler.

زنده گشته چون جهان از نفخ صور خاص و عامه از سلیمان تا به مور

2742-Süleyman'dan karıncaya kadar havas ve avamdan bir çok halk ihyâ edilmiş, orası nefh-i sûr ile dirilmiş bir cihan halini almıştı.

اهل معنى بحر معنى یافته اهل صورت در جواهر بافته

2743-Sûret ehli olanlar mücevherli hil'atlere bürünmüş, ma'nâ ehli olanlar da ma'nâ denizini bulmuş ve dalmıştı.

و آن که با همت چه با نعمت شده آن که بی همت چه با همت شده

2744-Himmeti olmayanlar, ne kadar himmet sahibi olmuşlar, himmeti olanlar da ne derecelerde ni'mete nâil olmuşlardı.

Himmet: Kalbin her şeye meyl ve arzusu demektir. Nitekim bu işe himmet buyurun derler ki o işin yapılmasını kalben isteyin demektir. İnsanın himmeti âli olmalı. Yani arzusunu ufak, tefek şeylere sarfetmemeli, yüksek şeylerin husulünü istemelidir. Öyle temennilere "Ulüvv-i himmet" derler ki imânın kemâlinden ileri gelir. **Cenâb-ı Pîr** Efendimiz buna işaret olmak üzere himmetsizlerin halife kapısında sâhib-i himmet derecesine geldiklerini, zaten uluvv-i himmeti bulunanların pek büyük nimetlere nâil olduklarını beyân etmiştir.

BU BAHİS: FAKİRLERİN KEREME VE KEREM SAHİBİNE AŞIK OLDUĞU GİBİ, KERİMİN KEREMİNİN DE FAKİRE AŞIK OLDUĞU BEYÂNINDADIR. EĞER FAKİRİN SABRİ ZİYADE OLURSA KEREM SAHİBİ ONUN KAPISINA GELİR. KERİMİN SABRİ ZİYADE OLURSA FAKİR ONUN KAPISINA GELİR. LAKİN FAKİRİN SABRİ, ONUN KEMALİNE, KERİMİN SABRİ İSE ONUN NOKSANINA DELALET EDER.

در بیان آن که چنان که گدا عاشق کرم است و عاشق کریم، کرم کریم هم عاشق گداست اگر گدا را صبر بیش بود کریم بر در او آید و اگر کریم را صبر بیش بود گدا بر در او آید اما صبر گدا کمال گداست و صبر کریم نقصان اوست

Bedevî sarayın kapısında hayran hayran bakınırken:

جود محتاج گدایان چون گدا بانگ می آمد که ای طالب بیا

2745-Ey talib gel. Fakirler sehavete muhtaç oldukları gibi cömerdlük de fukaraya muhtaçdır.

Diye çağırıldı. Fukara bulunmalı ki kerem ve kerimler anlaşılabilirsin. Fukara olmayıp da kerem sahipleri ona in'âm ve ihsan etmeseler kendilerindeki cûd ü kerem nasıl belli olur?

همچو خوبان کاینه جویند صاف جود می جوید گدایان و ضعاف

2746-Güzeller saf ve parlak ayna aradıkları gibi cömerdlük de fakir ve zaîf kimseler ister.

Her güzel, hüsnünü seyretmek için aynaya meclubdur. Bazıları parlak dükkan camlarında bile kendilerini görmeye çalışırlar. Ma'nevi bir güzel demek olan cömertlikde kendi güzelliğini müşâhede için fakr ve ihtiyaç sahiplerini ve zuafâyı arzu eder. Çünkü onlar, cömertlikteki hiss-i kerimin aynasıdır.

روی احسان از گدا پیدا شود روی خوبان ز آینه زیبا شود

2747-Güzellerin yüzü aynada güzel görünür. İn'am ve ihsân cemâli de fakir ile peydâ olur.

بانگ کم زن ای محمد بر گدا پس از این فرمود حق در و الضحی

2748-Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk "Duhâ" sûresinde Yâ Muhammed; fakiri reddetme" buyurdu.

Duhâ sûresinde **Allâh(C.C.)**, peygamberini muhâtab ittihaz ederek bütün kullarına mekârim-i ahlak dersi veriyor:

Arapça:Sûre-i Vedduha 9-10.

“*Yetimi kahretme, fakiri reddetme 68*” buyuruyor. *Hakk sübhanehû Ekremülekremîn* olduğu gibi *Peygamber-i Ekber*’i de Ekrem-i Hakkillahdır. Onun huzuruna gelip de isti’taf eden bir öksüz ve sadaka isteyen bir fakir reddolunmazdı. Efrâd-ı ümmetin bu hususta da peygamber-i Erhâm ve ekreminin sünnetine uyması, cins ve mezheb ayırt etmeksizin fukaraya elinden geldiği kadar keremde bulunması lazımdır. *Ekremülenbiya Aleyhi ve Âlihi Efdalüttehâya Efendimiz*’in: “*Sana bir fakir at üstünde olarak gelse de avuçlarını açsa sadakayı Hakk etmiş olur. VeleVKi yarım hurma ile olsun ona ihsan et.*” Tavsiyesini *Enes bin Malik (R.A.)* rivayetiyle *İmam-ı Müslim* rahimehullah tahrir eylemiştir.

دم بود بر روی آیینہ زیان چون گدا آیینہی جود است هان

2749-Madem ki fakir, cûd ü keremin aynasıdır, haberin olsun ki aynanın üzerine hohlamak zararlıdır.

Âyet-i Kerimede “sâili reddetme” buyurulmuştur. Red esnasında ağızdan çıkan nefes ve fakiri defedecek olan ses, onun kalbini kırar, adeta sathına hohlamış ayna gibi buğulandırır ve cûd ü keremi göstermez hale getirir. Bundan dolayı *Kur’an* da:

Arapça Sûre-i Bakara 263.

“*İnayet ola, Allâh(C.C.) versin gibi kalp kırmayacak sözlerle fakiri savmaz, sadaka verip de arkasından; Al da defol! gibi nobranlıktan hayırlıdır. 69*” buyurulmuştur.

و آن دگر بخشد گدایان را مزید آن یکی جودش گدا آرد پدید

2750-Fakirin kereme olan aşkı onu coşturur, yani kerem sahibine müracaat ettirir ve istetir. Diğer, yani keremin fakire olan aşkı da fukaraya bol bol para vermek husunda kerem sahibini teşvik eder.

و آن که با حقند جود مطلقاند پس گدایان آیت جود حقاند

2751-O halde fakirler, cûd-i ilâhının, Kerem-i Rabbâninin aynasıdır. Hakk ile olanlar, yani Hakk da fani bulunanlar da sehâvet-i mutlaka hâlinedirler.

Hiz. Cabir’den naklen *Tefsir-i Hazin* de deniliyor ki: “Küçük bir çocuk, Peygamberin huzuruna geldi. Annesinin bir gömlek istediğini arzetti. O sırada Rasulullahın arkasındakinden başka gömleği yoktu. Çocuğa başka zaman gelmesini söyledi. Çocuk gitti, tekrar gelip annesinin peygamber üzerinde bulunan gömleği çıkarıp çocuğa uzattı. *Aleyhisselât Efendimiz* hücre-i saâdete gitti. Sırtındaki gömleği çıkarıp çocuğa uzattı.

O sırada *Bilâl (r.a.)* ezan okudu ve kamet getirdi. Fakat *Resûl-i Ekrem* gömleksiz bulunduğu için cemâate çıkamadı. Eshabdan bazıları merak edip hücreye girdiler, *Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizi* gömleksiz buldular. Şu hadise dolayısıyla:

Arapça: Sûre-i Esra:29

“*Habibim, elini boynuna bağlama, onu tamamıyla da açma 70*” âyeti nazil oldu.

Elini boynuna bağlamak, hiçbir şey vermemekten; tamamıyla açmak ise, nesi varsa vermekten kinayedir. İşte *Peygamber Efendimiz (S.A.V.)’in* sehâvet-i cûd-i mutlak mertebesinde bulunduğu için sırtındaki gömleğe varıncaya kadar çıkarıp vermiş, gömleksiz oturmaya ve cemâate çıkmamaya mecbur olmuş, nihayet keremini bu dereceye vardırması hakkında âyet nazil olmuştur.

او بر این در نیست نقش پردهای است و آن که جز این دوست او خود مردهای است

2752-Bu ikisinden başkası hakikatte ölüdür. O bu kapıda, yani Bâb-ı ilâhîde değildir, kapı perdesinin üstündeki nakıştan ibârettir.

İnsanlar yani fakîr-i sâbır, yahut ganiyy-i şâkir olurlar. Hakikatten muhtaç bulundukları halde sabredenler, pek ziyade mecbur olmadıkça kimseden bir şey istemezler. Ganiyy-i şâkir olanlar ise nâil oldukları servetin şükrünü bilfiil ifa etmek için tasaddukta bulunmak üzere fukarâ ararlar. Hele bu fukarâ ve ağniya arasında öyleleri vardır ki tamamıyla **Hakk** ta fani olmuşlar ve cûd-i mutlak haline gelmişlerdir.

Fukaranın fakr ve ihtiyaç içinde iken cûd-i keremde bulunması nasıl olur? Nasıl olacağı şu fıkranın mealinden anlaşılır:

Kibâr-ı evliyâullahtan **Şakîk-i Belhî** ile **İbrahim bin Edhem Kuddise sirrühümâ** buluşmuşlar. **Şakîk**, İbrahim'e: "**Ne haldesiniz?**" diye sormuş o da: "**Bulursak şükrediyor, bulmazsak sabrediyoruz**" demiş. Bunun üzerine **Şakîk**: "**Horasanın köpekleri de böyle yapar**" tarzinde bulunmuş. İbrahim'in: "**Ya siz ne yapıyorsunuz?**" suâlîne de: "**Bulursak veriyoruz, bulamazsak şükrediyoruz**" cevabını vermiş. Bu cevabı alan **İbrahim bin Edhem**, üstadsın diyerek **Şakîk**'in elini öpmüş. İşte fakirin cûd ü keremi böyle olur.

Cenâb-ı Pîr, böyle fakir-i sâbır ile ganiyy-i şâkir olanları ma'nen diri, gayr-ı sâbır ve muacciz fakir ile hasis zenginleri de ölü sayıyor. Bunlar **Allâh(C.C.)** kapısında değildir, o kapıyı örten perdenin dış tarafındaki cansız nakıştır diyor. Sonra bu bahsi tavzih ediyor:

"ALLÂH(C.C.)'A MUHTAÇ VE ALLÂH(C.C.)'A TEŞNE OLAN İLE, ALLÂH(C.C.)'TAN FAKİR VE GAYRISINA TEŞNE OLAN ARASINDAKİ FARK"

فرق میان آن که درویش است به خدا و تشنه‌ی خدا و تشنه‌ی غیر است
فرق میان آن که درویش است و تشنه‌ی خدا و تشنه‌ی غیر است

نقش درویش است او نی اهل نان

نقش سگ را تو مینداز استخوان

2753-Allâh(C.C.)tan fakir ve gayrisına tâlib olan: "Fakirliğin nakşı, yani resmidir. Can ehli, yani ma'nevi hayat sahibi değildir. Köpek resmine sen kemik atma.

فقر لقمه دارد او نی فقر حق

پیش نقش مرده‌ای کم نه طبق

2754-Öyle sûretten ibâret olan, lokma dervişidir. Cansız bir resmin önüne yesin diye yemek tabağı koyma.

Cenâb-ı Mevlânâ, fukarayı ikiye taksim ediyor, birine fakir-i lokma, öbürüne fakir-i **Hakk** diyor. Birincisinin muhtaç olduğu lokmayı Hâlık ve Râzık olan **Allâh(C.C.)**'tan değil, kendi gibi bir takım mahlûkâta el açarak onların âtîfetinden dilediğini söylüyor. Onlar hakiki fakirin ancak resmidir. Öyle heykellerin önüne yemek koyma! Tavsiyesinde bulunuyor.

Buradaki fakir ile onun Sûreti demek olan lokma fakirinin, hakiki ve sahte derviş demek olduğu anlaşılmıştır. **H.z. Pîr** nakş-ı mürde demekle uyudurma dervişleri kastediyor, onlara maârif-i İlâhiyye ve **Hakkayık-ı Rabbanîyye** nimetlerini verme diyor. Yoksa **Mevlânâ**'nın maksadı, velev ki sûri fakir olsun o gibilere yardım etme demek değildir. Nitekim **Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin**, süvâri olarak gelip de dilenmek zillerini irtikab edenlere bile sadaka verilmesini emrettiği biraz evvel nakl olunmuştur.

ماهی خاکی بود درویش نان

شکل ماهی لیک از دریا رمان

2755-Ekmek dervîşi, toprak balığı gibidir. Balık şeklinde olmakla berâber denizden ürker.

Çölde ve bazı vadilerde balık şeklinde bir kara hayvanı varmış sûret itibariyle balığa benzer, fakat denizden ve sudan kaçarmış.

لوت نوشد او ننوشد از خدا مرغ خانه ست او نه سیمرغ هوا

2756-O tavuk gibi ev kuşudur. Kurbiyyet kafında bulunan hidâyet ankası değildir. Dünyâ lokmasını yer, Allâh(C.C.) lokmasını yiyemez.

Aleyhisselât Efendimiz: “Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir” buyurmuştur. İşte kurbiyyet kafındaki hidâyet ankasının yediği ile lokması bu demektir. O gıdâ-i ma’nevîden verese-i Muhammediyye olan evliyaullah hazarâtı da nasip alırlar. Lokma dervişleri ise evlerdeki tavuklar gibi sofrâ döküntüsüne göz dikerler, kendilerini besletmek için derviş kıyafetine girerler.

نیست جاننش عاشق حسن و جمال عاشق حق است او بهر نوال

2757-O, yani sahte derviş, nevâle ve nafaka için Hakk’a âşıktır. Yoksa rûhu hüsn ü cemâl âşıkı değildir.

ذات نبود وهم اسما و صفات گر توهم می‌کند او عشق ذات

2758-Eğer o, zât-ı ilâhiye âşık olduğunu tevehhüm ederse onun aşkı, aşk-ı zâtî değildir, esmâ ve sıfat vehmidir.

Çünkü aşk-ı Zâtî; Muhabbet-i İlâhiyyede ifrattır. Öyle ki o muhabbet-i mufrita aşkın şekli-zâhîrinden gayrı cümle varlığını ifnâ eder. Nazarında ma’şûk-i hakikiden başka bir şey bırakmaz. Nerede kaldı ki nevale verdiği ve kendini merzuk kıldığı için **Hakk’ı** seve. Belki bu gibileri **Allâh(C.C.)’ın** zâtını değil, Mün’ım ve Rezzak gibi sıfat-ı İlâhiyyenin tecelliyatını severler. O tecelliyâtın aksî zuhur edecek olursa onların muhabbeti de beraks olur. Böyle naks bir mertebe iken muhabbet-i zatiyye iddiasına kalkışmak vehmden başka bir şey değildir.

حق نزاایده ست او لم یولد است وهم مخلوق است و مولود آمده ست

2759-Vehm, mahlûk ve mevlûddur. Allâh(C.C.) ise lem yelid ve lem yûleddir.

Mevlûd ve mahlûk olan vehm hatta akıl, gayr-ı vâlid ve gayr-ı mevlûd olan zât-i Ehadiyyeti idrak edemez. Binâenaleyh:

کی بود از عاشقان ذو المنن عاشق تصویر و وهم خویشتن

2760-Kendi vehminin tasavvur ve tasvir ettiğine âşık olan kimse, minnet ve şükrâna lâıyk bulunan Allâh(C.C.)’ın âşıkları gibi nasıl olabilir?

Mü’min ve muvahhid insanlardan pek çoğu **Hakk sübhânehû ve Teâlâ Hazretlerini** tenzih etmekle beraber zihninde ona bir sûret vermekten de kurtulamaz. Onun vehmi tenzih içinde teşbihi bir sûret ihzar eder. O da ona muhabbet eder durur. Halbuki **Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche: “Aklında idrak olunan ve zihninde tasavvur edilen her ne varsa bilmiş ol ki Allâh(C.C.) hâlıkıdır”** buyurmuştur. Şu halde vehm ile idrak olunan bir sûret ne kadar latif ve ne derece münezze olursa olsun mahlûktur. **Allâh(C.C.)’a** muhabbetim var diye öyle bir sûreti sevmek ise elbette Zât-i Bâriye âşık olanların sevgisine benzemez. Şu da var ki:

آن مجاز او حقیقت کش شود عاشق آن وهم اگر صادق بود

2761-O vehmin âşıkı, muhabbetinde sâdık ise onun mecâzi aşkı, hakikati cezbeder.

Zat-i Bâriyi seviyorum vehmiyle sıfat-ı İlâhiyyeden birini, yahut onun tecellisini seven bir kimse, mecazi âşık olmakla beraber sevgisinde sadık ve muhlis

ise sadakati ve ihlas berekâtıyla o mecazi aşk, hakikati cezbeder, sahibi de mecazi iken hakiki aşık olur.

لیک می‌ترسم ز افهام کهن شرح می‌خواهد بیان این سخن

2762-Bu söz layıkiyle anlaşılabilmek için şerh ister. Lâkin eski fehimli ve zaîf itikadlı kimselerin yanlış anlamasından korkuyorum.

صد خیال بد در آرد در فکر فهم‌های کهنه‌ی کوتاه نظر

2763-Eski anlayışlar ve kısa görüşler zihinlere yüzlerce kötü hayâl getirir.

لقمه‌ی هر مرغی انجیر نیست بر سماع راست هر کس چیر نیست

2764-Herkes doğru dinlemeye ve dürüst anlamaya muktedir değildir. Nasıl ki incir, küçük bir kuşun lokması olamaz.

پر خیالی اعمی بی‌دیده‌ای خاصه مرغی مرده‌ای پوسیده‌ای

2765-Hususiyle o küçük kuş; ölmüş, çürümüş, hayaller içinde gözleri kapanmış ve görmez bir hâle gelmiş ise.

H. *Pîr* her sözü, herkesin iyi dinlemeye ve doğru anlamaya muktedir olmadığını îzâh ederken, incirin küçük bir kuşa lokma olamayacağını misal olarak gösteriyor. Burada incirden murat; Esrâr-ı Hakikat, küçük kuştan maksat da nevnîyâz-ı tarikat, yani yeni derviş olmuş kimsedir. Bir serçe kuşu koca bir inciri yutamadığı gibi tarikate yeni girmiş bir derviş de Hakikat esrarını hazmedemez. Hususiyle mukallid ve mûrai dervişler ve şeyhler öyle sözlere hiç de müsteid değillerdir, onların ma'nâsını anlamazlar. Onunla da kalmazlar, yanlış anlayacaklar heva vü heveslerine senet ittihaz edecekleri için haklarında azgınlık ve sapıklık vesilesi olur. Zaten öylelerinde hakikati anlama kabiliyeti olmadığından söz ne kadar vazih söylenirse söylenilsin, mealini idrak edemezler. *Cenâb-ı Mevlânâ* öyle kabiliyetsizleri balık resmi ile temsil ederek diyor ki:

رنگ هندو را چه صابون و چه زاک نقش ماهی را چه دریا و چه خاک

2766-Balık resmine deniz ve kara müsâvidir; Hindlinin rengi için de sabun ve zac, yani kara boya birdir.

Hakiki balıklar suda yaşarlar. Fakat sûretten ibaret olan balık resmi için kara ne ise, deniz de odur. Balık resmi denize atılmakla dirilmez. Bunun gibi kendilerinde Hakikat rûhu bulunmayan derviş görünüşlü kimseler de böyledir. Hakikatten ne kadar bahsedilse onlar da ma'nevi bir hayat eseri görülmez. Renkleri siyah olan Hindliler ve Zencilerin derileri de sabun ile beyazlanmaz, zac yağı ile karalıkları gitmez. Hatta sabunla yıkansalar ciltlerindeki toz ve kir gideceği için karalıkları daha ziyade parlar. Adeta sabun onlara siyah boya te'siri yapar. Günah kasvetiyle kalpleri kararmış kabiliyetsizler de tıpkı böyledir. Onlara söylenilecek hakikat esrarı, kalplerinin pasını izale etmediği gibi, işittikleri söze de inanmayacakları için, o pasın artmasına ve kalınlaşmasına sebep olur.

او ندارد از غم و شادی سبق نقش اگر غمگین نگاری بر ورق

2767-Kağıd üstünde mağmum çehreli bir resim yapsan o resim, gam ve sürur ile alâkadar olamaz.

صورتش خندان و او ز آن بی‌نشان صورتش غمگین و او فارغ از آن

2768-Resmin görünüşü gamlı, fakat kendi gamdan âsûdedir. Gülen resmin görünüşü de güler, lâkin kendi gülmekten bihaberdir.

پیش آن شادی و غم جز نقش نیست وین غم و شادی که اندر دل خفی است

2769-Bu dünyâdaki mağmûmiyyet ve meserret ki gönülde bir haz ve halden ibârettir. Âhiretteki gam ü sürûra nisbetle nakıştan ve resimden başka bir şey değildir.

Hz. Pîr Efendimiz, Sûret dervişlerini resme benzetmiş; gamlı ve güler yüzlü insan resimleri olduğunu, fakat o resimlerin tasvir ettiklerini gam ü sürur hallerinden haberdar olmadıklarını söylemişti. Bu beytte de dünyadaki gam ve sürûrun ahiretteki mücâzât gamına ve mükâfât sevincine nispetle ancak resim ve nakış derecesinde kalacağını bildiriyor.

Cenâb-ı Mevlânâ, bu muhtelif'ül-manzar nakışlardan ibret dersi almamız için buyuruyor ki:

2770-Gamlı tavırlı resimler, bize doğru yolu hatırlamak içindir.

Onlara bakıp seyr ü sülûkümüzü düşünmeli ve Hakikate vasıl olamadığımız için keder ve esef etmeliyiz.

تا از آن صورت شود معنی درست صورت خندان نقش از بهر تست

2771-Güler görünen resimler de onlara bakıp ma'nânı düzeltmek üzere senin içindir.

از برون جامه کن چون جامه است نقشهایی کاندن این حمامهاست

2772-Hamam içine yaptıkları resimler, dışarı camekândaki elbise, çamaşır ve sâire gibidir.

جامه بیرون کن در آ ای هم نفس تا برونی جامه‌ها بینی و بس

2773-Sen dışarıda bulunduğça ancak libasları görürsün. Ey hemdem olan sâlik; soyunda içeriye gir.

تن ز جان جامه ز تن آگاه نیست ز آن که با جامه درون سو راه نیست

2774-Çünkü elbise ile içeriye yol yoktur. Kalıb candan, libas tenden haberdâr değildir.

Eskiden hamam duvarlarına insan ve şeytan resimleri yaparlarmış. **Hz.Mevlânâ** o resimleri cansız oldukları için camekandaki elbiseye benzetiyor. “**Ey hamama giden; sen dışarıda bulunduğça yalnız o libasları görebilirsin. Onların sahiplerini görmek için soyunup içeriye girmelisin. Çünkü elbise ile hamamın içine girilmez. Libasın tenden haberi olmadığı gibi ten de rûha âgâh değildir**” diyor. Bunu söylemekle de hakikat haremine girebilmek için her şeyden tecerrüd etmek lazım geldiğine işaret ediyor.

-----Dördüncü cildin sonu-----